

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu Proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**AİLE MAHKEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİN
ARTIRILMASI: AİLE ÜYELERİNİN
HAKLARININ DAHA İYİ KORUNMASI
AVRUPA BİRLİĞİ - AVRUPA KONSEYİ
ORTAK PROJESİ**

**EUROPEAN UNION - COUNCIL OF EUROPE
JOINT PROJECT ON IMPROVING THE
EFFECTIVENESS OF FAMILY COURTS:
BETTER PROTECTION OF THE RIGHTS
OF FAMILY MEMBERS**

ULUSLARARASI AİLE HUKUKU SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER KİTABI

1-3 Kasım 2023 • Ankara

AİLE MAHKEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI: AİLE ÜYELERİNİN HAKLARININ DAHA İYİ KORUNMASI ORTAK PROJESİ

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

AİLE MAHKEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI: AİLE ÜYELERİNİN HAKLARININ DAHA İYİ KORUNMASI ORTAK PROJESİ

ULUSLARARASI AİLE HUKUKU SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

1-3 Kasım 2023
ANKARA

Bu proje Avrupa Konseyi tarafından, nihai faydalanıcı Türkiye Adalet Akademisi ile birlikte yürütölmektedir.

This project is implemented by the Council of Europe together with the end beneficiary, Justice Academy of Türkiye.

Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu Kitabı, "Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması" AB-AK Ortak Projesi kapsamında hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Bu Proje, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Türkiye Adalet Akademisi, Proje'nin nihai faydalanıcısıdır.

İçerik tamamıyla, yazarların sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye Adalet Akademisinin görüşlerini veya resmî politikasını yansıtır şekilde yorumlanmamalıdır.

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, İletişim Müdürlüğünden (F-67075 Strasbourg Cedex ya da publishing@coe.int) önceden yazılı izin alınmaksızın çevrilemez, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi depolama ya da geri erişim sistemi dâhil olmak üzere, elektronik (CD-Rom, internet, vb.) ya da mekanik olarak, herhangi bir biçimde ya da araçla çoğaltılamaz ya da iletilemez.

Kapak tasarımı ve sayfa düzeni: Ceket Medya ve Epa-Mat Basım Yayın

© Avrupa Konseyi, Temmuz 2024

Şartlar altında Avrupa Birliği'ne lisans verilmiştir.

Basım yeri: Ankara

Baskı: Epa-Mat Basım Yayın

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI'NIN MESAJI 15

Sn. Recep Tayyip ERDOĞAN,
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 17

AÇILIŞ KONUŞMALARI 19

Sn. William MASSOLIN,
Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Başkanı 19

Sn. Frederic DOLT,
Avrupa Konseyi İnsan Hakları, Adalet ve Yasal İş Birliği
Standartlarının Uygulanması Departmanı Başkanı 22

Sn. Odoardo COMO,
Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Mali İş Birliği Departmanı
Başkanı 26

Sn. Muhittin ÖZDEMİR,
Türkiye Adalet Akademisi Başkanı 28

Sn. Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ,
Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı 32

Sn. Yılmaz TUNÇ,
Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı 35

**I. OTURUM:
BOŞANMA YARGILAMARINDA YAŞANAN SORUNLAR 39**

**Prof. Dr. Saibe OKTAY ÖZDEMİR,
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi 40**

1. Boşanmanın Kişilik Hakkı Olması 40
2. Boşanma Sebeplerinde Kusur Aranmasının Yarattığı Paradokslar 41
3. Kusur Esasının Uygulanmasındaki Zorluklar 44
  - 3.1. Duygusal İlişkilerde Kusurun Tayininin Zorluğu 44
  - 3.2. Kusurun Üçüncü Kişilerce Belirlenmesinin Zorluğu 45
4. Kusur Esasına Bağlı Olmanın Yarattığı Olumsuz Sonuçlar 45
  - 4.1. Kusurun Doğru Tespit Edilmemesinin Adaletsizlik Yaratması 45
  - 4.2. Davaların Uzaması 46
  - 4.3. Kişilerin Gelecekteki İlişkilerinin Bozulmasına Sebebiyet Verilmesi 46
  - 4.4. Şiddeti Körüklemesi 47
  - 4.5. Çocuklarla İlişkilerin Bozulması ve Çocukların Yıpranması 47
  - 4.6. Boşanan Eşlerin Gelecekteki Hayatlarını Etkilemesi 48
  - 4.7. Kusur Esasının Yasada Kalmasının Nedenleri 48
5. Kusurdan Uzaklaşarak Koruyucu ve Destekleyici Sisteme Geçişin Faydaları 49
  - 5.1. Genel Olarak 49
  - 5.2. Boşanmanın Sonuçlarının Adil Düzenlenmesi 49
  - 5.3. Aile Konutu Korumasının Devam Etmesi 50
  - 5.4. Nafaka Tayini 51
  - 5.5. Nafakanın Alınmasını Kolaylaştıracak Tedbirler 51
6. Sonuç 52

Doç. Dr. Cansu KAYA KIZILIRMAK,
Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Öğretim Üyesi 53

1. Proje Kapsamında Boşanma Yargılamasına Dair Ele Alınan Meseleler 53
  - 1.1. Kusur Sisteminin Dayattığı Olumsuz Sonuçlar 54
2. Kusur Prensibinin Ne Şekilde Terk Edilmesi Gerekeceğine Dair
Değerlendirmeler 56
3. Sonuç 57

Sn. Nuriye Yasemin CEYLAN,
Ankara 9. Aile Mahkemesi Hâkimi 58

1. Kusura Dayalı Boşanma Sistemi ve Değişim İhtiyacı 58
2. Kusur İlkesi ve Boşanma Davalarında Hâkim Takdir Yetkisi: Yargıtay
İçtihadı Birleştirme Kararı Üzerine Bir Analiz 59
3. Kusura Dayalı Boşanma Sürecindeki Zorluklar
ve Toplumsal Etkiler 59
  - 3.1. Uzun Yargılama Süreçleri ve Kişisel Hakların İhlali 61
  - 3.2. İnsanlık Onuruna Zarar Veren Durumlar ve Çocukların Mağduriyeti 62
4. Sonuç 65

Av. Nadia RUSINOVA,
Avrupa Konseyi Danışmanı, Lahey Üniversitesi Uygulamalı
Bilimler Fakültesi 66

1. Boşanmaya Dair Avrupa Perspektifi 66
2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Boşanma 67
3. Boşanma Sürecinin Uzunluğunun Değerlendirilmesi 67
4. Boşanma Davalarındaki Gecikmelerin Nedenleri 68
5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Çözüm Önerileri 69
6. Çağdaş Avrupa Hukuk Sistemlerinden En İyi Uygulamalar 70
7. Sonuç 70

II. OTURUM:

BOŞANMA YARGILAMASINDA ULUSLARARASI UYGULAMALAR VE YENİ YAKLAŞIMLAR .....

71

Sn. Alexander CLARK,

**Avrupa Konseyi Danışmanı, Birleşik Krallık Yargı Stratejisi
Birim Başkanı .....**

72

1. İngiltere ve Galler’de Kusura Dayalı Olmayan Boşanma Reformu: Giriş 72
2. Boşanmaya İlişkin Eski Yasa 72
3. Eski Yasanın Olumsuz Etkileri 73
4. Aile Hukuku Yasası 1996’nın İkinci Bölümü: Kusura Dayalı Olmayan
Boşanma Reformuna Yönelik Bir Önceki Girişim 74
5. Boşanma Yasası Reformu İçin Devam Eden Baskı 75
6. Owens/Owens Davası: Reform Katalizörü 75
7. Boşanmaya İlişkin Yeni Mevzuat 76
8. Yeniden Düzenlenen Boşanma Prosedüründe Yeni Zaman Sınırları 77
9. Yeni Yasa Kapsamında Ortak Boşanma Başvuruları 78
10. Yeni Yasanın Etkisi 78

Doç. Dr. Pınar ALTINOK ORMANCI,

Avrupa Konseyi Danışmanı,

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi .....

79

1. Fransız Hukukunda Boşanma Sebepleri 80
  - 1.1. Anlaşmalı Boşanma: 81
    - 1.1.1. Sözleşmesel (Hâkim Kararı Olmaksızın) Anlaşmalı Boşanma 81
    - 1.1.2. Hâkim Kararıyla (Yargısal) Anlaşmalı Boşanma 81
  - 1.2. Çekişmeli Boşanma Davaları: 82
2. Fransız Hukukunda Boşanma Kararının Sonuçları Bakımından Kusurun
Rolü 83
  - 2.1. Boşanma Nedeniyle Tazminat Talebi 83

2.2. Nafaka (FMK md. 270-281)	83
2.3. Çocukların Velayeti	84
3. Türk Hukuku Bakımından Değerlendirmeler	86

Doç. Dr. Gamze TURAN BAŞARA,
Avrupa Konseyi Danışmanı, Çankaya Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Öğretim Üyesi 87

1. Boşanma Sebepleri Bakımından Kusur İlkesinin Terk Edilmesi ve Etkileri	87
2. Boşanmanın Sonuçları Bakımından Kusur İlkesinin Terk Edilmesinin Etkileri	94
3. Değerlendirme	97

III. OTURUM:
AİLE MAHKEMESİ SÜREÇLERİNDE ÇOCUK HAKLARININ
KORUNMASI 99

Prof. Dr. Fulya ERLÜLE, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi 100

1. Ortak Velayetin Gündeme Gelmesinin Nedenleri	100
2. Karşılaştırmalı Hukukta Velayet Hakkının Dönüşümü	101
3. Karşılaştırmalı Hukukta Ortak Velayetin Benimsenmesinde Etkili Olan AİHM Kararları	102
4. Karşılaştırmalı Hukukta Yapılan Revizyonlar ve Ortak Velayetin Kural Haline Gelmesi	103
5. Hukukumuz Bakımından Boşanmadan Sonra Ortak Velayetin Uygulanabilirliği	105

Dr. Joanna GUTTZEIT,
Berlin (Almanya) Aile Mahkemesi 108

1. İştirak Nafakası Hesaplamasında Tablo Kullanımı	108
2. Düsseldorf Tablosu	108
3. Kılavuz Olarak Tablo	108
4. Çocuğun Yüksek Yararı, Temel İhtiyaçları ve Ebeveynlerin Katkıda Bulunma Kapasitesi	109
5. Tablo Bazında Hesaplama	109
6. Kararlar ve Yapılan Düzeltmeler	110

Dr. Selenga GÜRMEN,
**Avrupa Konseyi Danışmanı, Özyeğin Üniversitesi Sosyal
Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi 112**

1. Vaka Örneği	113
2. Boşanma ve Aile Sistemi	114
3. Sistemik Bakış Açısı	115
4. Çatışma Yönetimi ve Desteği	115
5. Çatışma Çeşitleri	116
5.1. Düşük Seviye Çatışma	116
5.2. Orta Seviye Çatışma	116
5.3. Yüksek Seviye Çatışma	116
6. Çatışmanın Etkileri	117
6.1. Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)	117
6.2. Okul Öncesi (3-5 yaş)	117
6.3. Okul Çağı (6-12 yaş)	117
6.4. Ergenlik Dönemi (12-18 yaş)	117
7. Değişim Sürecinde Ailenin İhtiyaçları	118
8. Hâkimin İkilemi	118
9. Sonuç	118

Sn. Mustafa BİLİR, Genel Müdür Yardımcısı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	119
--	------------

IV. OTURUM:

6284 SAYILI KANUN UYGULAMALARINDA RİSK DEĞERLENDİRMESİNİN BÜTÜNCÜL OLARAK ELE ALINMASI ... 130

Sn. Ramazan KARAKAYA, Ankara 2. Aile Mahkemesi Hâkimi	131
--	------------

1. Uygulamada 6284 Sayılı Kanun ve Sorunlar:	131
--	-----

Prof. Shazia CHOUDRY, Avrupa Konseyi Danışmanı, Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi	136
--	------------

1. Mağdurların ve Çocukların Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Standartlar ve Karşılaştırmalı Yasal Uygulamalar	136
2. Ebeveyne Yabancılaşma	138
3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Rolü	138
4. Pozitif Yükümlülüklerin Geliştirilmesi	139

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ, Genel Müdür Yardımcısı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	142
---	------------

1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Verilen Görevler	143
1.1. Kurumlar Arası Merkezi ve Yerel Koordinasyon Mekanizması	143
1.2. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin Kurulması	143
1.3. Eğitim Çalışmaları	144
1.4. Yönetmelikler	144
2. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Yürütülen Çalışmalar	145

2.1. Politika Belgeleri	145
2.2. Kurumsal Hizmet Birimleri	145
2.2.1. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri	146
2.2.2. Kadın Konukevleri	147
2.2.3. Sosyal Hizmet Merkezleri	148
2.2.4. ALO 183 Sosyal Hizmet Destek Hattı	148
3. Risk Odaklı Sosyal Hizmetler	148
3.1. Risk Analiz ve Yönetim Modülü	148
3.2. Teknik Yöntemlerle Takip (Elektronik Kelepçe) Uygulaması	149
3.3. Veri Entegrasyonları	149
3.4. İhtisaslaşma Çalışmaları	150
4. Gelecek Döneme İlişkin Hedefler	150

V. OTURUM:

MADDİ-MANEVİ TAZMİNAT VE NAFKA İLE İLGİLİ YASAL DEĞİŞİKLİK İHTİYAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 152

Doç. Dr. Cansu KAYA KIZILIRMAK,
Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Öğretim Üyesi 153

1. Süresiz Nafakanın Adaletsizliği İddialarına Dair Değerlendirmeler	153
2. Proje Raporunun İlgili Hususlarının Değerlendirilmesi	155
3. Yoksulluk Nafakasına dair Ele Alınması Gereken 'Asıl' Sorunlar	155
4. Süreli Nafaka Cinsiyet Eşitliğini Temin Eder mi?	156
5. Süresiz Nafakaya Hükmedilmesinin Adaletsiz Olacağı İstisnai Durumlarda Meselenin Doktrin ve Yargı Uygulamasında Çözümü	

Olduğuna İlişkin Değerlendirmeler	157
6. İştirak Nafakasına İlişkin Değerlendirmeler	160
7. Sonuç	161

Sn. Nevin BİRİNCİ,
Aile Mahkemesi Hâkimi 162

Av. Nadia RUSINOVA,
Avrupa Konseyi Danışmanı, Lahey Üniversitesi Uygulamalı
Bilimler Fakóltesi 164

1. Avrupa Bağlamında Nafaka	164
1.1. Giriş	164
1.2. Evlilik Birliğinin Sarsılmasının Ekonomik Sonuçları	164
1.3. Avrupa apında Farklı Yaklaşımlar	164
2. Öz Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	165
3. Nafaka Türleri	165
3.1. Nafaka ve Kusur	166
3.2. Nafakanın Hesaplanması ve Süresi	166
4. En İyi Uygulamalar ve özüm Önerileri	167
5. Sonuç	167

Doç. Dr. Huriye Reyhan DEMİRCİOğLU,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Öğretim
Üyesi 168

1. Boşanmanın Mali Sonuçları Kavramı	168
2. Boşanmada Maddi Tazminat	169
2.1. Genel Olarak	169
2.2. Boşanma Yüzünden Mevcut Menfaatlerin Zedelenmesi	170
2.3. Boşanma Yüzünden Beklenen Menfaatlerin Zedelenmesi	172
2.4. Boşanmanın Mali Sonuçlarına Hükmedilmesinde Kusurun Rolü	173

VI. OTURUM:

AİLE ADALETİNDE KURUMLAR ARASI İŞ BİRLİĞİ İHTİYACI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 176

Sn. Alexander CLARK, **Avrupa Konseyi Danışmanı, Birleşik Krallık Yargı Stratejisi** **Birim Başkanı 177**

1. Arka Plan	177
2. Kilit İşlevler	177
3. Üyelik	178
4. Yapı	179
5. Temel Özellikler	180
6. Konseyin Reform Rolü	180
7. Bilirkişi Beyanının Kullanımına İlişkin Rehberlik	182
8. Mevcut İş Akışları	182

Sn. Zeynep KURNAZ, **Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 28. Hukuk Dairesi Başkanı 184**

Dr. Mücahit GÜLŞEN, **Hukuk Müşaviri, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 195**

1. Giriş	196
2. Yargılama Öncesi Süreç	197
3. Yargılama Süreci	198
4. Yargı Kararlarının Uygulanması Süreci	198
5. İnsan Kaynakları	200
6. Mevzuat Değişiklikleri	201
7. Sonuç	202

VII. OTURUM:

MAHKEME TEMELLİ AİLE ARABULUCULUĞU UYGULAMASI VE ÇÖZÜ ODAKLI YAKLAŞIMLAR 203

Prof. Dr. Şükran ŞIPKA,

Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi 204

1. Aile Arabuluculuğunun Yasal Çerçevesi 205
2. Mahkeme Temelli Arabuluculuğun Türkiye’de Uygulanabilme Koşulları 207
3. Mahkeme Temelli Aile Arabuluculuğunun Temel İlkeleri 207

Av. Arb. Cintiha LEVY,

Avrupa Konseyi Danışmanı, Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi 211

- Giriş 211
1. Mahkeme Temelli/Mahkeme Yönlendirmeli Aile Arabuluculuğu 211
  2. İsviçre’de Mahkeme Yönlendirmeli Aile Arabuluculuğunun Yasal Dayanağı 212
  3. Pilot Proje 1: Arabuluculuk Bürosu - “Permanence de Médiation (Arabuluculuğun Sürekliliği)” 213
  4. Pilot Proje 2 - Aile Arabuluculuğu COPAR Projesi 214
  5. Pilot Proje 3 – Görüşülme Aşamasında - Ön Yönlendirme 216
  6. Sonuç 217

Av. Arb. Maria OLIVEIRA,

**Avrupa Konseyi Danışmanı, Avrupa Adaletin Etkinliği
Komisyonu (CEPEJ) Uzmanı 218**

1. Avrupa Konseyinin Aile Arabuluculuğu Yasal Belgeleri 218
2. Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi 219
3. Neden Aile Arabuluculuğu? 220
4. Aile Arabuluculuğuna Giden Yollar 220
5. Zorunlu Aile Arabuluculuğu AK Üye Devletlerinde Uygulamada Olan Bir Eğilim midir? 221
6. Aile Arabuluculuğu - Hangi Model? 223

VIII. OTURUM:

AİLE MAHKEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI İÇİN MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK YAPILANDIRMAYA

İHTİYAÇ DUYULAN ALANLAR 224

Dr. İsmail ŞAHİN,

Daire Başkanı, Mevzuat Genel Müdürlüğü 225

1. Genel Müdürlüğümüzün Aile Hukuku Alanındaki Faaliyetleri 225
2. Mevzuat Değişikliği İhtiyacına İlişkin Tespitler 225
3. Aile Hukukuna dair İstatistiki Veriler 228
4. Boşanma Hukuku Alanındaki Başlıca Sorunlar 228

Doç. Dr. Akın ÜNAL,

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi 231

1. Boşanma Sisteminin Külli (Makro) veya Cüzi (Mikro) Değişikliği Hususu 231
2. Anlaşmalı Boşanma 232
3. Boşanmanın Kolaylaştırılması 234
4. Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma 234
5. Boşanmada Kusur İlkesi 235
6. Boşanma Sonrasında Çocukların Korunması 235
7. Mal Rejiminin Tasfiyesine Boşanma Sürecine Olumsuz Etkisi 236
8. Yoksulluk Nafakası 236
9. Kadının Soyadı 237
10. Soybağı Sorunu 237
11. Bekleme Süresi (İddet Müddeti) 237

Doç. Dr. Nil KARABAĞ,

Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk

Fakültesi 239

1. Projenin Çıktıları 239

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANI'NIN MESAJI

Sn. Recep Tayyip ERDOĞAN, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

İlim ve fikir dünyamızın kıymetli mensupları,

Değerli Misafirler,

Sizleri en kalbî duygularımla, saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Nazik davetiniz için teşekkür ediyorum, “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması; Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” konulu Sempozyum’un başarılı geçmesini ve hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Türkiye Adalet Akademisi ve Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Başkanlığı iş birliğiyle düzenlenen bu Sempozyum’a katkı sunan bütün hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Biz aileyi; toplumun nüvesi, kilit taşı, mayası olarak gören bir medeniyetin mirasçılarıyız.

Bir milletin temel dayanağı olan aile, millî-manevi değerleri nesilden nesile taşıyan en önemli vasıttır.

İnancı, ahlakı, edebi, saygıyı, sevgiyi fertlere ilk öğreten müessese aile olduğu gibi; suç ve kötü alışkanlıklara karşı savaş başlatan ilk kurum da yine ailedir.

Aile mefhumu ortadan kalkmış bir toplumun yıkılması kaçınılmazdır.

Kadim geleneğimizde “aile ile toplumun” ve “aile ile devletin” kaderi özdeşleşmiş, bunlar daima bir ve beraber görülmüştür.

Aileyi “toplumunun temeli” olarak tanımlayan Anayasa’mız da “ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmak” vazifesini devlete yüklemiştir.

Çünkü güçlü bir devlet, güçlü bir millet, huzurlu bir toplum olabilmenin en önemli şartı güçlü, sağlam, muhkem bir aile yapısına sahip olmaktır.

Bu sebeple ailenin fıtratını muhafaza etmek, aileyi maddi-manevi olarak güçlendirmek ve aileyi özüyle, ruhuyla, maneviyatıyla buluşturmak için yoğun bir gayret içindeyiz.

Aileyi dışlayan, aileyi önemsizleştiren, aile bağlarının zayıflamasına sebep olan her türlü akımı, millî ve manevi bünyemize yapılmış bir eylem olarak kabul ettiğimizi de bu vesileyle ifade etmek isterim.

Bu düşüncelerle bir kez daha Sempozyum'un bütün insanlık için hayırlara vesile olmasını diliyor, gerçekleşmesinde emeği bulunanları tebrik ediyor, bütün katılımcılara selam ve muhabbetlerimi iletiyorum.

Sn. William MASSOLIN, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Başkanı

Sayın Adalet Bakanı, Sayın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, Türkiye Adalet Akademisi Başkanı, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Mali İş Birliği Birimi Başkanı, Değerli Meslektaşım Avrupa Konseyi Daire Başkanı, Türk Yargısının değerli temsilcileri, ekselansları, hanımefendiler ve beyefendiler,

Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi adına, “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Arttırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” Avrupa Birliği-Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında düzenlenen Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu’nun açılışında sizleri ağırlamaktan büyük memnuniyet duyuyorum. Bu Sempozyu’mun, Avrupa Konseyinin Türkiye’de yürüttüğü çok çeşitli faaliyetler hakkında daha fazla bilgi sağlamak üzere bir dizi önemli etkinliğin düzenleneceği Türkiye’de Avrupa Konseyi Haftası’na denk gelmesinden özellikle memnuniyet duyuyorum. Bu etkinliğin, Cumhuriyetin ilanının 100. yıl dönümü vesilesiyle düzenleniyor olmasından da onur duyuyoruz. Aile hukukunun önemli yönlerini tartışmak üzere bir araya geldiğimiz için hepinizi ve Türkiye’nin tüm vatandaşlarını en içten dileklerle kutluyorum.

Avrupa Konseyi ve Türkiye Adalet Akademisi tarafından aile adaleti alanında gerçekleştirilen çalışmaların altını çizmek yerinde olacaktır. Bu proje kapsamında aile mahkemelerinin işleyişini kolaylaştırmak ve iyileştirmek amacıyla kapsamlı değerlendirme ve tavsiye raporları, kılavuzlar, el kitapları, araçlar ve materyaller geliştirilmiştir. Aile mahkemesi yargılamalarının etkili bir şekilde uygulanmasını desteklemeyi amaçlayan bir yol haritası kapsamında mevzuat ve politika düzeyinde değişikliklere yönelik önemli tavsiyeler hazırlanmaktadır. Proje’nin önemli bir boyutu da; hâkimler,

savcılar ve uzmanlar da dâhil olmak üzere hukuk profesyonellerinin kapasitesinin geliştirilmesi olmuştur.

Proje kapsamında tasarlanan eğitim programı aracılığıyla aile adaleti çalışanlarının aile adaleti kapsamında insan hakları ile ilgili temel konuları daha iyi anlamalarını sağlamayı amaçlıyoruz. Proje kapsamında ayrıca, aile hukuku uygulamalarındaki kilit aktörler arasında yasal çerçeve, içtihat uygulaması ve yaklaşımlardaki ilgili gelişmeler hakkında bilgi paylaşımını güçlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak için artan ihtiyaca cevap veren bir iş birliği mekanizması kurmak için çalışmalar sürdürülmektedir. Proje'nin bir diğer önemli başarısı; hukuk klinikleri, bilgilendirme faaliyetleri ve bilgilendirici materyallerin sağlanması yoluyla aile mahkemesi yargılamaları konusunda kamuoyunda farkındalığın artırılması için yürütülen çalışmalardır. Bu faaliyetler, adalete erişimi teşvik etmeyi ve insanların aile mahkemesi sistemi içindeki hakları ve sorumlulukları hakkında daha iyi bilgilendirilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Proje'nin nafaka ve tazminatın belirlenmesine yönelik geliştirilmiş bir çerçeve üzerindeki çalışmasını vurgulamak da önemlidir. Nafaka ve tazminatın belirlenmesi için önerilen tedbirleri özetleyen bir değerlendirme raporu ile aile mahkemesi kararları el kitabı ve nafaka tablosu başarıyla tamamlanmıştır. Bu belgelerin temel taşı, çocuğun yüksek yararı ilkelerinin yanı sıra, boşanmalarda genellikle mali dezavantajlara maruz kalan kadınların haklarının korunmasıdır. Tüm bu araçlar, Türkiye'nin aile adaleti reformu çabalarında önemli bir ilham kaynağı teşkil ederken, kadın ve çocuklara özel önem verilerek aile üyelerinin haklarının korunmasını da sağlayabilir. Avrupa'da sürekli gelişen bir yargı alanı olarak aile adaletinin önemi yadsınamaz ve çocukların ve kadınların haklarından tam olarak yararlanabilmelerini ve sistemin merkezine yerleştirilmelerini sağlamadaki rolü mutlak öneme sahiptir.

Aile adaleti sistemi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından özellikle kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet mağdurlarına sağlanan destek hizmetleri ve koordinasyon ile yakından bağlantılıdır. Bu proje faaliyetlerinin uygulanması yoluyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile iş birliğimizi

daha da geliştirme fırsatının yanı sıra Adalet Bakanlığı ile düzenlenen Sempozyum yoluyla da iş birliğimizi geliştirme fırsatını takdirle karşılıyoruz. Ankara Ofisi; ceza adaleti, alternatif uyuşmazlık çözümü, alternatif uyuşmazlık çözümü, uluslararası adli iş birliği, mahkûmlar için disiplin ve ödül prosedürleri gibi geniş bir alanda çalışmalar yürütmektedir. Adalet Bakanlığı çok aktif bir rol üstlenmiş ve tüm projelerimizin uygulanmasında sürekli destek sağlamıştır. Projenin ele aldığı aile mahkemelerinin verimliliği, aile mahkemeleri usullerinin etkinliği ve aile adaleti alanında olası dostane çözümler gibi tematik alanlar, adalet reformu stratejisinin temel hedefleriyle tamamen uyumludur.

Son olarak, ana ortağımız, bu projenin ana yararlanıcısı olan Türkiye Adalet Akademisi, hâkimler ve diğer adalet profesyonelleri için yüksek kalitede eğitim ve hukuki bilginin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Akademinin yetki alanı kapsamında aynı zamanda adalet ve insan hakları alanında kurumlar arasında iş birliğini teşvik etmekte ve Akademi böylece, Avrupa Konseyi için araştırma ve hukuki bilginin yaygınlaştırılmasında iş birliğini güçlendirmektedir. Adalet Akademisi ile ortaklık, sadece projenin sorunsuz bir şekilde uygulanması için değil, aynı zamanda tüm girişimlerimizin sürdürülebilirliğini ve kurumsal aidiyet sağlamak için de mutlak şekilde gereklidir ve bu Kurumla kurulan etkili iş birlikleri için gerçekten müteşekkirimiz. Türkiye’de hukukun rolünü ve insan haklarının korunmasını geliştirmeyi amaçlayan faaliyetlerimizin çoğunda Avrupa Konseyinin önemli bir ortağı olan Avrupa Birliği’ne de en içten şükranlarımı sunarım.

Sözlerime son verirken, başta Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Akademisi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu olmak üzere tüm ortaklara ve projelerin diğer tüm ortaklarına, bu projelere olan sıkı bağlılıkları ve taahhütleri için en içten şükranlarımı sunmak isterim. Teşekkürler.

Sn. Frederic DOLT, Avrupa Konseyi İnsan Hakları, Adalet ve Yasal İş Birliği Standartlarının Uygulanması Departmanı Başkanı

Sayın Adalet Bakanı, Sayın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Sayın Özdemir, Sayın Como, Değerli Meslektaşım Sayın Massolin, sayın hâkimler, savcılar, hukukçular, değerli katılımcılar, hanımefendiler, beyefendiler.

Bugün sizleri bu Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu'nda Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü adına selamlamaktan büyük onur duyuyorum. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıl dönümü olan 29 Ekim'den sadece birkaç gün sonra Ankara'da sizlerle birlikte olmaktan özellikle memnuniyet duyuyor ve bu önemli gün dolayısıyla sizleri tebrik ediyorum.

Sayın Massolin, Sempozyum sırasında ele alınacak konulardan bahsetti. Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması Projesi kapsamında özellikle 2 buçuk yıldır aktif çalışmalar yürütüldüğünü söylemeliyim. Başta Türkiye Adalet Akademisi olmak üzere ulusal ortaklarımızla birlikte, Avrupa Konseyinin insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkin standartları doğrultusunda aile üyelerinin haklarını ve usullerin etkinliğini arttırmayı amaçlayan bu proje, aile adaleti alanındaki pek çok meseleyi ele almamızı sağladı. Sizlerin, Sayın Bakan Tunç ve Sayın Bakan Özdemir Gökaş'ın varlığı ve Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan tarafından gönderilen mesaj, ulusal otoritenin projenin daha da başarılı olması yönündeki kararlılığının en takdire şayan işaretleridir. Bunun için minnettarım ve birlikte yürüttüğümüz çalışmalar için de müteşekkirim. Daha önce de vurgulandığı üzere, bu gerçekten ortak bir çabadır. Aile Mahkemeleri Projesi aynı zamanda projeyi finanse eden Avrupa Birliği ile ortak bir programdır ve Avrupa Birliği, Avrupa Konseyinin Türkiye

Cumhuriyeti'ndeki çalışmalarını destekleyen kilit ortağımızdır. Bunun için de Avrupa Birliği'ne şükranlarımı ifade etmek isterim.

Geçtiğimiz Mayıs ayında düzenlenen 4. Avrupa Konseyi Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları, sonuç bildirgeleri olan Reykjavik Deklarasyonu'nda, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi arasındaki ortak programların, her iki örgüt arasındaki stratejik ortaklığın ve ortak değerlerin teşvik edilmesine yönelik karşılıklı taahhütlerinin kilit bir ifadesi olarak önemini vurgulamışlardır. Bu proje de tam olarak bununla ilgilidir ve başlangıcından bu yana hızlı bir şekilde ilerleyerek, özellikle Türkiye Adalet Akademisinin Projeyi güçlü bir şekilde sahiplenmesi sayesinde önemli sonuçlar vermiştir. İyi işleyen aile mahkemeleri, ailevi ihtilafların adil ve etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması ve insan haklarının uygulanması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu mahkemeler, başta çocuklar olmak üzere ilgili tüm tarafların esenliğine öncelik verecek şekilde kurulmalı ve adil ve etkili bir aile adalet sistemi, aile uyuşmazlıklarının zamanında çözülmesini sağlamalıdır. Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı, özellikle de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin altıncı maddesi ile ilgili olarak, çocuk velayeti, velayet yetkisi, aile içi şiddet ve nafaka gibi belirli dava türlerine öncelik verilmesinin önemini kabul etmektedir.

Proje, oldukça pratik araçlar üreterek, bu yöndeki ulusal çabaları desteklemekte, bunların uygulanmasının, aile adaleti alanında makul sürede adil yargılanma hakkı standartlarının uygulanmasına yönelik çalışmalar devam ederken, Türkiye'ye çok görünür bir katkı sağlayacağına inanıyorum. Yargılama süresinin uzunluğuyla ilgili bu hususun ötesinde, az önce atıfta bulunduğum Reykjavik Deklarasyonu'nda da yinelenildiği üzere, aile adaletinin kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle etkin bir şekilde mücadele etmesi de esastır. Bu, Avrupa Konseyi için de bir önceliktir ve Kuruluşumuzun öncü rol oynadığı bir alandır. Bu yöndeki çabalar; aciliyet arz eden tehlikenin değerlendirilmesine yönelik prosedürlerin kolaylaştırılmasını, kadınların, aile içi şiddet mağdurlarının ve aile mahkemesi koruma sisteminin ihtiyaçlarını değerlendiren kapsamlı bir mekanizmanın bilgi paylaşımında bulunmasını ve kadınlara uzman tavsiyelerinde bulunulmasını kapsamalıdır ve bu proje tam da kadınlara

yönelik şiddet ve aile içi şiddet vakalarının etkin yönetimi konusunda uzman tavsiyeleri sunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı da dâhil olmak üzere Avrupa standartlarımız doğrultusunda, çocukların durumu da özel dikkat gerektirmektedir. Aile mahkemelerindeki yargılamaların haddinden fazla uzun sürmesi; psikolojik ve fiziksel travma, mali desteğin azalması, eğitim ve sosyal faaliyetlere erişimin sekteye uğraması gibi olumsuz etkilerle çocukların yaşamlarını büyük ölçüde sekteye uğratabilir. Bu sebeple çok önemlidir.

Avrupa Konseyi, çocukların dâhil olduğu hukuk davalarında gereksiz gecikmelerin önüne geçmek ve gerekirse proje kapsamında gerekli reformları gerçekleştirmek amacıyla, aile mahkemesi yargılamalarının Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber’de belirtilen ilkeleri yansıtmalarını sağlamak için çalışmaktadır. Her ikisi de, çocukların aile hukuku yargılamalarına katılmaları ve çocuk dostu bilgilerle donatılmalarının yanı sıra, hayatlarını etkileyen kararlarda görüşlerini ifade etme fırsatına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Proje, Türkiye’nin bu alandaki çabalarını, özellikle de aile mahkemeleri için yüksek yarar, tespit ve velayet düzenlemelerine ilişkin bir el kitabının hazırlanmasıyla desteklemiştir. Proje’nin aktif olduğu son bir alan da aile arabuluculuğu olup, Türkiye arabuluculuk alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Genel olarak, aile hukuku arabuluculuğu henüz tam olarak yerleşmemiştir. Arabuluculuk, daha sorunsuz bir çözümü kolaylaştırma, gecikmeleri azaltma, yasal maliyetleri düşürme ve ilgili tüm taraflar üzerindeki duygusal yükü hafifletme potansiyeline sahiptir.

Arabuluculuk, aileleri dostane anlaşmalara varmaları için güçlendirebilen, aile mahkemelerinin yükünü azaltan ve aileleri uzun süren hukuki mücadelelerin zorluklarından kurtaran faydalı bir araçtır. Bu alandaki çalışmaları ilerletmek üzere, aile arabuluculuğu sisteminin kurulmasına yönelik mevzuat ve politika düzeyindeki çalışmalara rehberlik etmeyi amaçlayan Aile Adaletinde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmalarına ilişkin bir değerlendirme raporu hazırladık.

Ekselansları, hanımefendiler ve beyefendiler, Aile Mahkemeleri Projesi'nin uygulanması ve bu Sempozyum vasıtasıyla Avrupa Konseyi, Türkiye'nin bu alandaki ortak Avrupa insan hakları ve adalet standartlarına bağlılığını desteklemekten gurur duymakta ve bu amaçla daha fazla olumlu değişim sağlamak üzere ortak çalışmalarımızı sürdürmeyi sabırsızlıkla beklemektedir. Bu etkinliğin düzenlenmesine katkıda bulunan Türk ortaklarımıza, Avrupa Birliği'ne ve meslektaşlarıma bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Proje'mize verdiği destekten ötürü Türkiye Adalet Akademisi Başkanı'na da şükranlarımı sunar, ilginiz ve katılımınız için teşekkür ederim. Sempozyum'un etkili ve verimli bir şekilde geçmesini dilerim.

Sn. Odoardo COMO, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Mali İş Birliği Departmanı Başkanı

Sayın Adalet Bakanı, Sayın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Sayın Adalet Akademisi Başkanı, değerli meslektaşlarım, saygıdeğer hâkimler, değerli misafirler, hanımefendiler ve beyefendiler. Bugün burada, Avrupa Konseyi tarafından finanse edilen ve Türkiye’de aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması projesi çerçevesinde düzenlenen bu Sempozyum’un açılışında bulunmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum. Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan’ın da belirttiği üzere, aile toplumumuzun temel yapıtaşısıdır. Ancak günlük yaşamda saygının hüküm sürdüğü modern aileye de ihtiyacımız bulunmaktadır.

Ben de ailenin aynı şekilde toplumumuzun temel taşlarından biri olduğu Güney İtalya’dan geliyorum. Ancak bazen aile, az gelişmişlik faktörü olarak görülmektedir. Bazı Amerikalı sosyologlar aile rolünün, ailenin çıkarlarını ahlaki ilkelerden üstün tutmayı beraberinde getirdiğini öne sürmüştür. Biliyoruz ki aile, bazı durumlarda sosyal sermayenin inşasını, diğerleriyle birlikte çalışma kapasitesinin eksikliğini de engellemiştir. Toplumların temellerini koruyan ama modern olan, insanların ve çocukların doğru saygı değerlerinden ilham aldığı ailelere ihtiyacımız var.

Bu bakımdan bu projenin rolü de kritiktir çünkü saygının olduğu, aile içi şiddetin olmadığı, çocuklar için uygun bakım ve eğitimin olduğu ailelerin büyümesini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu, modern bir toplumun, modernleşme sürecinin bir parçasıdır. Ve yine, benden önce kürsüye gelen meslektaşlarıma katılıyorum; bu günlerde kutladığınız önemli yıl dönümünün, Türk toplumunun modernleşmesindeki kilit dayanağı temsil ettiğini hatırlatmak isterim. Türk aile adaleti sistemi önemli bir dönüşümden geçmiştir. Şu anda 340 aile mahkemesi bulunmaktadır. Bu mahkemeler; ayrılık, boşanma, çocukların bakımı ve korunması,

kişisel ilişkilerin kurulması, evlat edinme ve benzeri alanlarda önemli rol oynamaktadır.

Dolayısıyla bu mahkemelerin rolü olduğu kadar kadınların ve çocukların buradaki rolü de önemlidir. Ve ne yazık ki, aile içi şiddet pek çok toplumda hâla mevcut ve bu da doğru bir gelişim için elverişli olmayan bir durum, zira çocuklara doğru değerleri vermemiz gerekiyor. Türkiye, ceza hukuku sisteminde cezalandırıcı adaletten onarıcı adalete doğru bir reform sürecinden geçmiş ve bu konuda çeşitli reformlar yapılmıştır. Ancak bu bağlamda, ülkenin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin bizleri üzdüğünü söylememiz gerekiyor. İstanbul Sözleşmesi, kadınların aile içi şiddetten korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi için yasal bir çerçeve sunmaktadır ve eğer gerçekten de doğru bir sosyal ve ekonomik kalkınma istiyorsak, modern ailelere, saygının hüküm sürdüğü ailelere ihtiyacımız bulunmaktadır. Avrupa Birliği de diğer birçok ülke gibi İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Bu proje çerçevesinde uygulanan faaliyetler; durumu iyileştirmek, aile mahkemelerinin rolüne ve 6284 sayılı Kanun'la getirilen politikaların uygulanmasına etkili bir şekilde katkıda bulunmak için çok uygundur. Aile mahkemelerinin etkinliğini, işleyişini ve bu önemli çabaya dâhil olan tüm profesyonellerin kapasitelerini geliştirmeyi amaçlıyoruz. Hâkimlerimiz var, ama aynı zamanda psikologlarımız da var. Ancak bu süreçte sivil toplumun, yardımcı personelin rolüne de ihtiyacımız var.

Bu Sempozyum, bu alandaki çalışmaların önemine ilişkin farkındalığın artırılmasında kritik bir rol oynayabilir ve ortak sorunlar, standartlar ve yeni yaklaşımlar konusunda farkındalık yaratmak için bir platform işlevi görebilir. Elbette bu önemli çabada yer alan başta Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Adalet Akademisi olmak üzere tüm ortaklarımıza teşekkür ediyoruz. Umarım bu Sempozyum bu amaca katkıda bulunur, amacı da belirler, böylece projenin üzerinde çalıştığı boyutların neler olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Sempozyum'un verimli geçmesini diliyorum. Teşekkür ederim.

Sn. Muhittin ÖZDEMİR, Türkiye Adalet Akademisi Başkanı

Sayın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanım, Sayın Adalet Bakanım, Danıştayımızın Genel Sekreterleri, Başsavcıları, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Komisyon Başkanları, Saygıdeğer Milletvekilleri, HSK Üyeleri, Bakan Yardımcılarımız, Avrupa Konseyi Programlar Direktörü, Ankara Ofis Başkanı, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Mali İşler Başkanı, kıymetli genel müdürlerimiz, değerli meslektaşlarım, yurt içinden ve yurt dışından teşrif eden saygıdeğer misafirler, Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu'na hoş geldiniz. Sizleri, Türkiye Adalet Akademisi adına saygıyla selamlıyorum. Sözlerime başlamadan önce ben de Cumhuriyetimizin 100. yılını kutluyorum. Devletimiz, Cumhuriyetimiz payidar olsun.

Adalet, bir devleti ve milleti ayakta tutan temel değerlerin başında gelmektedir. Güçlü ve etkin bir adalet, toplumsal güven ve hukuki istikrara bağlı olarak güçlü ekonomiyi de beraberinde getirmektedir. Adalet insan eliyle gerçekleşir. Adaletin tecellisinde hukuk kuralları kadar, hatta daha fazla onları uygulayanların rolü vardır. Dolayısıyla hukukçuların nitelikli olması, adaletin gerçekleşmesinde çok önemlidir. İyi yetişmiş, bilgili ve erdemli hukukçular yetiştirmek, günümüzde, dünyanın her yerinde bir numaralı problemdir.

Kıymetli misafirler, yenilenen ve güçlenen yapısı, güven veren adalet için etkin eğitim anlayışını temel alan vizyonuyla çalışmalarına ara vermeden devam eden Türkiye Adalet Akademisi; aday eğitimi, hâkim-savcı eğitimleri, kamu kurumlarına yönelik hukuk ve adalet konularında düzenlenen hizmet içi eğitimler ile yabancı ülke hâkim ve savcılarına yönelik yurt dışı eğitimler olmak üzere 4 temel alanda eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Hedefimiz hukuka ve insan haklarına bağlı tarafsız, bağımsız, hür vicdanıyla karar veren meslek etik ilkelerini benimseyen toplumun adalet ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte hâkim ve savcılar yetiştirmektir. Hâkim-savcı eğitimi, adaletin, yargının kaderini değiştirecek

derecede önemi haizdir. Bu yüzden, adaylıkla başlayan kesintisiz ve sürdürülebilir nitelikli eğitim felsefesine inanıyoruz.

Türkiye Adalet Akademisi olarak bu yaptığımız çalışmalarda daha iyi eğitim verebilmek için aday eğitim reformunu tamamladık. Mevcut eğitim sistemimizi analiz ederek yeniden reforme ettik. Uygulamaya dayalı bir eğitim modeli kurguladık. 2022 yılında 2.438 adaya Adalet Akademisinde eğitimler verdik. Akademide son dönemde eğitime ilişkin birçok yeni projeyi hayata geçirdik. Uygulamaya dayalı eğitim amacıyla savcılık uygulama atölyesini oluşturduk. Ancak, uygulamalı eğitim açısından hiç şüphesiz en önemli projemiz Adalet Akademisi Uygulama Adliyesi olmuştur. Şu an inşaatı devam eden 1.800 metrekare alana sahip 50.000 kitabın raflarında yer alacağı 6 farklı ulusal veri tabanını bünyesinde barındıran Kanuni Kütüphanesinde de son aşamaya geldik. Önümüzdeki günlerde, inşallah, hizmete açılacak ölçme değerlendirme merkezimiz faaliyetlerine devam ediyor. Kurumu, hocaları ve adayları değerlendiriyoruz; İnsan Hakları Merkezimiz çalışmalarını sürdürüyor. Help eğitimleri adaylarımızla buluştu. Türkiye, insan hakları eğitimlerinde rekor sayılara imza attı. Meslek içi eğitime yönelik hâkim-savcı eğitiminde yeni arayışlar başlıklı bir çalışmayı da tamamladık. Gerçekten, görevi başındaki yaklaşık 24.000 hâkim-savcıya yönelik meslek içi eğitimlerde uzaktan eğitimi de kullanan teknolojik yatırımlarla yeni bir modelle eğitimlerimizi sürdüreceğiz. 2022 yılında 16.708 hâkim-savcıya eğitim verdik.

Yurt dışı eğitimlerde de eğitime odaklı iş birliği anlaşması anlayışıyla 9 farklı konuda düzenlediğimiz eğitim programlarını sürdürüyoruz. 2022 yılında 8 programda 190.199 yabancı hâkim-savcıya eğitim verdik. Önümüzdeki günlerde Azerbaycan ve Moğolistan'dan gelecek 60 hâkim-savcıya da, yine Türkiye Adalet Akademisi olarak eğitim vereceğiz. Yargı kararlarında gerekçelendirme çalışmasıyla ilgili faaliyetlerin sonuna geldik. Bu kapsamda 1850 meslektaşımıza gerekçeli karar hususunda eğitimler verdik.

Kıymetli misafirler. Adalet mülkün temelidir; aile ise toplumun temelidir. Anayasamızın, ailenin korunması ve çocuk hakları başlıklı 41. maddesine göre "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refah ile özellikle ananın ve çocukların kurması için gerekli tedbirleri alır.” 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nda yer alan aile hukukuna ilişkin düzenlemeler, anlaşmalı boşanma ve nafaka konuları dışında büyük kapsamlı olarak değişiklik yapılmadan, 4721 sayılı Medeni Kanun’da, dil sadeleştirilerek temel konular aynen korunmuştur. Akademi olarak gerek aday eğitim programlarında gerekse meslek içi eğitimlerde yıllık eğitim planlarımızda aile hukuku ve 6284 sayılı Kanun uygulamalarına her dönem yer vermekteyiz. Türk adalet sisteminin gelişimine katkı sağlamak ve Akademinin kurumsal kapasitesini güçlendirmek amacıyla, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapıyoruz. Protokoller imzalıyoruz, projeler üretiyoruz.

Yapılan değerlendirmelerde ekonomik ve toplumsal değişim dikkate alındığında, mevzuatın değerlendirilmesi ve aile hukukuna ilişkin sorunların çözümüne katkı sunmak amacıyla Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması Projesi’ni Avrupa Konseyi ile iş birliği içerisinde başlattık. Projemiz, adalet ve aile gibi iki önemli kavramın temelinde yükselmektedir. Bu iki kavramın merkezinde sorunlara hukuki çözümlerin geliştirilmesi ve aile mahkemelerinin etkinliğinin arttırılması hedeflendiğinden, sonuçları itibarıyla sadece yargı sektörünü değil, esasen tüm toplumu ilgilendirmektedir. Proje’miz, aile mahkemelerini, Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun’un yürürlüğe girdiği 18 Ocak 2003 tarihinden günümüze kadar ilk defa bütün olarak ele almaktadır. Aile hukukunda ortaya çıkan güncel sorunlar, 6284 sayılı Kanun uygulamaları çalışma konuları arasındadır.

Kıymetli misafirler, Proje kapsamında analiz çalışmaları, tematik toplantılar, çalıştaylar pilot illerimizde gerçekleştirilmiştir. Avrupa ülkelerindeki uygulamaların analizi için Almanya, Fransa, İsviçre, İngiltere gibi ülkelere çalışma ziyaretleri yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda, temiz ayrılık ilkesi ile, “Kirli çamaşırlar mahkemede temizlenmez.” sözünün aile hukukunda temel alınarak reformlar yapıldığını gördük. Kusura dayalı boşanma uygulamasının terk edildiğini, boşanma sürecinin basitleştirildiğini, taraflardan birinin birlikte yaşamayı istememesinin boşanma kararı için

yeterli olduğunu gördük. Boşanma sürecine ilişkin özel usul yasalarının olduğunu, boşanma davaları, finansal davalar ve çocuğa ilişkin davalar olmak üzere sürecin ayrıştığını ve sadeleştiğini gördük. Aile hukukunda yeni problem alanlarının ortaya çıktığını da tespit ettik. Özellikle, velayete ilişkin dava sayılarının Avrupa ülkelerinde de hızla arttığını gördük.

Şunu da belirtmek isterim ki, toplum değişiyor ve dönüşüyor. Aile, değişimin ve dönüşümün en hızlı yaşandığı toplumsal yapıdır. Bu değişim karşısında aile hukukuna ilişkin kuralların sabit kalması beklenemez. Aileyi korumak toplumun ihtiyaç duyduğu ve yaşadığı değişime uygun problemleri çözen hukuk sistemiyle mümkün olabilecektir. Türk toplumunda aile hukuku ile ilişkili uygulamalar yoğun bir şekilde tartışılmakta, mahkemelerin verdiği kararlar medyada geniş yer bulmaktadır. Aile hukuku alanında yaşanan güncel sorunlara değinmek ve başka ülkelerdeki iyi uygulama örnekleriyle karşılaştırma yapmak, aksaklıklara çözüm olabilecek alternatif yaklaşımları değerlendirmek üzere Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu'nu düzenliyoruz. Oturumlarda aile hukukuna ilişkin tüm konular, ulusal ve uluslararası katılımcılarla ele alınacak.

Sempozyum'un düzenlenmesinde desteklerini esirgemeyen Sayın Adalet Bakanımıza, Sayın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımıza huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Gerçekten, Sempozyum'un düzenlenmesinde yine Proje kapsamındaki faaliyetlerin sürdürülmesinde iyi iş birliği yaptığımız Avrupa Konseyine, Avrupa Birliği'ne, Yargıtayımızın Kıymetli Başkanına ve 2. Hukuk Dairesinin Değerli Üyelerine, Değerli Başkanına, Hâkimler ve Savcılar Kuruluna, Adalet Bakanlığının ilgili tüm birimlerine; yine Dışişleri Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yetkililerine, hâkim ve avukat meslektaşlarıma, sivil toplum kuruluşu temsilcilerine ve son olarak da çalışma arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum. Sözlerime son verirken, Sempozyum'un hedeflenen amaçlarına ulaşmasını ve başarılı çıktılar elde edilmesini diliyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Sn. Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı

Sayın Yargıtay Başkanım, Sayın Adalet Bakanım, Saygıdeğer AB Delegasyonu ve Avrupa Konseyi temsilcileri, sayın yargı mensupları, kıymetli misafirler,

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bugün burada, adalet anlayışımıza yeni bakış açıları kazandıracağına inandığım bu Sempozyum'a katılmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum. Hukuk demek düzen demektir. Hukuk güven demektir, hakkın hatrını âli tutmaktır, güçlünün değil haklının yanında olmaktır.

Bugün maalesef gücü elinde tutan bir avuç barbar, dünyanın gözleri önünde her türlü hukuk kaidesini hiçe sayıyor. Sivilleri hedef alan bu katliamlar, vicdanımızı yaraladığı gibi güven duygumuzu da tahrip ediyor. Böyle bir dünyada hiçbirimiz güvende değiliz, olamayız. O yüzden İsrail yönetiminin saldırılarına güçlü bir tepki göstermek, sadece vicdani bir mesele değildir. Güvenli ve adil bir dünyada yaşama idealine sahip çıkmak için bu saldırılara karşı sesimizi yükseltmek zorundayız. Toplum ve aileyi korumak da her şeyden önce haksızlıklar karşısında insan onuruna yakışır bir tavır almakla başlar.

Değerli Misafirler,

Aile, insan hayatının bütün dönemlerini kapsayan, çok yönlü, evrensel bir yapıdır. Anayasa'da tanınan bir kurum olarak hukuki bir nitelik de kazanır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak elbette bizim politikalarımızın da odağında yer alır. Merkezinde yer alır diyebiliriz. Nitekim bireysel ve toplumsal refah hedeflerimize ulaşmamız, aile yapısının güçlenmesiyle mümkündür. Bu yapıyı güçlendiren en sağlam temel ise adalettir. Adalet

kurumlarının belirlediği hak ve sorumluluklar, ailenin güçlendirilmesine yönelik çalışmalarımız için sağlam bir zemin sağlar. Bu ortak zemin ile iş birliği hâlinde çalışmanın önemi, bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Sayın Bakanım, Değerli Misafirler,

Bakanlık olarak, ailede adaletin tesis edilmesini çeşitli faaliyetlerimizle destekliyoruz. Yargı hükümlerinin uygulanacağı sosyal mekanizmalarımızı kuruyor, söz konusu faaliyetlerin işleyişini takip ediyoruz. Kadın-erkek arasında dengenin sağlanması, çocuğun yüksek yararı ve aile üyelerinin haklarının korunmasına yönelik çalışmalar yapıyoruz. Hiçbir ayrım gözetmeksizin, güven ve huzur ortamını bozan her türlü şiddetin karşısında duruyoruz. Sosyal politikalarımızı geniş katılımlı istişare toplantılarıyla zenginleştiriyoruz. Bu yıl sekizincisini gerçekleştirdiğimiz Aile Şuramızın 6 komisyonundan birini Aile ve Hukuk konusuna ayırdık. Yargı kararlarının uygulamalarını daha etkin kılmaya yönelik müzakerelerde bulunduk.

Bakanlık olarak, aile mahkemelerinin bazı hükümleri için, uygulama sürecinde de sorumluluk alıyoruz. Şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının korunmasına yönelik düzenlenen 6284 sayılı Kanun'a bağlı olarak birtakım görevler üstleniyoruz. Şiddet mağduru olan bireylerin korunma ve barınma ihtiyaçlarını karşılıyor, toplumsal hayata katılımlarını destekliyoruz. Şiddet mağduru vatandaşlarımıza sunduğumuz hizmetlerle ilgili verileri, Adalet ve İçişleri Bakanlıkları ile paylaşıyoruz.

Bakanlıklar arasında sağladığımız bu koordinasyon ile yargılama sürecini hızlandırmayı ve mağduriyetlerin giderilmesini hedefliyoruz. Ayrıca yargı süreçlerini anlaşılır kılmaya yönelik hukuk okuryazarlığı eğitimlerimize devam ediyoruz. Boşanma sürecinde bireylere daha etkin bir rehberlik sunulması, bu sürecin daha sağlıklı bir şekilde sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Sayın Bakanım, Değerli Misafirler,

Çocukların gelişimi için en doğru şartları oluşturmak, çalışmalarımızda önemli bir yer tutuyor. Çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği, hakların ve mahremiyetlerin korunduğu ailelerde, sevgi ve şefkatle büyümelerini

destekliyoruz. Kendi aileleriyle yaşama imkânı bulunmayan çocukları, koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetlerimiz kapsamında himaye ediyoruz. Ayrıca bakım kurumlarımızı çocukların özel ihtiyaçlarına göre düzenliyoruz. Çocuğun üstün yararına aykırı olmamak kaydıyla, ortak velayetin öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ailenin aldığı tüm kararlarda çocukların duygu ve düşüncelerine de yer verilmesini önemsiyoruz. Çocuk Hakları İl Komitelerimizde, çocukların karar mekanizmalarına katılmalarına öncülük ediyoruz.

Değerli Misafirler,

Cumhuriyetimizin 100. yılında, yükselişimizi hızlandıran çalışmalarımız, öncelikle aile refahına yönelik hizmetlerimiz olacaktır. Şu noktaya önemle dikkat çekmek isterim ki Türkiye Yüzyılı'nda, en güçlü yol arkadaşımız, aile kurumudur. Bakanlık olarak toplumsal adalete hizmet eden çalışmaların bir paydaşı olmaktan büyük onur duyuyoruz. Sempozyum'un hizmet vizyonumuzu geliştireceğine inanıyor, milletimiz için faydalı olmasını diliyorum. Sempozyum'u hazırlayan Adalet Bakanlığı nezdinde, Bakanımız Sayın Yılmaz Tunç Beyefendi'ye, Adalet Akademisine, görüş ve öneriyle destek olan bütün katılımcılarımıza teşekkür ediyorum.

Sizleri sevgiyle selamlıyorum.

Sn. Yılmaz TUNÇ, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı

Sayın Yargıtay Başkanımız, çok Değerli Bakanımız, Kıymetli Meclis ve Komisyon Başkanlarımız, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun Değerli Üyeleri, Bakan Yardımcılarımız, Yargıtayın Kıymetli Daire Başkanları, Yüksek Yargı Mensuplarımız, Avrupa Birliği Delegasyonu ve Avrupa Konseyinin değerli temsilcileri, Adalet Akademimizin Kıymetli Başkanı, Ankara 2 No.lu Baro Başkanımız, sivil toplum kuruluşlarımızın ve Bakanlığımızın değerli temsilcileri, değerli basın mensupları, hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Bugün Türkiye Adalet Akademisi tarafından aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması ve aile üyelerinin haklarının korunması amacıyla düzenlenen, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin destekleriyle yürütülen bu Proje'nin bünyesinde, Aile Hukuku Sempozyumu için bir araya gelmiş bulunuyoruz. Sempozyum'un hayırlı olmasını diliyorum. Bu Sempozyum'un, günümüz aile hukuku sorunlarının tartışılarak çözümünde önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum.

Sempozyum'un konularına baktığımızda, aile hukuku ile ilgili çok önemli hususların ele alındığını ve önemli oturumların gerçekleşeceğini görüyoruz. Boşanma, nafaka, tazminat, velayet gibi konuların değerlendirileceği bu çalışma, hukuk dünyamız, yargı camiamız ve aile hukukumuz açısından çok önemlidir. Aileyi ilgilendiren bu önemli çalışmanın açılışında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımız Sayın Mahinur Özdemir Göktaş'ın da aramızda bulunmasından memnuniyet duyuyorum. Sayın Bakanımıza tekrar hoş geldiniz diyorum. Ayrıca, Yargıtay Başkanımıza, yargı camiamızın kıymetli mensuplarına, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Anayasa ve diğer komisyonlarına, Adalet Akademimizin Değerli Başkanına, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği temsilcilerine çok teşekkür ediyorum.

Kıymetli Misafirler, Sayın Bakanımızın da ifade ettiği gibi, Gazze’de bir insanlık suçu işleniyor. Filistin’de bir utanç yaşıyor maalesef. İsrail’in 7 Ekim’den bu yana başlattığı saldırılarda kadınlar ve çocuklar katlediliyor. Biz burada kadını, kadın haklarını, çocuk haklarını, ailenin nasıl daha güçlendirileceğini konuşurken, maalesef Gazze’de İsrail’in savaş suçu teşkil edebilecek saldırılarının altında kadınlar ve çocuklar katlediliyor, sivil insanların üzerine bomba atılıyor, hastaneler bombalanıyor. Dün bir mülteci kampı bombalandı, yüzlerce insan öldü ve yaralandı. Mülteci haklarıyla ilgili konuşan uluslararası kuruluşlardan yüksek bir ses çıktığını görüyor muyuz? Maalesef göremiyoruz.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin huzuruna getirilen ateşkes önerileri, bir üyenin ret oyuyla maalesef sonuçsuz kalıyor. İnsani yardım önergesi dahi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin huzuruna getirildiğinde maalesef reddedilebiliyor. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, yüksek bir çoğunlukla bir karar aldı. Evet, bu kararın bağlayıcılığı olmayabilir; ancak bu karar çok önemlidir. Bu kararda karşı oy kullanan ülkeler tarihe kara bir leke olarak geçecek. Orada insan hakları ihlali yapıldığı, savaş suçu işlendiğine ilişkin tespitler, bu genel kurul kararı ileride İsraili yetkililerin Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanırken bir delil olarak göz önünde bulundurulacaktır. Yine Birleşmiş Milletlerin diğer kuruluşlarının da harekete geçmesi zarureti vardır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyinin de acilen harekete geçerek bölgede tespitler yapıp deliller oluşturup, konunun Uluslararası Ceza Mahkemesinin önüne geldiğinde, bu deliller ışığında savaş suçlularının yargılanması, insanlığın beklentisidir.

Türkiye olarak, 7 Ekim’den bu yana oradaki akan kanın durması, sivil katliamların önlenmesi noktasındaki mücadelemizi hep sürdürdük. Türkiye, dünyada hakkı, hakkaniyeti, adaleti savunmaya devam ediyor. Sayın Cumhurbaşkanımız bölge liderleriyle ve dünya liderleriyle, uluslararası kuruluş temsilcileriyle çok sayıda görüşme gerçekleştirdi. Dışışleri Bakanımız yoğun bir diplomasi faaliyeti göstererek oradaki çocuk ve sivil katliamlarının durması noktasında yoğun bir gayret gösterdi. Bütün dünyanın sesini yükseltmesini istiyoruz. Avrupa Birliği’nin ve Avrupa Konseyinin kadın ve çocuk hakları konusunda hassas olduğunu görüyoruz ve takdirle karşılıyor. Burada Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi

temsilcileri, kadınların ve çocukların korunması noktasındaki fikirlerini ifade ederken, Filistin'deki kadın ve çocuk katliamlarının durdurulması noktasında da sesimizi yükseltiyoruz demelerini beklerdik ve bundan sonra da bunu bekliyoruz. Bu insanlık dışı saldırılarda, 8 bine yakın insan hayatını kaybetti ve bunlar sivil insanlar. 3 bin 500'den fazlası çocuk, 444 bebek bir yaşı'n altında. 444 bebek katlediliyor ve dünya susuyor. Maalesef bunu hep beraber üzülerken vicdanımız sızlayarak görüyoruz. Dini, ırkı, rengi ne olursa olsun, bir yaşı'n altındaki bebekler bombaların altında can verirken, dünya liderlerinin, devlet başkanlarının, hükümet başkanlarının sessiz kalması, o bebeklerin katliamına ortak olmaları demektir. İsrail'in bir örgüt gibi davranmasının önüne geçilmelidir ve yaptıklarının hesabını insanlık önünde vereceğine yürekten inanıyoruz. Türkiye olarak adaletli duruşumuzdan asla vazgeçmeyeceğimizi ifade etmek istiyorum. Filistinli kardeşlerimizin hakkına, hukukuna, her platformda sahip çıkmaya devam edeceğiz. Hayatını kaybeden Filistinli kardeşlerimize Allah'tan rahmet diliyorum ve bu saldırıları gerçekleştirenleri lanetliyorum.

Değerli katılımcılar, aile hukuku ve aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar, yargı sistemimiz içerisinde çok önemli yer tutmaktadır. 2003 yılından itibaren faaliyet gösteren aile mahkemelerinde görülen ayrılık, boşanma, çocukların korunması, çocuklarla kişisel ilişki kurulması, evlat edinme, velayet, mal paylaşımı, nafaka ve tazminat konularıyla ilgili davalarda alınan kararlar, kadınların, çocukların ve diğer aile üyelerinin hayatlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılarak aile üyelerinin haklarının daha iyi korunması çok önemlidir.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin ortak Proje'si kapsamında bugün başlayacak olan Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu 3 gün sürecek. Bu Sempozyum'da çok önemli oturumların gerçekleşeceğini görüyoruz. Boşanma yargılamalarında yaşanan sorunlar, boşanma yargılamalarında uluslararası uygulamalar ve yeni yaklaşımlar, aile mahkemesi süreçlerinde çocuk haklarının korunması, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un uygulanmasında risk değerlendirmesinin bütüncül olarak ele alınması, maddi ve manevi tazminat ve nafaka ile ilgili yasal değişiklik ihtiyaçlarının değerlendirilmesi,

karşılaştırmalı hukukta nafaka düzenlemeleri, aile adaletinde kurumlar arası iş birliği ihtiyacı ve çözüm önerileri, mahkeme temelli aile arabuluculuğu ve çözüm odaklı yaklaşımlar, aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması için yapılandırmaya ihtiyaç duyulan alanlar başta olmak üzere aile hukukunu ilgilendiren bütün alanların masaya yatırıldığını ve bu toplantıda değerlendirileceğini görmekten memnuniyet duyuyoruz.

Gerçekleştireceğimiz bu Sempozyum'da yurt dışından ve ülkemizden çok değerli akademisyenlerimiz ve hukukçularımız görüşlerini ifade edecekler. Bu alanlarda çıkan sonuçlar, hem mevzuat çalışmalarımıza hem de yargı uygulamalarına ışık tutacak bir yol haritası olacaktır. Geçtiğimiz hafta da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın koordinesinde, Cumhurbaşkanımızın da katıldığı Sekizinci Aile Şurası gerçekleştirildi ve bu Şura'da da çok önemli sonuçlar çıktığına inanıyoruz. Bu sonuçlardan, aile hukuku ile ilgilenen akademisyenlerimiz ve yargıdaki uygulayıcılarımızın istifade edeceklerine inanıyoruz.

Saygıdeğer katılımcılar, bizim tarihimizde de kadına yönelik şiddet, aile içi şiddetle mücadelede çok önemli düzenlemeler vardır. Farklı alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Geçtiğimiz 20 yılda bu konuda ciddi çalışmalar yapıldı. 6284 sayılı Kanun'la şiddetle mücadelede devrim niteliğinde düzenlemeler yapıldı. Kadın hakları ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması noktasında kadınların ve aile bireylerinin haklarının daha iyi korunması amacıyla aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması için yapılan bu çalışmalar çok kıymetlidir. Bu Sempozyum'un da bu bağlamda çok önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum.

Bu uluslararası Sempozyum'a katkı sunacak olan başta Aile Bakanımız Sayın Mahinur Özdemir Göktaş'a ve diğer tüm katılımcılara, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi temsilcilerine çok teşekkür ediyorum. Emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum. Sempozyum'un başarılı geçmesini temenni ediyorum. Sağ olun, var olun.

OTURUMLAR

I. OTURUM: BOŞANMA YARGILAMARINDA YAŞANAN SORUNLAR

Moderatör: Sn. Ayşe ALBAYRAK DOĞAN,
Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkan Vekili

Prof. Dr. Saibe OKTAY ÖZDEMİR, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli katılımcılar, değerli misafirler, öncelikle hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum ve bu Sempozyum'da konuşma fırsatı verildiği için düzenleyicilere teşekkür ediyorum. Rahatsızlığım sebebiyle aranızda olamadığım için üzgünüm. Etkileri devam eden ve yolculuk yapmamı sakıncalı hale getiren bir rahatsızlık nedeniyle istediğim halde Ankara'da olamadım ve online sistemle sizlere seslenmek zorunda kaldım.

Boşanma ve kadın hakları konusunda bir kadın hukukçu olarak, çok önceki zamanlardan beri mümkün olduğu kadar duyarlı bir hukukçu olarak bana bu oturumda ilk konuşmacı olarak da yer verildiği için düzenleme komitesine teşekkürlerimi sunuyorum. Hızlıca ekran paylaşım sunumumu yapacağım, zaman açısından sıkıntıya sokmak istemem.

1. Boşanmanın Kişilik Hakkı Olması

Öncelikle boşanma hakkının niteliğiyle ilgili birkaç cümle etmek isterim. Boşanma, kişiliğe bağlı haklardan biridir. Yani insan olmak sebebiyle sahip olduğumuz kişilik haklarının bir bölümüdür. Boşanma hakkı dava yoluyla kullanılır ve mahkeme kararıyla gerçekleşir; ama kökeninde kişilik hakkı olan bir hakkın kullanılması yatar. Dava yoluyla kullanılması, bu hakkın bir kişilik hakkı olmasına engel değildir. Onun için sistemin bu bakış açısıyla yorumlanması gerekir. Boşanma hakkının kişilik hakkı olması boşanma sebeplerinin ve boşanmanın sonuçlarının gerek düzenlenmesi gerekse yorumlanmasında önemli olan bir unsur olmalıdır. Şu anlamda ki boşanmanın kolaylaştırılması veya zorlaştırılmasında hakkın temel niteliğinin nazara alınması gerektiğini düşünüyorum.

Bu bağlamda dava açılmasının ve kazanılmasının kusura bağlı olması, boşanma hakkının kişilik hakkı niteliği ile bağdaşmamaktadır. Bir tarafın eşini terk etmesi ile ayrı yaşayan eşler arasında boşanmayı sağlayacak kusura bağlı yeni bir olay da cereyan etmeyeceğine göre uzun süre boşanmanın sağlanamamasının bir kişilik hakkı ihlali oluşturacağını kabul etmek gerekir.

2. Boşanma Sebeplerinde Kusur Aranmasının Yarattığı Paradokslar

Boşanma sistemimiz tamamen kusura bağlıdır. Boşanma sebeplerinin çoklu sebep olarak kabul edildiği sistemimizde, tüm sebepler kusura bağlı olduğu için kusurlu eşin dava açmasının fiilen mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü açacağı davanın reddedileceği bir sistem var. Genel sebep olan evlilik birliğinin sarsılmasında daha az kusurlu olan eşin dava açması hâlinde başarı şansı görünüyor. Çünkü TMK m. 166/2’de davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı olduğunu; ancak bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebileceği hükme bağlanmıştır. Medeni Kanunu’nun 2. maddesi yoluyla yarattığımız istisna çok dardır. Sonuç olarak anlaşmalı boşanma ya da fiili ayrılığa dayalı boşanma hariç boşanma davası açılmasının kusura bağlı bir sebebe ihtiyaç gösterdiği söylenebilir.

Böylece eşlerden birisi kusurlu olup diğeri de boşanmayı istemediğinde boşanmanın gerçekleşmemesi gibi bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Açılmış bir boşanma davası reddedildikten sonra üç yıllık ayrı yaşamaya dayanan boşanma hakkının varlığını elbette hepimiz biliyoruz. Ama düşünün ki bu davalarla geçen süreç boşanmak isteyen kişinin en az beş ya da altı yılını alacaktır ve bu sürede insanın kendisine istediği yaşamı kurma hakkını kullanılması mümkün olmayacaktır. Özellikle hayatının orta yaşlarına gelen kişiler için bu sürenin gerçek bir mağduriyet yarattığını biraz uygulama tecrübesi olan hepimiz kabul edebiliyoruz. Gerçekten kusur esasının boşanma sisteminin temelinde olması, benim kanaatime göre birtakım paradoksları da bünyesinde barındırıyor. Elbette kanun koyucu bu düzenlemeleri yaparken bu paradoksları başka menfaatlerin

tatmini için göze almıştır; ama bunlar ne zamana aitti? 1900'lü yılların başında İsviçre'de düzenlenmiş bu sistemi 1926'da aldık; önemli bir değişiklik yaratmadık. Kusur esasına bağlı olma konusunda da, Medeni Kanun ikinci maddesi dışında, ki o zaten uygulanabilir bir şeydi, çok bir farklılığa gitmedik.

İkinci olarak boşanmanın sonuçlarında kusur kendini göstermektedir. Boşanmanın sonucu olarak düzenlenmiş olan maddi, manevi tazminat ve nafakanın ancak daha az kusurlu olan tarafa verilmesi de sonuçların kusura göre belirlendiğini bize göstermektedir. Ayrıca tabii, boşamanın mal rejiminin sona ermesi fonksiyonuna da değinmek gerekli. Bildiğiniz gibi bizim hukukumuzda özgü olarak zina ve cana kast nedeniyle boşanmaya karar verilirse, mal rejiminden doğan hakların da hâkimin takdirine göre ya kısmen ya tamamen kaybedilmesi yönünde TMK m. 236 hükmümüz bulunmaktadır. Yani aslında mal rejiminde de kusur kendini göstermektedir. Halbuki mal rejimi, evlilik içinde edinilen mal varlığının başka herhangi bir unsura bakmadan, evlilik ölüm ya da boşanma ile sona erdiğinde eşler arasında paylaşımını öngören bir sistemdir. Yani bir emeğin karşılığıdır. Türk hukuk sistemi olarak burada da kusura fonksiyon yükleyerek mal rejiminden doğan haklara da kusuru sirayet ettirdiğimizi söylemek yanlış olmayacaktır.

Benim en çok üzerinde durmak istediğim konu bu günkü düzenlemenin yarattığı paradokslar ki bunları da aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- A) Boşanma davasının kusurlu eş tarafından açılabilmesi, dava açıldığında diğer eşin dava açan eşin kusurlu olduğunu belirtip boşanmak istemeyerek kusurlu eşle hayatına devam etmesi aslında ikili yaşam bakımından bir çaresizlik örneğidir.

Gerçekten de karşı tarafın kusurlu olması boşanmayı engellediği için, boşanmayı istemeyen taraf kusuru ileri sürerek boşanmayı engellemektedir. Ancak, boşanmayı engelleyen taraf kusurunu ispatladığı, ispatlamaya çalıştığı kişiyle aynı yaşamı devam ettirme yoluna gitmektedir. Bunun gerisinde insani sebepler olabileceği gibi biraz sonra söyleyeceğim gibi daha çok da ekonomik sebepler yatmakta ve adeta bir çaresizliği biz yasa koyucu veya bu sistemi kabul eden hukukçular olarak desteklemekteyiz.

Kanun boşanma davasının kusurlu eş tarafından açılmasına imkan vermeyerek bu paradoksu desteklemektedir.

- B) Yine esaslı bir paradoks olarak gördüğüm nafaka almanın kusura bağlı olması, yani nafaka isteyen tarafın kusursuz veya daha az kusurlu olmasının aranmasıdır. Şimdi bundan da hareket ettiğimizde, boşanmada kusurlu olan ama boşanmayla yoksulluğa düşecek olan kişiye de evlilik gibi bir yardımlaşma kurumu olarak kurulmuş ve ortak yılların geçirilmiş olduğu bir kurumdan sonra, kurum sona erdiğinde ona “evet sen yoksulluğa düş, sana nafaka vermiyoruz” diyerek ikinci bir paradoksu daha yaratmış oluyoruz. Yani yoksulluk nafakası yoksulluğa düşecek eş için söz konusu ise eğer, kusurlu diye yoksulluğa düşen eşe razı oluyoruz sistem olarak.

Boşanma sonuçlarının kusura bağlı olması yani nafakanın ve tazminatın kusura bağlı kılınması, son derece yanlış. Çünkü biraz önce söylediğim gibi, mağdur olan eşe eğer kusurlu ise, dayanışma kurumu olan evli olmanın hiçbir yansımasının olmaması, çok büyük yanlışlık ve haksızlıktır. Yaratıldığı sonuç da o nafakaya muhtaç olan kişinin kendisi, eşi olan karşı tarafça kusurlu görünmesine rağmen yaşamına o kişiyle devam ettirmesinin yolunu açmaktadır. Daha doğrusu ona başka bir çare bırakmamaktadır.

Sonuç olarak Kanun’un boşanma ile yoksulluğa düşecek olan eşe nafaka tayini için kusursuz ya da daha az kusurlu olmasını arayarak yoksulluğa terk etmek de bir evliliğin dayanışma kurumu olmasından hareket edersek, başka bir paradoks olarak Kanun tarafından desteklenmektedir.

- C) Üçüncü bir paradoks daha vardır: Şöyle ki, boşanmanın gerçekleşmesini ve sonuçlarını kusura bağlamak suretiyle, karşı tarafın kusurunu ispatlayarak boşanmanın yaratacağı külfetlerden kurtulma yolunu açıyoruz. Böylelikle kendisini külfetten kurtarmak için karşı tarafa kusur yaratma, kusur isnat etme ve belki de karşı tarafın kusura itilmesi ile sonuçlanacak davranışlarla, aranan “kusur”un yaratılmaya adeta zorlanması, buna ait deliller hazırlanmasının yolu da açılmış oluyor. Çünkü boşanma sonucunda mali külfetlere katlanacak olan

kişi boşanmayı engellemeye çalışacaktır. Bunun da yolu karşı tarafın kusurlu olduğunu ispatlamaktan geçmektedir ve böylelikle üçüncü paradoksu da hazırlamış oluyoruz diye düşünüyorum.

3. Kusur Esasının Uygulanmasındaki Zorluklar

Bu noktada kusurun belirlenmesiyle ilgili zorluklara değinmek gerekir. Boşanma sisteminin kusura dayalı olmasının yarattığı en büyük sakınca olarak, kusurun belirlenmesindeki zorluk görülmelidir.

Konuyu aşağıdaki başlıklarda incelemek gerekir:

3.1. Duygusal İlişkilerde Kusurun Tayininin Zorluğu

Hepimiz biliyoruz ki eşlerin ilişkileri iki boyutludur. Dışarıya kapalı kişisel ilişkiyi ifade eden bir iç ilişki boyutu vardır. Bu alanda yaşananların dışarı tarafından belirlenmesi veya doğru yorumlanması zordur. Esasında burada yaşananların dışarıya aksetmesi zordur. Bunu dışarıya yanlış aksettirmek mümkündür ve de bu ilişkiler tanık yoluyla ispatlanmak istendiğinde, onurlu davranarak kişisel ilişkiyi içinde yaşayan tarafın belki de cezalandırılması anlamına da gelmektedir.

İkinci boyut sosyal ilişki boyutudur. Sosyal ilişki ise dışarıya akseden ilişkidir ve bu alandaki ilişkiler boşanma davalarında tanık yoluyla ispatın konusu olabilmektedir. Tanık gördüğünü, şahit olduğunu söyleyeceğine göre; iç ilişkideki tutumun bu sosyal ilişkiye de yansmasıyla onurlu olup mahremiyetini açmak istemeyen kişilerin karşı tarafa ilişkin kusuru ispatta da epeyce zorlandığını, zorlanacağını düşünmek gerekir. Kaldı ki, belli bir yaş grubunda olup belli tecrübelerle sahip olan insanlar olarak şunu hepimiz herhalde kabul ederiz: Duygusal ilişkilerde, davranışlara belli bir anlam yüklemek ve kusur saptamasına girişmek çok sağlıklı sonuçlar verecek bir tutum da değildir. İkili ilişkilerde kusurun kimde olduğunu, neden olduğunu, nereden kaynaklandığını, son davranışın öncesinde yatan nedenlerin kusurlu gibi görünen davranışa nasıl yansıdığını, kusur olarak görünenin aslında kusursuzluğu belirleyip belirlemeyeceğini bilemeyiz. Çünkü ikili ilişkilerdeki davranışların birçoğunun kaynağı duygusal kökenlidir ve görünüş farklı yansıyabilecek nitelik arz eder.

3.2. Kusurun Üçüncü Kişilerce Belirlenmesinin Zorluğu

Boşanma davalarında kusurun ne kadar sağlıklı tespit edilebildiği düşünülmesi gereken husustur. Kusurun varlığının ya da yokluğunun üçüncü kişiler tarafından tam olarak, sağlıklı şekilde belirlenmesi imkansızdır. Çünkü duygusal boyutlu ikili ilişkinin üçüncü kişilerce dışarıdan tahlili ve buna bağlı kusur tayin edilmesi oldukça zordur.

Bu nedenle boşanma sürecinin yarattığı olumsuz hava içinde, karşı tarafa kusur isnat ederek fayda sağlama girişimlerinin desteklenmesi haksız sonuçlara yol açmaktadır. Hâkimin sözlerine değer atfettiği tanığın neyi, niçin söylediği, çıkarımlarının doğru olup olmadığı yaşananların arka planı bilinmeden tam, sağlıklı bir çözümle saptanamaz. Tanığın eşe atfedilen kusuru belirleyecek söylemlerine sonuç bağlamak işin doğasına aykırıdır. Size bir İsviçreli yazarın, İsviçre'deki boşanma esası tamamen kusurdan bağımsız hale getirildiği zamanki değerlendirmelerinin etkileyici olduğunu söylemeden edemeyeceğim. Şöyle diyordu, bir evlilik ilişkisinde kusur isnadına çalışmak yağla dolu bir kızgın tavaya su dökmeye benzer. Gerçekten de ikili ve bir kısmı sosyal alana kapalı bir ilişkide, üstelik duygusal bir ilişkide üçüncü kişilerin kusura ilişkin değerlendirmesi oldukça sorunludur. Çünkü bu ilişki bir borca aykırılık değil ki nesnel birtakım çıkarımlarla çözülebilesin. Duygusal yönü ağır basan bir ilişkide, dışarıya yansıyan davranışlara bakılarak kusurun kimde olduğunun belirlenmesinin, olayların birçoğunda sorunu sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturmaktan uzak olacağını düşünüyorum.

4. Kusur Esasına Bağlı Olmanın Yarattığı Olumsuz Sonuçlar

Şimdi kusur esasına bağlı olmanın yarattığı sonuçlara topluca değineceğim.

4.1. Kusurun Doğru Tespit Edilmemesinin Adaletsizlik Yaratması

Kusuru tam olarak tespit etmek mümkün olmadığı için haksız sonuçlar, yani yasa koyucu ve yasa uygulayıcıları olarak hâkimlerimizin en kaçınması gereken adalete aykırı sonuçların yaratılmasına sebebiyet verilmektedir. Kusurun boşanmadan uzaklaştırılması bu hatalı sonuçları engelleyecektir.

4.2. Davaların Uzaması

Boşanmanın fiili karineler yerine sebeplere ve sebeplerin ispatlanması esasına bağlanarak sonuçlandırılmaya çalışılması ile elbette ki davaların uzaması da kaçınılmaz sonuç olarak doğmaktadır.

Halbuki 1970'li yıllardan itibaren hemen her ülkede başlayan boşanma revizyonu takip edilerek bir takım fiili karineleri evliliğin çözülmesine işaret olarak kabul ettiğimizde davalar da çok daha kısa sürecektir. Dava süreçlerinin gerek eşlerin gerekse ortak çocuklarının yıpranmasına yol açtığı gerçektir. Biraz önce söylediğim gibi, boşanma sürecinde sırf boşanmanın yarattığı sonuçlara muhatap olmamak, mali külfetlere girmemek için canhıraş bir şekilde diğer eşe kusur isnadı için delil toplamak ve bu delillerle diğer eşin kusurlu, kendisinin kusurlu olmadığına mahkemeyi inandırmak davaların ve süreçlerin uzamasına neden olmaktadır. Mahkemelerin gereksiz meşguliyeti doğduğu gibi, evliliğini bitirerek yeni bir hayata ya da çekişmeden uzak bir hayata başlamak isteyen taraf için de katlanılması güç bir dönem yaşanmasına sebebiyet verilmektedir. Başka bir birliktelik yaşayan eşlerin bu süreçte çocuk sahibi olması ise evlilik içinde doğan çocukların babalarının evliliğin tarafı olan koca olduğuna dair kanunumuzdaki karine işlediğinden, içinden çıkılması güç yeni dava süreçlerine sebebiyet vermektedir.

4.3. Kişilerin Gelecekteki İlişkilerinin Bozulmasına Sebebiyet Verilmesi

Eşlerin boşanma davasındaki kusur yüklemeye yönelik hareket tarzları ile geleceğe yansıyan etkiler de yaratılmaktadır. Boşanma davasında kusur temelli bir yargılama ile yaratılan bu olumsuz hava, belki ileride sürdürülme imkanı olabilecek o evliliğin de, ilişkilerin de çözülmesine sebebiyet verebilmektedir. Gerçekten de belki açılmış davaya rağmen daha sonra bir araya gelecek, evliliği yürütebilecek olan eşler, o boşanma davası sürecindeki kusur isnadına ilişkin çabalar, diğer eşin kırıcı davranışları nedeniyle devam edemez hale getirilmekte ve daha acısı kusur isnadıyla davanın reddi sağlanarak zorunluluk nedeniyle devam edecek bir evliliği hiç yürümeyecek hale getirmektedir.

Birbirine daha fazla kusur isnat etme çabası, aynı zamanda boşanan insanların sonraki ilişkilerini zedelemekte ve adeta düşman kişiler olarak yaşama yolunu açmaktadır. Birçok boşanma davası karşı tarafa kusur isnat etme ve bundan bir fayda sağlama girişimlerine sahne olmakta ve yaratılan delillerle sonuç alınmaya çalışılmaktadır. Kusura bağlı sonuç almanın desteklenmesi, yasa eliyle haksızlıklar yaşanmasının önünü açmaya da neden olmaktadır.

Sonuç olarak duygusal ilişkilerde davranışlara belirli bir anlam yüklemek ve kusur saptamasına girmek, evliliğin çözülmesinde taraflara bir yarar sağlamayan, var olan tansiyonu faydasız şekilde yükselten ve boşanma davası kabul edilmediğinde evliliğin devamını sağlıklı olmaktan hepten uzaklaştıracak bir olaydır. Bu durumun gerçekten üzerinde düşünmemiz gereken bir konu olduğunu düşünüyorum.

4.4. Şiddeti Körüklemesi

Boşanma davalarındaki kusur isnadının yarattığı öfke çoğalmasının tüm aileye yansıdığı da bir diğer zorluktur. Gerçekten de örnekler vererek söylememe dahi gerek yok ki, her gün televizyonlarda duyduğumuz olaylar zaten kendini gösteriyor. Gizli kalması gereken olayların açıklanması, ailenin geleceği için olumsuz sonuçlar doğurmakta ve tüm aile mensuplarının devreye girdiği süreçlerin şiddete dönüşmesi mümkün olabilmektedir.

Yine kusur ispatının yarattığı davaların uzaması da boşanmak isteyen taraf için katlanılmaz bir hal alabilmektedir. Günlerce şahit dinlenmesi, bu şahitlere karşı tekrar şahit dinlemesi gibi yollar tüm kişiler arasında barışın hızla yok olması ve şiddete müracaatla sonuçlanabilmektedir.

4.5. Çocuklarla İlişkilerin Bozulması ve Çocukların Yıpranması

Karşı tarafın kusurunun ispatlanmaya çalışıldığı boşanma süreçleri çocuklar yönünden de gelecekteki ilişkilerin bozulmasına yol açmaktadır.

Çoğu kez kusur isnadının sağlanması için gizli kalması gereken şeyler açığa çıkmakta, çocuklarla ebeveyn ilişkisinin bozulmasına elbette yol açılmaktadır. Belirttiğim gibi birbirlerine kusur isnadı yapan taraflar

acımasızca, çocukları birbirleri aleyhine, kendi lehine yönlendirmektedir. Tabii ki intikam hislerinin artması ve şiddetin beslenmesine yol açmaktadır ki bu dahi çok çok önemlidir.

4.6. Boşanan Eşlerin Gelecekteki Hayatlarını Etkilemesi

Diğer yandan boşanmayı gerçekleştirmek veya boşanmanın kusura bağlı sonuçlarından yararlanmak için yapılan suçlamalar eşlerin sonraki ilişkilerini etkilemektedir.

Hepimizin uygulamada olanlardan bildiği gibi davaların uzun sürmesi, kusurlu olanın boşanma davası açamaması, kişilerin gelecekteki hayatını kurmasında da bir engel teşkil etmektedir. Çevremizde gördüğümüz gibi bu başka ilişkiler olabilmektedir; çünkü insanın birlikte olma ihtiyacı hem duygusal olarak hem yaşamı paylaşma adına bir ihtiyaçtır kuşkusuz. Evliliği çökmüş, boşanamayan insanların kendilerine verdikleri ikinci şansta yaşadıkları çok büyük mağduriyetler olabilmektedir. İşte bu bağlamda, yeni bir evlilik yapamama ve çocuk sahibi olma fırsatını yaş sebebiyle kaçırma örnek olarak verilebilir. Ya da evlilik dışı yaşanmak zorunda kalınan bir ilişkiden doğan çocuğun, evlilik içi çocuk olamamasının yarattığı sıkıntılar söz konusu olabilmektedir. Kanun gereği boşanamayan kadının ikinci ilişkiden doğan çocuğunun babasının o çözölememiş, aslında çözülmüş ama kağıt üstünde olan evliliğin tarafı olan eş olması gibi sorunlar gerçekten mağduriyet yaratmaktadır.

4.7. Kusur Esasının Yasada Kalmasının Nedenleri

Evliliğin sona ermesinin bir takım fiili karineler yerine kusur esasına bağlı olmasının savunulma sebebi sosyal nedenlerle ekonomik yönden daha güçsüz konumda olan kadınların mağduriyete uğramalarını önlemek olduğu görölmektedir.

Gerçekten de kusur esasının savunulma nedenlerine baktığımızda, bu neden savunuluyor hâlâ Türkiye’de, bu sistemin savunucuları ne diyor? Esasında, şu nedenin varlığını görüyoruz; ekonomik sebepler özellikle de kadının yaşadığı mağduriyetin önlenmesi. Yani kısacası deniyor ki, kusur esasına bağlı kalalım ki boşanma zor olsun, kadın kendisine yaşam yeri

olarak, ekonomik olarak, sığınma yeri olarak gördüğü bu evliliği devam ettirebilsin. Sosyal devlet olamamamız bu noktaya götürüyor. Bu sistemi savunanların dayanak noktası da kadının mağduriyetinin önlenmesi olup aslında benimle aynı düşünceleri paylaştıklarından eminim. Ama sırf bu mağduriyetin yaşanmaması için kusur esasını ve boşanmanın zor olmasını savunuyorlar.

5. Kusurdan Uzaklaşarak Koruyucu ve Destekleyici Sisteme Geçişin Faydaları

5.1. Genel Olarak

Dâhil olduğumuz Avrupa hukuk siteminde boşanmada bir sorumlu aramak değil, evliliğin çöküp çökmediğinin tespitine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda amaç, boşananların sosyal açıdan ayakta tutulmalarını sağlayan bir sistem kurmaktır. Yani kanunla getirilmiş hükümlerle eşlerin daha önceki yaşamlarını devam ettirmelerine diğer eşin yardım etmek yükümlülüğü, boşanmada kusurun kimde olduğundan bağımsız olarak getirilmektedir. Ben ve benim gibi düşüneneler de yıllardır aynı şeyi tekrarlıyoruz, ama sesimizi de maalesef başarılı bir şekilde duyuramadık. Söylediğimiz şu; boşanmayı zorlaştırmayalım, boşanmanın sonuçlarını adil bir şekilde düzenleyelim. Başka bir ifade ile bu konuda Avrupa ülkelerindeki sistemi takip edelim, boşanmayı kolaylaştıralım ama boşanmanın sonuçlarını çok koruyucu olarak düzenleyelim.

5.2. Boşanmanın Sonuçlarının Adil Düzenlenmesi

Kusur esasından uzaklaşarak boşanmanın sonuçlarının kusura bağlı olmadan düzenlenmesi evliliğin bir destek ve yaşam paylaşma kurumu olmasına daha uygun şekilde boşanma sonuçlarının düzenlenmesini sağlayacaktır. Gerçekten de nasıl ki evlilik içinde eşlerin birbirlerine destek olma yükümlülükleri varsa, boşanma sonrasında da desteğe ihtiyacı olan diğer tarafın ayakta kalmasını sağlayacak sosyal tedbirler sürdürülmelidir. Boşanmaya giden olaylarda kusuru olduğu için bir yaşam paylaşma modeli olan evlilik sonrasında her türlü destek ve koruma görevinin ansızın sona erdirilmesi adil olmamaktadır. Bakış açısının kusura değil,

sosyal dayanışmaya odaklanması gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki tedbirlerin alınması hem eşlerin boşanmaya rağmen barış düzeni içinde gelecek hayatlarını sürdürmelerini hem de özellikle çocukları varsa aile ortamının boşanmaya rağmen devamının sağlandığı hissini yaşanmasına imkan vermesi bakımından önemli olacaktır.

5.3. Aile Konutu Korumasının Devam Etmesi

Bu bağlamda ilk yapılması gereken boşanma sonrasında bir süreliğine de olsa diğer eşe ait aile konutunda boşanan ve ihtiyacı olan eşin yararlanmasının önünün açılmasıdır. Yani aile konutu korumasının kalkmamasını sağlamaktır. Boşanan eşin ihtiyacı varsa diğer eşe ya da ailesine ait ya da diğer eşin kiraladığı aile konutunda belli bir süre daha kalması imkanı verelim.

Konutların erkek veya aileye ait olduğu Türk toplumunda, aile konutu kurumuyla getirilen koruma boşanma sonrasında devam etmediğinden özellikle çocuğun olduğu durumda çocuk menfaatlerinin zarar gördüğü söylenmelidir. Bu konuda koruyucu düzenlemelere ihtiyaç vardır. Aile konutundan yararlanma hakkı boşanma sonrasında da devam etmelidir. Gerçekten de boşanmaya rağmen diğer eşe veya üçüncü kişilere ait taşınmazlarda hayatın sürdürülebilmesi özellikle çocukların olduğu hallerde çok önem taşımaktadır. Bir kira sözleşmesinin varlığı hâlinde konutta kalmayacak eşin de kira bedelinden sorumlu olması veya eşin uygun kira bedeli ile kalmaya devam etmesinin hâkim kararı ile sağlanması boşanma sonrası yaşanan sorunlara önemli çözüm yolları açabilecektir. Aynı şartlarla hâkim eşlerden birine ait aile konutu üzerinde diğerine uygun bir bedel veya nafakadan uygun bir indirim karşılığında sınırlı bir süre ile oturma hakkı tanınmasına da karar verebilir. Özellikle küçük çocukların varlığı hâlinde alışkın olunan konuttan hemen çıkılmaması, bir geçiş sürecinin tanınması önemli olmaktadır.

Boşanma sonucu aile konutu korumasının kalkması ve bu nedenle çocuklar kendisine bırakılan kadınların mağduriyet yaşaması, her şeye rağmen evliliği devam ettirmek ve kusurunu ispatlamasına rağmen o eşle hayata devam etme yolunu seçmeyle sonuçlanmaktadır.

5.4. Nafaka Tayini

Medeni Kanunu'muzda boşanmanın mali sonuçları kusur esasına göre düzenlenmiş olan nafaka, maddi ve manevi tazminattır. Boşanmada kusur esası kaldırıldığında maddi ve manevi tazminatın boşanmaya bağlı sonuç olamayacağı aşıkardır. Bu konuda nafaka kurumu önem arz edecek olup iyi bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Kanaatim nafakanın süreli olmasıdır. Ancak çok özel hallerde süre sınırı konulmadan hükmedilebilir (yaş, hastalık hali, engelli olma vb. durumlar).

Yine yaşam için ihtiyaç duyulan nafakanın ödenmesinin kusurdan bağımsız olarak sağlanması ve nafaka miktarının bir takım objektif esaslara bağlı olarak tayin edilmesi ihtiyaç duyulan düzenlemelerden birisidir.

Getirilecek hüküm; boşanma sonucu eşlerden birinden kendi bakımını uygun koşullarda sağlaması ve emeklilik aylığı kazanmak için ödeme yapması haklı olarak beklenemez ise, eşinin ona hakkaniyete uygun katkıda bulunması yönünde olmalıdır. Diğer eşin boşanma ile belli bir yoksulluğa düşeceği kriteri çerçevesinde değil; nafaka miktarının takdirini önceki yaşamını da devam ettirme şansı verecek objektif nesnel kriterlere bağlayarak onun yaşamını kolaylaştıracak tedbirler almak bir ihtiyaç olarak görünmektedir. Ancak birtakım kriterlere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda evliliğin süresi, evlilikteki görev dağılımı; örneğin çocuklara bakım, diğer eşin işinde çalışma, evin maddi ihtiyacını kimin karşıladığı ya da ev işine verilen katkı vb. durumlarla, evlilikte yapılan fedakarlıklar, nafaka takdir edilecek eşin yaş, sağlık vb. durumu, eşlerin gelir ve servetleri ile mesleki performansları ve bunu gelecekte sürdürüp sürdürmeyecekleri olmalıdır.

Nafaka ile bir diğer kanaatim de irat değil toptan ödenmesinin daha yararlı olacağıdır. Kişinin yeni hayatına hazırlanmasına imkan verir ve gelecekle ilgili plan yapmayı kolaylaştırır.

5.5. Nafakanın Alınmasını Kolaylaştıracak Tedbirler

Nafakanın elde edilmesinin kolaylaştıracak tedbirler gereklidir. Bugün ülkemizde yaşanan önemli sorunlardan birisi de kayıt düzeninin iyi

olmaması nedeniyle sağlıklı mali durum tespitine imkan olmamasıdır.

Devletin boşanma mağduriyetini önleme bakımından iki önemli katkısı olabilir. Nafakanın ödenmesini adi/sıradan bir borç olarak görmeyerek ödenmesini sağlayıcı tedbirlere yer vermek ve nafaka ödenmediğinde nafaka borçlusuna rücu etmek üzere Devlet'in nafakayı ödemesidir.

Bu bağlamda alınacak önlemlerden birisi, nafaka borçlusu nafaka borcunu ödemediği takdirde hâkimin onun borçlularına ödemeyi tamamen veya kısmen nafaka alacaklısına yapmaları konusunda emir vermesi olabilir. Diğer bir tedbir ise nafaka borçlusunun borcun ödenmesini tehlikeye düşürecek tutum içine girmesi hâlinde teminat istenmesidir. Devletin nafaka konusunda alacaklıya en etkili yardımı kuşkusuz irat şeklindeki nafakanın ödenmemesi hâlinde nafakayı ödemesi olabilir. Geçim için gerekli olduğundan dolayı hak kazanılan nafakayı, borç yerine getirilmediği için nafaka alacaklısı alamadığı takdirde, kamu kurumları tarafından ödeme yapılabilir. Kamu kurumu ödeme yaptığı takdirde, nafaka alacağı talebi ona bağlı tüm haklarla birlikte kamu kurumuna geçer. Böylece Devlet rücu ederek alacağını alır.

Böyle bir tedbir Devletle karşı karşıya gelmek istemeyecek nafaka borçlularının borçlarını ödemesini titizlikle gerçekleştirmelerine yarayabileceği gibi, nafaka alacaklısının da ihtiyaç duyduğu ödemeyi zamanında almasını sağlayacaktır.

6. Sonuç

Boşanmayı kusur esasından kurtararak, boşanmayı ve sonuçlarını kusura göre tayin esasını terk etmenin hem onurlu bir yaşam sürmesi için kadınlara çok daha yararlı olacağını düşünüyorum, hem de sözlerimin başına dönecek olursak, temelinde insanın yaşamını istediği gibi düzenlemesine ilişkin kişilik değerlerinin korunacağına inanıyorum. Temelinde insan hakkı olan boşanmanın zorlaştırılarak kişilik hakkı mağduriyetlerine yol açılmamasının önemli olduğunu düşünüyorum. Dikkatiniz için hepinize teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Doç. Dr. Cansu KAYA KIZILIRMAK, Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Herkesi saygıyla selamlıyorum öncelikle. Tabii, bu Proje bizim için gerçekten elimizde büyüyen bir bebek gibi oldu ve meyvelerini de burada herhalde topluyoruz yavaş yavaş diye düşünüyorum. 2 yıllık bir süreç oldu aşağı yukarı. Bu vesileyle, böyle bir Proje'yi gerçekleştiren Avrupa Konseyine, Avrupa Konseyinin değerli çalışanlarına ve iş birliği içerisinde oldukları Adalet Akademisine de teşekkürlerimi sunuyorum. Tabii, yani bunlar, söz uçar yazı kalır; ama hani biz diliyoruz ki burada konuştuklarımız da uçmasın. Buradan önce de konuştuklarımız yazdıklarımız uçmasın ve en azından, Türk aile hukukuna bir nokta koyabilelim, bir virgül koyabilelim. Tarihe baktığımızda bu günlere denilsin ki evet, güzel gelişmeler oldu ve biz bu gelişmelere en azından bir nebze de olsa fayda sağlayabildik. Biz de akademi yönünden, üniversite yönünden baktığımızda bilim insanı olarak, bunlar da bizim borcumuzdur diye düşünüyoruz. Bu anlamda ben konuşmama Sayın Adalet Bakanımızın konuşmasında vurgusunu yaptığı altını çizdiği hususları aynalayarak başlamak veya genel şablonu o şekilde yürütmek isterim.

1. Proje Kapsamında Boşanma Yargılamasına Dair Ele Alınan Meseleler

---

Evet, biz Proje'de neler konuştuk? Burada sayın hâkimlerimiz var, sayın çalışanlar var. Yani herkes iyi kötü boşanma yargısına bir yerinden dokunmuş kişiler mesleki olarak, kahrını çok yoğun çekmiş kişiler bazılarımız. Yani, yargılama sürecinin ne kadar uzun olduğu, tarafları ne kadar mağdur ettiği, çalışanlara yönelik nasıl zorluklar içerisinde olduğu hep konuşuldu Proje'de. Bu anlamda aslında en çok ihtiyaçlardan biri

olarak ne servis edildi? Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun haricinde bir aile mahkemeleri kanunu, boşanma yargılamasının ihtiyaçlarını, hususiyetlerini gözetken, hâkimlerin de elini rahatlatan bir aile mahkemeleri kanununun, usul kanununun getirilmesi temennisinin hep altı çizildi. Bu konuda herkes mutabıktı.

1.1. Kusur Sisteminin Dayattığı Olumsuz Sonuçlar

A) Yargılama Sürelerinin Uzunluğu

Sayın Saibe Hocamın belirttiği gibi, ziyadesiyle ciddi bir taraf mağduriyeti de söz konusu. Yargılama süreciyle bağlantılı olarak şimdi adalet bakanımız bu anlamda neyden bahsetti? Makul sürede yargılanma hakkı ihlal ediliyor bu boşanma davalarında. Öncelikli hedeflerimizden biri bu olmalı ki şimdi Anayasa Mahkemesinin yeni güncel kararlarından biri de artık süreye dair bireysel başvuruların da alınmayacağı olduğunu düşünürsek ve bir ek bilgi olarak Anayasa Mahkemesinin günümüze kadar boşanma yargısının süresinin uzunluğu sebebiyle hak ihlallerini de kabul ettiğinin de altını çizerek ve hatırlarsak, tek tük davalarda da değil oldukça fazla dava var, artık doğrudan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinden de çok sayıda yargılama sürelerinin uzunluğu sebebiyle aleyhimize ihlal kararı çıkacağını da öngörmek zor değil. Gerçekçi bir öngörü olur, evet, yani sadece bizim hedefimiz bu olmamalı tabii ki; ama günün sonunda böyle bir hak ihlali varsa biz bunu nasıl düzeltebiliriz, düzenleyebiliriz, bunları değerlendirmek lazım.

Evet Anayasa Mahkemesi kararları var. Evet, makul sürede yargılanma hakkı ihlal ediliyor; ama sadece bununla kalmıyor. Bu kişiler aynı zamanda, boşanma davasının tarafları, ne yapıyorlar? Yargılama süresi boyunca tekrar evlenemiyorlar. Evet, bu da bir hak ihlali. Hayatlarını tekrardan düzenleyemiyorlar. Yeni bir hayat düzenine geçemiyorlar.

B) Çocuklara Dair Olumsuz Etkiler

Eşler uzun süren yargılama sürecinde husumetin içinden o kavga dövuşün içinden çıkamıyorlar. Beraberinde yine Sayın Bakanımızın altını çizdiği gibi çocuklarımız da o cenderenin içinde aynı şekilde mağdur oluyor ve

o sürece dâhil oluyor. Şunu da belirtmek isterim; velayet eşlerden birinde kaldığı noktada ne oluyor, o çocuk da o eşin içerisinde bulunduğu o çıkmazdan, yargılama süreci boyunca yaşanan ve belki sonrasında bile yansıyan yıpranmalardan, örselenmelerden, dolaylı olarak aslında olumsuz etkilenmiş oluyor. Ortak çocukların, menfaatlerinin zedelendiğinin zaten bir veri olarak altını çizebiliriz. Yani, burada neyin altını çizdi Sayın Bakanımız: Aile bireylerinin korunması dedi. Evet, aile bireylerini korumak istiyorsak da bu gözle de ele almamız gerekiyor boşanma sistemimizi; çünkü boşanma sistemi, mevzuat eşittir boşanma yargılamasının nasıl şekillendiğidir, bu yönden baktığımızda sorun sadece usul hukukuyla bağlantılı değildir. Esasa müteallik hükümlerimizin olduğu Medeni Kanun hükümlerinin de tekrar gözden geçirilmesiyle temin edilebilecek bir çıkarımdır, aile bireylerinin korunması.

Akabinde, yargılama süresi uzayınca, ne dedik, eşler rutin bir hayat düzenine kavuşamıyorlar dedik. Bunlar da ciddi mağduriyetler yaratıyor; ama Saibe Hocamın da altını çizdiği gibi dava sürecinde aynı zamanda sırf uzama değil, kusurun ispatı, kusur isnatları, kusur isnatlarına çocuğun tanık gösterilmesi, çocuk üzerinden huzursuzlukların yaşanması, çocuk olmasa bile bireyler, aileler yani baktığımız zaman aslında o korumak istediğimiz aile düzenine ne kadar zarar veriyoruz, değil mi?

Örselenme dedi yine bakanımız. O noktada da biz, mevcut boşanma sistemimiz evet, boşanmak daha zor bir yapıda, aynı zamanda bunun olumlu bir düşünce olarak altını çizebiliriz; ama aslında bu örselenme boşanma yargısı sürecine bir yerinden temas etmiş çocuklarımız ileride bizim geleceğimiz olacak, inanın aile kurumuna da çok ön yargılı yetişiyorlar. Bu anlamda örselenmeyi ve boşanma sistemimizin mevcut katı sisteminin aslında bir faydası olmadığını, aileyi korumaya hizmet etmediği gibi, bilakis aile kurumunu çocukların örselenmesiyle uzun vadede zayıflattığını da düşünmek isterim ben, gerçekten de altını çizmek gereken hususlardan biri de bence bu.

C) Kusur Prensibine Dayalı Boşanma Yargılamasının Kadına Karşı Şiddete Etkileri

Yine altı çizilen bir husus şiddet meselesi. Evet, boşanma yargılaması ve

beraberinde kusur ilkesiyle birlikte isnatlar, kutuplaşmalar yaşanmaya devam ettikçe ne oluyor? Evet şiddet artıyor. Bu artık aynı şekilde neredeyse bilimsel bir veri olarak ortaya konulmuş durumda uluslararası hukuk doktrininde ve günümüzde de zaten sağduyulu herkesin haberlerden takip edebileceği üzere bir veri olarak kabul edebiliriz. Evet, şiddeti de arttıran bir yapısı var mevcut boşanma sistemimizin; ama bununla da kalmıyoruz.

Ne var? Mağduru, şiddet mağdurunu caydırıcı bir etkisi de var bunun. Neyden caydırıcı? Biz şimdi şiddet kırmızı çizgimiz dedik ya yine açılış konuşmasında, şiddet mağdurunun o zaman o şiddet ilişkisinden, o evlilikten de çıkabilmesi için elinden tutmamız gerekiyor; ama yargılama süresinin bu kadar uzun olması, yargılamanın bu kadar meşakkatli (meşakkatten kastım amacımız asla boşanmayı kolaylaştırmak, böyle bir yalın hedef, yüzeysel hedef değil; ama zorlukları aşmak) olması da şiddet mağdurunu şiddetin bulunduğu evliliklere mahkum eden bir caydırıcı etkidir. Boşanmanın eşlere, taraflara, çocuklara negatif olumsuz yansımalarının üstesinden gelmek istiyorsak, evet mağduru da caydırıcı bir zorlu süreç olduğunu kabul etmek gerekir.

2. Kusur Prensibinin Ne Şekilde Terk Edilmesi Gerekeceğine Dair Değerlendirmeler

Bu anlamda, bir hususun daha altını çizmek isterim, orada gündeme gelebilen bir husus: Boşanma sisteminin ve kusur prensibinin olumsuz etkilerinden, “tamam o zaman biz boşanmanın kusura bağlı sonuçları nelerdir? Nafaka, tazminat” deyip bunları ayırıp bir yargı olarak, ayrı bir davayı alıp bu meseleyi çözemeyiz.

Kökten bir çözüm istiyorsak aynı zamanda sebepleri de, boşanma sebeplerini ve boşanma sistemimizi de gerçek anlamda kusurdan bağımsızlaştırmamız gerekir. Yoksa sadece halının altına işte tozları süpürme anekdotunda olduğu gibi bir sonuca varmış oluruz ki, edinilmiş mallara katılma rejimini ayırdık; mal rejimi tasfiyesini ayırdık ama, uygulamada etkin bir süreç işliyor mu orada? Oradan da belki örneklemek, biraz geriye dönüp sonra günümüze dönüp bakmak gerekir. Yani sadece mali sonuçları

ayrı bir davaya yönlendirmek de bu meseleyi, sorunu veya düzeltmeye çalıştığımız revizeyi aslında gerçek anlamda bize sunmaz.

Sistemin sebeplerini, boşanma sistemini, boşanma sebeplerini kusurdan bağımsızlaştırmamız, yani Türk Medeni Kanunu'ndaki boşanma sebeplerini de etkin şekilde kusurdan bağımsız olarak ele almamız ve bu konuda bir mevzuat değişikliği yapmamız gerekir; bunların Proje çıktılarımızda, uluslararası danışmanlarımızla birlikte hazırladığımız raporumuzla, altı çizildi.

3. Sonuç

Son olarak şu hususu belirtmek istiyorum. Sakın yanlış anlaşılmasın. Amaç burada boşanmayı kolaylaştırmak değil. Hani bu şekilde servis edildiğinde belki farklı görüşlerin farklı itirazlarına veya soru işaretlerine sebep oluyor olabiliriz. Amaç boşanmayı kolaylaştırmak değil. Amaç, boşanmayı boşanmanın mevcut hâlinde, insan hakkı ihlali hâlinde çıkarmaya çalışıyoruz. Tekrar etmek istiyorum, mevcut hâlinde boşanma sistemimiz ve Türkiye özelinde bildiğim kadarıyla henüz ulaşmış değil; ama başka ülkeler açısından İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin ihlal kararları mevcuttur. Anayasa Mahkememizde de yargılama süresi özelinde ihlal kararları mevcuttur. Bu anlamda bu ifadeyi kullanmak gerekir; doktrinde de zaten görüş birliği vardır Saibe Hocamın da belirttiği gibi, evet, "onurlu bir boşanma"ya kişileri erdirmek istiyoruz. Boşanmayı kolaylaştırmak istiyoruz derken, bunun arkasındaki ana fikrin, boşanmanın mevcut sisteminde sürecin, hem esas hem de usule ilişkin olarak bir insan hakkı ihlali mertebesine ulaşmış olduğunu kabullenmemiz ve bunu bir şekilde nasıl çözümleyebiliriz, buna odaklanmamız gerekir diye bir temennimiz var. Sabrınıza teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Sn. Nuriye Yasemin CEYLAN, Ankara

9. Aile Mahkemesi Hâkimi

1. Kusura Dayalı Boşanma Sistemi ve Değişim İhtiyacı

Bugün yürürlükte olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) boşanma ile ilgili hükümleri 1926 yılında yürürlüğe giren 741 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nde getirilen sistemi ana hatları ile korumaktadır. 721 sayılı Kanun'da düzenlenen Zina, cana kast, pek fena muamele, suç işleme ve haysiyetsiz yaşam sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına dayalı boşanma sebeplerine 4/5/1988 yılında 3444 sayılı değişiklikle anlaşmalı boşanma ve fiilen ayrı yaşama süresi sonunda gerçekleşen boşanma sebepleri de hukuk sistemimize girmiştir. Bunun dışında boşanma davalarında uygulanacak usule ilişkin hükümler, kusura dayalı nafaka ve tazminat hükümlerinde esaslı bir değişiklik olmamıştır.

1926 yılında düzenlenen boşanma sisteminde bugüne kadar esaslı bir değişiklik olmamıştır. Modern hukuk sistemi karşısında tüm hukukçuların hem fikir olduğu, boşanma sistemimizin hantallaşarak günün koşulları karşısında yetersiz kalmasına rağmen boşanma hükümlerinin revizyonu çalışmaları geç kalmıştır. Kaynak kanunu olan İsviçre Medeni Kanunu'nda 2000 yılında yapılan köklü değişiklikler ile kusur esasına dayalı boşanma sistemi terk edilmiştir.

İsviçre ile kıta Avrupası ülkelerinin pek çoğunda 1970'li yıllardan başlayarak kusur temelli boşanma sisteminden uzaklaşarak evlilik birliğinin temelinden sarsılması, kusurun boşanmanın sebep ve sonuçlarında etkisinin olmaması, iradi boşanma özelliklerini taşıyan yeni bir sistemini kabul etmiştir.

Türk Hukuk Sistemimizde ise halen kusura dayalı boşanma sistemi devam etmekte bu da toplumda haklı serzenişlere sebep olmaktadır. Kusur temelli boşanma süreci çekişmeli dava dediğimiz dava türünü

oluşturmaktadır. Çekişmeli dava süreci ise hem tarafları, tarafların yakın akrabalarını, çocuklarını hatta arkadaşlarını, komşularını dahi yıpratın bir sürece dönüşmektedir.

2. Kusur İlkesi ve Boşanma Davalarında Hâkim Takdir Yetkisi: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı Üzerine Bir Analiz

Kusur ilkesi; Kusur ilkesine göre, boşanma ancak eşlerden birinin kusurlu olarak evlilik bağıını zedelemesi hâlinde söz konusu olur, zira boşanmaya neden olan olaylar kusura dayanmalıdır. Bu ilkeye göre kusursuz ya da daha az kusurlu eş boşanma davası açabilir. Tam kusurlu eş dava açma hakkı tanınmamıştır.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulunun 03/07/1978 tarih 5/6 sayılı kararında; “Kusur çoğu kez sosyal ve kültürel yapılarına, değer yargılarına ve çevrelerine göre değişen bir ölçüde soyut ve göreceli bir kavramdır. O halde önceden şu ya da bu eylemin ya da davranışın daha ziyade kusur veya daha az kusur olarak kabulü ve bu konuda kesin, değişmez, nesnel bir ölçü konulması olanak dışıdır. Bu nedenle TMK’nin 134. Maddesine dayanılarak açılan boşanma davalarında, taraflardan hangisinin tutum ve davranışının daha ziyade kusur sayılacağını saptamak ve değerlendirmek hâkimin takdir yetkisine aittir. Elbette hâkim bu konudaki takdir yetkisini ve hakkını olayların kendi yapılarına ve oluşlarına özgü içinde kullanacaktır.” Diyerek kusurun soyut ve sübjektif olduğunu yer zaman ve kişilere göre değişeceğini açıkça belirtmiş ve takdir hakkını kullanırken hâkimin kullanacağı argümanları sıralamıştır.

3. Kusura Dayalı Boşanma Sürecindeki Zorluklar ve Toplumsal Etkiler

Evlilik duygusal bir ilişkidir. Duygusal bir ilişkide davranışlara belli bir anlam yükleyerek kusur tespiti yapmak son derece güç bir iştir. Her evliliğin kendi dinamikleri vardır. Bir ailede kusur kabul edilebilecek bir davranış diğer ailenin normali olabilir. Küçük bir çevrede sosyal hayatı, çalışma hayatı olmayan bir kadının bir erkekle farklı zamanlarda dışarıda yemek yerken

görülmesi sadakat yükümlülüğüne aykırılık olarak görülebilecekken, çalışma hayatının içindeki kendi sosyal çevresi bulunan bir kadın için bu normal sıradan bir vakia olarak değerlendirilebilmektedir. Burada tarafların yaşam dinamikleri kadar davaya bakan hâkimin duygu dünyası da olaya dâhil olmaktadır. Kusur temelli boşanmada davranışlara sübjektif şekilde bir anlam yükleyerek, kusur belirlemesine girmek taraflar arasında var olan tansiyonu yükseltmekte, iki kişi arasındaki uyumsuzluk alevlenerek çocuklarına, kök ailesine kadar yayılmaktadır. Kusur tespiti, kusur araştırması tarafların boşanma sonrası ilişkilerine de yansımaktadır. Bu durumdan da en çok tarafların müşterek çocukları zarar görmektedir.

Kusur temelli boşanma davalarında kişiler iddialarını ispat edebilmek amacıyla çoğu zaman karşı tarafın kişilik haklarını ve diğer temel haklarını ihlal edecek ispat vasıtaları kullanabilmektedir. Hukuka aykırı delil kullanabildikleri gibi delil yaratma girişimlerin de dahi bulunabilmektedir.

Boşanma sürecinde eşlerin özel hayatları dosyaya girmekte, ispat noktasında karşı tarafa yöneltilen iddialar, beyanlar zaten taraflar arasında mevcut olan olumsuz duyguları daha da körüklemekte, birbirlerinin yüzüne bakamayacak boyutlara gelmektedir. Bu durum eğer müşterek çocuk da varsa boşanmadan sonraki süreçte birbirleri ile çocukları ile ilgili görüşme yapıp çocuklarının yararına ortak karar almaları imkanını da ortadan kaldırmaktadır. Boşanma sürecinde iyice körüklenen kızgınlık, öfke, nefret boşanmadan sonra da devam etmekte taraflar çocuklar üzerinden, ya da takdir edilen nafakalara yönelik icra takipleri, artış davaları üzerinden birbirlerine zarar vermeye çalışmaya devam etmektedirler. Toplumsal barış zarar görmekte, şiddet körüklenmektedir. Tarafların ilerde kendilerini, çocuklarını, yakın çevrelerini rahatsız edecek birçok beyan, görüntü, vs. kayıtlar ve belge dosyaya girebilmektedir.

İşin mahiyeti gereği kin, nefret, intikam gibi duygulara gebe olan boşanma sürecinde boşanmak isteyen eşin ispat aşamasında her türlü araca başvurarak karşı tarafı itham yoluna gidebilmesidir. Yargılama sürecine kök ailelerin de dâhil olması ile, taraflar değil iki kök aile birbirinden boşanır hale gelmektedir. Yargılama uzadıkça aileler arası şiddet vakıaları baş göstermekte, aile mahkemesi ile başlayan yargılama süreci sırasıyla asliye

ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemelerinin koridorlarında devam etmektedir.

3.1. Uzun Yargılama Süreçleri ve Kişisel Hakların İhlali

Kusur temelli boşanma uzun yargılama süreçlerine sebep olmakta, uzun yargılama süreci kişilerin anne baba olma hakkını elinden almakta, kişilerin en az 3-5 senesini mahkeme koridorlarında geçirmek, geleceğini planlayarak yeni bir düzen kurma hakkını elinden almakta, kişileri uzun süre belirsiz stresli bir hayatı yaşamak zorunda bırakmaktadır. Evlenmek kadar en temel hakkı olan boşanma hakkına kavuşmayı engellemektedir. Kimse birlikte olmak istemediği kişi ile yasal düzenlemelerle bir arada tutulamaz. Kusur temelli boşanma davaları toplumdaki gayri meşru birlikteliklerin çoğalmasına da sebep olmaktadır. Kusura dayalı boşanma davası süreci uzadıkça kişiler gayri resmi birlikteliklere yönelmekte, bu da karşı taraf için zinaya dayalı ikinci bir boşanma davasına konu yapılmaktadır.

Kusur temelli boşanma davalarında taraflar hukuka aykırı deliller kullanılmakta, hukuka aykırı delil elde etmek için çocukları kullanmaktan dahi çekinmemektedir. Çocukların konu olduğu habersiz alınan video kayıtlar, çocukların bilgisayar ve telefonlarına casus program yükleyerek diğer ebeveynin konuşma ve yaşam alanlarını görüntülemeye çalışmak, çocuğu diğer ebeveyn aleyhine beyanda bulunmaya zorlamak, ya da ödüllendirme yoluyla çocuğu diğer ebeveyne yabancılaştırmak, çocuğa yönelik istismar iftiralarında bulunmak sayılabilecek birkaç örnektir.

Boşanma sebeplerinin kusura dayanması tarafları boşanma davasında kullanılmak üzere delil bulma arayışına itmektedir. Bu da tarafı dava açmadan önce veya dava sırasında bir takım casusluk faaliyetlerinde bulunmaya da sevk etmektedir. Örneğin; telefona yüklenen casus programlar, araçlara takılan takip sistemleri, evlere ve araçlara kurulan gizli kamera sistemleri, özel dedektif tutarak karşı tarafı takip ettirip görüntü alma ve kayıt alma vb. yöntemlerle kusuru delillendirme yoluna gidilebilmektedir.

Boşanma ve boşanmanın mali sonuçları, mal rejimi tasfiyesinde bazı özel boşanma sebeplerinin mal rejimi tasfiyesinde alacağın azaltılması ya da

tamamen kaldırılmasına dayanak oluşturması, kişileri bu şekilde kusuru ispatı kusur yaratma çabalarına sokmaktadır.

Boşanma sebepleri ve kusurun ispatı konusunda TMK'miz tarafları özel hayata müdahale zorunluluğu altında bırakmaktadır. Türk Hukuk Sisteminde boşanma sebeplerinin ispatı son derece güçtür. Belirleyici olan kusur ve TMK'nin 184. den kaynaklı hâkimin vicdani kanaatidir.

Kusurun ispatının glğnden dolayı bir boşanma davası açıldığında ister bir aylık evlilik olsun ister 50 yıllık evlilik olsun vakıalar dilekçede kına gecesinden başlayarak dayanak yapılır, HMK'deki usul değişikliklerinden sonra bugün gelineen aşamada mahkemelerin önüne roman olarak basılabilecek 350 sayfa dava dilekçeleri gelmektedir. Onlarca kişi tanık olarak gösterilmekte ve kusur olarak dayanılan vakıa ispatlanamadığı sürece son tanığa kadar bu tanıklar mahkemece dinlenilmektedir.

Boşanma sürecinde kusur isnadı yönünden çok ağır vakıalara dayanılmakta ya da vakıa yaratılmakta, boşanma kararına ulaşılabilmek adına müşterek çocukların kendisinden olmayabileceği, DNA testi ile bu durumun tespit edilmesi talepleri, sadakatsizlik isnatları, cinsel hastalıkların ifşa edilmesi, cinsel tercihlerin ifşa edilmesi, kişinin onurunu zedeleyici hastalıkların ifşa edilmesi kişinin onurlu bir şekilde boşanma hakkının elinden alınmasına sebep olunmaktadır. Boşanma sürecinde iddiaların ispatı noktasında kişilerin tıbbi dosyalarına, kişisel verilerine ulaşılarak özel hayatına ve onuruna saldırı gerçekleşmektedir.

3.2. İnsanlık Onuruna Zarar Veren Durumlar ve ocukların Mağduriyeti

Kişilerin evlenme özgürlüğü kadar bu evliliği kendi iradesi ile sonlandırma özgürlüğünün de bulunması gerekir. Boşanma temel hakkı bizim sistemimizde ise ispat hakkına bağlanmıştış. Bu ise kişilerin insanlık onuruna yakışır bir şekilde boşanmalarına izin vermemektedir. Boşanmak isteyen ama aynı yastığa baş koyduğu eşinin kusurlarını ortaya koymak istemeyen tarafın onurlu bir şekilde boşanma hakkı elinden alınmaktadır.

Bazı vakialarda ise kusuru dile getirmek boşanmak isteyen taraf için son derece onur kırıcı olabilmektedir. Toplumda saygın bir yer edinmiş, bir kadının ya da erkeğin eşinden sık sık fiziksel şiddet gördüğünü açıklaması onun için çok zor ve onurunu zedeleyici bir durumdur. Yargılama sırasında kusur olarak dayarılan şiddet vakıalarının yargılama sürecinde yeniden yeniden gündeme getirilmesi, şiddete uğrayan kişinin ikinci kez örselenmesine sebep olmaktadır.

Boşanma sürecinde kendini yaralayarak darp raporu alarak delil yaratanlar, tanıklarının yalan beyanda bulunmalarını sağlayan, karşı tarafı kışkırtarak aleyhine beyanda bulunmasını sağlayarak kayıt altına alan, çocuğunun anne ile görüştüğü bilgisayara casus program yükleyerek kayıt alanlar kusura dayalı boşanma davalarında yaşanan olaylardan bazılarıdır.

Kusur temelli boşanma davalarının en büyük mağduru ise çocuklardır. Boşanma sürecinde çocuklar ebeveynler arasında silah olarak kullanılmakta, birbirine kin ve nefret duyguları körüklenen eşler çocuklarının ruhsal ve bedensel sağlığını düşünmekten uzak davranışlar sergilemektedirler. Bugün için mahkemelerdeki çocuklu derdest dosyaların hemen hemen yarısında yakınında çocuklar için Çocuk Koruma Kanunu'nun (5395 SK) kapsamında danışmanlık tedbiri verilmektedir. Boşanma sürecinde geçici velayeti alan ebeveynin çocuğu diğer ebeveyne göstermemesi, çocuğa kötülemesi, çocukta ana ya da babaya yabancılaşma sendromunun doğmasına sebep olmakta müşterek çocuk boşanma sürecinde ana babasının el birliğı ile örselenmektedir. Velayet düzenlemesi yönünden birçok kez uzman görüşmesine maruz kalmakta, ana ya da babasından yana taraf olmak zorunda bırakılmaktadır.

Boşanma sürecinde kişilerin hayatlarının en mahrem yönleri acımasız bir şekilde dava konusu yapılmaktadır: Bekaret, fiili livata, vajinusmus, erken boşalma, cinsel yönelim vs. Sistemimizin sadece evlilik ilişkisini sona erdirmeye konusundaki temel hakkını kullanmak isteyen kişiyi, böyle bir boşanma sürecine ve ispat faaliyetine sürüklemesi insanlık onuru ile bağdaşmaz. Hiç kimse kendisini istemeyen birisi ile birlikte olmak, mutsuz bir evliliğı sürdürmek istemez. Boşanmaya direnen kişi genellikle maddi kaygılar, evlilik kurumunun verdiği güvenceyi yitirmeme kaygısı ile boşanmak istememektedir.

Kusura dayalı boşanmada boşanmak istemeyen taraf, yargılama sürecini istediği kadar uzatabilir, dilediği sayıda tanık bildirebilir, yabancı ülkede, il dışında yaşayan tanıklara dayanabilir iddia ve savunmasını ispat edemeyecek tanıkları bildirebilir, karşı tarafın hukuki ve fiili ehliyetinin bulunmadığını iddia edebilir, mahkeme hüküm verdikten sonra hüküm istinaf ve temyiz kanun yollarına taşındığında bir boşanma davası 5-6 sene sürebilir. İnsan ömründe bir saniyenin önemi varken, bir kez evet deyip evlendiği için kişinin ömründen bu kadar uzun süre çalmak ne kadar hukuki ve adil olabilir. Kaldı ki boşanma davası reddolunan kişilerden hiç kimse eşi ile birleşerek evlilik birliğine kaldığı yerden devam etmemektedir. Ya koşulları doğduktan sonra fiili ayrılıktan yeni bir dava açmakta ya da bir süre sonra gayri resmi birliktelikler söz konusu olmaktadır.

Kusura dayalı boşanma sistemi, anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesi yönündeki gelişmelerle de ters düşmektedir. 2000 yılındaki dayanak İsviçre Medeni Kanunu'ndaki kusurdan bağımsız boşanmaya dayalı sistem reform talebi kadınlardan gelmiştir. Kusura dayalı boşanma sistemi her ne kadar kadın lehine düzenleme gibi görünse de uygulamada kadını örseleyen maddi ve manevi olarak kadını genel anlamda güvence altına alan bir koruyuculuk içermemektedir.

Evlilik birliğinin temelinden sarsılmasında çoğu zaman hangi eşin kusurlu olduğu veya eşlerin ne oranda kusurlu olduklarının saptanması mümkün olmamaktadır. Kusur sübjektif bir kavramdır. (Doktor kadının gece dışarı çıkmasını hâkimin kusur olarak kabul etmesi) Kusur belirlemesine ilişkin araştırmalar da çoğu zaman sonuç vermemektedir. Zira eşlerin evlilikleri içindeki çok az olay üçüncü kişiler tarafından belirlenebilir ve psikolojik açıdan yaşananları gösterebilir. Kusur belirlenmesine girilmesi evlilik birliğinin sona ermesinde taraflara bir yarar sağlamaz aksine var olan tansiyonu yükseltir, özellikle çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğuran, uyuşmazlığı şiddetlendiren bir olgu olduğu gibi çocuk açısından boşanma sonrası ilişkilere de yansiyarak çocukların örselenmesine sebep olur. İki ebeveyn arasında kalmış bir çocuğun örselenmemesi mümkün değildir. Çocuklar dava süresince tanık olarak gösterilmekte, boşanma davasında taraf konumuna getirilmekte, ana babası tarafından duygusal şiddete maruz bırakılmaktadırlar.

4. Sonuç

Onurlu temiz bir boşanma herkesin hakkıdır. Modern Hukuk Sistemindeki kusurdan arındırılmış boşanmaya ilişkin reformun gerekçesini Alm Gills; “Eşlerin kirli çamaşırlarının ve mahkemenin eşlerin cinsel hayatları ile ilgili konuları araştırmak zorunda bırakılması” olarak çok güzel açıklamıştır.

Günümüzde sırf boşanma davalarında karşı tarafın kusurunun ispatı için tamamen Anayasa’ya aykırı biçimde kişilerin özel hayatlarına müdahale edilmekte, kişilerin özel bilgilerine izinsiz bir şekilde erişilmekte kişiler takip ettirilmekte izinsiz ses ve görüntü kaydı alınmaktadır. Pek çok boşanma davası ile birlikte kişisel verilerin izinsiz ele geçirilmesi, özel hayatın gizliliğini ihlal suçlarından dolayı ceza mahkemelerinde boşanma davasına paralel davalar görülmektedir. Bir koyundan iki post çıkmaz ata sözünün aksine iki kişi arasındaki boşanma davasından pek çok ceza ve hukuk davası doğmaktadır.

Ailenin temeli sevgi ve saygıdır. Eşlerden birisi diğer eşe sevgi ve saygısını yitirmişse artık bu evlilik akdinin çözülmesi gerekir. Kusur ispatlanmadığı için reddedilen hiçbir boşanma davasının çözülmesi bir evlilik birliğini yeniden tesis edememiştir. Sadece toplumsal barışı zedelemiş, kağıt üstünde evli ama birbirine düşman çiftler, hısımkken hasım olmuş kök aileler, iki ebeveyn arasında kalmış, taraf konumuna getirilen örselenmiş evlilik kurumuna inancını yitirmiş çocuklar, tırmanan şiddet, daha evliliğin başında birbirine güvenmeyen edildiği mallara üçüncü kişiler üzerine yapan, eşinden mal saklayan çiftler bırakmıştır.

Av. Nadia RUSINOVA, Avrupa Konseyi Danışmanı, Lahey Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi

---

Bugün beni ağırladığınız için çok teşekkür ederim ve benden önce sunum yapan konuşmacılara değerli sunumları için ve Avrupa Konseyi çalışanlarına bu önemli Proje'yi uyguladıkları için minnettarım. Süremi aşmayacağıma söz veriyorum ve sizlere kısaca Avrupa perspektifinden ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin usule ilişkin meseleler ve çözüm önerileri konusundaki içtihadından bahsedeceğim.

1. Boşanmaya Dair Avrupa Perspektifi

Genel olarak yargı sistemlerinin etkililiğinin Avrupa gündeminde ve uluslararası gündemde yer aldığı gerçeğiyle başlamak istiyorum. Avrupa Komisyonu, kısa bir süre önce AB Adalet Skor Tablosuna ilişkin bir bildirimde, ulusal sistemin modeli veya dayandığı hukuk geleneği ne olursa olsun, verimlilik, nitelik ve bağımsızlığın etkili bir adalet sisteminin temel parametreleri olduğunun altını çizmiştir. Özellikle boşanma, çocuklar ve ebeveyn sorumluluğu gibi hassas alanlarda, maddi kuralların yanı sıra usul kurallarının da açık, tutarlı, etkili olması ve bir bütün olarak iyi işlemesi gerektiğini anlamamız çok önemlidir.

Avrupa'nın boşanmaya bakışı ve bu konudaki perspektifi nedir? Günümüzde boşanmanın, Cansu Hoca'nın altını çizdiği gibi kolay değil ama her iki eşin de kolayca erişebileceği basit bir prosedür olması gerektiği yaygın olarak kabul görmektedir. Bu süreç ne çocuklar ne de eşler için ikincil örselenmeye yol açacak şekilde yürütülmeli ve tamamlanmalıdır. Bizler, profesyoneller olarak, acı çekenin sadece çocuklar olmadığını biliyoruz. Bir önceki konuşmacının da altını çizdiği gibi, çoğu zaman eşler de yıkıma uğramakta ve çok elverişsiz konumlara düşmektedir. Gecikmelerin çoğu zaman hâkimlerin veya ilgili profesyonellerin kasıtlı davranışlarından

kaynaklanmadığı da doğrudur. Bu da sadece maddi hukukta değil, aynı zamanda genel bir kural olarak spesifik, ayrı ve aile hukuku prosedürlerine uyarlanmış olması gereken usul kurallarının belirlenmesi söz konusu olduğunda da büyük reformlar yapılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, özel usul kuralları içeren bir aile kanununun olması gerçekten de iyi bir uygulama olacaktır.

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Boşanma

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve boşanma konusuyla ilgili olarak, AİHS’de boşanma hakkının garanti altına alınmadığını hatırlamalıyız. Konuyla ilgili içtihadı Madde 6 - adil yargılanma; Madde 8 - özel ve aile hayatı hakkı; Madde 12 - evlenme hakkı; ve Madde 14 - ayrımcılık yasağı altında inceleyebiliriz. Mahkeme’nin boşanmanın esasına ilişkin kapsamlı bir içtihadı bulunmamakla birlikte, boşanma davalarında ortaya çıkan usule ilişkin sorunlar konusunda oldukça zengin bir içtihadı bulunmaktadır. Ayrıca, örneğin nafaka veya aile hayatının korunmasını içeren prosedürlerin, yalnızca hızlı bir şekilde değil, aynı zamanda başvuranların medeni durumlarını ilgilendirdiği için gerekli dikkat ve özel bilgi ile incelenmesi gereken öncelikli davalar olarak ele alındığı ve alınması gerektiği yinelenmektedir. Sadece bir örnek: 1989 yılında Bock/Almanya davasında (bir boşanma davası), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu tür davaların hızlı bir şekilde karara bağlanması, hızlı bir şekilde tamamlanması ve gereğinden fazla zorlaştırılmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu davada, boşanma işlemleri dokuz yıl sürmüş ve Mahkeme, bu kadar uzun süren boşanma işlemleri için ikna edici bir açıklama olmadığı için elbette bir ihlal tespit etmiştir.

3. Boşanma Sürecinin Uzunluğunun Değerlendirilmesi

Şimdi çok önemli bir konuya değinmek istiyorum - «ne kadar süre çok uzun» ve boşanma sürecinin uzun olduğunu düşünmek için makul süre nedir? Bu soruya basit bir cevabımız yok, ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılama süresinin makul olup olmadığını değerlendirmek için birkaç kriter belirlemiştir. Her şeyden önce, dava ne kadar karmaşık? Sadece evliliğin feshinden mi bahsediyoruz, yoksa nafaka verilmesi,

tazminat, velayet sorumluluğundan bahsediyor muyuz? Başvuru sahibi ve ulusal makamlar nasıl davranıyor ve başvuru sahibinin menfaati nedir? Bunlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadına göre, değerlendirme kriterlerinden bazılarıdır ve elbette, profesyoneller olarak, boşanmaların hepsinin farklı olduğunun ve bunlar için bir yol haritasının olmadığına farkındasınız. Stasik/Polonya davasında, iki aşamalı yargılama beş yıl iki ay sürmüştür. Bu durum özellikle ulusal usul kurallarından ve temyiz edilen çok sayıda ara karardan kaynaklanmış ve bu davada, temyiz başvuruları nedeniyle mahkeme aynı konuyu birkaç kez incelemek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hükümetin gecikmeyi açıklayamadığı ve gerekçelendiremediği sonucuna varmıştır. Birçok ülkede temyiz başvurusu ile de ele alınabilen Yargıtayı da dâhil edersek, üç değil iki yargı düzeyinden bahsettiğimizi lütfen unutmayın.

4. Boşanma Davalarındaki Gecikmelerin Nedenleri

Hukuk davalarındaki ve tabii ki boşanma davalarındaki gecikmelerin genel sebepleri hakkında genel bir değerlendirme yapmaya çalışmak önemlidir. Bunlar önceki konuşmacılar tarafından büyük ölçüde dile getirildi ancak ben Avrupa Komisyonunun adaletin etkinliğine ilişkin çok yeni bir raporunu paylaşmak istiyorum. Her şeyden önce, yargılama başlamadan önce, prosedürdeki bu tür gecikmeler mahkemelerdeki yoğunluktan, hâkim ve adli personel sayısının yetersizliğinden ve bazı adli makamların ya da profesyonellerin ataletinden kaynaklanabilir. Usul kurallarındaki eksiklikler de, usulün geciktirilmesine yönelik usuli olasılık nedeniyle, ilk derece tarafından bu tür tekrarlayan incelemelere yol açabilir. Duruşmaların başlamasından sona ermesine kadar gecikmenin pek çok nedeni olabilir, ancak bu, genellikle tanıkların incelenmesi ve sorgulanması ile ilgilidir. Bu anlamda, birçok tanığın ifade vermeye çağırılması, ancak celp edilememeleri söz konusu olabilir. Tanıkların mahkemeye gelmesi çok zaman alır ve daha sonra celp edilenlerin sorgulanması daha da fazla zaman alır. Gecikmeler, ilgili profesyonellerden, duruşmaların ertelenmesinden, duruşmalar arasındaki aralıklardan ve tekrarlayan ertelemelerden de kaynaklanabilir. Yargılama sonrasında, kararın yürürlüğe girmesi ile son ve çok önemli bir aşama olan kararın fiilen uygulanması arasında geçen zaman gecikmeye neden olabilir.

Özellikle boşanma davalarında, çok sayıda tanık ve bu tanıkların çağırılması süreci, belirli konularda yargının takdir yetkisi ve adli yardımın verilmesi süreci tipik sorunlara yol açmaktadır. Bu sonuncusu özellikle sorunludur - hangi tarafın adli yardım alıp hangisinin almaması gerektiğinin incelenmesi usulde büyük gecikmelere neden olabilir. Elbette, diğer aktörlerin usule ilişkin davranışlarından, duruşmaların ertelenmesinden ve yine her zaman altını çizdiğim ve çok önemli bulduğum kararın uygulanmasından bahsetmeliyiz. Sadece boşanmayla ilgili bir kararın alınmasında karşılaşılan süreç genellikle nispeten kolaydır ve medeni durumla ilgili olduğu için icraya gerek yoktur. Ancak, örneğin nafaka veya velayet sorumluluğuna hükmedilmesi söz konusu olduğunda, icra aşamasında ek gecikmelerle sıklıkla karşılaşılır ve bunların çözülmesi zordur.

5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Çözüm Önerileri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ne gibi çözümler öneriyor? Mahkemenin içtihat hukukundan çok genel iki örnekten bahsedebilirim. İlk olarak, 1979 yılında Airey/İrlanda davasında mahkeme, boşanma işlemlerinin basitleştirilmesinin, elbette ulusal hukuka göre ve ulusal hukukta neyin mümkün olduğuna bağlı olarak, davacıların mahkemelere etkili erişim hakkı için genel bir güvence olarak kabul edildiğini söylemiştir. İkinci olarak, ev içi şiddetten bahsedecek olursak, ki bu konu bugün benden önceki konuşmacılar tarafından da pek çok kez dile getirildi, kadının kocası tarafından ev içi şiddete maruz kalması durumunda boşanma acil bir talep olarak ele alınmalıdır. Örneğin, 2016 tarihli nispeten yeni bir dava olan ve Proje kapsamında hazırladığımız tavsiye raporunda da incelenen, M.G/ Türkiye davasında, ev içi şiddet vakalarında ulusal makamların mağdurun özel psikolojik, fiziksel ve mali güvensizlik durumunu dikkate alma ve durumu mümkün olduğunca hızlı bir şekilde değerlendirme görevi olduğu sonucuna varılmıştır. Elbette boşanma davalarının hızlı bir şekilde karara bağlanması ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir, ancak ev içi şiddet iddialarında, mağdurun durumunun uygun ve yeterince derin bir şekilde değerlendirilmesi göz ardı edilmemelidir.

6. Çağdaş Avrupa Hukuk Sistemlerinden En İyi Uygulamalar

Önerilerimiz tavsiye raporunda detaylı olarak ele alınmıştır. Örneğin usul yönünden baktığımızda, yargı sisteminin uygun şekilde düzenlenmesi çok önemlidir. Hâkimler uygun şekilde eğitilmeli ve kurumsal destek sağlanmalı, zira siz hâkimler olarak boşanma davasının tek başına hâkim tarafından adil, etkili ve hızlı bir şekilde yürütülemeyeceğinin farkındasınız - bu çok disiplinli bir paydaş girişimi olmalıdır. Özellikle temsil edilmeyen davacılar söz konusu olduğunda, insanların davalarını avukatları olmadan da yürütebilmeleri için gerekli mahkeme belgelerinin basitleştirilmesi sağlanmalıdır. Bazen bu durum tarafların hayatlarında gerçekten büyük bir aksamaya neden olabilir, zira bir avukat tutmaya güçleri yetmemektedir. Adli yardım verilmediğinde, örneğin nafakanın daha sonraki bir aşamaya bırakılması yerine, boşanma talebinin ve fer'i konuların birlikte incelenmesi de söz konusu olabilir. Son olarak, maddi hukuk alanında da reform yapılması ve maddi hukukun usuli gecikmelere neden olmayacak bir duruma getirilmesi gerektiğini göz ardı etmemeliyiz. Örneğin, bir önceki konuşmacının da belirttiği gibi, tam tespit için tanıklara ihtiyaç duyulduğunda, bu tanıkların sorgulanmasının zaman alacağının bilincinde olunmalıdır.

7. Sonuç

Burada kesiyorum ve önümüzdeki iki gün boyunca hepinizle ilginç tartışmalar yapmayı dört gözle bekliyorum. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

II. OTURUM: BOŞANMA YARGILAMASINDA ULUSLARARASI UYGULAMALAR VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Moderatör: Sn. Könül GASIMOVA, Türkiye Birimi Başkanı,
İş Birliği Programları Birimi, İnsan Hakları ve Hukukun
Üstünlüğü Genel Müdürlüğü (DGI), Avrupa Konseyi

Sn. Alexander CLARK, Avrupa Konseyi Danışmanı, Birleşik Krallık Yargı Stratejisi Birim Başkanı

1. İngiltere ve Galler’de Kusura Dayalı Olmayan Boşanma Reformu: Giriş

Herkese güzel bir gün diliyorum, Londra’dan selamlar. Benden İngiltere ve Galler’de yakın zamanda uygulamaya konulan kusura dayalı olmayan boşanma reformu hakkında genel bir değerlendirme yapmam istendi. Kusura dayalı olmayan boşanma İngiltere ve Galler’de 2020 Boşanma, Fesih ve Ayrılık Yasası ile getirilmiş ancak Nisan 2022’ye kadar uygulanmamıştır. Bunun nedeni kısmen COVID-19’un etkisi, kısmen de mahkemelerdeki BT güncellemesinin beklenmesiydi. Dolayısıyla, bu uygulamada alışılmadık bir boşluk oldu; ancak söz konusu Yasa yaklaşık 18 aydır yürürlüktedir.

Yeni Kanun, İngiltere ve Galler’deki özel hukuk yargılamalarını düzenleyen mevzuatın temel taşı olan 1973 tarihli Evlilik Davaları Yasası’nı değiştirmiştir. Mevzuat, boşanma başvurusunda bulunan kişinin diğer tarafın davranışlarını gerekçe gösterip kusur iddiasında bulunamayacağı şekilde değiştirilmiştir. Gerekli olan tek şey, evliliğin temelden sarsıldığına dair delil sunmaktır. Yeni yasa aynı şekilde, aynı cinsiyetten evliliğin bir türü olan medeni birlikteliğin feshi için de geçerlidir; ilgili hükümler aynen yansıtılmıştır.

2. Boşanmaya İlişkin Eski Yasa

Evlilik Davaları Yasası kapsamındaki eski boşanma yasası neydi? Boşanma için tek bir gerekçe vardı ve hâlâ da var: evliliğin temelden sarsılması. Taraflar evliliğin üzerinden bir yıl geçmeden boşanamazlardı ve hala da boşanamıyorlar. Yeni yasadan önce, bir başvuru sahibinin mahkemeyi evliliğin temelden sarsıldığına dair beş olguya dayanarak ikna etmesi

gerekiyordu. Başvuru sahiplerinin Mahkemeye beş olgudan birini ya da daha fazlasını kanıtlaması gerekiyordu. Bu beş olgu neydi? Bunlardan ilki zinaydı ve davacının davalı ile birlikte yaşamaya tahammül edemeyecek noktada olmasıydı. İkinci olgu, davacının davalıyla yaşamak istememesine sebebiyet verecek derecede makul olmayan davranışlarda bulunmasıydı.

Üçüncü olgu, terk etme, davalının davacıyı boşanma dilekçesinden önce terk etmiş olması ve bu durumun en az iki yıl boyunca sürmesi idi. Dördüncü olgu, diğer taraf olan davalının boşanmaya rıza gösterdiği iki yıllık bir ayrılıktı. Dolayısıyla, taraflar dava dilekçesinden önce en az iki yıl boyunca kesintisiz olarak ayrı yaşamış ve diğer taraf olan davalı boşanmaya rıza göstermiş olmalıydı.

Beşinci olgu, tarafların dava dilekçesinden önceki en az beş yıllık kesintisiz bir süre boyunca ayrı yaşadıkları, diğer tarafın rızası olmaksızın gerçekleşen beş yıllık bir ayrılıktı. Tarafların beş yıl boyunca sürekli olarak ayrı yaşamış olması hâlinde, davalının boşanmaya rıza göstermesine gerek yoktu.

O halde, boşanmak isteyen başvuru sahipleri için bu beş olgu ne anlama geliyordu? Eğer kişi boşanmak istiyorsa, delil olarak karşı tarafın davranışlarını göstermesi gerekiyordu; bunlar boşanma davalarında en sık bahsi geçen zina veya makul olmayan davranışlardı. Ya da başvuru yapabilmeleri için en az iki yıldır ayrı yaşıyor olmaları ve eşlerinin boşanmaya rıza göstermiş olması gerekiyordu. Bu, bir kişinin ayrılıktan sonraki iki yıl içinde boşanmak istemesi hâlinde, yasa gereği, evliliğin temelinden sarsıldığını kanıtlamak için kusur göstermesi gerektiği anlamına geliyordu ve davalı, boşanma dilekçesinde dayanılan olguya itiraz ederse, boşanmayı reddedebilirdi. Eski yasaya göre davalıların başvuruya karşı koyma ve kendi delillerini sunma hakkı vardı.

3. Eski Yasanın Olumsuz Etkileri

Peki bu, uygulamada ne anlama geliyordu? Bu, yasanın, tarafların çocuklarla ilgili düzenlemeler üzerinde anlaşmaya varabilmeleri ve mali durumlarıyla ilgili sorunları çözmeye odaklanabilmeleri için aralarındaki anlaşmazlığı azaltmaya yardımcı olmak yerine taraflar arasındaki gerilimi alevlendirdiği anlamına geliyordu. Bu durumun özellikle çocuklar için zarar verici olduğu

zira ebeveynler arasında çatışma yarattığı ve bunun da kaçınılmaz olarak çocukları etkileyeceği algısı vardı. Dostane davalar olarak adlandırılan düşük ihtilaflı davalarda, avukatlar genellikle müvekkillerine, her iki taraf da bunların doğru olmadığını bilse bile, sadece kusur belirtmek ve yasal gerekliliği yerine getirmek için yapılan, üzerinde anlaşmaya varılan ve dikkatlice kaleme alınan bir dizi makul olmayan davranışı kabul etmelerini tavsiye ediyordu Ünlü bir davada, hâkimlerden biri bu yasayı “entelektüel açıdan sahtekârlık” olarak nitelendirdi zira insanların doğru olmadığını bildikleri hususları sırf prosedürel gereklilikleri yerine getirmek için dile getirmelerini gerektiriyordu.

4. Aile Hukuku Yasası 1996’nın İkinci Bölümü: Kusura Dayalı Olmayan Boşanma Reformuna Yönelik Bir Önceki Girişim

1996 tarihli Aile Hukuku Yasası’nın ikinci bölümü, İngiltere ve Galler’de fiilen uygulanmaya başlanmasından yıllar önce, 1990’larda İngiltere ve Galler’de kusura dayalı olmayan boşanmayı uygulamaya koymaya yönelik daha önceki bir girişimdi. O dönemde hazırlanan mevzuat, tarafların boşanmadan önce bilgilendirme toplantısı adı verilen bir toplantıya katılmalarını gerektiriyordu ve bunun bir parçası da evliliklerini kurtarmalarının ve çiftin uzlaşmasının mümkün olup olmadığını araştırmaktı.

Yasada öngörülen yeni prosedürün pilot uygulaması yapıldı ve bilgilendirme toplantılarının pilot uygulamasının ardından hükümet bu prosedürün uygulanamaz olduğu sonucuna vardı. Bilgilendirme toplantıları mahkemeye başvuran vatandaşlar tarafından pek rağbet görmedi zira taraflar, eşlerden en azından birinin boşanma davası açmayı düşündüğü noktaya geldiklerinde evliliklerini kurtarmak için çok geç olduğunu düşündüler. Yasanın hazırlanış şekli nedeniyle, kusura dayalı olmayan boşanma hükümlerini kurtarmak mümkün değildi. Pilot uygulamada mahkemeye başvuran vatandaşların pek de hoşuna gitmeyen bilgilendirme toplantılarını düzenleyen prosedür ile mevzuatın kusura dayalı olmayan yönünü birbirinden ayırmak mümkün olmamıştır. Bu, iyi niyetle hazırlanmış bir mevzuat bölümünün amaçlanan etkiyi yaratmadığı durumlara örnek gösterilebilir.

Pilot uygulamanın olumsuz sonuçlarının ardından, 1996 tarihli kusura dayalı olmayan boşanmanın yer aldığı Yasa uygulanmadı ve yürürlükten kaldırılmak zorunda kaldı. Birleşik Krallık'ta, İngiltere ve Galler'deki aile avukatları 1996 Yasası'nın kusura dayalı olmayan boşanma hükümlerinin kaybedilmesinden dolayı dehşete düşmüş ve derhal kusura dayalı olmayan boşanmanın başka bir yolla güvence altına alınması için reform lobiciliği yapmaya başlamıştı. The Times gazetesi birkaç yıl boyunca kusura dayalı olmayan boşanmayı destekleyen bir kampanya yürüterek konuyu siyasi gündemin üst sıralarına taşımaya çalıştı.

5. Boşanma Yasası Reformu İçin Devam Eden Baskı

2017 yılında Profesör Trinder tarafından yayınlanan ve Birleşik Krallık'ta sosyal bilimler alanında araştırmalara fon sağlayan etkili bir kuruluş olan Nuffield Vakfı tarafından finanse edilen boşanma davalarına ilişkin büyük bir araştırma yapıldı. Çalışma, kusura dayalı boşanma yasasının boşanma oranını azalttığına, evlilikleri kurtardığına veya tarafların boşanma kararlarını yavaşlattığına dair hiçbir kanıt bulamamıştı. Rapor, acil bir reforma ihtiyaç duyulduğu ve kusur iddialarının ayrılan çiftler arasında çatışmaya neden olduğu sonucuna varmıştı. Boşanmakta olan çiftlerle yapılan bir anket çalışmasına göre, boşanmalarında kusur aranan davacıların %62'si ve davalıların %78'i bu durumun süreci daha acılı hale getirdiğini ve çocuklar ve mali konularda anlaşmaya varmayı zorlaştırdığını belirtmişti.

6. Owens/Owens Davası: Reform Katalizörü

2018 yılında Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi dönüm noktası niteliğindeki Owens/Owens davasını görüşmüştür. Taraflar 1978 yılında evlenmiş ve 2015 yılında Bayan Owens eşinin makul olmayan davranışlarını gerekçe göstererek boşanma talebinde bulunmuştur. Bay Owens, o zamanki yasalara göre hakkı olduğu üzere, boşanmayı reddetmiştir. İlk derece mahkemesi hâkimi, Bayan Owens'ın dayandığı makul olmayan davranışın kusur şartını karşılama konusunda yetersiz olduğuna karar vermiştir. Dilekçe, evliliğin temelinden sarsıldığını kanıtlayamadığı için reddedilmiştir. Temyiz Mahkemesi temyiz başvurusunu reddetmiştir. Yüksek Mahkeme de temyiz başvurusunu reddetmiştir, başka bir deyişle Bayan Owens'ın boşanma

başvurusunda bulunabilmesi için eşinin boşanmaya rıza göstermemesi nedeniyle beş yıl ayrı yaşamayı beklemesi gerekecektir.

Yüksek Mahkeme, Owens/Owens davasında verdiği kararda Parlamento'dan yasada reform yapmayı ele almasını istemiş ve hükümet hızla harekete geçmiştir. Kusur şartının kaldırılması için gerekli mevzuatın çıkarılmasına yönelik bir kamu istişaresinden kısa bir süre sonra bir yasa tasarısı taslağı yayınlanmış, Owens davası reform talebini artırmış ve hükümeti harekete geçmesi için baskı altına almıştır. Medya konuyla ilgili kampanya yürütmeye başlamış ve hükümet de buna karşılık vermiştir.

7. Boşanmaya İlişkin Yeni Mevzuat

Yeni mevzuat tek bir boşanma gerekçesini muhafaza etmiştir; evliliğin temelinden sarsılması. Yeni mevzuata göre, temelinden sarsılmanın kanıtı olarak beş olgudan birinin veya daha fazlasının mahkemeyi ikna etmesi gerekliliği yürürlükten kaldırılmıştır. Bu mevzuat, boşanmayı reddetme hakkını kaldırmıştır. Boşanma için yeni bir kusura dayalı olmayan mekanizma getirmiş ve İngiltere ve Galler'de ilk kez ortak boşanma başvurularını başlatmıştır. Yeni mevzuat ayrıca boşanmaya ilişkin yasal dili de güncellemiştir. Eski yasal dilde başvuru, dilekçe anlamına gelirken, muvakkat boşanma hükmü şartlı karar ve mutlak boşanma hükmü ise nihai boşanma kararı anlamına geliyordu. Bunlar Latince yasal terimlerdi ve boşanma hukukuna ilişkin bazı terminolojinin modernize edilmesinin zamanının geldiği düşünüldü ve yeni mevzuatta bu fırsat değerlendirildi.

Yeni Yasa kapsamında öngörülen kusurdan arî mekanizma 1973 tarihli Evlilik Davaları Yasası'nda değişiklik yaparak boşanma başvurusuna evliliğin temelinden sarsıldığına dair bir beyanın eşlik etmesini zorunlu kılmıştır. Mahkeme, bu beyanı evliliğin temelinden sarsıldığına kesin delili olarak kabul etmeli ve boşanma kararı vermelidir. Bu, davalının artık evliliğin temelinden sarsılmadığı gerekçesiyle boşanmaya itiraz edemeyeceği anlamına gelmektedir. Yapılabilecek tek itiraz, ki bu esaslı bir itiraz değil, usule ilişkin bir itirazdır, yargı yetkisine ilişkin sorunları gündeme getirmektir: İngiltere ve Galler'deki mahkemelerin bu davaya bakma yetkisi var mıdır?

8. Yeniden Düzenlenen Boşanma Prosedüründe Yeni Zaman Sınırları

Yeni mevzuatın önemli bir özelliği de boşanma için yeni sürelerin belirlenmiş olmasıdır. Eski yasaya göre boşanmanın iki aşaması vardı: Muvakkat boşanma hükmü ve mutlak boşanma hükmü. Boşanma başvurusu ile muvakkat hüküm başvurusu arasında asgari bir süre bulunmamaktaydı. Muvakkat hüküm verildikten sonra boşanmanın kesinleşmesine yönelik başvuru yapabilmek için en az 6 haftalık bir bekleme süresi vardı. Boşanma, mutlak hüküm verildiğinde tamamlanmış oluyordu.

Yeni yasa uyarınca, boşanma başvurusu ile mahkeme kararının «şartlı karar» olarak verilmesi arasında en az 20 haftalık asgari bir bekleme süresi bulunmaktadır. Şartlı kararın verilmesi ile nihai karar için başvuru yapılabilmesi arasındaki 6 haftalık süre ise korunmuştur. Hem Birleşik Krallık'ta hem de yurtdışında pek çok kişi neden 20 haftalık yeni gecikmenin söz konusu olduğunu sormuştur. Mahkemenin başvuruyu yapması ile başvuru sahibinin şartlı boşanma kararı için başvurabilmesi arasındaki yeni 20 haftalık asgari süre, mali durum ve çocuklarla ilgili düzenlemeler üzerinde anlaşmaya varmak için bir düşünme süresi ve zaman tanımak amacıyla getirilmiştir.

Burada siyasi faktörler rol oynamış olabilir ve aile hukukunun birçok yönden siyasi açıdan hassas bir hukuk ve sosyal politika alanı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Hükümet, kusura dayalı olmayan boşanmanın, boşanmayı çok kolaylaştırdığını ve dolayısıyla evliliğe zarar verdiğini savunuların eleştirilerini karşılamaya çalışmıştır. Bu nedenle, hükümetin muhafazakâr eleştirmenleri, özellikle de dini ve sosyal açıdan muhafazakâr grupları göz önünde bulundurmuş olması mümkündür. Bu gruplar, kusura dayalı olmayan boşanmanın boşanmayı kolaylaştırdığı ve evlilik kurumunu zayıflattığı yönündeki suçlamalara karşı duyarlıydı. Birçok akademik gözlemci 20 haftalık sürenin bu eleştirileri karşılamak için getirildiğini düşünmektedir.

9. Yeni Yasa Kapsamında Ortak Boşanma Başvuruları

Yeni yasa kapsamındaki önemli yeni prosedürlerden biri, boşanma için ortak başvurudur. Bu uygulama, boşanma kararının genellikle bir çift tarafından ortaklaşa verildiği gerçeğini yansıtmak amacıyla getirilmiştir. Ortak bir başvuru yapılırken, başvuru sahiplerinin evliliğin temelinden sarsıldığına dair ortak bir beyan vermeleri gerekmektedir. Yeni mevzuat, ortak bir başvurunun tek bir başvuru hâline gelmesine olanak tanımakta olup, taraflardan birinin herhangi bir nedenle süreç sırasında iş birliğini geri çekmeye karar verdiği durumları çözmeyi amaçlamaktadır. Yeni yasanın Nisan 2022'de yürürlüğe girmesinden bu yana, başvuruların ortalama %23'ü ortak başvurulardan oluşmuştur. Dolayısıyla ortak başvurular yeni prosedürün önemli bir parçasıdır. Prosedür, uzlaşmaya dayalı niteliğinin altını çizmek ve gereksiz çatışmaları azaltarak gerginliği bir nebze olsun azaltmak amacıyla tasarlanmıştır.

10. Yeni Yasanın Etkisi

Yeni yasanın etkisi ne oldu? Boşanma reformlarının Nisan 2022'de yürürlüğe girmesinden bu yana geçen ilk yılda, yeni süreç kapsamında 119.000 boşanma başvurusu yapılırken, önceki mevzuat kapsamında geçtiğimiz bir yıl içinde 108.000 başvuru yapılmıştır. Başka bir deyişle, %11'lik bir artış söz konusudur. Uygulamayı takiben başvuru hacminde geçici bir artış bekleniyordu; bunun nedeni, insanların yeni süreç kapsamında boşanma başvurusunda bulunmak için bekleyecek olmalarıdır; bu da bastırılmış talep olarak bilinen bir faktördür. Ancak uluslararası kanıtlar, uzun vadede boşanma oranlarının kusurun kaldırılmasıyla artmadığını ve hacimlerin önceki seviyelere dönmesinin beklendiğini göstermektedir. Kraliyet Mahkemeleri ve Mahkemeler Servisi istatistiklerine bakıldığında da bazı göstergeler bulunmaktadır, ancak rakamlar düşmeye başlamaktadır ve bu durum, kesinlikle Avrupa'daki bir dizi başka yargı sisteminde gözlemlenen bir deneyimdir. Sunumumda ana hatlarıyla belirtmek istediğim hususlar bunlardı. Elbette konuşmaların sonunda sorularınızı almaktan memnuniyet duyacağım. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Pınar ALTINOK ORMANCI, Avrupa Konseyi Danışmanı, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Fransa’da boşanmanın tarihsel gelişimi oldukça inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Katolikliğin etkisi altında, Fransa’da uzun süre boşanma yasak idi. 1884 tarihli kanun ile boşanma çok istisnai haller için kabul edildi ve boşanma için taraflardan biri ağır kusuru aranıyordu. Bu dönemde boşanma sistemine “ceza” anlayışı hâkimdi.

Yıllar içinde, bu boşanma sisteminin yarattığı dezavantajlar ortaya çıktı. Öncelikle bu sistemin, eşler arasındaki düşmanlıkları şiddetlendirdiği görüldü. Özellikle eşlerden birine kusur izafe edilmesi maddi anlamda önemli sonuçlar doğurduğundan, yargılama süreci bir savaşa dönüşüyordu. Yirminci yüzyıla gelindiğinde, bir kişinin, artık tolere edemediği bir evlilik birliği içinde, zorla bu evlilikle bağlı kalmasının kabul edilebilir bir yanı olmadığı anlaşıldı.

1975 yılında, Fransız boşanma sisteminde köklü bir revizyon gerçekleştirildi. Bu revizyon ile, öncelikle farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek boşanma sebepleri kabul edilmiş oldu. Kusura dayalı boşanma varlığını korurken, buna anlaşılmalı boşanma da eklendi.

Boşanma hukukundaki bu revizyona rağmen, toplumsal gelişmeler yeni soruların ortaya atılmasına neden oldu. Öncelikle “boşanmak için her zaman bir sebep mi gerekir?” sorusu tartışılmaya başlandı. Bunu takip eden ikinci bir soru ise, “Boşanma mutlaka bir hâkim kararıyla mı olmalı?” sorusuydu.

2004 yılında Fransız Medeni Kanunu’nda (FMK) kabul edilen değişiklikler ile, kusura dayalı boşanma tamamen ortadan kaldırılmasa da, kusura

bağlanan pek çok sonuç ortadan kaldırılmış ve böylece bu boşanma sebebinin uygulanması istisnai hale getirilmiştir. 2016'da ise, hâkim kararı olmaksızın boşanmanın yolu açılmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra, Fransız hukukunda boşanma, hâkim kararı olmaksızın boşanma ve hâkim kararı ile boşanma olarak iki farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu sunumda öncelikle Fransız hukukunda boşanma sebepleri ve boşanma sonuçlarının nasıl düzenlendiği ele alınacak; daha sonra Türk hukukunda boşanma sisteminin ihtiyacı olan revizyona uygunluğu değerlendirilecektir.

1. Fransız Hukukunda Boşanma Sebepleri

Fransız Medeni Kanunu'nda (md. 229), 4 farklı boşanma sebebi düzenlenmiştir. Bunlar,

- Anlaşmalı boşanma,
- Her iki tarafın kabulüne dayalı boşanma,
- Evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulması nedeniyle boşanma,
- Kusura dayalı boşanma.

Fransız Medeni Kanunu'nda (FMK) 2016 yılındaki reforma kadar bu 4 boşanma sebebi sadece mahkeme kararına dayalı olarak evliliğin sona ermesine imkân veriyordu. Ancak 2016'daki reformdan sonra, anlaşmalı boşanmanın hâkimin kontrolü dışında da gerçekleşmesine imkân tanındı. Hâkim kararı olmaksızın anlaşmalı boşanma, Fransa'da uzun süren tartışmaların neticesinde kanunlaşmıştır. Sözleşmesel boşanmanın ne derece Fransız hukukuna uygun olduğu ve böyle bir boşanmanın noterin mi, avukatın mı veya bir nüfus memurunun mu kontrolünde olması gerektiği hususları yıllar boyu tartışılmıştır. Hâkim kararı olmaksızın anlaşmalı boşanmanın kabulü için pek çok gerekçe sunulmuştur: Bir taraftan, aile mahkemesi hâkimlerinin iş yükünü azaltmak; diğer taraftan, aile bireylerinin özerkliği ve boşanma sonrası eşlerin kendi kaderlerini belirleme haklarını kabul etmek amaçları ileri sürülmüştür.

Bu tartışmalardan sonra, 2016 tarihli kanun ile hâkim kararı olmaksızın anlaşmalı boşanma kabul edilmiştir.

1.1. Anlaşmalı Boşanma:

1.1.1. Sözleşmesel (Hâkim Kararı Olmaksızın) Anlaşmalı Boşanma

Hâkim kararı olmaksızın anlaşmalı boşanabilmek için, öncelikle her iki eşin tam ehliyetli olması ve ergin olmayan çocuklarının dinlenme talebiyle hâkime başvurmaması gerekmektedir.

Sözleşmesel anlaşmalı boşanmada, tarafların iradelerinin serbestçe oluşması en önemli husustur. Ayrıca her iki tarafın boşanma ve sonuçları konusunda aydınlatılmış olması ve kesin iradelerinin oluşması gerekmektedir. FMK'ye göre hâkim kararı olmaksızın anlaşmalı boşanabilmek için, her iki tarafın da zorunlu olarak birer avukatının bulunması; kanundaki zorunlu unsurların tamamını içeren yazılı bir sözleşme yapılmış olması; sözleşmenin tarafların avukatlarınca da imzalanması ve bir notere bırakılması gerekmektedir. Noter, tüm şartların sağlandığını kontrol ettikten sonra anlaşmaya bir tarih ve numara verir. Bu andan itibaren anlaşma yürürlük kazanır ve icra edilebilir hale gelir (FMK md. 229-1/son)

1.1.2. Hâkim Kararıyla (Yargısal) Anlaşmalı Boşanma

Eşlerin sözleşmesel olarak anlaşmalı boşanmalarına engel olan husus, ergin olmayan çocuklarından birinin hâkim tarafından dinlenmeyi talep etmesi halidir. FMK'ye göre (md. 229-2) ergin olmayan çocuk, hâkim tarafından dinlenmeye hakkı olduğu konusunda ebeveynleri tarafından bilgilendirilir.

Çocuk hâkim tarafından dinlenmeyi talep ederse, boşanma ancak mahkeme kararıyla mümkündür. Burada hâkimin rolü, anlaşmanın tarafların serbest iradesi ile gerçekleştiğini tespit etmek ve anlaşmanın tarafların ve çocukların menfaatlerini yeterince koruyup korumadığını belirlemektir. Hâkim anlaşmanın tarafların veya çocukların menfaatlerini yeterince korumadığını belirlerse, anlaşmada kendisi değişiklik yapamaz. Ancak taraflara hangi hususlarda değişiklik yapılması gerektiği

konusunda öneride bulunabilir; tarafların ve avukatlarının kabulüyle gerekli değişiklikler sağlandıktan sonra boşanmaya hükmedilebilir.

FMK'ye göre (md. 250) anlaşmalı boşanma davalarında her iki tarafın da duruşmaya şahsen katılımı gerekmektedir. Hâkim önce eşlerin her biriyle ayrı ayrı görüşür, sonra ikisini birlikte dinler.

1.2. Çekişmeli Boşanma Davaları:

- A)** Her iki tarafın boşanmayı kabul etmesi (FMK md. 233 – md. 234)

Burada tarafların her ikisi de boşanma konusunda uzlaşmakta, ancak boşanmanın sonuçları konusunda uzlaşmamaktadır. Bu davanın ilk aşamasında hâkim, temelde yatan sebepleri araştırmaksızın, her iki tarafın boşanma yönündeki iradelerini tespit eder. İkinci aşamada ise hâkim tarafların taleplerini değerlendirir.

- B)** Evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulmasına dayalı boşanma (FMK md. 237 – md. 238)

Evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulması, kanun koyucu tarafından ortak yaşamın sona erdirilmesi olarak görülmektedir. Boşanma başvurusu yapıldığı tarihte eşler en az 1 yıldır ayrı yaşıyorlarsa, evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulması söz konusudur. Bu ayrı yaşamının iradi olup olmamasının, tek tarafın veya her iki tarafın iradesine dayanıp dayanamamasının hiçbir önemi yoktur.

- C)** Kusura dayalı boşanma (FMK md. 242, md. 244, md. 245-1)

Eşlerden biri evlilikten doğan yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlal eder veya ihlalleri tekrar ederse ve bu durum diğer eş için ortak hayatı çekilmez hale getirirse, diğer eş kusura dayalı boşanma davası açabilir.

Kusura dayalı boşanma, uzun yıllardan beri pek çok eleştiriye maruz kalmış; özellikle hâkimin eşler arasında gerçekleşen olaylarda kimin haklı kimin haksız olduğuna ilişkin değerlendirme yapmasının son derece güç olduğu belirtilerek, bu boşanma sebebinin kaldırılması önerilmiştir. Ancak 2004

yıldaki kanun değişikliklerinde kanun koyucu daha yumuşak bir yol seçmiştir: Kusura dayalı boşanmanın kaldırılması yerine, kusura bağlanan pek çok sonuç ortadan kaldırılmıştır. Örneğin boşanmada kusurlu eşin tazminat ödemesi “hakkaniyetin gerektirdiğı haller” ile sınırlandırılmıştır. Böylece kusura dayalı boşanma, uygulamada giderek daha az başvuru bir boşanma sebebine dönüşmüştür.

2018 yılı istatistiklerine göre en sık başvuru olan yol %59 ile anlaşmalı boşanmadır. Her iki tarafın boşanmayı kabul etmesi üzerine boşanma oranı %23; evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulmasına dayalı boşanma oranı ise %13’dür. Kusura dayalı boşanma davaları, toplam boşanma davalarının sadece %6’sını oluşturmuştur.

2. Fransız Hukukunda Boşanma Kararının Sonuçları Bakımından Kusurun Rolü

2.1. Boşanma Nedeniyle Tazminat Talebi

Boşanma nedeniyle tazminat talebi, istisnai iki koşulun oluşmasına bağlanmıştır. Tazminata hükmedilebilmesi için öncelikle, boşanma nedeniyle ortaya çıkan “zararların özel bir ağırlıkta olması”; ikinci koşul olarak ya boşanma kararının tamamen karşı tarafın kusuruna dayalı olarak verilmiş olması, ya da tazminat talep edenin “evlilik birliğinin kesin bir şekilde bozulması nedeniyle boşanma” davasında davalı taraf olması gerekmektedir (yeni FMK md. 266). Bu maddeye dayalı olarak tazminata hükmedilmesi uygulamada son derece ender olarak ortaya çıkmaktadır. Hükmedilen tazminat miktarıysa, oldukça düşüktür.

Buna karşılık genel hükümlere dayalı tazminat talep edilmesine herhangi bir engel yoktur.

2.2. Nafaka (FMK md. 270-281)

1975 tarihinde FMK’de yapılan değişikliklerle nafaka ifadesi “telafi ödeneğı” (prestation compensatoire) olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin temel amacı, nafakaya hükmedildikten sonra, nafaka borcunun ifasının her

zaman yapılmaması, çoğu zaman ödemelerin sekteye uğraması olarak ifade edilmektedir. Nitekim telafi ödeneği, kural olarak tek seferde yapılan bir ödemedir.

Telafi ödeneği, boşanmanın, eşlerin hayat koşullarında yarattığı eşitsizliği gidermek amacıyla öngörülen bir ödemedir. (FMK md. 270). Özellikle kadının ev işlerine ve çocukların bakım ve eğitime yönelerek mesleki faaliyetten ve kazançtan yoksun kalmasının, boşanma sonrası kadın üzerinde yarattığı olumsuz etkileri telafi etmeye yöneliktir. Telafi ödeneği, tarafların kusurundan tamamen bağımsız olup, hakkaniyet düşüncesine dayanmaktadır. Boşanan eşler arasındaki tüm bağımlılık ilişkilerini sona erdirmek amacıyla ödemenin tek seferde yapılması ve böylece ilerleyen zamanlarda periyodik ödemelere bağlı olarak ortaya çıkabilecek ihtilafların önlenmesi amaçlanmıştır. Yani telafi ödeneği, tek seferde (götürü olarak) yapılan bir ödemedir (FMK md. 270).

Telafi ödeneği miktarının belirlenmesinde, ihtiyaç sahibi eşin maddi durumu ile diğer eşin gelir kaynakları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu çerçevede hâkim, telafi ödeneğinin miktarını tayin ederken evliliğin süresini, eşlerin yaşlarını ve sağlık durumlarını, eşlerin eğitim ve mesleki durumlarını, eşlerden birinin çocukların bakım ve eğitime zaman ayırması nedeniyle kazanç getirici faaliyetleri bakımından yaptığı tercihleri ve halen bakıma ihtiyaç duyan çocuklar varsa bunun süresini, eşlerin malvarlıksal durumlarını ve emeklilik ödeneklerini göz önünde bulundurur. (FMK md. 271).

Telafi ödeneğinin tek seferde yapılmasına borçlunun maddi durumu elvermiyorsa, hâkim, belirlenen ödeneğin 8 yılı geçmeyecek şekilde periyodik aralıklarla ödenmesine karar verebilir. (FMK md. 275). Bununla birlikte, hâkime istisnai hallerde, gerekçesini de belirterek, karşı tarafa gelir oluşturacak şekilde dönemsel ödemeler biçiminde telafi ödeneğine hükmetme imkânı da tanınmaktadır.

2.3. Çocukların Velayeti

Fransız hukukunda velayet hakkı, soybağı ilişkisinin doğrudan ve otomatik bir sonucu olarak düzenlenmiştir. FMK'ye göre (md. 371-1) velayet hakkı

anne ve babaya aittir. Velayet anne-babadan alınmadığı sürece, çocuk ergin olana kadar devam eder.

Fransız Medeni Kanunu'nda ilk kez 1993 tarihli değişiklik ile, boşanma veya ayrılık durumunda velayet hakkının birlikte kullanılması ilkesi benimsenmiştir (FMK md. 373-2, md. 287.) Fransız Medeni Kanunu'nun 373-2 maddesine göre, "Ebeveynlerin ayrılığının, çocuk üzerindeki velayet haklarına hiçbir etkisi yoktur." Günümüzde, ebeveynler arasındaki hukuki ilişkiden bağımsız olarak, çocuk üzerinde birlikte velayet ilkesi geçerlidir.

Velayet hakkının birlikte kullanılması kuralına iki istisna öngörülmüştür: Bunlardan ilki, çocuğun ebeveynlerinden biriyle soybağı ilişkisinin, çocuğun doğumunun üzerinden 1 yıl geçtikten sonra kurulması hâlinde ortaya çıkmaktadır. Burada kanun koyucu, çocuğu tanımakta geciken (veya sonradan dava yoluyla çocukla arasında soybağı ilişkisi kurulan) baba bakımından, çocuğun eğitimini sağlamakta ona yeterli ilgiyi göstermeyeceği karinesinden yola çıkmaktadır. Bu durumda kural olarak velayet hakkı annededir. Ancak her iki ebeveynin mahkemeye ortak başvurusuyla veya hâkim kararıyla bu halde dahi birlikte velayete karar verilebilmektedir. Birlikte velayet kuralının diğer istisnası ise, velayetin tek tarafa bırakılmasının çocuğun menfaatine daha uygun olması halidir.

Boşanma hâlinde ortak velayetin devamı kural ise de, çocuğun kiminle kalacağını belirlemek gerekmektedir. Bu hususta anne-baba anlaşarak çocuğun yerleşim yerini belirleyebilirler. Aksi takdirde hâkim, boşanma kararıyla birlikte çocuğun yerleşim yerini de belirlemek zorundadır. Hâkim çocuğun yerleşim yeri olarak annenin veya babanın yerleşim yerini belirleyebileceği gibi, çocuğa dönüşümlü yerleşim yeri (résidence alternée) de belirleyebilmektedir. Dönüşümlü yerleşim yeri (FMK md. 373-2-9) için tarafların bu konuda anlaşmalarına gerek yoktur. Tarafların bu konuda anlaşamamaları hâlinde, hâkim, bir deneme süresi de tespit ederek, çocuğun yerleşim yerini hem anne, hem baba yanında –dönüşümlü- olarak belirleyebilir. Bu sürenin sonunda hâkim çocuğun yerleşim yeri konusunda (ya dönüşümlü yerleşim yeri, ya da sadece anne veya sadece babanın yerleşim yeri olarak) kesin kararını verir. Dönüşümlü

yerleşim yerine karar verilebilmesi için, anne ve babanın belirli bir yakınlıkta oturmaları gerekmektedir.

3. Türk Hukuku Bakımından Değerlendirmeler

Bilindiği üzere, Türk hukukunda boşanma sebepleri ve sonuçları bakımından kusur hala büyük rol oynamaktadır. O kadar ki, evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına dayalı boşanma davalarında davacı tamamen kusurlu ve davalı kusursuz ise, kimsenin kendi kusuruna dayanarak bir hak elde edemeyeceği gerekçesiyle boşanma talebi reddedilmektedir.

Benzer şekilde boşanmanın mali sonuçları olan maddi ve manevi tazminat ile yoksulluk nafakası bakımından da kusur değerlendirmesi ön plandadır. Bu durum, boşanma sürecinde tarafların, tabiri caizse, bütün kirli çamaşırları ortaya dökme girişimlerine yol açmakta ve boşanma süreci tarafların birbirinden intikam almaya çalıştıkları bir savaşa dönüşmektedir. Böyle bir boşanma süreci yaşayan tarafların, boşanmadan sonra çocuklar üzerinde velayet haklarını birlikte kullanmaları da mümkün olmayacaktır.

Kusura dayalı boşanmanın bu sakıncalarını gören pek çok ülkede, kusurun boşanma üzerindeki etkileri tamamen kaldırılmış veya istisnai hale getirilmiştir. Benim görüşüm, Türk hukukunda da böyle bir değişime ihtiyaç olduğu yönündedir. Bu çerçevede Fransız hukukunda olduğu gibi maddi tazminatı çok istisnai hallerle sınırlandırmak, boşanma nedeniyle manevi tazminata ilişkin düzenlemeyi ise tamamen kaldırmak düşünülebilir. Ayrıca yoksulluk nafakasının tamamen ihtiyaç esaslı değerlendirilmesi de boşanmanın sonuçları bakımından kusurun etkisini büyük ölçüde azaltacaktır. Bu değişiklikler, boşanan taraflar arasında düşmanlıkları azaltarak, çocukların daha huzurlu ve daha sağlıklı yetişmesine imkân verecektir.

Doç. Dr. Gamze TURAN BAŞARA, Avrupa Konseyi Danışmanı, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Bu Proje kapsamında Alman boşanma hukukunda yaşanan gelişmelerin yerinde incelenmesi ve konuya ilişkin olarak Alman meslektaşlarımızla istişarelerde bulunulması amacıyla Almanya'nın Berlin şehrine bir çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Sunumumda Alman boşanma hukukunda yaşanan gelişmeler ışığında kusura dayalı boşanmaya alternatif boşanma sistemlerini değerlendireceğim.

1. Boşanma Sebepleri Bakımından Kusur İlkesinin Terk Edilmesi ve Etkileri

---

Türk hukukunda boşanma sebepleri bakımından karma bir sistem benimsenmiş olup, Kanun'da kusur esasına dayanan boşanma ilkesinin yanı sıra evlilik birliğinin temelinden sarsılması esasına dayanan boşanma ilkesine de yer verilmiştir.

Boşanma sisteminin kusur esasına dayanması ve kusurun ispatı, boşanma davalarında eşler arasında mevcut olan çekişmelerin artmasına ve uyuşmazlığın derinleşmesine sebep olmaktadır. Boşanma yargılaması esas olarak sorumlunun kim olduğunun tespitine yoğunlaşmaktadır.

Kusur araştırması sadece boşanma davası devam ederken değil, boşanma sonrası ilişkilere de yansımakta ve bundan çocukların zarar görmesi kaçınılmaz olmaktadır. Karşı tarafa kusur yükleyerek boşanmayı gerçekleştirmek ve boşanmanın kusura bağlanan sonuçlarından yararlanmak için girilen ispat çabaları şiddeti besleyen bir süreç haline gelmektedir. Boşanma sisteminin kusur prensibine dayanması, evlilik

birliğinin temelinden sarsıldığının kabul edilebilmesi için objektif sarsılma teorisi doğrultusunda somut vakıalarla ispatlanmasının aranması, dolaylı olarak sarsılma kavramının da kusura bağlı olması, eşleri birbirlerinin özel ve sır alanına müdahale boyutuna ulaşacak deliller sunmaya zorlamaktadır. Özellikle boşanmada kusurun rol oynadığı zina ve pek fena muamele, onur kırıcı davranış gibi özel sebeplere dayanarak açılan boşanma davalarında iddia edilen olguların kişilik hakkı ihlâl edilmeksizin ispatlanması neredeyse imkânsız olmaktadır.

Boşanmanın kusur ilkesine dayanmasının ortaya çıkardığı bir diğer olumsuzluk, boşanma ve sonuçlarından yararlanmak için başvuru kusur ispat çabalarının, eşleri birbirini suçlamaya itmesi ve bunun sonucu olarak fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, sosyal şiddet niteliğindeki eylemlerin artmasıdır. Boşanmanın isteğe bağlı ve ayrı yaşamaya bağlanan bir sonuç olarak görülmeye başlanmasının, kusur isnadının mahkeme eliyle yapılmamasının, toplumsal bir sorun olan şiddetin azalmasında dolaylı da olsa katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

Mevcut sistemde sosyal ve ekonomik sebeplerle zayıf durumda olan aleyhine sonuçlar doğabileceği endişesiyle boşanmanın mali sonuçlarının boşanmayla birlikte çözüme kavuşturulması tercih edilmektedir. Bu durum boşanmadaki kusur ilkesinin, boşanmanın sebepleri ve sonuçları bakımından çoğu zaman özdeşleşmesine yol açmaktadır. Doğrudan kusura dayanmayan nispi ve genel boşanma nedenine dayanılarak açılan boşanma davasında tazminat ve nafaka talep edildiği takdirde boşanma sebebi yönünden değilse bile aynı davada karara bağlanması gereken tazminat ve nafaka talebi için hâkim hangi tarafın daha ağır kusurlu olduğunu tespit etmek zorunda kalmaktadır.

Kusura dayalı boşanma sisteminin belirtilen sakıncaları göz önünde bulundurularak bu sisteminin terk edilmesi gerektiği, yeni bir bakış açısıyla boşanma sisteminde revizyon yapılarak evlilik birliğinin temelinden sarsılması esasına dayanan anlaşmalı boşanmayı ve fiili ayrılığa dayanan boşanmayı teşvik edecek bir sistemin oluşturulması yönündeki yaklaşım büyük ölçüde kabul görmektedir.

Benzer gerekçelerle Alman hukukunda 1976 yılında kabul edilen ve 1977 yılında yürürlüğe giren kanunla getirilen ve reform niteliğinde bir gelişme olarak ifade edilen değişiklikle birlikte kusura dayanan boşanma sistemi büyük ölçüde terk edilmiş ve yerini “*evliliğin başarısızlığa uğraması (yürümezliği, temelinden sarsılması)*” ilkesi almıştır (BGB §. 1565).

Alman hukukunda kusur ilkesi terk edildiği için evliliğin eşlerden her ikisinden ya da sadece birinden hatta ve hatta boşanmayı talep eden eşten kaynaklanan nedenlerle başarısızlığa uğramış olması, boşanmaya hükmedilmesi bakımından herhangi bir önem arz etmemektedir. Boşanma, evlilik duygusunun ve evliliğe bağlılığın yitirilmesi esasına dayanır. Alman hukukunda bu esası karşılamak üzere evliliğin başarısızlığa uğraması ilkesinin benimsendiği ifade edilmektedir. Evliliğin başarısızlığa uğraması (evliliğin temelinden sarsılması) adı altında tek bir genel boşanma sebebi kabul edilmiştir. Buna göre, eşlerden her biri kendisinin veya diğer eşin evliliğin başarısızlığa uğramasına neden olup olmadığına bakmaksızın boşanma talebini mahkemenin önüne getirebilir. BGB §. 1565'e göre, “*Bir evliliğin başarısızlığa uğraması durumunda boşanma kararı verilebilir. Ortak yaşamın devam etmemesi ya da devamının taraflardan beklenemeyecek olması hâlinde evlilik birliği başarısızlığa uğramıştır. Diğer eşin şahsından kaynaklanan bir sebep, boşanmayı talep eden eş için evliliğin devamını tahammül edilemez kılıyor ise, bir yıl ayrı yaşamış olma koşulu gerçekleşmemiş olsa dahi boşanmaya hükmedilebilir.*” Anılan düzenlemeden de anlaşıldığı üzere, bir yıllık ayrılık süresi dolmadan önce boşanma kuralı olarak mümkün olmamakla birlikte, istisnai olarak karşı tarafın davranışları, boşanmayı talep eden taraf için evliliğin devamını tahammül edilemez hale getiriyor ise bir yıl ayrı yaşamış olma koşulu gerçekleşmeden boşanmaya hükmedilebilir. Burada bir yıllık ayrı yaşama süresinin boşanma davası açıldığı anda tamamlanmasının şart olmadığı, dava devam ederken de tamamlanabileceğini belirtmektedir.

Kusurdan arındırılmış boşanma sisteminde eşlerden birinin ya da her ikisinin birlikte boşanmayı istemesi hâlinde, boşanma kararının saikinin açıklanması ve bunun ispat edilmesini beklemek, ister istemez kusura dayanan boşanma sisteminin olumsuzluklarını beraberinde getirebileceğinden, kusurdan arındırılmış boşanma sisteminde bir

boşanma sebebinin gerekli olup olmadığı tartışılmaktadır. Birçok hukuk düzeninde her iki eşin de boşanmayı kabul etmesi hâlinde bir boşanma sebebinin gerekliliğinden vazgeçilmiş; ancak tek taraflı boşanma talebinin varlığı hâlinde, yani diğer tarafın boşanmayı reddetmesi hâlinde boşanma sebebinin varlığının ispat edilmesi beklenmektedir. Aslında bu konuda hâkime tanınan takdir yetkisinin temel amacı, zayıf durumda olanın menfaatlerini korumaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, söz konusu menfaatlerin boşanmayı zorlaştırarak ya da geciktirerek değil, boşanmanın sonuçları bakımından korunabileceği açıktır. Kişileri evli kalmaya zorlamanın, kişilik haklarıyla bağdaşmayacağı dikkate alınarak, boşanmanın kendisini yaptırım olmaktan çıkarıp, sonuçlarının eşlerin ve çocukların menfaatlerini koruyacak nitelikte düzenlenmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Boşanma sistemini kusurdan arındıran birçok ülke hukukunda özel boşanma sebeplerinin kaldırıldığını ve genel boşanma sebeplerinde eşlerden birinin evlilik birliğini sona erdirmek istemesinin, yani irade özerkliğinin ön plana çıkarıldığını görüyoruz. Başka bir ifadeyle kusurdan alındırılmış boşanma sisteminin kabulü hâlinde, kusura dayalı belirli davranış tiplerinin artık boşanma sebebi olarak kabul edilmesi ilkesinden vazgeçilmiştir.

Boşanma sisteminin kusurdan arındırılması hâlinde kavramsal olarak değişikliğe ihtiyaç duyulacak düzenlemelerden biri, evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedenine dayanan boşanmadır. Evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı sebebine dayanan boşanma davasında ortak hayatı sürdürmeleri eşlerden beklenemeyecek derecede evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı hususunda hâkimin ikna edilebilmesi için sarsılmaya sebep olan olguların ve durumların ispatlanması gerekmekte ise de, bu olgular ve durumlar boşanmanın gerçek sebebi değildir. Boşanmanın asıl sebebi evlilik birliğinin sarsılmış olmasıdır. Sarsılma ilkesine dayanan düzenleme esasında kusurdan bağımsız olsa da uygulamada çoğunlukla evlilik birliğinin sürdürülmesinin beklenemez hale geldiği, davalının kusurlu sayılan davranışları gerekçe gösterilerek kabul edilmektedir. Her iki tarafa da kusur isnat edilemeyecek objektif sebeplerden dolayı evlilik birliği sarsıldığında, kimin kusurlu olduğu belirlenemediği için boşanma davası

reddedilmektedir. Esasında evliliğin mevcut durumuna göre değil, geçmişte ortaya çıkan davranışlara göre eşleri yargılama hedefi ön planda tutularak karar verilmektedir. Neticede kusurdan bağımsız boşanma sebebi, kusura dayalı bir boşanma sebebine dönüşmektedir. O halde boşanma sisteminin kusurdan arındırılmasına yönelik mevzuat değişikliğinde “evlilik birliğinin temelinden sarsılması” kavramı yerine kusur değerlendirmesine yer vermeyecek bir terminoloji tercih edilmelidir. Nitekim Alman hukukunda sarsılma ifadesi terk edilerek bunun yerine evliliğin başarısızlığa uğraması kavramı tercih edilmiştir. Zira Alman hukukunda boşanma, somut olayda eşlerin birbirleriyle olan kişisel ilişkilerinin sona ermesi, evlilik duygusunun ya da evliliğe bağlılığın yitilmesi esasına dayanmaktadır.

Alman boşanma sisteminde yapılan değişiklikte sarsılmanın “temelden” ya da “derinden” olması koşuluna yer verilmemiştir. Sarsılmanın kendisi zaten yeterince soyut ve belirsiz bir kavramken, somutlaştırılabilir bir kriter olmayan temelden sarsılma ilkesinin tümüyle terk edilmesi isabetlidir. Alman hukukunda Evlilik ve Aile Hukuku Reformu Yasası’nın gerekçesine göre, evliliğin başarısızlığa uğraması kavramıyla, eşlerden hiçbirinin etkisinin olmadığı bir sebeple ya da eşlerin karakterlerinin uyumsuzluğu nedeniyle evliliğin nihai biçimde bozulmasının boşanmayı haklı kılabilceği ifade edilmek istenmiştir. Alman hukukunda derinden ya da temelden sarsılma gibi derecelendirme yapılmamış bunun yerine somutlaştırılmış kriterlere yer verilmiştir. Buna göre, eşlerin fiili olarak ayrı yaşadıkları belirli süreler dikkate alınarak evlilik birliğinin başarısızlığa uğradığı karinesi kabul edilmiştir. Eşlerin ayrı yaşama süresi uzadıkça, evliliğin başarısızlığa uğradığı karinesi güçlenmektedir. Karinelerin uygulanabilmesi bakımından eşlerin boşanma konusunda anlaşmaları hâlinde bir yıllık, anlaşamamaları hâlinde üç yıllık ayrı yaşama süresinin geçmiş olması gerekmektedir.

Ancak böyle bir karinenin bulunmadığı hallerde evliliğin başarısızlığa uğrayıp uğramadığının hâkim tarafından tespit edilebilmesi için ortak yaşama son verilmiş olması ve eşlerden bunu yeniden kurmalarının beklenemiyor olması gerekir. Söz konusu düzenlemede yer verilen beklenemezlik kavramı, yine hâkime eşlerin yerine geçerek onların adına geleceğe yönelik karar verme yetkisi tanımaktadır. Hâkimden mevcut olgulara ve eşlerin tutum ve davranışlarına bakarak, başka bir ifadeyle

geçmişı değerlendirerek geleceğe yönelik karar vermesi beklenmektedir ki, bu durum neticede hâkimin kusur tartışması yapmasına neden olmaktadır.

Boşanmanın mahkeme kararıyla gerçekleşmesinin amacı evliliği korumak ya da boşanmayı zorlaştırmak değil, zayıf durumda olanın menfaatlerinin korunmasıdır. Ancak boşanmaya ilişkin prensipler belirlenirken, kişilerin tamamen kendilerini ilgilendiren ve çoğunlukla da özel ve gizlilik alanına dâhil meselelerden yola çıkarak hâkime boşanmaya karar verme yetkisi tanımak yerine, tarafların iradelerinin belirleyici olduğu, eşlerden birinin boşanma talebi söz konusu olduğunda boşanmanın mümkün olacağı esası kabul edilerek yasada düzenleme yapılmalıdır. Geçmişte yaşanan olaylara kusur isnad etmek yerine eşlerin gelecek için isteklerinin belirleyici olduğu bir sistem kabul edilmelidir.

Alman Medeni Kanunu ř. 1565'e göre, evliliğin başarısızlığa uğradığına dair faraziye olarak kabul edilen bir yıllık ayrılık süresinin dolmasının beklenemeyeceği ciddi durumların varlığı hâlinde, bir yıl ayrı yaşama koşulu gerçekleşmese bile boşanmaya hükmedilebilir. Davacıdan, davalıya istinat edilebilecek sebeplerle evliliğin devamında katlanılamayacak güçlükler bulunduğunu ispatlaması beklenir. Esasında bir yıllık sürenin dolmasını beklenemez hale getiren olguların ispatlanmasını beklemek, bir anlamda kusur ilkesini yansıtmaktadır. Nitekim ğretide katlanılamayacak güçlüklere örnek olarak eski mutlak boşanma nedenleri gösterilmektedir. Örneğin şiddet oluşturan davranışlar, ağır derecede onur kırıcı davranışlar, eskiden birlikte yaşanılan konutta evlilik dışı ilişkinin sürdürülmesi ciddi nedenler olarak kabul edilmektedir. Türk Medeni Kanunu'nda yapılacak değişiklikte bu durum dikkate alınarak kusur eksenli bir değerlendirme yapmaya ihtiyaç olmayacak şekilde bir düzenleme yapılmalıdır.

Boşanmanın kusur ilkesinden arındırılmasını kabul eden hukuk düzenlerinde belirli bir süre fiili ayrı yaşama genellikle boşanma sebebinin varlığını ortaya koyan bir olgu olarak kabul edilmiş ve her iki eş boşanmayı kabul etmese bile eşlerden birinin talebi hâlinde boşanmaya hkmedilmesinden başka bir yol bırakılmamış ve böylece fiili ayrı yaşama mutlak boşanma sebebi kabul edilmiştir. Diğer eşe herhangi bir isnatta bulunmaksızın ve çekişmeyi şiddetlendirmeksizin boşanmayı öngörmenin

yolu, objektif olgulara dayanmaktır ki, bu anlamda en elverişli sebep fiili ayrı yaşama olgusudur.

Alman hukukunda eşlerin üç yıldır ayrı yaşıyor olması, yine aksi ispat edilmez bir şekilde evliliğin başarısızlığa uğradığına karine teşkil eder ve boşanma konusunda anlaşma aranmaksızın eşlerden birinin boşanma talep etmesi hâlinde hâkim boşanmaya karar verir (BGB §. 1566/II). Ancak Alman hukukunda üç yıllık fiili ayrı yaşam gerçekleşmiş olsa dahi, kanunda öngörülen bazı istisnai hallerde boşanma talebinin reddinin mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Boşanma engellerinin düzenlendiği “İstisnai Haller” başlıklı. 1568. paragrafta iki boşanma engeline yer verilmiştir:

- Başarısızlığa uğramış olmasına rağmen evliliğin devam etmesi, evlilikten olma ergin olmayan çocukların menfaati gereği özel sebeplerden dolayı zorunlu ise, bu zorunluluk devam ettiği sürece evlilik korunabilir.
- Başarısızlığa uğramış olmasına rağmen boşanmaya itiraz eden davalı için boşanma olağanüstü sebeplerden dolayı büyük bir güçlük yaratıyor ise, davacı eşin de menfaatleri göz önünde tutularak istisnai olarak evlilik korunabilir.

Bu hükmün uygulanması Alman meslektaşlarımıza sorulduğunda, çocuğun yararı için evliliğin ayakta tutulmasına çok istisnai olarak başvurulduğu ifade edilmiştir. Belirtmek gerekir ki, çocuklar boşanmanın değil, Alman hukukundaki ifadeyle başarısızlığa uğramış bir evliliğin mağduru olmaktadır. Davalının karşılaştığı güçlükler ise, finansal güçlükler değil, daha manevi sebepler olarak ifade edilmiştir. Örneğin eşin psikolojik sorunlar yaşaması ve intihar etme riskinin olması, manevi güçlük olarak ifade edilmiştir.

Ayrı yaşama mutlak boşanma nedeni olarak düzenlenmekle birlikte, eşlerin ayrı yaşamadığı ya da yaşayamadığı veya kanunda öngörülen ayrı yaşama süresi dolmadığı hallerde davacının karşılaştığı olağanüstü güçlüklerin varlığı sebebiyle boşanma hakkı tanınmalıdır. Almanya’da uygulamada eşin aldatılmış olması olağanüstü güçlük kabul edilmezken, evlilik dışı ilişki yaşadığı kişiyi ortak konuta getirmesi ve eşini buna katlanmaya zorlaması olağanüstü güçlük olarak kabul edilmektedir.

Kusurdan arındırılmış boşanma sisteminin benimsendiği Alman hukukunda, anlaşmalı boşanma ayrı bir boşanma sebebi olarak düzenlenmemiş, sadece evliliğin başarısızlığa uğradığına dair bir karine olarak öngörülmüştür. Eşler birlikte yaşamakta ya da ayrı yaşam bir yıl sürmemiş; ancak taraflar boşanma konusunda anlaşmış iseler, hâkim başarısızlığın gerçekleşip gerçekleşmediğini inceler ve evliliğin başarısızlığa uğradığına kanaat ederse boşanmaya hükmedebilir.

Alman hukukunda anlaşmalı boşanma ayrı bir boşanma sebebi olarak düzenlenmediği için ayrı bir prosedür de öngörülmemiştir. Ancak kanaatimce anlaşmalı boşanma ayrı bir boşanma sebebi sayılarak usulünün farklılaştırılması, özellikle yargılama giderlerinin en aza indirilmesi bakımından pratik bir öneme sahip olabilir.

2. Boşanmanın Sonuçları Bakımından Kusur İlkesinin Terk Edilmesinin Etkileri

Boşanmanın kusurdan arındırılması, sadece boşanmanın sebepleri bakımından değil, sonuçları bakımından da değerlendirilmelidir. Boşanmanın sonuçlarında anlaşmazlığın varlığı ve devamı kusurdan arındırılmış boşanma sistemlerinde boşanma yargılamasının uzamasının temel sebeplerindendir.

Boşanmada kusur ilkesinin terk edilmesi hâlinde boşanmanın sonuçları bakımından Alman hukukunda revizyona gidilen ve bizim hukukumuz açısından da değişikliğe ihtiyaç duyulacak olan bir düzenleme, Türk Medeni Kanunu'nun 181. maddesinin 2. fıkrasında yer almaktadır. Söz konusu hükme göre, boşanma davası devam ederken eşlerden birinin ölümü hâlinde mirasçılar boşanma davasına sırf kusurun tespiti amacıyla devam eder ve sağ kalan eşin kusurlu olduğunu ispat ederse, sağ kalan eşin mirasçılığını engelleyebilirler. Alman Medeni Kanunu'nun 1933. paragrafına göre, eşlerden birinin ölümü hâlinde, ölüm sırasında boşanma koşulları mevcutsa ve boşanma için talepte bulunulmuş ya da diğer eşin talebine onay verilmiş olması hâlinde sağ kalan eşin mirasçılığı sona erer. Söz konusu hükümden anlaşıldığı üzere ister sağ kalan eş ister ölen eş boşanma talebinde bulunsun, sağ kalan eşin boşanmayı kabul etmesi ve

boşanmanın kanunda öngörülen koşullarının da gerçekleşmesi hâlinde henüz boşanma gerçekleşmeden ölüm olsa bile sağ kalan eş, tıpkı boşanmada olduğu gibi miras hakkını kaybeder. Anılan düzenlemede dikkat çekici olan ve boşanmanın sonuçları bakımından isabetli olan, evlilik ölümle sona ermesine rağmen miras hakkı bakımından boşanma gibi sonuç bağlanırken, sağ kalan eşe tıpkı boşanma gerçekleşmiş gibi nafaka hakkı tanınmış olmasıdır. Hükümde bir taraftan evliliğin sona ermesinin sonuçlarından bir tanesine boşanma gibi sonuç bağlayıp diğerine ölüm gibi sonuç bağlaması isabetli olmazdı. Türk Medeni Kanunu'nda yapılacak değişiklikte, boşanma davasının açılmış ve eşin ölümü anında boşanmanın koşullarının gerçekleşmiş olması hâlinde sağ kalan eşin bu sıfatla mirasçılığının kendiliğinden sona ereceğini kabul eden bir düzenleme yapılması önerilmektedir. Düzenlemeyle tutarlı olacak şekilde sağ kalan eşin, koşulları gerçekleşmesi hâlinde boşanmada olduğu gibi nafaka hakkının korunması gerekir.

Boşanmada kusur prensibinin terk edilmesi hâlinde, boşanma sebepleri haksız fiil niteliğinde bir olgu olarak tazminat talebinin temelini oluşturamayacaktır. Bu durumda boşanmaya bağlı maddi zararların nafaka hakkı kapsamında denkleştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan boşanmaya sebep olan olayların meydana getirdiği maddi ve manevi zarar aile hukukunun düzenleme alanından çıkmaktadır. Zira boşanma sebeplerini ve sonuçlarını kusurdan arındırmak ve dolayısıyla da hukuka aykırılıktan soyutlamak, bir anlamda boşanmaya sebep olan davranışların hukuka aykırılığının aile hukuku hükümleri kapsamında tartışılmamasını gerektirmektedir. Eşlerin birbirlerine karşı olan davranışlarının bir tazminatı gerektirip gerektirmediği, sorumluluk hukukunun genel ilkeleri kapsamında değerlendirilmelidir.

Boşanmanın mali sonuçları bakımından üzerinde durulması gereken en önemli mesele eşlerden birinin diğerine ödeyeceği nafakadır. Alman hukukunda 1. Evlilik ve Aile Hukuku Reformuyla, evlilik birliği içerisinde cinsiyetler arası eşitlik ilkesinin benimsenmesinin bir yansıması olarak boşanma sonrasında nafaka bakımından da kadının erkeğe bağımlı olmadığı, ekonomik açıdan kendi kendine yetme ve her eşin kendi geçimini kendisinin sağladığı kişisel sorumluluk yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kişisel

sorumluluk yaklaşımının temelinde yatan düşünce, eşin kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlayarak boşanan taraflar arasındaki ekonomik ilişkiyi mümkün olduğu ölçüde en kısa sürede sona erdirmektir. Nafakayla esasen ekonomik açıdan bağımlı olan eşin ekonomik bağımsızlığına geçişini kolaylaştırmak hedeflenmektedir. Ancak ekonomik sebeplerle bu amacın gerçekleşmesi maalesef her zaman mümkün olmamaktadır. Kadının çalışma hayatındaki yerinin fiili eşitliğe uygun bir seviyeye yükselmesiyle evlilik sonrası nafaka yükümlülüğü bakımından benimsenen kişisel sorumluluk yaklaşımı toplumsal gerçeklerle de bağdaşır hale gelecektir.

Boşanma sisteminde kusur prensibinin terk edilmesiyle birlikte, boşanma ve boşanmanın sonuçları bakımından cezalandırma anlayışına son veren Alman hukukunda, nafakanın dayanağını evlilik ilişkisinde duyulan güvenin korunması ilkesi oluşturmaktadır. Evliliğin varlığına ve devamına duyulan güvenle eşlerin ortak yaşamlarını biçimlendirmeye yönelik aldıkları kararların etkileri, şüphesiz evliliğin sona ermesinden sonra da devam edecektir. Evliliğe bağlı dezavantajlar kavramıyla ifade edilen, yani evlilik dolayısıyla meydana gelen ve etkilerini evlilikten sonra da gösteren bu dezavantajlar, kusurdan bağımsız nafaka aracılığıyla denkleştirilmektedir. Evliliğe bağlı dezavantajlar, evliliğin sona ermesi hâlinde, eşin geçimini kendi çalışma gücüyle sağlayamaması şeklinde açıklanabilir.

Alman hukukunda eşin kazanç getirici bir işte çalışması kanunda öngörülen nedenlerden biriyle olanaksızlaşmışsa nafakaya hükmedileceği düzenlenmiştir. Bunlar; çocuğun bakımı nedeniyle nafaka, yaşlılık sebebiyle nafaka, hastalık veya sakatlık nedeniyle nafaka ya da bunların hiçbirinin koşulu gerçekleşmemiş olsa bile eğer boşanmış eşin kazanç getirici uygun bir iş bulamaması veya bu bulduğu işin geçimini sağlamaya yetmemesi hâlinde talep edilebilecek nafakadır. Kusur ilkesinin geçerli olduğu boşanma sisteminde nafaka alacaklısı kusurluysa nafaka hakkından yararlanamaz. Boşanma sonrası nafaka bakımından kusurdan bağımsızlık ilkesi kabul edildiğinde, nafaka alacaklısının kusurlu davranışının yerini hakkaniyet ilkesi almaktadır. Nafaka alacaklısının davranışı kendisine nafaka ödenmesi bakımından hakkaniyete aykırılık sebebi oluşturuyorsa nafaka hakkının tanınmaması ya da sınırlandırılması mümkün olmalıdır. Aksi takdirde

nafaka alacaklısının davranışının göz ardı edilmesi nafaka yükümlüsünün cezalandırılmasına yol açar ki, bu da hakkaniyet duygusuyla bağdaşmaz. Alman Medeni Kanunu'nun 1579. paragrafına göre, evliliğin çok kısa sürmüş olması, nafaka alacaklısı eşin, nafaka borçlusu ya da yakınlarına karşı ağır suç işlemesi, nafaka talep edenin ihtiyaç hâlini kasıtlı olarak bizzat yaratması veya buna benzer sebeplerin nafaka istemini hakkaniyete aykırı göstermesi hâlinde nafaka talebi reddedilir.

3. Değerlendirme

Alman hukukunda boşanma sisteminde yaşanan gelişmeleri, Türk hukuku bakımından değerlendirdiğimizde, kusurdan arındırılmış boşanma sisteminde, öncelikli olarak eşlerin boşanma konusundaki iradelerinin esas alındığı, dolayısıyla anlaşmalı boşanmanın ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek teşvik edildiği bir sistem benimsenmelidir. Eşlerin boşanma hususunda anlaşamamaları hâlinde ise fiilen ayrı yaşama ve olağanüstü güçlüklerin varlığı nedeniyle boşanma mümkün olmalıdır.

Kusurdan arındırılmış boşanma sisteminde özellikle tek taraflı boşanma talebinin varlığı hâlinde başka bir sebep sunmaya ihtiyaç olmamalıdır. Tek taraflı boşanma talebine dayanan boşanmada boşanma sebebi olarak belirli süre fiili ayrılık ya da evliliği kağıt üzerinde sürdürmeyi beklenemez hale getiren olağanüstü güçlükler öngörülebilir. Burada bir yıllık fiili ayrı yaşama süresinin makul olacağı kanaatindeyim.

Eşlerin boşanma konusunda anlaşmaları hâlinde başka bir koşul aramak eşlerin boşanma konusundaki irade serbestisine aykırı olacaktır. Anlaşmalı boşanmada, boşanmanın mahkeme kararıyla gerçekleşmesinin amacı zayıf durumda olanı korumaktır. Bu nedenle anlaşmalı boşanmada hâkimin rolü, boşanmanın sonuçlarını adil bir şekilde düzenlemek olmalıdır. Anlaşmalı boşanmada ayrılık ya da düşünme süresine ihtiyaç olmadığı kanaatindeyim. Bu konuda hâkime bir takdir yetkisi tanınabilir. Hâkim somut olayda eğer tarafların bir düşünme süresine ihtiyacı kanaatindeyse, kanunda öngörülen limitler dâhilinde, ki bu da bence altı ayı aşmamalı, bir düşünme süresi verebilir.

Anlaşmalı boşanmada hâkim, tarafların boşanma ve sonuçları hakkında serbest iradeleriyle karar verip vermediklerini ve boşanmanın sonuçları bakımından bir adaletsizlik olup olmadığını denetlemelidir. Anlaşmalı boşanmayı teşvik etmek üzere, boşanma ve tüm sonuçları hakkında tam ve kapsamlı anlaşmanın yanında sadece boşanma konusunda yapılmış anlaşmaya dayanarak boşanma da mümkün olmalıdır (kısmi anlaşmalı boşanma). Kısmi anlaşmalı boşanmada eşler boşanma konusunda anlaşmış ise boşanma bakımından yargılama sonlandırılıyorken, nafaka, tazminatlar, mal rejimine ilişkin uyuşmazlıklar bakımından hâkim yargılamaya devam ediyor. Ancak sonuçlara ilişkin yargılama sona erinceye kadar ihtiyaç durumunda olan, zayıf durumda olan eşin ve çocuğun bakımına ve geçimine ilişkin uygun tedbirlere hükmedilerek, boşanmanın mali sonuçları bakımından yargılamaya devam edilebilir. Burada farklı sistemler benimsenebilir. Örneğin sadece boşanma konusunda anlaşma yeterli olabilir ya da özellikle çocukların koruması bakımından boşanmanın yanı sıra velayet ve kişisel ilişki tesisi konusunda da anlaşma şartı aranabilir.

Boşanma sebeplerinde olduğu gibi sonuçları bakımından da kusur ilkesi terk edilmeli ve kusurdan bağımsız nafakada temel amaç, evliliğe bağlı dezavantajların (kariyer değişikliği, işi bırakma, mesleki eğitime ara verme gibi) güvenin korunması ilkesi kapsamında denkleştirilmesi olmalıdır.

III. OTURUM: AİLE MAHKEMESİ SÜREÇLERİNDE ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASI

Moderatör: Sn. Doç. Dr. Pınar ALTINOK ORMANCI,
Avrupa Konseyi Danışmanı, Bilkent Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Fulya ERLÜLE, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Değerli katılımcılar, kıymetli misafirler Türkiye Adalet Akademisinin ve Avrupa Konseyinin iş birliği ile düzenlenen Uluslararası Aile Hukuku Sempozyum'una hoş geldiniz, şeref verdiniz. Nazik davetleri için Türkiye Adalet Akademisi ve Avrupa Konseyine çok teşekkür ediyor, Sempozyum'un düzenlenmesinde emeği geçen herkese ayrıca teşekkür ediyorum.

Tebliğ konum kapsamında, sizlere, boşanmadan sonra ortak velayet uygulamasının karşılaştırmalı hukuktaki görünüm şekillerinden bahsetmek istiyorum.

1. Ortak Velayetin Gündeme Gelmesinin Nedenleri

Bildiğiniz üzere, toplumsal hayatta yaşanan değişim ve gelişimin etkisiyle günümüzde aile kurumu da değişmiş, geleneksel aileden modern aileye doğru evrilmiştir. Şüphesiz, aile yapısında meydana gelen bu değişimin en önemli göstergelerden birini tüm dünyada hızla artan boşanma oranları oluşturmaktadır. Boşanma ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, son 30 yıl içerisinde tüm dünyada evliliklerin en az yarısının boşanma ile sona erdiğini göstermektedir.

İstatistiki veriler, OECD ve AB ülkelerinde boşanma oranlarının ikiye katlandığını ve kaba boşanma hızının binde 2,7 olduğunu göstermektedir. Türkiye'de bu ülkelere kıyasen boşanma oranları henüz düşük sayılabilecek düzeydedir ve son 20 yıla kadar boşanma olgusunun ülkemiz bakımından önemli bir toplumsal sorun olarak görülmediği söylenebilir. Ancak nüfusun büyük şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşılaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, tüketim kültürünün artması ve bireysel değerlerin ön plana çıkmasıyla birlikte,

özellikle 2000'li yıllardan itibaren Ülkemizde de boşanma oranlarında belirgin bir artışın gözlemlendiğini belirtmek gerekir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, kaba boşanma hızı 2016 yılında binde 1,59 iken 2017 yılında binde 1,60'a 2018 yılında binde 1,75'e, 2019 yılında ise belirgin bir artış göstererek binde 1,88'e ulaşmıştır. Ülkemizde kaba boşanma hızının 2023 yılında binde 1,93 olacağı tahmin edilmektedir.

İlk kez 60'lı yılların başlarında bilimsel olarak araştırılmaya ve ulusal hukuk düzenleri tarafından tartışılmaya başlanan ortak velayet modelinin gündeme gelmesinin başlıca nedenini, tüm dünyada hızla artan boşanma oranları oluşturmaktadır. Nitekim, son yıllarda Türkiye'de aile kurumuna ilişkin sorunlu alanlara bakıldığında, nedenleri ve sonuçları bakımından ilk sıralarda boşanmanın yer aldığı görülmektedir. Boşanma ile ilgili araştırmalar, dünya nüfusunun sadece % 44'ünün dağılmamış ailelerden oluştuğunu göstermektedir. Buna göre, tüm çocukların yedide birini boşanmış ana babaların çocukları oluşturmaktadır.

Boşanmaların hızlı bir şekilde artması nedeniyle hukukumuz bakımından da velayete ilişkin uyuşmazlıklar, Aile Hukuku alanında çözüme kavuşturulmayı bekleyen en önemli sorunlar arasında yerini almıştır.

2. Karşılaştırmalı Hukukta Velayet Hakkının Dönüşümü

Önceleri, ana babanın çocuk üzerinde sahip oldukları hâkimiyet hakkı olarak görülmekte olan velayet, son yıllarda yabancı hukuklarda ana ve babanın çocuklarına karşı olan yükümlülükleri ve sorumluluklarının bir bütünü olarak değerlendirilmektedir.

Karşılaştırmalı hukukta, çocuğun velayetine ilişkin genel eğilim, ana babanın velayet hakkı kapsamındaki sorumluluklarının sadece evlilik birliği devam ettiği sürece değil, evlilik birliğinin boşanma ile sona ermesi hâlinde ve hatta evlilik dışı birlikteliklerde de kural olarak devam etmesi yönündedir. Bu nedenle günümüzde yabancı hukuklarda ebeveynlerin boşanarak, eş olmaktan vazgeçmiş olmalarının, onların ebeveyn sıfatıyla sahip oldukları sorumluluklardan da vazgeçebilecekleri anlamına

gelmediği kabul edilmektedir. Bu durum karşılaştırmalı hukukta, “Evlilik Biter Ebeveynlik Sürer” sloganıyla ifade edilmektedir.

Bilindiği üzere, çocuklar söz konusu olduğunda uluslararası ve ulusal tüm metinlere damgasını vurmuş olan temel ilke çocuğun yararı ilkesidir. Modern velayet hukukunda çocuğun yararının en iyi şekilde, çocuğun anne ve babası ile arasındaki mevcut ilişkinin boşanmadan sonra da sürdürülmesi ve ana babanın boşanmadan sonra da çocuğun gelişim ve yetiştirilmesinden birlikte sorumlu olmaya devam etmeleri hâlinde korunacağı kabul edilmektedir.

Günümüzde, bir yandan velayet savaşlarının ortadan kaldırılması amacı, öte yandan çocuk hukukuna damgasını vurmuş olan çocuğun yararının korunması ilkesinin bir gereği olarak, hemen hemen bütün yabancı hukuk sistemlerinde, çocuğun anne ve babası ile arasındaki mevcut ilişkinin sürdürülmesinin önemine ve çocuğun yararının korunması ilkesine vurgu yapılmakta ve boşanmadan sonra evlilikte olduğu gibi velayetin ana ve baba tarafından birlikte kullanılması önerilmektedir.

Bu yaklaşım doğrultusunda tüm batı ülkelerinde boşanma sonrasında ve evlilik dışı beraberliklerde, ortak velayet kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

3. Karşılaştırmalı Hukukta Ortak Velayetin Benimsenmesinde Etkili Olan AİHM Kararları

Avrupa hukuk çevresinde benimsenen yeni anlayışa göre, ana babası evli olmayan çocuğun velayetinin doğumdan itibaren anaya ve sadece belli koşullar altında babaya ait olduğu şeklindeki yaklaşım, bir yandan evlilik dışı birliktelik sonucunda dünyaya gelen çocuklar ile evlilik birliği içerisinde dünyaya gelen çocuklar arasında ayrımcılığa yol açarken; öte yandan çocuğunun anası ile evli olmayan baba bakımından da ayrımcılığa neden olmaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önüne gelen Almanya Zaunegger ve Avusturya Sporer kararlarında, ana ile evli olmayan babanın çocuğunun velayetini ana ile birlikte kullanamamasının, AİHS m. 8 ve AİHS m. 14 hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, kimseye cinsiyetine,

evlilik içinde doğup doğmamasına göre farklı muamele edilemeyeceği kuralını düzenleyen AİHS m. 14'ün ihlali anlamına geldiği ifade edilmiştir.

4. Karşılaştırmalı Hukukta Yapılan Revizyonlar ve Ortak Velayetin Kural Haline Gelmesi

Karşılaştırmalı hukukta, AİHM kararlarının ve Anayasa Mahkemesi kararlarının etkisiyle, ana babanın medeni durumunu dikkate alarak, çocuğun velayetinin tespit edilmesine ilişkin anlayış terk edilmiş; evlilik içi, evlilik dışı ve boşanmış ailelerin çocukları bakımından eşitlik sağlanmış ve bu alanda yaşanan ayrımcılığa son verilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, önce Avusturya'da 1 Şubat 2013 tarihinde, kısa bir süre sonra ise Almanya'da 19 Mayıs 2013'te yapılan değişiklikler ile her iki ülkenin velayet hukukuna ilişkin hükümleri revize edilmiş, en son İsviçre'de 1 Temmuz 2014 tarihinde yürürlüğe giren Velayet hukuku revizyonu ile boşanmanın velayet üzerindeki etkisi prensip olarak ortadan kalkmış ve ortak velayet İsviçre hukuku bakımından kural haline gelmiştir.

Önemle belirtmeliyim ki, İsviçre'de, boşanmadan sonra ortak velayet kuralı olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, bu ortak velayetin kanun gereği, kendiliğinden uygulanacağı anlamına gelmemektedir. İsviçre Medeni Kanunu'nda 2014 yılında yapılan revizyonundan sonra da boşanma davasına bakan hâkim, velayetin ebeveynler tarafından birlikte kullanılmasına imkan veren koşulların mevcut olup olmadığını değerlendirecektir. Hâkim, çocuğun yararını dikkate alarak yaptığı değerlendirme neticesinde, boşanmadan sonra velayetin ebeveynlerden birisi tarafından tek başına kullanılmasının gerekli olduğuna kanaat getirecek olursa, velayetin ebeveynlerden birisi tarafından tek başına kullanılmasına karar verecektir. Görüldüğü üzere, İsviçre Medeni Kanununda boşanmadan sonra velayetin ebeveynlerden birisi tarafından tek başına kullanılması istisna olarak düzenlenmiştir.

İsviçre hukukuna göre, boşanma davasına bakmakta olan hâkim, çocuğun yararının korunması bakımından velayetin tek başına kullanılmasının gerekli olup olmadığına, ortak velayetin çocuğun yararına hangi hallerde

aykırı olduğunu değerlendirmek suretiyle karar verecektir. Ortak velayetin çocuğun yararına aykırı olduğunun, dolayısıyla çocuğun velayetinin tek başına ebeveynlerden birisine bırakılması gerektiğinin tespitinde dikkate alınacak kriterlerin başında İsviçre Medeni Kanunu'nda düzenlenmiş olan velayetin kaldırılması sebepleri gelmektedir. Bunun dışında, ebeveynler arasında ortak velayetin uygulanmasına imkan vermeyecek düzeyde önemli ve süreklilik arz eden çatışma ve anlaşmazlıkların bulunması, ebeveynlerin iş birliği içerisinde hareket etme arzu ve yeteneğine sahip olmaması veya ebeveynler arasında iletişim kurulamaması gibi olgulara dayanarak ta çocuğun velayetinin ebeveynlerden birisine tek başına bırakılmasına karar verilebilir.

Almanya'da 1998 yılında gerçekleşen Çocuk Hukuku reformundan önce, ana babanın boşanması hâlinde hâkim tarafından çocuğun velayetinin ana ya da babadan birisine bırakılması gerekiyordu. 1998 yılında gerçekleşen Çocuk Hukuku reformunun velayet hukuku alanında getirmiş olduğu başlıca yeniliklerin neler olduğuna bakacak olursak, öncelikle ortak velayetin uygulanmasının mahkeme kararına bağlı olmadığını ve boşanma olgusu ile velayet hakkının kullanılması arasında zorunlu bir ilişkinin bulunmadığını görürüz.

Alman Medeni Kanunu'na göre, ana ve baba evlilik birliği süresince olduğu gibi boşanmadan sonra da velayet hakkını birlikte kullanmaya devam ederler, boşanmadan sonra velayet hakkının ana ve baba tarafından birlikte kullanılması için mahkeme kararı gerekli değildir. Ana babadan her birinin velayet hakkını tek başına kullanabilmesi ise bir mahkeme kararının varlığını gerektirir. Belirtelim ki, mahkeme, tek başına velayete sadece ebeveynlerden birisinin bu yönde bir talebinin bulunduğu hallerde karar verebilmektedir. Ancak velayetin talep üzerine mahkeme tarafından ana babadan birisine bırakılabilmesi için diğer ebeveynin velayetin tek başına kullanılmasını onaylamış ve 14 yaşını doldurmuş olan çocuğun velayetin tek başına kullanılmasına itiraz etmemiş olması ya da velayetin tek başına kullanılmasının çocuğun yararı bakımından en uygun çözüm olduğu kanaatine varılmış olması gerekir.

Avusturya hukukuna baktığımızda, Çocuk Hukuku Değişikliğine İlişkin Kanunun 2013 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte, Avusturya Medeni Kanunu bakımından evlilik birliğinin sona ermesinin velayet hakkının kullanılması üzerindeki etkisinin tamamen ortadan kalktığını görürüz. Avusturya Medeni Kanunu'na göre, kural olarak evlilik birliği sona ermesine rağmen her iki ebeveyn velayet hakkını birlikte kullanmaya devam ederler. Bununla birlikte Avusturya Medeni Kanunu ebeveynlere, velayet hakkının ebeveynlerden birisine tek başına bırakılması ya da velayet hakkı kendisine bırakılan ebeveynin sadece belli konular ile sınırlı olarak velayet hakkını kullanması hususunda anlaşmalarına imkan tanımıştır. Eğer makul bir süre içerisinde anlaşma sağlanamayacak olursa ya da ebeveynlerden birisi çocuğun velayetinin tek başına kendisine verilmesini talep edecek olursa, hâkim altı aylık geçici bir süre için çocuğun velayetini düzenler.

5. Hukukumuz Bakımından Boşanmadan Sonra Ortak Velayetin Uygulanabilirliği

Medeni Kanunu'muzda, boşanmadan sonra velayetin ana baba tarafından birlikte kullanılmasına ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bununla birlikte evlilik birliğinin boşanma ile sona ermesi üzerine velayetin ebeveynler tarafından birlikte kullanılmasının karşılaştırmalı hukukta olduğu gibi, Medeni Kanunumuzun mevcut hükümleri çerçevesinde mümkün olup olmadığı, Türk Hukuk öğretisinde öteden beri tartışılmaktadır.

Türk hukuk öğretisinde baskın olan görüşe göre, boşanmadan sonra velayetin kullanılmasının düzenlendiği TMK m. 336/3 hükmü emredici niteliktedir. Baskın görüşe göre, boşanmadan sonra velayetin ana ya da babadan birine bırakılması gerekir, zira hükümde velayetin birlikte kullanılmasına imkân tanımamıştır. Öğretide son dönemde ağırlıklı olarak savunulmakta olan bir diğer görüş ise TMK m. 336/3 hükmünün emredici olmadığını, dolayısıyla boşanmadan sonra velayetin ebeveynler tarafından birlikte kullanılmasına engel oluşturmadığını, velayetin kullanılması bakımından hâkimin takdir yetkisine sahip olduğunu, çocuğun yararının bulunması durumunda ana babanın velayeti birlikte kullanabileceklerini ileri sürmektedir.

Uygulamada Yargıtay, 2017 yılına kadar vermiş olduğu kararlarda velayetin kamu düzenine ilişkin olduğu ve Türk Medeni Kanununun velayete ilişkin hükümlerinin emredici olduğu gerekçesiyle, ortak velayete ilişkin olarak verilmiş olan yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin talepleri reddetmekteydi.

Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (AİHS) Ek 7 No.lu Protokolü imzalaması ve 6684 sayılı kanunla uygun bulması üzerine, Yargıtay görüş değiştirerek, ortak velayetin Türk kamu düzenine açıkça aykırı olmadığına karar vermiştir.

AİHS Ek 7 No.lu Protokolün 5. maddesinde “Eşler evlilik bakımından, evlilik süresince ve evliliğin bitmesi hâlinde kendi aralarındaki ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde, özel hukuk niteliği taşıyan hak ve sorumluluklar açısından eşittir. Bu madde, devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarına engel değildir.” denilmiştir.

Görüldüğü üzere, AİHS Ek 7 No.lu Protokolün 5. maddesinde özel hukuk niteliği taşıyan hak ve sorumluluklar bakımından eşlerin eşit olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla özel hukuk ilişkilerinin en önemlilerinden olan velayet ilişkisinde de bu eşitlik ilkesi uygulama alanı bulacaktır.

Bilindiği üzere, Anayasa'mızın 90. maddesinde “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” denilmiştir. Buna göre, usulüne uygun yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun parçası haline gelmiş AİHS Ek 7 No.lu Protokolün 5. maddesi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3., 9. ve 18. maddeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi temel alınarak çocuğun yüksek yararının gerektirdiği durumlarda ortak (birlikte) velayete karar verilebilir.

Nitekim AİHS Ek 7 No.lu Protokolün 6684 sayılı kanun ile yürürlüğe girmesi ve Yargıtay'ın 2017 yılında içtihat değişikliğine gitmesinden kısa bir süre sonra, Bölge Adliye Mahkemeleri ve İlk Derece Mahkemeleri, Anayasa m. 90/son gereği velayetin ortak kullanılmasına ilişkin kararlar vermişlerdir.

Son olarak belirtelim ki, Yabancı hukuklarda ortak velayetin kural olarak düzenlenmesinde, velayet hakkının AİHS m. 8 de düzenlenmiş olan “Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı” kapsamında değerlendirilmesi son derece etkili olmuştur. Medeni Kanunu’umuzda, velayet hakkını diğer ebeveyn ile birlikte kullanmak isteyen ebeveyne, bu imkanın açıkça tanınmamış olması büyük bir eksiklikler ve “Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının” ihlalini oluşturmaktadır.

Olması gereken hukuk bakımından en uygun çözüm kanun koyucunun karşılaştırmalı hukukta yaşanan değişim ve gelişmeleri dikkate alarak, İsviçre, Alman ve Avusturya kanun koyucuları gibi kapsamlı bir revizyona gitmesi olacaktır.

Hukukumuz bakımından velayet hakkının, yeni bir anlayışla yeniden düzenlenmesi Avrupa hukuk çevresinde yaşanan gelişmelere uygun düşeceği gibi; Türkiye tarafından onaylanmış olan uluslararası sözleşmelerin de bir gereğidir.

Dikkatiniz ve sabrınız için çok teşekkür ederim.

Dr. Joanna GUTTZEIT, Berlin (Almanya)

Aile Mahkemesi

---

1. İştirak Nafakası Hesaplamasında Tablo Kullanımı

Öncelikle, Almanya'da Düsseldorf Tablosu olarak adlandırdığımız tablo hakkında kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Bu konuya açıklık getirmek isteyen Türk veya Leh meslektaşlarım sık sık bana başvuruyor. Hukukçular olarak, eğitimimiz sırasında bize "ludex non calculat" - Roma hukukuna göre bir hâkim hesaplama yapmaz - diye öğretilir. Ancak bu düşünce yanlıştır. Hâkimler olarak hesaplama, görevimizin ayrılmaz bir parçasıdır ve taraflar bizden bunu yapmamızı bekler.

2. Düsseldorf Tablosu

Düsseldorf Yüksek Bölge Mahkemesi tarafından 1962 yılında uygulamaya konulan Düsseldorf Tablosu, reşit olmayan bir çocuğun nafaka ihtiyacını hesaplamak için bir araç olarak hizmet vermektedir. Böyle bir tablonun altında yatan ana ilkeleri anlamak önemlidir. Almanya'da, tablodaki asgari ihtiyaç miktarı, çocuğun vergiden arındırılmış asgari geçim tutarına dayanmaktadır. Almanya'da vergilendirmenin önemi göz önüne alındığında, bu yaklaşım nafakanın vergiler ödendikten sonra kalan asgari maddi tutara göre hesaplanmasını sağlar. Bu miktar, Almanya'daki asgari enflasyon oranlarını yansıtacak şekilde, genellikle her iki yılda bir olmak üzere periyodik olarak yeniden belirlenmektedir.

3. Kılavuz Olarak Tablo

Düsseldorf Tablosunun bağlayıcı bir yasal düzenleme olmaktan ziyade hâkimler için bir kılavuz niteliğinde olduğunu açıklığa kavuşturmak önemlidir. Hesaplama sürecinde değerli bir yönlendirme ve yardım sağlar. Nafaka belirlenirken, her zaman en önemli husus çocuğun refahıdır. Yetişkinler kendi başlarının çaresine bakabilirler, ancak çocuklar bizim

desteğimize güvenirler. Bu nedenle, birden fazla tarafın (mevcut eşler, eski eşler ve çocuklar) yer aldığı ayrılık vakalarında öncelik, tartışmasız bir şekilde iştirak nafakasıdır.

4. Çocuğun Yüksek Yararı, Temel İhtiyaçları ve Ebeveynlerin Katkıda Bulunma Kapasitesi

Hepimiz, ebeveynlerinin sosyal veya ekonomik durumlarına bakılmaksızın her çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasını hak ettiği konusunda hemfikiriz. Bu ilke, korunması gereken nesnel asgari standardın altını çizmektedir. Aynı zamanda öznel unsur, ebeveynlerin içinde bulundukları koşullara bağlı olarak değişen katkı kapasitelerini de kabul etmektedir.

Türk hukukunda da, velayeti elinde bulundurmayan ebeveynlerin çocuklarının yetiştirilmesi ve eğitime yönelik mali yükümlülüklerini vurgulayan benzer hükümler mevcuttur. En uygun nafaka miktarı, hastalık veya özel ihtiyaçlar gibi bireysel durumlar göz önünde bulundurularak çocuğun yüksek yararı gözetilerek belirlenir.

5. Tablo Bazında Hesaplama

İştirak nafakası ödemelerini belirlemenin inceliklerini araştırırken, genellikle yasal karmaşıklıklar ve ekonomik değerlendirmelerden oluşan bir labirentle karşılaşılır. Yakın zamanda Türk meslektaşlarımla yaptığım görüşmelerde, onların münferit davalarda somut rakamlar belirleme metodolojileri hakkında bilgi edindim. Bir meslektaşım kariyerinin ilk günlerinden aydınlatıcı bir hikâye paylaştı. Yüksek mahkemeler tarafından verilen kararları nasıl titizlikle incelediğini ve ortalama bir nafaka tutarı elde etmek için her bir davanın ekonomik koşullarını nasıl analiz ettiğini anlattı. Bu yaklaşım, aydınlatıcı olmakla birlikte, net kılavuz ilkelere sahip olmanın önemini vurgulamaktadır.

Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de nafaka hesaplama sürecinde rakamlara güveniyoruz. Önerilen tablo sadece hukukçulara yardımcı olmakla kalmıyor, aynı zamanda müvekkillere ve ailelere de netlik sağlıyor. Tablo, nafaka yükümlüsü ebeveynin gelirinin ölçüldüğü Türk lirası

cinsinden bir başlangıç noktası sunuyor. Ancak, Profesör Kızılırmak'ın da yerinde olarak belirttiği gibi, bu başlangıç rakamları güncelliğini yitirmiş olabilir. İdeal olarak, asgari ücret standartları temel alınmalı ve çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır.

Tablo ilk bakışta ürkütücü görünebilir. Ancak, nafaka yükümlülüklerinin belirlenmesinde paha biçilmez bir araç olarak hizmet eder. Çocuğun yaşına ve her durumda karşılanması gereken temel ihtiyaçlara (nesnel unsur) dayalı olarak yükümlü ebeveynin katkıda bulunması gereken miktarı ana hatlarıyla belirtir.

Türkiye'de olduğu gibi Almanya'da da nafaka ödemeleri hesaplanırken yükümlü ebeveynin net gelirine öncelik verilmektedir. Bu, mali imkânların gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Serbest meslek sahibi bireyler için, boşanma veya ayrılık nedeniyle ortaya çıkabilecek dalgalanmaları hesaba katmak amacıyla son üç mali yıldaki gelirlerini dikkate alıyoruz.

Nafaka hesaplamalarında adaletin sağlanması son derece önemlidir. Tablo yol gösterici olmakla birlikte, periyodik olarak gözden geçirilmeli ve mevcut ekonomik koşulları yansıtacak şekilde ayarlanmalıdır. Bu dinamik yaklaşım, mali ortam değişse bile bakım tutarlarının zaman içinde adil kalmasını sağlar.

Yükümlü ebeveynin gelirinin çocuğun asgari ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda, ayarlamalar yapılmalıdır. Bu süreç karmaşık olmakla birlikte, çocuğun refahının nafaka işlemlerinin ana odağı olmaya devam etmesini sağlar.

6. Kararlar ve Yapılan Düzeltmeler

Ayrıca tablo, kararların verilmesini ve daha sonra düzeltilmesini kolaylaştıran net yüzdelere sağlayarak hâkimler için süreci basitleştirmektedir. Tablonun asıl önemli avantajı da budur: Çocuğun yaşı değişse bile yıllarca geçerliliğini koruyan başlıklar yaratır. Sadece ödeme yapan ebeveynin gelir durumu değiştiğinde (ister azalsın ister artsın) başlığı değiştirmeniz gerekir.

Nihayetinde bu tabloların sağladığı şeffaflık yargı sistemine olan güveni artırmaktadır. Açık kılavuz ilkelere ve prensiplere bağlı kalarak, nafaka tespitlerinin yasal işlemlerde hem adil hem de objektif olmasını sağlamaya çalışıyoruz.

Dr. Selenga GÜRMEN, Avrupa Konseyi Danışmanı, Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Herkese merhaba, hoş geldiniz. Aile mahkemelerinin daha etkin kılınması ve ailelerin desteklenmesi, daha iyi haklarının korunmasıyla ilgili hem bu organizasyonu organize eden kişilere hem de bugün burada olup bu zamanı, bu emeği veren herkese çok teşekkür ederim. Bugün size boşanmada ailelerin deneyimlerinden bahsedeceğim ve ebeveyn çatışmasının çocuklar üzerindeki ve diğer aile üyeleri üzerindeki aslında etkilerinden bahsedeceğim. Ortak velayet konusu üzerine psikolojik açıdan eklemeler yapıyor olacağım.

Öncelikle kendimden bahsedeyim. Benim asıl uzmanlığım çift ve aile terapisi üzerine. Çalışırken bireylerle de çalışıyorum tabi ki; bireyler, çiftler ve ailelerle çalışan bir ilişki uzmanı gibi görebilirsiniz beni. Amerika’da, Connecticut eyaletinde, University of Connecticut’da yüksek lisans ve doktoraı gerçekleştirdim. Şu anda, Özyeğin Üniversitesi’nde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışıyorum. Amerika’daki Evlilik ve Aile Terapileri Derneği’nin de onaylı süpervizörüyüm. Burada şu arka planı bilmenizi çok önemsiyorum. Orada yüksek lisansım itibariyle başladığım; ama daha çok doktora sürecimde ağırlık verdiğim Connecticut eyaleti aile mahkemeleri ile çok yakın çalışmalarda bulundum. Oradaki uygulama, çoğunlukla ortak velayet üzerine. İstisnai durumlarda tek velayet sistemi de uygulanabilir ve aile mahkemelerinin oradaki tutumu şu şekilde: Mahkemeler, ebeveynler boşanma başvurusunda bulunduklarında ilk olarak ebeveynlik eğitimi almalarını talep ediyor. Eğer boşanma süreci problemlili olursa veya velayet süreçlerinde problemler yaşanırsa, çatışmaları bir türlü dinmezse, mahkeme terapiye yönlendirme yapıyor. Zorunlu terapi almaları gerekiyor. O terapist de ben oluyorum. Dolayısıyla ben, çok fazla yüksek çatışmalı dediğimiz, yani sürekli mahkemelere gidip gelen ve çatışmayı bir türlü dindiremeyen ebeveynlerle çalıştım. Daha sonrasında, bu çalışmalarımız

etkilerini gösterdi. Aile mahkemeleri ile yaptığımız toplantılarda, bu yüksek çatışmalı grup için en başta verdiğimiz o ebeveyn eğitiminin yetersiz olduğu belirtildi. Bu nedenle, sadece yüksek çatışmalı çiftler için özel bir ebeveyn eğitim programı hazırlamamız istendi. Akademik danışmanım ile birlikte yüksek çatışmalı gruba özel ebeveyn eğitim programı hazırladık. İlk turu ben verdim ve ardından eğitimcileri eğittim. Daha sonra ülkeme dönüp Özyeğin Üniversitesi'nde çalışmaya başladım. Buraya döndükten sonra işler tabii ki biraz daha değişti; çünkü artık bir mahkemenin bizi yönlendirdiği bir durum söz konusu değildi ve yüksek çatışmalı gruplar kendiliğinden terapiye başvurmuyordu. Bu nedenle, şu anda çalıştığım grup sayısı oldukça azaldı. Ama çok yakın bir zamanda, çok yeni bir deneyimim oldu. Sizlere bunu anlatarak başlamak istiyorum bugün.

1. Vaka Örneği

Bir aile bana başvurdu, yaklaşık 7 ay boyunca birlikte çalıştık diyebilirim, bu da demek oluyor ki, 10 ay önce terapiye başladık. Boşanma süreci 2017 yılında yaşandı ve şu an 11 ve 15 yaşlarında iki çocukları var. Anne babanın her ikisi de eğitilmiş. Aldatma sebepli bir ayrılık yaşamışlar. Bir yıl ayrı yaşamışlar boşanmadan önce. Daha sonra boşanma gerçekleşmiş. Velayet anneye verilmiş. Çok sınırlı olsa da, çocuklarla kişisel ilişki kuruyorlar. Baba görüşmeye mutlaka devam ediyor, oradaki sorumlulukların hiçbirini aksatmıyor. Ancak, velayetin değiştirilmesi konusu üzerine sürekli bir tartışma yaşıyor ve bu tartışmanın temelinde, tahmin edebileceğiniz gibi, maddi konular bulunuyor. Yani bir boşanma dava dosyasını incelediğimiz zaman dosyaların büyük bir kısmı zaten para alışverişi ile ilgili oluyor. Maalesef ki çok az bir kısmı aslında çocukların iyilik haliyle ilgili oluyor. Dolayısıyla bu velayet tartışmaları da daha çok yine para üzerinden, nafaka üzerinden gerçekleşiyor. Nafakayı baba ödemediği zaman anne tarafından nafaka tahsili için daha fazla çaba harcanıyor. Bu çift, tamamen Amerika'da gördüğüm gibi tipik yüksek çatışmalı özellikleri olan bir çift. Tabii ki çift olarak gelmediler. Çocukları problemler yaşıyor, özellikle küçük olanı. Özellikle okul uyumunda ve arkadaşlık ilişkilerinde ciddi geri çekilmeler yaşıyor. Sessiz, konuşmuyor, çok içine kapanık ve bu durum artık bir problem haline geliyor. Öğretmenleri de bu durumu bir problem olarak

tanımlamaya başlıyor çünkü ergenlik dönemlerindeki sorunlarla birleşiyor. Bu nedenle, aileler çocuklarını benzer durumlarla ilgili yardım almak için bana getiriyorlar. Tabii ki ben çocuklarla bireysel çalışmadığım için “Hadi bakalım ailece gelin” dedim. Ailece gelmeye başta tereddüt ettiler. “Biz ayrı ayrı gelsek” dediler. Sonrasında ikna ettim ve ailecek gelmeye başladılar. Birkaç aile seansından sonra çocukla da birebir görüşme yaptım. Daha sonra ebeveyn seansları yaptım. Ebeveyn seanslarının genel başlığı aslında bugün size anlatacağım şeyler; çünkü boşanmalarda çatışma olmaması mümkün değil. Ama bu aile, ne kadar eğitilmiş olursa olsun, bu bilinçte ve bu destekle ilgili bilgi sahibi olamıyorlar. Çünkü bizim toplumumuzda etkin olan boşanma algısı maalesef boşanmayla ailenin parçalanıp, bütün ilişkilerin bittiği ve sona erdiği üzerine. Sürdürdükleri iletişim daha çok çocukların acil durum bilgilendirmeleri ve daha çok nafaka üzerinden geçiyor. Yazın tamamladık süreçlerini. Beraber yaptığımız çalışmalarda başta direnç gösterecekler de iletişim kurabilen, birbirlerine haftalık raporlar verebilen, çatışmalarını düzenlemiş, mahkemeye bir daha gitme gereği görmemiş bir yerde bıraktık. Bu vakada 5-6 senelik bir boşanma sürecinden bahsediyoruz. Buraya gelişleriyle ilgili olarak da “5-6 senedir keşke bunu düşünebilseydik” ifadesinde bulundular. Çünkü çocuklarının da kendilerinin de aslında ihtiyacı olan şeyin ne olduğunu keşfedebildiler.

2. Boşanma ve Aile Sistemi

Boşanma ve aile sisteminde şöyle bir durum var: Boşanmayı biz aile terapistleri olarak bir alternatif aile yaşam döngüsü olarak nitelendiririz. Bir parçalanmış aile değildir boşanmış aile. Döngüsünü farklı bir şekilde izleyen bir ailedir. O yüzden de, artık biz evliliğin bitişini aile hayatının bitişini olarak değerlendirmiyoruz. Son 20-30 yıldır yapılan çalışmalardan şunu biliyoruz: Boşanma değil, boşanma sırası, öncesi ve sonrasında yaşanan ebeveyn çatışmasıdır çocukları olumsuz etkileyen şey. O yüzden artık bizim hedefimiz boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmemesinden ziyade, ebeveynlerin çatışmalarını yönetebilmeleridir. Çünkü eş ilişkisi biter, aile hayatı devam eder. Hiç kimse anneliği boşayamaz, babalığı boşayamaz, çocuklarını boşayamaz. Rol ve sorumluluklar değişir, yeniden düzenlenir, yeni sistemler kurulur ve bunların hepsi de çok streslidir. Bir geçiş sürecidir

ve aslında en stresli geçiş süreçlerinden birisidir. En stresli geçiş süreci hangisidir deseniz, evliliktir. Boşanmadan daha streslidir evlilik süreci araştırmalara göre. Boşanmanın ocukların gelişimini olumsuz etkilendiğini biliyoruz evet; ama bunun ana sebebi dediğim gibi boşanma değil, ebeveyn çatışmasıdır ve boşanma sürecinin iyi ynetilmemesidir. Çünkü ocukların ihtiyaı olan şey istikrardır. Elbette boşanma, o istikrarı bozar ve farklı düzenler kurulması gerekir. O yüzden o düzenler ne kadar hızlı kurulursa, anne baba ne kadar iyi iletişim içerisinde kalıp, bir takım olarak hareket ederse çocuklarda o kadar hızlı düzenleme yapabilir. Çocuklar anne babadan daha uyumludur, daha uyumlanabilirlerdir ve daha hızlı alışırlar. Asıl direnenler anne babalardır. Hatta onların anne babalarıdır.

3. Sistemik Bakış Açısı

şimdi size bir tablo göstermek istiyorum. Dediğim gibi bizim bakış aımız sistemler içerisindedir. Sistemler içerisinde aile boşanması veya ebeveyn boşanması dediğimiz şey aslında gördüğünüz gibi sadece ortadaki ilişkisel paylaşım kümesini biraz değiştiriyor, bu kadar. Etrafında geri kalan bütün sistemler aynı. Bir de biz zamanı da bir sistem olarak değerlendiriyoruz. Boşanma ncesi, sırası ve sonrasını da değerlendirmeye alıyoruz ailelerin uyumunu gözetirken ve anlamaya çalışırken. Dolayısıyla buna biz bir psiko-sosyal değişim süreci diyoruz. Bir travma değildir boşanma, bir psiko-sosyal değişim sürecidir. Bunun iyi yönetilememesi bir travmadır. Bence burada bu algıyı değiştirmek bizim belki de yapacağımız en önemli işlerden bir tanesi.

4. Çatışma Yönetimi ve Desteği

Çatışma kaçınılmazdır. Boşanmalar aynı evlilik gibi bir geçiş sürecidir. Yeni düzenlerin uygulanması gerekir ve elbette anne baba atışması olacaktır. Olmaması mümkün değildir. Çünkü zaten belli olumsuz olaylar sonucu ya da anlaşmazlıklar sonucu boşanmaya gidiliyordur. Dolayısıyla bunun bir süre sürmesini biz çok olağan karşılıyoruz. Dolayısıyla da mahkeme düzeyinde baktığımız zaman çatışmanın olmaması değildir beklenti; çatışmanın dindirilebilmesi, yönetebilmesidir ve bu genellikle yüksek oranda yönetilebiliyor. atışmanın -mahkeme sistemi ya da eğitim

tarafından desteklenemediği durumlarda bile- en fazla %25i sadece yüksek çatışmalıya döner. Bir şekilde çünkü zaman da bir ilaçtır. O geçiş süreçleri tamamlandıktan sonra, düzen oturduktan sonra aileler de düzenlenir. O yüzden de olağan olarak biz çatışmanın düşmesini bekliyoruz; ama burada destek çok önemli.

5. Çatışma Çeşitleri

Şimdi biraz da çatışma çeşitlerinden de bahsedeceğim. Burayı da ayırtmak bence bizler için çok önemli. Çünkü çatışma hakikaten önünde durması çok zor bir şey; ama her çatışmada yüksek çatışma değildir. Yani seviyenin yüksek olması, sesin yüksek olması demek, yüksek seviye çatışma demek değildir. Genellikle şu şekilde ayırt edebiliyoruz:

5.1. Düşük Seviye Çatışma

Düşük seviye çatışmada çatışmalar konu bazlı olur. Belli konular üzerinde çatışırlar, anlaşamazlar, tartışırlar. 1-2 suçlama olur; ama çok daha kolay diner.

5.2. Orta Seviye Çatışma

Orta seviye çatışma, bizim en çok gördüğümüz çatışma seviyelerinden biridir. Daha çok kendi ailelerinden iletişim zorlukları ve otomatik çatışma davranışları getirirler. Yani bir bardak için de aynı kavgayı verirler, çok önemli bir konu için de aynı kavgayı verirler. Hep aynı şeyleri duyarsınız ve bir yerden sonra neredeyse oturup yazabilirsiniz cümlelerini. O yüzden çok otomatik çatışma davranışları gösteriler dediğim gibi. Tepkisellik vardır, bir anda çıkışlar, yükselişler olur ve suçlama davranışlarını görürüz. Emin olun, şu anda ve halen evli olan birçok çift de buralarda dolaşıyor. Boşanmalar da buralarda dolaşıyor.

5.3. Yüksek Seviye Çatışma

Çok daha küçük bir grubu yüksek seviye çatışmaya çıkıyor. Burası artık biraz daha kronikleşmiş dediğimiz ve çok ciddi derecelerde duygusal tepkisellik,

suçlama, karalama, kötüleme gördüğümüz yerler. Bunlarda kendi deneyimlerinden ayrışabilmek gücü çok düşüktür ve hep söylemlerinde şunu duyarsınız: “Ben iyiyim; ama eşim, hep problem o” der, ve terapiye geldikleri zaman hiçbir zaman kendilerinde bir suç bulmazlar, bütün problemi ya karşılarındaki kişide ya da hâkimlerde görürler. Amerika’da çalıştığım çiftlerde de aynı şeyi görüyordum.

6. Çatışmanın Etkileri

Çatışma etkilerini çok hızlı geçeceğim. Zaten çocukların gelişimsel özellikleri vardır, bunları görmek ve algılamak çok önemli.

6.1. Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)

Bebeklik döneminde daha çok uyku düzenlerinde ve yeme düzenlerinde problemler görüyoruz.

6.2. Okul Öncesi (3-5 yaş)

Gelişimsel döneme göre okul öncesi dönemde daha çok karın ağrıları, içe kapanma, dışa dönük öfke patlamaları görüyoruz.

6.3. Okul Çağı (6-12 yaş)

Aynı şekilde okul çağında da aslında benzer şeyleri görüyoruz; notlarda düşüş ve arkadaş ilişkileriyle bozulmalar. Aynı zamanda çocuklar yine ya içe kapanıp depresifleşiyor ya da dışarıya dönük çatışma yürütüyorlar.

6.4. Ergenlik Dönemi (12-18 yaş)

Ergenlerde biraz daha iş ciddiye dönüyor; çünkü orada daha riskli davranışlara ve riskli gruplara katılma olasılığı yükseliyor. O yüzden ergenliğe olumsuz etkilerin biraz daha yükseldiği bir dönem diyebiliriz.

Çatışma sadece çocuklar için değil, aslında ebeveynler, akrabalar ve sosyal düzen ve ekonomik sistemi de içine alır. Sürekli mahkemeye git gel, kağıt parasından hesap edebilirsiniz.

7. Değişim Sürecinde Ailenin İhtiyaçları

Ailenin ihtiyaçları nedir diye baktığımız zaman araştırmalara göre, belirli bir yapı, net sınırlar, rol ve sorumlulukları netleştirme, iletişim ve çatışma çözümlemeleri için kurallar, ortak bir istek ya da hedef üzerinde buluşma olduklarını görüyoruz. Burada çocuğun yüksek yararı ile ilgili çok çalışmalar yapılıyor, çok bilgiler veriliyor. Bir amacımız maddi ve manevi zararı minimuma indirmek, mümkün olduğunca da istikrar yaratmak. Buradaki sorunlar, özellikle sizlerin karşılaştığı olaylarda daha çok belki ortak velayetten uzaklaştıran şeyler olabilir. Burada özellikle kadına karşı şiddet, ebeveynlerin çocukları birbirine karşı kullanması kısmı var. Bu çok doğru ve çok gerçek bir durum. Bunun da yönetilmesi mümkün. Tabii ki şiddet ve istismar orada farklı bir problem yaratıyor.

8. Hâkimin İkilemi

Son olarak şunu söyleyeceğim, bir vaka geldiği zaman hâkimin bir ikilemi oluşuyor. Orada şiddetsiz ve çatışmasız bir boşanma süreci yürütmek istiyor; çünkü çatışmanın çocuklara olan zararını biliyor. Bir yandan da çocuklar için ebeveynlerle ilişki kurmanın ne kadar önemli olduğunu biliyor. O yüzden de kişisel ilişkiyi desteklemek için de düzenlemeler yapmaları gerekiyor. Burada ailelerin tutumu, maalesef dediğim gibi, başta çatışma yüksek olduğu için kendiliğinden ‘Biz ortak velayet yapalım, hadi anlaşalım’ demesini imkansızlaştırıyor. O yüzden çok istisnai kalıyor. Mutlaka bunu destekleyecek psiko-sosyal destek hizmetlerimiz, terapi yönlendirmelerimiz ve aslında kural olarak getirilen ortak velayetin değiştirdiği algı bizlere gerekli. O yüzden de aslında destekli ortak ebeveynlik ilişkisi ve ortak velayetin vurgulanması çok kıymetli.

9. Sonuç

Aileler için dönüştürücü bir güce sahibiz. Bu konuşmayı yapabileceğim belki de en etkili grup sizsiniz. Bu cümleleri, bu mesajları sizin alıp sizin dağıtmanız, ailelerin hayatını olumlu yönde etkileyebilecek en büyük etkiyi oluşturacaktır. Teşekkür ederim.

Sn. Mustafa BİLİR, Genel Müdür Yardımcısı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile Hukuku süreçlerinin önemli bir paydaşı olan Bakanlığımız adına Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu'nda bulunmaktan dolayı memnuniyet duyuyorum.

Tabii ki bu kadar değerli akademisyenin ve hukukçun olduğu yerde naçizane ben de daha çok uygulamada yer alan bir kurumun temsilcisi olarak uygulamadaki tecrübelerimizi ve sosyal bilim bakış açısıyla Sempozyum konularımıza yönelik bakış açılarımızı ifade etmeye çalışacağım. Tekrar çok teşekkür ediyorum söz hakkı verdiğiniz için.

Gelişen ve gelişmiş ülkelerde “çocuğun iyi olma halini ve esenliklerini destekleyici” devlet stratejileri geliştirmek, önemsenen bir sosyal politika alanı olmuştur. “Çocukların esenliklerini desteklemek” bir yandan onların gelişimini sekteye uğratabilecek her türlü riskten uzak büyümelerini sağlamayı, diğer yandan da gelişimi destekleyecek her türlü hizmetin nitelik ve nicelik açısından güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Küreselleşen ve hızla dijitalleşen dünyamızda çocuklarımızın risklerden korunması ve sağlıklı gelişimleri için disiplinler arası etkileşime ve birlikte çalışmaya en çok ihtiyaç duyduğumuz dönemlerden geçiyoruz. Bu kapsamda uluslararası katılımı “Aile Hukuku” temalı Sempozyum’un yapılmasını anlamlı buluyor ve çok önemsiyoruz. Bu vesileyle emeği geçenlere bir kez daha teşekkürlerimi sunuyorum. Aile hukuku temelinde çocuk alanını kapsamlı ve çok boyutlu olarak ele alacak olan bu Sempozyum’un verimli geçmesini ve çocuk refahı alanına katkı sağlamasını umuyorum.

Kadim medeniyet anlayışımızda çocuklarımız emanetimizdir. Çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişimi için gerekli şartların temini, toplumların temel görevlerinden biridir.

Çocuklarımıza iyi bir gelecek hazırlamak, bizim için her şeyden önce ahlaki ve sosyal bir sorumluluktur. Bu anlayışla çocuklarımızı her türlü riskten korumak, sağlıklı gelişimlerini temin etmek ve gerektiğinde bakımlarını sağlamak üzere bütüncül ve sistematik bir yaklaşımla çalışmalarımızı yürütmeye gayret ediyoruz. Bugünün dünyasında mekanik ve tek boyutlu kartopu etkisi çağından ziyade dinamik ve çok boyutlu kelebek etkisi çağında yaşıyoruz. Bugün dünyanın her hangi bir yerinde yaşanan toplumsal bir olay ya da akım, dünyanın başka bir toplumunda çok farklı ve öngörülmesi zor etkilere neden olabilmektedir. Bu durum da özellikle aile ve çocuklarımız ile ilgili konularda multi-disipliner yaklaşımı ve disiplinler arası çalışmanın önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Nüfusumuzun yaklaşık %26,5'ini (22.578.378 çocuk) çocuklar oluşturuyor. Yabancı uyruklu misafir çocuklarımız ile birlikte yaklaşık 24.5 milyon çocuğu olan bir ülkeden bahsediyoruz. Birçok Avrupa ülkesinin toplam nüfusunun çok üstünde oranları olmasına karşın aslında TÜİK'in nüfus projeksiyonuna göre de hızla azalan bir çocuk nüfusumuz söz konusu. Bugün çocuk bulunan hane sayısı yaklaşık 11.562.909. Bunların akrabalık bağını da düşündüğümüzde hemen hemen her haneyi etkileyen bir olgudan bahsediyoruz. Yine geçen seneki boşanma rakamları üzerinden 180 bin, 592 bin çocuğumuzun velayete konu olduğunu düşündüğümüzde de yaklaşık her yıl ortalama 180.000 çocuğumuzun da büyük risk altında kalabileceğini görüyoruz. Yine çocuk koruma hizmetlerimiz bağlamında yaklaşık 200 bine yakın çocuğa da doğrudan hizmet sunduğumuz bir büyüklükten bahsediyoruz. Bu da sorumluluğumuzun ne kadar büyük, anlamlı ve önemli olduğunu göstermektedir. Sosyal kalkınmanın üç sacayağından biri olan sosyal hizmetlerin en önemli bileşenlerinden birisi olan çocuk koruma hizmetleri kapsamında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak temel politikamız, bütün çocukların sağlıklı bir aile ortamında büyümesidir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme başta olmak üzere uluslararası yasal düzenlemeler ve politika belgelerinde hiçbir çocuğun zorunlu olmadığı sürece ailesinden koparılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede çocuklarımızı önlenabilir risklerden koruyarak, refah içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK'lar dâhil toplumun tüm unsurları ile iş birliği ve koordinasyon içerisinde politika ve hizmetlerimizi hayata geçirmeye çalışıyoruz. Bu aşamada sözlerime aile kurumunun önemi ile devam etmek istiyorum. Birçok toplumda olduğu gibi, ülkemizde de aile toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. Biraz önce de bahsettiğim gibi toplumsal risklerin arttığı günümüzde, ailenin önemi daha da ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeler, akademik araştırmalar ve politika belgelerinde, hiçbir alternatifin sağlıklı bir ailenin yerini tutamayacağı ifade edilmektedir.

Aile; çocuk, kadın, engelli, yaşlı başta olmak üzere toplumu oluşturan bütün bireyler için vazgeçilmez bir özelliğe sahiptir. Aile kurumuna en çok ihtiyaç duyan grup ise çocuklardır.

Son 50 yıldır küresel ölçekte aile kurumunda önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. Günümüzde, birçok dünya ülkesinde, evlenme ve doğum oranlarının azaldığı, boşanma oranlarının arttığı, evlenme yaşı ve çocuk sahibi olma yaşının yükseldiği, tek ebeveynli aile sayısının arttığı bilinmektedir.

Ülkemizde de son yıllarda, aile kurumunda benzer değişimler yaşanmaktadır. Toplumun temeli olan aile kurumunda meydana gelen değişimlerden en çok etkilenen grup da maalesef çocuklar olmaktadır.

Araştırmalar, anne ve/veya baba yoksunluğunun çocuklar üzerinde uzun süreli olumsuz etkiler bıraktığını ve alternatif modellerin, aile kurumunun yerini dolduramadığını ortaya koymaktadır.

Aile, çocukların sağlıklı gelişimi için ideal ortam olmasına rağmen aile kurumundaki değişimlerden dolayı bazı çocuklar zorunlu nedenlerden

dolayı ebeveyn bakımından yoksun kalabilmektedir. Çocukların sağlıklı gelişimi birçok unsurla birlikte toplumsal bilinç ve farkındalık düzeyi, ebeveynlerin, kurumların ve toplumların tutum, davranış ve yaklaşımlarından da doğrudan etkilenmektedir.

Bugün sosyal medya veya internet ortamında çocukların temiz zihinlerinin karışmasına vesile olabilecek zararlı içeriklerin, haberlerin ve paylaşımların herhangi bir sorumluluk bilinci ve ilke gözetilmeksizin çok rahatlıkla yapıldığını görebiliyoruz. Yapılan bu içerik, haber ve paylaşımların da maalesef çok hızlı bir şekilde ve yeterli bir araştırma yapılmadan büyük bir kitle tarafından da beğeni vb. yöntemlerle hızla yayılabildiklerini görmekteyiz. Özellikle toplumun gözü önünde olan kişilerin yaşadığı olumsuz deneyimleri ile ilgili yaptığı paylaşımların, ruhsal olarak duyarsızlaşmayı ve olumsuzlukları kabullenmeyi artırabilme gibi farklı riskleri de beraberinde getirebileceği unutulmamalıdır.

Bilgi Teknolojileri Kurumu araştırmasına göre 8-17 yaş arası çocukların %64.4'ünün interneti rastgele eğlenme amaçlı, %52.3'ünün de fenomen takibi için kullanıldığı düşünülürse riskin büyüklüğü görülecektir. Sosyal medya hizmet sağlayıcıları ile yapılan görüşmelerimizde sosyal medyada "like" yapanların büyük çoğunluğunun "like" yaptıkları konuyu yeterli düzeyde araştırmadan yaptıkları ifade edilmiştir. Öte yandan bilinçsiz ebeveyn tutumları (aşırı koruyucu, baskıcı, sınırsız özgürlükçü vb. tutum kalıpları), boşanma olgusu sonucu ebeveynler tarafından farkında olarak ya da olmayarak çocuklara taşıyamayacakları rol ve sorumluluklar yüklenebilmesi, duygu durumlarının yönetme becerisine sahip olunmaması gibi örnekler de (örnekler çoğaltılabilir) çocukların güven içerisinde sağlıklı kişilik gelişimini tehdit eder boyuta gelebilmektedir.

Bu çerçevede, çocuğa yönelik tüm kişi, kurum ve kuruluşlar ile disiplinlerin, rol ve sorumluluklarını hassasiyetle yerine getirmesi, çocuk dostu uygulama ilkelerini oluşturmaları, benimsemeleri ile iş birliği ve koordinasyon içerisinde çalışmaları, mücadele etmeleri önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Bakanlığımızın çocuklara yönelik hizmetleri; çocuğun üstün yararı ön planda tutularak aile odaklı bir anlayış ve stratejiyle yürütülmektedir. Bakanlık olarak sosyal hizmet ve yardıma ihtiyaç duyan

çocuk ve aileler için öncelikle koruyucu önleyici, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile sosyal ve ekonomik destek hizmetleri sunuyoruz.

Çocukların aileleri yanında bakımının çocuğun üstün yararına uygun olmadığı durumlarda çocuk koruma sisteminde alternatif bakım hizmetleri modellerinden yararlandırılmaktadır. Aile odaklı hizmetler dediğimiz Evlat Edindirme ve Koruyucu Aile Modelleri ilk seçenekler olarak ele alınmaktadır. Ev tipi şeklinde oluşturulan çocuk bakım kuruluşları son tercih olarak uygulanmaktadır. Koruyucu aile, evlat edinme gibi aile odaklı hizmetlerimizde toplumsal olarak merhamet duygumuzun ne kadar kuşatıcı olduğunu görüyoruz.

Devletimizin gücü ile gönül zenginliği birleşince çok önemli kazanımlar elde edildiğini görüyoruz.

Tüm temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar olması gereken haklara vurgu yapmaktadır. Yani bir insan olarak insan onuruna uygun yaşamak için sahip olmamız gereken hakları içermektedir. Ülkemiz, Uluslararası 18 İnsan Hakları Sözleşmelerinden 16'sına taraf olmuştur. Bu özelliği itibarıyla, ülkemiz en üst ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Birçok sözleşmeyi en erken onaylayan ve uygulayan ülkeler arasında yer alarak çocuk haklarının korunması konusundaki hassasiyetini ve kararlılığını defaten göstermiştir. Bu anlayış çerçevesinde Bakanlığımız tarafından çocuklarla ilgili yapılan tüm çalışmalarda ve değerlendirmelerde uluslararası sözleşmelerde de kabul edilen temel prensipler doğrultusunda katılım esaslı multi-disipliner yaklaşım ile her çocuğa özel ve komisyon marifetiyle değerlendirilme yapılmaktadır.

Esas aldığımız temel prensipleri; Ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı ve katılım hakkı (Çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmektedir.) şeklinde ifade edebilirim. Burada karşımıza çıkan anahtar kavram çocuğun yüksek yararıdır. Çocuğun yüksek yararı özel durum ve koşullara uygun değerlendirmeler gerektiren dinamik bir kavramdır.

Alınan tüm kararlarda hedefimiz; çocuğun bütünsel gelişiminin amaçlanması ve iyi olma halinin sürekli desteklenmesi, alınacak kararın ilgili çocuk ya da çocuklar üzerindeki olası etkisinin mutlaka değerlendirilmesi, yasal hükmün birden çok yoruma açık olması durumunda, çocuğun yüksek yararı açısından en uygun olan yorumun seçilmesi, mümkün olduğunca kanıta dayalı yaklaşım (Ne çocuğun yüksek yararına görülmüştür; ya da bunda hangi kriterler esas alınmıştır ve çocuğun yüksek yararı için başka hangi değerlendirmeler yapılmıştır?) esas alınması, çocuğun yüksek yararının belirlenmesinde yetişkin kişi yargısının etkisinin en aza indirgenmesidir.

Öznesi çocuk olan her konuda olduğu üzere aile hukuku ekseninde de Bakanlığımız önemli rol ve görevler üstlenmektedir. Başlıca rol ve sorumluluklarımızı, çocuk koruma, evlat edindirme, boşanma, velayet, kişisel ilişki tesisi, nafaka ve bilirkişilik uygulamaları şeklinde sıralayabiliriz. Aile hukukunun korunması çerçevesinde ülkemizde son dönemlerde önemli uygulamalar hayata geçirildi. Aile danışmanlığı ve boşanma süreci danışmanlığı, kişisel ilişki tesisinde çocuk teslim merkezleri, bilirkişilik uygulamalarında yaygınlaşma bunlardan bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tecrübelerimiz göstermektedir ki özellikle boşanma olgusu insan yaşamındaki en travmatik olaylardan biridir. Meydana gelen yaşam değişikliklerine uyum sağlama çabası boşanma süreci ve sonrasında yaşanan duygusal ve zihinsel karmaşalar, boşanan eşler arasındaki çatışmalar, kayıp ve yas psikolojisi, kaygılar, zaman zaman depresyona varan ruh hali son derece yıpratıcı olabilmektedir. Çoğunlukla olaylar üzerinde herhangi bir kontrole sahip olmayan; olan biteni anlamlandırmakta zorlanan ve kendi yaşamı ve güvenliği konusunda endişeye kapılan en kıymetli varlığımız olan çocuklar da bu yıpratıcı süreç içerisinde büyük yaralar alabilmektedir.

Karar verme ve olan biteni etkileme gücü olmayan çocukların yetişkinlerin “birbirinden boşanmasının” tarafı durumuna getirilmesi ve tüm bu yıpratıcı süreç içerisinde aktif bir şekilde yer almaya zorlanmaları adil olmadığı gibi, çocuk üzerinde kalıcı ve yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir.

Yaşanılan stres ebeveynlik kapasitelerini de düşürebilmekte ve çocuklar bu dönemde risklere daha açık hale gelebilmektedir.

Bu süreci çocuklarımızın sağlıklı bir şekilde atlatabilmesini sağlamayı birinci önceliğimiz haline getirme gerekliliği süreç içerisinde yer alan tüm kesimlerin temel sorumluluğu olmalıdır. Bu noktada, yetişkinlerin (ebeveynler, karar alıcılar, kurumlar vb.) gözden kaçırmaması gereken önemli hususlar bulunmaktadır. Boşanma çok sancılı bir süreç, acı, korku, kaygı, stres ve öfke içerisinde olunabiliyor ama unutulmaması gereken çocukların da aynı duyguları yaşıyor olması, üstüne üstlük hiç istemediği halde bir ebeveyninden ayrı yaşama ihtimali kaygısı da var. Çocuklarımızın her iki ebeveynine de ihtiyacı var. Çünkü bu onların seçimi değil. Taraf tutmasını istemek, diğer ebeveyni ile birlikte olmaktan hoşlandığında kötü hissettirmek, evin "erkeği" ya da "kadını" gibi taşıyamayacağı veya taşımak istemeyeceği roller yüklenmesi hiç adil olmamaktadır. Biliyoruz ki çocuklarımız büyük olasılıkla elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyor. Boşanmanın çocuk üzerinde etkileri genellikle çocukların içinde bulundukları gelişim dönemleri ve yaş çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Bu yapılanmalar içerisinde boşanma gibi kriz dönemlerinde öncesinde ve sonrasında ortaya çıkacak muhtemel sorunlar için danışmanlık, rehberlik, eğitim vb. gibi aile destek hizmetlerine ilişkin çalışmaların yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda Bakanlığımızca Evlilik Öncesi Eğitim Programı ve Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Danışmanlığı uygulaması hayata geçirilmiştir. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu kapsamında verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarından olan Danışmanlık Tedbirleri uygulamaları güçlendirilmiştir. Bu hizmetlerden ilgili mahkemelerin tavsiyeleri doğrultusunda ya da isteğe bağlı olarak e-Devlet ve Alo 183 Sosyal Destek Hattı üzerinden yapılacak başvuru ile yararlanılabileceği gibi Sosyal Hizmet Merkezlerimize doğrudan da başvuru yapılabilmektedir. Danışmanlık, rehberlik, eğitim vb. gibi aile destek hizmetleri hakkında süreç içerisinde yer alan her kesimin farkındalığının artırılması ve bu hizmetlerin etkin kullanımının sağlanmasının önemli olduğunu değerlendiriyoruz.

Çocukların örselenmesinin önüne geçilmesi için bu süreçte görev yapan tüm personelin çocuk ve aile ile çalışma konusunda kapasitesinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, çocukların yararını gözeterek mümkün olduğunca ebeveynler arasında anlaşma sağlanmasının desteklenmesi, mümkün olmadığı durumlarda ise ebeveynlerin isteklerinin öncesinde ve aslında ötesinde çocukların ihtiyaçlarının gözetilmesi gerekmektedir. Boşanma davalarında ebeveynlik becerilerinin değerlendirilmesinin yanı sıra boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun iyilik halinin desteklenmesine katkı verebilecek sosyal destek mekanizmalarının da göz önünde bulundurulmasının çocuk için en doğru kararın verilmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Aile hukuku kapsamında önemli bir diğer kazanımımızda kişisel ilişki tesisi süreçlerinin yeniden yapılandırılması ve çocuk teslim merkezlerinin kurulması ile ebeveynlerin masrafların Devlet tarafından karşılanması suretiyle çocukları ile görüşmelerinin sağlanmasıdır. ASH Bakanlığı olarak şuan için; 49 Tesis ve 2513 personel ile ülke genelinde sürece destek verilmektedir.

Elbette ki yeni bir uygulama ve hızla yaygınlaştırmaya çalışılmakla birlikte, çocuğun ebeveynleri ve çevresi ile ilişkilerini, ihtiyaçlarını tanıyıp anlayabilmesi, sağlıklı iletişim ile zamanında ve doğru yönlendirmeler yapılabilmesi ve sürecin sürdürülebilir şekilde takibi açısından bu merkezlerde sürekli görev yapacak uzmanların istihdamının sağlanması ve karar verme süreçlerindeki etkinliklerinin artırılması, nicelik ve nitelik olarak güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere aile birliğinin dağılmasının çocuklar üzerindeki etkileri oldukça büyük olmaktadır. Bu kapsamında çocuklar için önemli bir konuda velayet hususu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde genelde tek ebeveyne verilen bir velayet uygulaması söz konusudur. Dünya örnekleri üzerinde yapılan incelemelerde ise özellikle İsviçre, Almanya, Hollanda ve Avustralya'da ortak velayetin genel kural olarak uygulanmakta olduğu, ABD'de de çocuğun yüksek menfaatinin gerektirdiği ölçüde ortak velayet uygulandığı görülmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda ortak velayete ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. TMK 336. maddenin 2. fıkrasında "Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli gerçekleşmişse hâkim, velâyeti eşlerden birine verebilir." hükmünde görüldüğü üzere medeni kanunumuzda da ortak velayetin yasaklanmadığını değerlendirmekteyiz.

Bu konuda taraf olduğumuz İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşmesi Ek 7 No.lu Protokol'ün 5. maddesinde "Evlilik boşanma ile sona erse dahi, eşler çocuklarıyla ilişkilerinde haklar ve sorumluluklar açısından eşittir" hükmü ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 3. maddesine göre çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararının temel düşünce olmasına ilişkin düzenleme ile mevcut Yargıtay uygulamalarının da bu doğrultuda olması ortak velayeti mümkün kılmaktadır.

Velayet sürecinde çocuklar ile ilgili karşılaşılan risklerin, genellikle çekişmeli olarak gerçekleşen boşanmalarda karşımıza çıktığı görülmektedir. Elbette ki çekişmeli olarak gerçekleşen boşanma, gerek tek ebeveyne verilen velayet gerekse ortak velayet modeli olsun her daim belirli riskleri beraberinde getirmektedir. Ancak bu konuda yapılan akademik çalışmalar da tek ebeveynli velayet uygulamalarında da zaman içerisinde bazı risklerin ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

Çocuğun diğer ebeveynden giderek uzaklaşmaya başladığı, tarafların birbirlerini desteklemesine duyulan gerekliliği en aza indirdiği, ayrıca velayet hakkını kullanan ebeveynin, çocuğun hayatındaki tüm kararları tek başına verebildiği kimi zaman bu hakkı karşı tarafa yönelik bir yaptırım aracı olarak kullanmaktan çekinmediği gibi uygulamalar ile karşılaştığı görülmektedir. Neticede, çocuğun üstün yararı gözetilerek bir tarafa verilen velayet hakkı, özüne aykırı olarak belki de çocuğa en büyük zararı verebilmektedir.

Çocuk için yararları da gözetilerek uygun bulunması durumunda; ortak velayetin verilmesi hâlinde yukarıda bahsedilen velayetin tek tarafa verilmesi hâlinde doğabilecek zararların önlenmesi mümkün olabilecektir. Anne ve babanın çocuk üzerindeki ortak velayeti sağlıklı

bir şekilde uygulayabildiği her durumun, çocuğun her yönden yararına olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda doğru yapılandırılmış ve gerekli rehberlik ve danışmanlık süreçleri ile desteklenmiş ortak velayet gibi farklı uygulamaların da aile hukukumuzda görünür hale gelmesinin yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. İyi uygulanması hâlinde çocuk, anne ve baba ilgisine, sevgisine ve varlığına eşit ölçüde yakın olacak, küçücük yaşında anne veya babasından birini seçmesi gerekiyormuş gibi bir duygudan da uzak duracaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere alınan her türlü karar, çocuğun hayatında önemli değişimlere vesile olmaktadır. Maalesef ki çocuklarımız için alınan kararların telafisi de kolay olamayabilmektedir. Bu durum da kararlardan doğrudan etkilenen çocukların, kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerine olanak sağlanmasını yani katılım hakkını karşımıza çıkarmaktadır.

Tüm çalışmalarımızın da çocuğun katılımına olanak sağlaması ve kendi görüşlerini ifade etmesine izin veren bir anlayış ortamında yürütülmesi önemlidir.

Araştırmalar çocuğun kendini söz ile ifade edemediği, çok küçük yaşlarda bile görüş oluşturabildiğini göstermektedir. Ayrıca çocuklar tarafından ifade edilen görüşler aynı zamanda konu ile ilgili farklı bakış açıları ve deneyim de katabilmektedir. Bakanlık olarak çocuk katılımını güçlendirmek ve yaygınlaştırmak kapsamında önemli faaliyetler yürütülmektedir. Bu bağlamda Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri oluşturulmuştur. Ülke çapında çocuk katılımını sağlayan komitelere 18 yaşına kadar her çocuk gönüllü üye olabilmektedir. Komitelerimizde akrandan akrana eğitim tekniği kullanılmaktadır.

Yine bu çocuklarımızın katılımı ile her yıl Dünya Çocuk Hakları Gününde çocuk forumu düzenlenmektedir. 2022 yılında düzenlenen Çocuk Forumu, 16 ülkeden çocukların katılımı ile uluslararası düzeyde ve Saygıdeğer Hanımefendi Emine ERDOĞAN'ın himayelerinde «İklim Değişikliği ve Çocuk Katılımı» teması ile gerçekleştirilmiştir.

Her çocuk için farklı ve kendine özgü gelişen korunma ihtiyacı, ancak bu durumlara uygun olarak geliştirilecek tedbirlerle giderilebilir. Çocuklara

yönelik hizmetlerin çok sektörlü ve çok disiplinli yapısı koordinasyonu ve iş birliğinin geliştirilmesini ve sistematik hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda tüm paydaşlarımızın desteği ile Bakanlığımız koordinesinde 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı oluşturulmuş ve 18 Nisan 2023 tarihinde 2023/8 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi olarak resmi gazetede yayımlanmıştır. (Yansı 14) 6 temel öncelik alanı çerçevesinde oluşturulan Strateji Belgesi ve Eylem Planında; çocuk hakları ve çocuk katılımı alanına ilişkin 3 stratejik hedef, 19 faaliyet, çocuk dostu adalet alanına ilişkin 3 stratejik hedef, 26 faaliyet, aile ve çocuğa yönelik koruma ve destek hizmetleri alanına ilişkin 8 stratejik hedef, 71 faaliyet şeklinde çok önemli stratejik amaç ve hedefler belirlenmiştir. Sempozyum konusu ile ilgili doğrudan ilgili 3 stratejik öncelik alanı bulunmaktadır.

Geleceğe bırakacağımız en büyük mirasımız çocuklarımız evrensel ortak değerimizdir. Hiçbir şey, yavrularımızın yüzündeki tebessüm kadar kıymetli ve mutluluk verici değildir. Bu bağlamda çocuklarımız ile ilgili her alanda çocuk refahını koruyacak çocuk dostu uygulama ilkelerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması önemli olacaktır. Çocuklarımız ile ilgili her konuda sorumluluk bilinci ile ilkeli, hassas, duyarlı, ahlâkî ve destekleyici bir şekilde davranmamız gerektiğinin unutulmaması dileğiyle, bugün burada bir arada olmamıza vesile olan Sempozyum'a emeği geçen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara şahsım, kurumum ve çocuklarımız adına bir kez daha teşekkürlerimi sunuyorum.

IV. OTURUM: 6284 SAYILI KANUN UYGULAMALARINDA RİSK DEĞERLENDİRMESİNİN BÜTÜNCÜL OLARAK ELE ALINMASI

Moderatör: Sn. Prof. Dr. Murat DOĞAN,
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Sn. Ramazan KARAKAYA, Ankara 2. Aile Mahkemesi Hâkimi

Değerli katılımcılar, zaman darlığı sabahtan beri sürekli altı çizilen bir konu. Dolayısıyla moderatörümüzün belirttiği başlık altında değerlendirme yapmamız biraz zor. Katılımcıların pek çoğu da meslektaşımız, hukukçu olduğu için ben 6284 sayılı Kanunu anlatmak istemiyorum. Yani çoğumuz incelemişizdir. Zaman darlığı nedeniyle bu konuya girmeyeceğim.

1. Uygulamada 6284 Sayılı Kanun ve Sorunlar:

Şimdi 6284 sayılı Kanun’la ilgili tabi ciddi problemler var. Yasa 2012’de yürürlüğe girdi. Bizim bugün burada yasayı daha ileriye taşımak, geliştirmek için toplanmamız gerekirdi diye düşünüyorum.

10-11 yıllık bir sürede biz halen başladığımız yerdeyiz. Bu konuda toplumsal desteğin sağlanamaması, özellikle siyasi bir birlikteliğin, bu konuda hemfikir olma olgusunun yaratılamaması, kanunun uygulanmasını ya da ileri aşamaya geçmesini engelledi. Yine İstanbul Sözleşmesinden çıkma kararı da bir kırılma yarattı. İstanbul sözleşmesinden çıkma kararı hukuken uygulamayı etkiledi mi? Hayır, etkilemedi diyebiliriz.

6284 sayılı Kanun zaten İstanbul Sözleşmesi çerçevesinde hazırlandığı için uygulamada pek değişiklik olmadı; ama bu konuda çalışanların motivasyonu bozuldu. Yasaya karşı olanların da seslerini arttırdı, bir yerde onları motive etti. Bu tabii ciddi bir problem. O anlamda toplumun desteğinin, kamuoyunun desteğini sağlanması, özellikle de parlamentoda tüm siyasi yelpazedeki partilerin bu konuda hemfikir olması bu yasanın başarıya ulaşması noktasında ciddi katkıda bulunacaktır. Şimdi geline tablo itibarıyla az önce baktım. Bu yıl bugüne kadar öldürülen kadın sayısı sanırım 234. Bunun dışında şüpheli ölümler de var. Şimdi cinayet dışında şiddet olgusu hiçbir şekilde doğru dürüst istatistiklere yansımıyor, zaten çok da kolay bir iş değil; ama toplumun profiline baktığımız zaman şiddet

ciddi bir boyuta ulaşmış durumda. Her aşamada, her noktada şiddetle karşılaşıyoruz. Burada ceza adaletinin sağlanamaması çok önemlidir diye düşünüyorum. Cezacı arkadaşlarımız varsa lütfen beni düzeltsin. Bugün 6 yıl ya da 5 yıl hapis alan bir gün dahi yatmıyor. Şimdi bazı avukat meslektaşlarımız bizim verdiğimiz 3 gün zorlama hapsinin çok daha etkili olduğunu söylediler. Yani ceza yargılamasının süresinin uzaması, sonuçta hapis yaptırımının olmaması, toplumsal barışı ciddi anlamda bozmuş durumda, devletin caydırıcılığını kaybetmesi sonucunu doğurmuştur.

Şimdi tabloya baktığımız zaman bizler çalışıyoruz. Adalet Bakanlığı, HSK olarak, İçişleri Bakanlığı çalışıyor. Aile Bakanlığının çalışması söz konusu. Geline tablo çok da başarılı değil. Yani en azından dediğim gibi biz bu yasayı daha ileriye götürmek için ne yapabiliriz bağlamında bu toplantıyı düzenleyebilirdik; ama halen bu yasayı oturtamadık. Bazı siyasiler parlamentoda dahi yasanın kaldırılması yönünde görüş beyan ediyor ya da kamuoyunda bu konuda ses duyuran gruplar, kişiler var.

Şimdi 6284 sayılı Kanun'un gözden kaçırılan bir noktasına dikkati çekmek istiyorum. 6284 sayılı Kanun'un rahatsızlık doğuran maddesi 5. maddesidir.

5. maddede de en büyük rahatsızlık nedeni 5/1-b maddesi, müşterek konuttan erkeklerin uzaklaştırılması meselesi. Ama diğer tedbirlere bakarsanız aslında eleştirildiği kadar ya da bu kadar tepki duyulacak kadar ciddi bir düzenleme yok. Zaten oradaki hükümlerin çoğu yapılmaması gereken davranışlarla ilgili yani şiddet uygulama, hakaret etme, ev eşyalarına zarar verme, iletişim araçlarıyla rahatsız etme gibi. Bunlar zaten normal bir insanın yapmaması gereken şeyler. Dolayısıyla bu kadar gürültü koparmanın da ben başka amaçlarla olduğunu düşünüyorum. Çok da büyütülecek bir şey yok. Yine yasa hâkim olarak bize çok güzel bir yetki vermiş. Şimdi tedbir kararını veriyoruz. İtiraz edilme olanağı var, itiraz merciine gidiyor. İtiraz üzerine verilen karar kesin ama yasanın 8/2 maddesinde biz karar veren hâkim olarak her zaman bu kararı değiştirebiliriz. Yani itiraz üzerine kesinleşen kararı dahi değiştirebiliriz. Uygulamada delilsiz, belgesiz karar veriyoruz. Bu konuda Anayasa Mahkemesinin ihlal kararları da var; ama bu kararların her zaman telafisi mümkün. Her an dosyayı yeniden ele almamız mümkün. Belki de bu

konuyu anlatmamız gerekir yani bu kadar tepkiyi önlemek adına. Tepki gösterenlere delilleriyle, belgeleriyle itiraz et, itirazın reddedilse dahi karar veren mahkemeye başvur. Bu kararı her zaman değiştirme olanağı var mesajı vermemiz gerekir, bu bilinmiyor bir. İkinci konu, bu yasanın haksız olarak uygulanması noktasında mağdur olan ya da aleyhine tedbir kararı verilen kişilerin yasal hakları tabi ki mevcut. Tazminat davası açılabilir, maddi manevi tazminat istenebilir. Eşler yönünden bu boşanma sebebi olabilir. Yani haksız şekilde evden uzaklaştırılma, kusur olur ve boşanma nedeni olur. Bu konular ceza hukuku anlamında sorumluluk doğurabilir. Bu yönlerinin de anlatılması gerekir. En azından bu kadar büyük tepkinin doğması için neden bulunmadığını kanıtlamak adına.

Bir diğer nokta, 6284 sayılı Kanun kapsamında, mahkemelerin özellikle aile mahkemelerinin ciddi anlamda desteklenmesi gerekir. Personel olarak, fiziki ortam olarak. ŞÖNİM ciddi sıkıntılar yaşıyor. Hem personel sayısı, hem de fiziki ortam itibariyle. Kolluğun ciddi anlamda desteklenmesi gerekir araç, donanım itibariyle. Yani kolluk bize çok sınırlı sayıda personelle çalıştıklarını, sınırlı sayıdaki bu personelle diğer genel kolluk hizmetlerini yerine getirmeye çalıştıklarını söylüyorlar. Biz mümkün olduğu kadar onların kapasitelerini de dikkate alarak karar vermeye çalışıyoruz ama, bu konuda kolluğun ciddi olarak desteklenmesi gerekir.

Yine mahkemelerdeki uzmanların havuzda toplanması bence hata oldu; ama artık yapıldı. Sayı olarak onların da desteklenmesi gerekir.

Bir diğer konu şimdiye kadar sistem hep mağdur odaklı çalıştı. Ne yaptık? Şiddete uğrayan kadını Hakkâri'den aldık, Diyarbakır'daki sığınma evine getirdik. Deşifre oldu, oradan aldık Ankara'ya getirdik. Deşifre oldu, Samsun'a götürdük. Deşifre oldu, İstanbul'a götürdük. Ne yaptı bu kadın? Hiçbir şey yapmadı ve sıfatı mağdur. Bu olaylar neticesinde tekrarlayan mağduriyetlere neden olduk. Belki de bir politika değişikliği yapmamız gerekecek. Artık mağdur odaklı değil şiddet uygulayan odaklı düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu anlamda da biraz hani fikir alışverişi kapsamında zihinlerimizi karıştıracak şeyler söyleyeceğim belki ama, şimdi şiddet uygulayan odaklı politikalar geliştirmeliyiz. Bir kişi yüzünden bir sürü insan mağdur oluyor, emek harcıyor. Çoğu zaman da

başarısız oluyor, işte mağduriyetler artıyor. Bizim artık şiddet uygulayan ile ilgili kararları düşünmemiz gerekir. Mevzuat tabii biraz bu konuda elverişli diye düşünüyorum ama şimdi ortada biraz da kamuoyunun tepkisi varken böyle radikal kararların da bir maliyeti olabilir. Ama en azından ortalığı karıştırmak adına birkaç konuya değinmek zorunda hissettim kendimi. Şimdi biz biliyorsunuz, mağdurların iş yeri değiştirme talepleri hakkında karar veriyoruz. Şiddet uygulayanların iş yerini değiştirme hakkında karar vermeliyiz diye düşünüyorum. Mesela şiddet uygulayanların belli illere girmesini yasaklayabilmeliyiz, bunu tartışmalıyız. Mesela şiddet uygulayanın Ankara'ya girmesini yasaklamalıyız. Bu elektronik kelepçe ile kısmen mümkün. Ben özellikle de sordum, işte 1 km yaklaşma diyoruz. Bu 1 km kadına yaklaşma mesafesini 140 km yaparsak, Kırşehir'den kimse Ankara'ya giremez, Nevşehir'den kimse giremez. Konya'dan işte 200 km yaparsak giremez. Bu gibi çözümler bulmak zorundayız. Dediğim gibi şiddet uygulayan hayatına, konforuna devam ediyor. Şiddet mağduru olan çocuklarıyla hayat konforunu kaybediyor. Büyük bir hayati risk altında yaşıyor. Bunları da tartışmamız gerekir. Biz henüz yasa kaldırılсын mı kaldırılmasın mı tartışmasıyla vakit kaybediyoruz. Bir diğer konu Aile Bakanlığının tabi ki çalışmaları var. Özellikle eğitim farkındalık konusunda çok ciddi bir çalışma yapması gerekir. Belki bu yasanın uygulanmasında en büyük sorumluluk Aile Bakanlığına ait. Yani yaptırımlarla biz bugüne kadar getirdik. Yani işte kolluk olsun, mahkemeler olsun, işte bakanlığımızın birimleri olsun belli bir yere geldi; ama yaptırımlarla sorunu çözeceğimizi düşünmüyorum. Dolayısıyla farkındalık yaratmak, kamuoyu oluşturmak, toplumsal desteği sağlamak adına yine eğitimler, psikolojik destek, tıbbi tedavi noktasında Aile Bakanlığımızın ciddi çalışması gerekir. Alt yapının da hazırlanması gerekir. Mesela önceki sunumda Selenga hocamız çok güzel şeylerden söz etti. Boşanma kararı verilen eşlerin bu olayın travmalarından korunmak için terapi görmeleri, çocuk varsa velayet haklarının kullanılması, çocuklarla ilişki yönünde terapi görmeleri zorunlu hale getirilebilir. Yani biz ilk duruşma günü verdiğimiz tarihe kadar bu eğitimler tamamlanmalıdır. Çünkü şunu gördük, Türkiye koşullarında eğitilmiş de olsa anne babalar çocukları üzerinden savaşlarına devam ediyor. Çocukların psikolojik şiddete maruz kaldıkları, suçluluk duyacak olaylarda tanıklık yaptırıldıkları, psikolojilerinin bozulduğuna tanık olduk. Biz toplum olarak da boşanma

konusunu anlayışla karşılayacak insanlar değiliz. Bu çerçevede ortak velayet gündeme geldi. Hocalarımız anlattı, ortak velayetin bizim dokumuza çok da uygun olduğunu düşünmüyorum. Tabi ki öyle olsa en ideali o. Fakat sıkıntılar yaratır. Onun üzerine de düşünmek gerekir. İsviçre’de önce istisna sonra kural haline getirildiğini hocamız söyledi. Bence Türkiye için kural değil, istisna olarak düzenlenmesi çocukların bu anlamda şiddetten, yani fiziksel olmasa da psikolojik şiddetten veya vicdan azabı diyeceğimiz duygusal şiddetten korunmaları noktasında yararlı olacaktır.

Şimdi netice itibarıyla 6284 sayılı Kanun, hâkim olarak, uygulayıcılar olarak bize çok geniş takdir hakkı veren bir yasa. Somut olayın özelliğine göre karar vermemizi sağlayacak hükümler var. Bu yönüyle çok iyi bir yasa. İşi bilen kişilerin elinde de uygulandığı takdirde güzel olacak, güzel uygulamalara yol açacak bir yasa. Ancak bu tabi dediğim gibi tüm toplumun desteğiyle olacak bir konu. İspanya çalışma ziyaretinde şunu gördük: İspanya’daki tüm siyasi partilerin şiddet yasasını, sanıyorum organik yasa demişlerdi, o yasanın çıkarılmasında katkıda bulunduklarını öğrendik. Bizde de özellikle siyasilerin bu konuda iş birliği yapmalarını, toplumun her katmanını bu konuda odaklanmaya çağırımlarını diliyorum. Hepinize saygılar sunuyorum.

Prof. Shazia CHOUDRY, Avrupa Konseyi Danışmanı, Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi

---

1. Mağdurların ve Çocukların Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Standartlar ve Karşılaştırmalı Yasal Uygulamalar

---

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, ev içi şiddetle ilgili olarak mağdurların güvenliğinin birçok aile hukuku yargı sisteminde nasıl tehlikeye atıldığını göstermiş ve bir dizi sorun tespit edilmiştir.

- 1) Araştırmalar, ev içi şiddet faillerinin, özellikle velayet ve erişim için başvurarak şiddeti ve baskıyı sürdürmek için aile hukuku yargılamalarını bir araç olarak kullandığını ortaya koymuştur. Bu durum sizin yargı alanlarınızda da yaşanmaktadır.
- 2) Mağdurlara yönelik genel bir güvensizlik kültürü ve ev içi şiddetin dinamikleri hakkında bilgi eksikliği de söz konusudur.
- 3) Aile mahkemesi süreçlerinde ev içi şiddetin genel olarak en aza indirilmesi ve babanın 'yeterince iyi' olması hâlinde bunun sorun olmayacağı düşüncesi vardır. Bu da babanın ev içi şiddeti uygulayan kişiden ayrı tutulmasına ve bu ikisinin birbiriyle bağlantılı olduğunun ve bu kişinin çocukla kişisel ilişki kurmasının uygun olup olmadığının farkına varılmamasına yol açmaktadır.
- 4) Kadın mağdurlara karşı ve aile hukuku yargılamalarında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapıldığına dair kanıtlar da mevcuttur ve bu durum, ortak velayet gibi sözde cinsiyet ayrımı gözetmeyen süreç ve yaklaşımlarla daha da karmaşık hâle gelmiştir. Araştırmalardan, ortak velayet veya zorunlu ortak velayet rejimlerinin kadınların, özellikle de ev içi şiddet

mağduru kadınların aleyhine işlediğini biliyoruz zira ortak velayetin iyi bir olgu olduğu varsayılmaktadır ve ortak velayetin yasal ve kurumsal olarak tanındığı yerlerde bu varsayımları değiştirmek genellikle çok ama çok zordur.

- 5) Her ne pahasına olursa olsun kişisel ilişki kültürü - bu, birçok aile hukuku yargı sisteminin, kişisel ilişkinin iyi bir şey olduğu ve o ailede başka neler olup bittiğine bakılmaksızın kişisel ilişkinin gerçekleşmesi gerektiği varsayımından yola çıkacağı gerçeğini ifade eder. Bu nedenle, tüm yargılamanın önceliği, kişisel ilişkinin hem çocuklar hem de ev içi şiddet mağduru yetişkin için gerçekten güvenli olup olmadığını sormak yerine, kişisel ilişkinin gerçekleşmesini nasıl sağlayabiliriz sorusudur.
- 6) Son olarak, ebeveyne yabancılaşma kavramının giderek artan kullanımı söz konusudur ve bu kavramın giderek daha farklı tezahürleri ortaya çıkmaktadır. İtalya'da kullanılan kötü niyetli anne gibi terimleri gördük. Ancak burada söz konusu olan, bir çocuk, anneye ve çocuğa şiddet uyguladığı iddia edilen bir ebeveyne görmeyi reddediyorsa, bunun, aslında ev içi şiddet durumu söz konusu olduğunda, çocuğu babayı görmekten alıkoyan anneden kaynaklandığıdır. Bu kavram, babalarıyla görüşmekten korkan ev içi şiddet mağduru çocukların isteklerini gerektiği gibi dikkate almamak için kullanılmaktadır.

Ayrıca araştırmalardan ebeveyne yabancılaşmanın son derece cinsiyetçi olduğunu, babalar tarafından annelere karşı çok fazla kullanıldığını biliyoruz. ABD'de yapılan bir araştırma, babalar ve anneler için velayet kaybı oranlarının, yabancılaşma iddiasını kimin gündeme getirdiğine bağlı olarak önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Tüm yabancılaşma vakalarında, bir baba annenin yabancılaştırma uyguladığını iddia ettiğinde, anne %44 oranında velayeti kaybetmiştir. Tam tersi söz konusu olduğunda, anneler velayeti %28 oranında babadan almıştır. Dolayısıyla, bu çok önemli araştırmaya göre, ABD'de ebeveyne yabancılaşma iddiasında bulunulması hâlinde annelerin velayeti kaybetme olasılığı iki kat daha fazladır.

2. Ebeveyne Yabancılaşma

Ebeveyne yabancılaşma konusuna özel olarak değinmek istiyorum zira bu çok büyük bir sorun ve dünya genelinde aile ve yargı sistemlerinde sıkça karşımıza çıktığını görüyoruz. Ebeveyne yabancılaşmanın çok sorunlu bir kavram olduğu küresel olarak ve çeşitli yargı mercileri tarafından kabul edilmiştir. Burada dört hususa değinmek istiyorum.

- 1) Bazı ülkelerde bu kavramın kullanımına karşı özel adli rehberlik bulunmaktadır. Örneğin, İspanya ve İtalya'da mahkemeler bunu geçerli bir sendrom olarak görmediklerini açıkça belirtmişlerdir.
- 2) Birleşik Krallık ve İtalya'da olduğu gibi bazı ülkelerde bu kavramın kullanımını yasaklamak için içtihadattan yararlanılmaktadır. Hırvatistan ve İspanya'da olduğu gibi mevzuatta da bu kavramın kullanımının yasaklanması söz konusu olabilir.
- 3) Ayrıca 2021 yılında, bu kavramın kullanımı konusunda caydırıcı etkisi olan bir Avrupa Parlamentosu Kararı da bulunmaktadır.
- 4) Son olarak, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet Özel Raportörü, 2023'te ebeveyne yabancılaşma kavramının kullanımının etkisi ve cinsiyete dayalı etkisi konusunda çok endişeli olduğu için ebeveyne yabancılaşma hakkında bir rapor yayımlamıştır. Bu rapora bakmanızı tavsiye ederim, mevcut araştırmalara dayanmaktadır ve failler tarafından ortaya atılan ev içi şiddet iddialarını zayıflatmak ve en aza indirmek amacıyla ebeveynlerin konuyla ilgili aydınlatılmasının yargılamalarda nasıl kullanıldığına bakmaya değerdir.

3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Rolü

Opuz/Türkiye davası, ev içi şiddetin sözleşme tarafından güvence altına alınan bir dizi hakkın kapsamına girdiğini kabul eden ilk davadır. Davanın ortaya koyduğu temel ilkeler şunlardır:

- 1) Devletin, hem ceza hem de hukuk yargılamalarında mağdurların sözleşme haklarının korunmasını sağlama

sorumluluğu vardır. Bu, etkili soruşturmalar ve risk değerlendirmeleri yürütme ihtiyacı açısından hukuk davaları için de geçerlidir. Risk değerlendirmeleri, sadece ilk polis soruşturması açısından değil, aynı zamanda kovuşturma açısından da devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla, davanın her aşamasında ev içi şiddet mağdurlarıyla ilgili olarak güncellenmiş bir risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

- 2) Madde 2 ve Madde 3, yaşam hakkı ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele görmeme hakkı gibi mutlak haklarla ilgili olarak, burada devletin bu hakları ihlal etmesine izin verilebilecek hiçbir durum yoktur. Bu, genellikle ev içi şiddetin faili olan bir babanın, nitelikli bir hak olan 8. Madde kapsamındaki aile yaşamı hakkının, mağdurların yaşamları ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele riski açısından herhangi bir riski geçersiz kılmak için kullanılamayacağı anlamına gelir. Bu, aile mahkemelerinin anlaması gereken gerçekten önemli bir noktadır - aile yaşamı hakkının nitelikli bir hak olduğu bilinmeli ve Madde 2 veya Madde 3'ün ihlal edilebileceğine dair kanıtlar varsa, Madde 8 haklarının bu endişeleri geçersiz kılmasına izin verilmemelidir. Aile mahkemeleri, kişisel ilişki kurmayı reddetme ya da sıkı koşullara tabi tutma konusunda oldukça haklıdır.
- 3) Opuz/Türkiye davasının en önemli noktası, ev içi şiddetin kadınları orantısız bir şekilde etkilediğinin kabul edilmesidir. Bu davada ortaya konan en önemli nokta, ev içi şiddetle ilgili olarak yargının pasif kalmasının cinsiyet ayrımcılığı ortamı yaratabileceğidir. Bu, hukukun, hâkimlerin ve savcının ve hukuk davalarında avukatların aile mahkemelerinde cinsiyet ayrımcılığı ikliminin oluşmamasını sağlamak açısından oynadıkları rol açısından da çok önemli bir husustur.

4. Pozitif Yükümlülüklerin Geliştirilmesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir dizi davası, mahkemelerin ev içi şiddet vakaları hakkında nasıl düşünceleri gerektiğini ve risk

değerlendirmesi fikrini nasıl uygulayacaklarını gerekli özen standardı açısından ortaya koymuştur. Bu, mahkemelerin aşağıdakileri dikkate almasını gerektirir:

- 1) Ev içi şiddet vakalarının çoğunda tekrarlama ve tırmanma söz konusudur ve riskin hemen ortaya çıkmasını istemek biraz yapaydır. Risk eli kulağında olmasa bile, hâlihazırda ciddi bir risk olduğunun kabul edilmesi gerekir.
- 2) Hayati riskin gerçekliğini ve aciliyetini değerlendirirken, ev içi şiddetin özel bağlamını göz önünde bulundurmak gerekir. Ev içi şiddet, fiziksel, psikolojik veya sözlü olmak üzere çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir ve çocukların sıklıkla bu olgunun mağduru olduğu kabul edilir.
- 3) Ev içi şiddet mağdurlarıyla ilgilenen yetkililer, ev içi şiddetin dinamiklerini anlamak için özellikle risk değerlendirme araçları konusunda düzenli eğitim almalıdır.
- 4) Yakın tarihli I, M/İtalya davasından bahsetmek istiyorum. Anne ve iki çocuğu, İtalyan devletinin, çocuklar ve baba arasında mahkeme tarafından kararlaştırılan kişisel ilişki seanslarıyla ilgili olarak kendilerini koruma görevini yerine getirmediğini iddia etmiştir. Baba, kötü muamele ve tehditkâr davranışlarla suçlanan bir uyuşturucu bağımlısı ve alkolikti. Bu kişisel ilişki seanslarının gerçekleşmesine olanak sağlayan devlet yetkilileri, çocukların babasıyla olan kişisel ilişki seanslarının mahkeme tarafından karara bağlanan sıkı koruma ortamında gerçekleşmesini temin edememiş ve yetkililerin bu konuda gerekeni yapmamasının onları daha fazla şiddete maruz bıraktığı belirtilmiştir. Bu davada mahkeme, sadece kişisel ilişki ya da velayetin gerçekleşip gerçekleşmemesi değil, ne tür bir kişisel ilişki olması gerektiği sorusundan kaynaklanan pozitif yükümlülükleri ele almıştır. Bu davada, ev içi şiddet riskiyle başa çıkmanın bir yolu olarak aile mahkemelerinde çok sık görülen denetimli kişisel ilişki kurulması yönünde karar verilmiştir. Ancak burada tartışma, mahkemelerin bu denetimli kişisel ilişkinin risk değerlendirmesi açısından uygun olup olmadığını

izleme göreviyle ilgiliydi. İlk başvuru sahibi, bu seansların izlenmemesinden önemli ölçüde şikâyetçi olmuş ve çocuklar için güvenli olmadığını düşündüğü için seanslara katılmayı reddetmiştir. Sonuç olarak, bu başvuru sahibi mahkemeler tarafından iş birliği yapmayan ebeveyn olarak etiketlenmiştir. Bu durum, ebeveyn yabancılaşıma ve ilgili terminolojinin kullanımı ve bunun annelere karşı cinsiyetçi bir şekilde kullanılması konusunda ortaya çıkan endişeler nedeniyle mahkeme açısından önemlidir. Burada gördüğümüz husus, ebeveyn yabancılaşıma yerine iş birliği yapmayan ebeveyn, iş birliği yapmayan anne gibi başka kelimeler kullanarak kavramın yeniden formüle edilmesidir. Sonuç olarak, iş birliği yapmadığı gerekçesiyle annenin velayet sorumluluğu askıya alınmıştır. Aslında anne, iş birliği yapmadığını zira babanın kişisel ilişki sırasındaki davranışları nedeniyle çocuklarının şiddet riski altında olmaya devam ettiğini savunuyordu. Bu nedenle, sonuç olarak annenin ikincil mağduriyete uğradığı iddia edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi burada 8. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiş ve çocuklarla ilgili olarak, özellikle çocukların bu huzursuz ortamda babalarıyla görüşmeye zorlanmalarının onların yararına olmadığı ve bu nedenle 8. Madde haklarının ihlal edildiği yönünde karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, koruyucu görev üstlenen annelerin kendilerini ve çocuklarını daha fazla zarar görmekten koruma ihtiyacı ile mahkeme prosedürlerini takip etme gerekliliği arasında sıklıkla karşılaştıkları zorluğu kabul etmiştir.

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ, Genel Müdür Yardımcısı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Sempozyum’u düzenleyen başta Adalet Bakanlığımıza, Adalet Akademisine, destek veren AB kuruluşu temsilcilerine, bu önemli meseleye burada hepimizin katkı vermesine imkan sağladıkları için çok teşekkür ediyorum. Bu vesileyle biz de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın kadına yönelik şiddetle mücadele alanında yürüttüğü çalışmalar hakkında bilgi verme şansı bulmuş olacağız.

Aile, toplumun temel yapı taşı olarak son dönemde hepimizin hassasiyet gösterdiği bir kurum haline geldi. Biz de geçen haftalarda Bakanlık olarak 8. Aile Şura’sını gerçekleştirdik. Toplum olarak da aileye çok önem veren bir millet olduğumuz malumdur. Bütün toplumlar arasında kıyasladığımız zaman her ne kadar son dönemde belli tehditlerle karşılaşsa da aile kurumunun toplumumuzda hala yüksek bir değer gördüğünü söyleyebiliriz. Bu da bizim için sevindirici bir durum. Bu program da aile kurumunun daha sağlıklı yürümesi için, geleceğı için neler yapılabilir anlamında düşünülmüş bir organizasyon. Tabi, aile kurumu açısından hukuk önemli bir alan; ama biz Bakanlık olarak konunun daha çok sosyolojik, psikolojik ve sosyal hizmet boyutuyla ilgiliz.

Oturumumuzun başlığı 6284 sayılı Kanun çerçevesinde olduğu için sunumumuzu Kadının Statüsü Genel Müdürlüğümüz görev alanı çerçevesinde tutmaya çalıştık ama Bakanlığımızın aile ile ilgili birçok çalışması var, onlara da belki yeri geldiğince değinme şansımız olur. Ben sunumumda kadına yönelik şiddetle mücadelede Bakanlığımıza verilen görev nedir, Bakanlığımızca yürütölen çalışmalar ve gelecek döneme ilişkin hedeflerimiz nelerdir, bunları sizlerle paylaşmak isterim.

1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Verilen Görevler

1.1. Kurumlar Arası Merkezi ve Yerel Koordinasyon Mekanizması

Öncelikle mevcut mevzuata bakıldığında Bakanlığımızın kadına yönelik şiddetle mücadelede bir koordinasyon görevi olduğunu görüyoruz. 2006'dan beri yürürlükte olan "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler"i düzenleyen genelgeyle, Bakanlığımızın kadına yönelik şiddetle ilgili bir koordinasyon görevi mevcut. Hocam da bahsetti, şiddet tabi ki davranışsal bir durum, tutumlarla, davranışlarla ilgili bir durum. Hukuk bunun ancak bir tarafı olabilir. Konunun başka pek çok boyutu var. Örnek vermek gerekirse, bağımlılıkla ilgili konuda Sağlık Bakanlığı, eğitimle ilgili konuda Milli Eğitim Bakanlığı devreye giriyor. Adalet Bakanlığımız hukuki anlamda devreye giriyor. Dolayısıyla bizim Bakanlıklar arasında da sonuçta bir koordinasyon görevimiz var ve bu meseleyle aslında tek başımıza değil, ilgili Bakanlıklarımızla ve Diyanet İşleri Başkanlığımızla birlikte bir mücadele yürütüyoruz. Bunu baştan söylemiş olayım çünkü bu mesele toplumsal bir konu ve dolayısıyla aslında şiddetin yeniden üretilmemesi noktasına odaklanılması gereken bir olgu. O yüzden bu meselenin çözümü noktasında bunu öncelikle akılda tutmamız gerekir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak Bakanlık nezdinde bir örgütlenmemiz mevcut bununla birlikte illerde de Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerimiz marifetiyle bu hizmetlerimizi yerine getiriyoruz. 81 ilde il müdürlüklerimiz kendilerine bağlı hizmet birimleriyle bu çalışmaları yürütüyorlar.

1.2. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin Kurulması

En önemli kurumsal hizmet birimlerinin başında Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri geliyor. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 14 üncü maddesinde bu merkezlerin kurulmasıyla ilgili düzenlemeye atıf yapılmakta. Kanunun 15 inci maddesinde verilen görevlerde tedbir kararlarının etkin olarak

uygulanması, korunan kişiye yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulması, şiddet uygulayana yönelik ise aydınlatıcı, yol gösterici mahiyette olmak üzere rehberlik hizmetleri ile ilgili hususlar yer almakta.

1.3. Eğitim Çalışmaları

Kanunun diğer maddelerinde yine eğitime çok fazla vurgu yapılıyor. Dolayısıyla hedef kitleye yönelik, eğitime katılacak olanların seviyelerine, demografik özelliklerine göre daha farklı teknolojik gelişmelerle uyumlu bir şekilde bazı içerikleri aktarmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Yetişkin eğitimi, yetişkin davranışını değiştirmek açısından sınırlı kalabiliyor. Daha küçük yaşlardan itibaren, çocukların sosyalleşme sürecinde şiddeti bir davranış dili olarak öğrendiklerini görüyoruz. Dolayısıyla aslında müdahale edilmesi gereken yerin buralar olduğunu düşünebiliriz. Hepimiz birey olarak, bu toplumdaki bir fert olarak bu şiddetin neresinde durduğumuzu, acaba üretimine katkı sağlayıp sağlamadığımızı, bir ebeveyn olarak bunu ne kadar sergileyip sergilemediğimiz sorgulamasında bulunmamız gerektiğini düşünüyorum. Bakanlık olarak kadına yönelik şiddetle mücadele farkındalık eğitim programlarını belli ölçülerde yapmaya gayret ediyoruz. Milli Savunma Bakanlığımızla yaptığımız iş birliği çerçevesinde er ve erbaşlara verdiğimiz eğitimler önemli çalışmalarımızdan. Yine pek çok kamu kurumuna bu eğitimleri veriyoruz. Koordinasyon içinde olduğumuz başta Adalet Bakanlığı olmak üzere diğer Bakanlıklar da bu eğitimleri kendi bünyelerinde vermeyi sürdürüyorlar.

1.4. Yönetmelikler

6284 sayılı Kanun'un uygulanmasına yönelik usul ve esasların hazırlanması görevinin tezahürü olarak ne tür mekanizmalar kuruldu, biraz bunlar hakkında bilgi vermek isterim. Kronolojik olarak öncelikle Kadın konuk evleri hakkında yönetmelik oluşturuldu. Sonra kanunun uygulamasıyla ilgili yönetmelik hazırlandı. Daha sonra Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri hakkında yönetmelik oluşturuldu. Son olarak da az önce de atıf yapıldı, teknik yöntemlerle takip sistemlerinin kullanılmasına dair yönetmelik, bunun da kamuoyunda bilinen adı elektronik kelepçeyi düzenleyen yönetmelik, bu

da 2021’de yürürlüğe girdi. Bunlar da bizim 6284 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesinden bugüne aldığımız mesafeler olarak düşünülebilir.

2. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Yürütülen Çalışmalar

2.1. Politika Belgeleri

Kadına yönelik şiddetle mücadelede Bakanlığımız neler yapıyor bunlara biraz bakacak olursak şunları söyleyebiliriz. Öncelikle biz çalışmalarımızı birer yol haritası niteliğinde olan eylem planları çerçevesinde yürütüyoruz. Bu eylem planları 5 yıllık zaman dilimlerini kapsayacak şekilde oluşturuluyor. Son, yani dördüncü ulusal eylem planımızı 2021 yılında yürürlüğe koyduk. Bunu hazırlarken tabi ki Bakanlıklarımızdan, adalet tarafından, sağlık tarafından, tüm akademiden, STK’lardan katkı aldık, yani bu eylem planını ortak akılla inşa etmeye gayret gösterdik. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı “adalet erişim ve mevzuat”, “politika ve koordinasyon”, “koruyucu ve önleyici hizmetler”, “toplumsal farkındalık” ve “veri ve istatistik” olarak 5 ana hedef üzerine inşa edildi. Dolayısıyla aslında yürüttüğümüz çalışmalar bu beş alanda ilerlemeleri içeriyor diyebiliriz.

Ulusal eylem planında yer alan faaliyetleri etkin bir biçimde hayata geçirmek üzere yıllık faaliyet planları hazırlıyoruz. Yakın zamanda 2024 yılı Faaliyet Planını yürürlüğe koyacağız. Bu planla da önceki yıllık faaliyet planlarında olduğu gibi bir yılımızı nasıl geçireceğimize, hangi Bakanlıklarımızın ne tür görevler üstleneceğine ilişkin yol haritasını ortaya koyarak bu çerçevede çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

2.2. Kurumsal Hizmet Birimleri

Kurumsal hizmet birimlerimizi biraz daha detaylandıracak olursak; Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerimiz, Kadın Konukevlerimiz, Sosyal Hizmet Merkezleri Şiddetle Mücadele İrtibat Noktalarımız ve Alo 183 Sosyal Hizmet Destek Hattımızdan bahsedebiliriz. Bakanlık olarak kadına karşı şiddetle mücadele özelinde temelde bu dört kurumsal hizmet mekanizmamız söz konusu. Buralarda ne gibi çalışmalar yürütülüyor, bunlar hakkında bilgi vermek isterim.

2.2.1. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri

Rehberlik, danışmanlık ve yönlendirme çok önemli bir hizmet alanımız özellikle ŞÖNİM'lerde. Yani buraya gelenlerin sosyal hayatlarına devam eden bireyler olduğunu düşünebiliriz. Fakat yaşamlarının bir yerinde şiddet olgusuyla karşılaşmışlar. Destek almak ihtiyacıyla bizim merkezlerimize başvuruda bulunuyorlar. 81 ilde şu an 82 tane Şiddet Önleme ve İzleme Merkezimiz var. Psiko-sosyal destek ve önleyici hizmetler kısmına atıf yapmak isterim. Yani şu ana kadar hocamız da bahsetti, mağduru korumak, mağduru biraz daha güven altına almak üzerinden giden bir yapı var. Ama tabi şiddetin üretilmesinde fail yani şiddet uygulayan çok önemli bir faktör. Yani fail dediğimiz zaman belki çok uç bir nokta gibi görünüyor. Hâlbuki şiddeti sosyal hayatta her alanda görmemiz mümkün. 8. Aile Şurasına katılan bir hocamız şöyle tanımlamıştı: "Şiddet aslında erkeğin erkeğe uyguladığı sonra çocuğa, yaşlıya, kadına uyguladığı bir davranış formudur". Yani biz şiddeti sadece kadına yönelik şiddet olarak da düşünmememiz gerekir. Bir sorundan bahsediyorsak, önce şiddetin kendisini bir sorun olarak görmemiz gerektiğini de hatırlatmamız gerekir.

2022'de Mersin Silifke'de açılan ŞÖNİM'le beraber ŞÖNİM sayımız 82'ye ulaştı. Bununla birlikte yedi büyük ilde daha ikinci ŞÖNİM'lerin açılmasıyla ilgili çalışmalarımız devam ediyor. Öte yandan ŞÖNİM'in bulunduğu yere uzak olan ilçelerde SHM'lerin devreye girdiğini düşünebiliriz. 408 tane sosyal hizmet merkezi aynı fonksiyonla hizmetler yürütüyor. ŞÖNİM'deki hizmet oranlarına bakarsak yıllar itibarıyla son dönemlere doğru hizmet alan sayılarında artış olduğunu görüyoruz. Tabi bu sadece şiddetle ilgili bir artış gibi düşünülmemeli. Aslında farkındalık ve destek alma ihtiyacının da bir artışı gibi düşünebiliriz. Burada özellikle bizim sahada karşılaştığımız durum bir tür bilinçlenmenin söz konusu olduğu ve bu noktada ne yapacağını sormak amacıyla da merkezlerimize birçok başvurunun yapıldığını görüyoruz. Burada ŞÖNİM'lerin sadece kadınlara değil, aynı zamanda erkeklere ve çocuklara da hizmet veren bir merkez olduğunu vurgulamakta fayda var.

2.2.2. Kadın Konukevleri

Yine önemli destek mekanizmalarımızdan biri yatılı kuruluşlarımız olan kadın konuk evlerimiz. Bu birimler, verilen tedbir kararları gereği barınma tedbirinin yürütüldüğü yerler. Kadın konukevlerimiz 81 ilimizde var ve adresleri gizli tutuluyor. Bu kuruluşlar ŞÖNİM marifetiyle ilgili mahkemelerden gelen tedbir kararları doğrultusunda korunmanın sağlandığı yerler. Dolayısıyla buralarda da biz hizmetlerimizi yoğun ölçüde yürütmeye çalışıyoruz. Burada verilen desteklerden ücretsiz kreş hizmetine dikkat çekmek isterim. Küçük çocuklarıyla gelen kadınlar söz konusu. Bakanlığımızın bu anlamda özel kreş ve gündüz bakımevleriyle ilgili ücretsiz tahsis ettiği bir yüzdeler oranı var. Bu oran sayesinde çocuklar ücretsiz kreşe gidebiliyorlar. Kadın konukevlerini yalnızca kadın konukevi gibi düşünmemek lazım. Çocuk ve kadın konukevi gibi düşünebiliriz. Kadın konukevlerinde anneleriyle birlikte kalan şiddete tanıklık etmiş çocuklara bu travmalarını atlatmalarına yönelik psikologlarımız başta olmak üzere çocuk gelişimcilerimiz, sosyal çalışmacılarımız tarafından özel çalışmalar yürütülmekte. Personelimize bu noktada hem şiddet görmüş, travma görmüş kadınların sağaltımını gerçekleştirmek hem de çocukların bu döngüden çıkmasını sağlamakla ilgili çok nitelikli eğitimler veriyoruz, personelimizi bu anlamda güçlendirmeye çalışıyoruz. Bakanlığımıza bağlı kadın konukevlerinin yanında belediyeye bağlı kadın konukevleri de var, göç idaresine bağlı bir kadın konuk evimiz de yine hizmet veriyor. Kadın konuk evlerimizin kapasite yeterlilik durumları % 80'in üzerinde, bu oranın üzerinde doluluk oranlarına ulaşmadık. Bu konukevlerinden hizmet alanların %50'sini de şiddet nedeniyle değil yalnızca yoksunluk nedeniyle barınma amaçlı gelen kadınların oluşturduğunu da ifade etmek isterim. Yani sadece şiddet nedeniyle değil barınma ihtiyacıyla bu konukevlerinde kalınabiliyor.

ŞÖNİM ve kadın konuk evlerinde hizmet standartlarına da önem veriyoruz. Bu kuruluşların belli fiziksel standartları karşılamaları, yönetsel standartları ve meslek standartları sağlamaları ile ilgili çeşitli çalışmalar yürütüyoruz. Standart ölçütler doğrultusunda bu kuruluşları belli periyotlarla denetliyoruz. Ayrıca kuruluşların kendi kendilerini bu standartlara uyma

noktasında öz-denetleme yapmalarını takip ediyoruz. Dolayısıyla amacımız daha nitelikli, daha üst seviyede bir hizmeti sunabilmek.

2.2.3. Sosyal Hizmet Merkezleri

Sosyal hizmet merkezlerinden daha önce de bahsetmiştim. Bunlar taşrada, ilçelerde de yoğun olarak bulunan merkezler. Her sosyal hizmet merkezinde en az 2 meslek elemanı personel şiddetle mücadele irtibat noktasında görevlendirilmiş durumda. Bu merkezler tedbirlerin yürütülmesi ve sürecin takibi noktasında ŞÖNİM'lerle koordineli çalışıyor. 408 tane olduğu için şu an Türkiye'nin pek çok yerinde mevcut. Dolayısıyla kadına yönelik şiddetle mücadele birimlerimiz sahayı yönetmek anlamında şu an itibariyle yeterli diyebiliriz.

2.2.4. ALO 183 Sosyal Hizmet Destek Hattı

Alo 183 sosyal hizmet destek hattı farklı dillerde hizmet veriyor. 3G özelliği ile işitme engelliler için de hizmet verebiliyor. Pandemi döneminde de özellikle şiddet ihbarlarını doğrudan almak için sıfır (0) tuşuyla önceliklendirmeyi sağladık. Gerek mağdurların hizmetlere başvurusu gerekse kuruluşlarımızda uyguladığımız özel kurallar açısından o dönemin yönetimi de gayet profesyonelce oldu ve çok fazla sorun yaşamadık.

3. Risk Odaklı Sosyal Hizmetler

3.1. Risk Analiz ve Yönetim Modülü

Risk odaklı hizmetler, bu konunun en önemli parçası. Kolluk birimleri tarafından bize gelen Aile İçi ve Kadına Karşı Şiddet Olayları Kayıt ve Risk Değerlendirme Formunda riskin saptanması çok önemli. Biz Bakanlık olarak gelen risk düzeyi bilgisine göre özel bir müdahale ve takip planı hazırlayarak sosyal hizmetlerimizi risk odaklı olarak yapılandırıyoruz. Hâlihazırda AİŞF'de 4 risk grubu mevcut: Çok yüksek, yüksek, orta, düşük. Bu ölçüm çok doğru analizler vermeyebiliyor; ama yine de çok yüksek riskleri bir önceliklendirmeye tabi tutmamızı sağlıyor. Şu an İçişleri Bakanlığı tarafından risk ölçümüne ilişkin yapay zekâyla bir algoritma geliştirilerek bir güncelleme yapılıyor. Güncellenmiş versiyonda üç tip bir

riskten bahsediliyor. Yüksek risk, orta ve düşük risk olmak üzere daha sade bir hale getirildi. Bunun ölçümü yapılan pilot çalışmalarda daha isabetli bulundu. Dolayısıyla yapay zekâ aslında belli girilen komutlarla buradaki riski kendi saptayıp kullanıcıya sunabiliyor. Bu şekilde gelen formlar aynı şekilde sistemimize entegre geldiği için ŞÖNİM’ler bilgi sistemimiz üzerinden çok yüksek riskli vakaların yönetimiyle ilgili farklı prosedürler izliyorlar. Bunlar hakkında da bilgi vermek isterim.

3.2. Teknik Yöntemlerle Takip (Elektronik Kelepçe) Uygulaması

Özellikle tekerrür eden ve risk düzeyi yüksek vakalar için elektronik kelepçe, az önce hâkimimiz de söylemişti, 2019’da başlayan mekanizma şu an 81 ilimizde uygulanıyor. Mekanizma nasıl işliyor bu konuda kısaca bilgi vermek gerekirse; iki taraf var: mağdur ve fail. İki tarafa takılan elektronik bileklikler ve mekanik teçhizatlar söz konusu. Bir mesafe belirleniyor. İçişleri Bakanlığı GAMER tarafından bunlar takip ediliyor. Eğer yaklaşma mesafesi aşılsa en yakın polis ekibine bildirim geliyor ve dolayısıyla olaya müdahale ediliyor. Bu şekilde şu an aktif 720 vaka var. Pasif vakalar da dâhil olmak üzere şu ana kadar elektronik kelepçe uygulanan vaka sayısı 4198. Hâkimlerimiz son dönemde bu tedbiri verme konusunda daha bilinçli hale geldiler.

3.3. Veri Entegrasyonları

Risk odaklı hizmetlerde koordinasyonun önemi büyük. Elektronik bilgi yönetim sistemleri, veri entegrasyonları bu alan açısından oldukça mühim. Burada veri aldığımız kurumlar var: Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü) ve PTT Genel Müdürlüğü. Son dönemde iki kurumla yaptığımız iş birliklerinin süreci çok önemli ölçüde hızlandırdığını söyleyebilirim. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ile yapılan çalışma sonucunda 6284 sayılı Kanun’un 8/6 maddesi kapsamında verilen gizlilik kararlarının Aile Bilgi Sistemimiz üzerinden Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü veri tabanına işlenmesi ve Kimlik Paylaşımı Sistemi üzerinden belirli kurum ve kuruluşlarla paylaşılması sağlandı. Böylece şiddet mağdurlarının gizliliğinin sağlanması

ve korunması adına kapsamlı bir adım atılmış oldu. PTT Genel Müdürlüğü ile yapılan ortak çalışma sonucunda ŞÖNİM personeline Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi (UETS) UETS hesap açma yetkisi ve eğitim verildi. Böylelikle 6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında gizlilik kararı olan, ŞÖNİM veya Kadın Konukevi hizmeti alan şiddet mağdurlarının tebligat alımlarını kolaylaştırıldı, ŞÖNİM'lerin evrak işi yükü azaltıldı.

3.4. İhtisaslaşma Çalışmaları

Risk odaklı çalışmalarımızdan bir diğeri de yüksek can güvenliği riski olan kadınlarla ilgili ihtisaslaştırdığımız kadın konukevleri. İhtisaslaşma çalışmalarımız kapsamında hizmet evrenindeki farklı profillere yönelik farklı tipte yapılar oluşturmaya gayret ediyoruz. Bütün kuruluşlarımız aynı tipte değil, bazıları ihtisas kuruluşlar. Dolayısıyla burada riskten bahsetmişken yatılı hizmet birimlerimizin bir kısmının yüksek can güvenliği riski olan kadınlarla ilgili özel mimari düzenlemelere sahip olduğunu vurgulamak isterim. Aynı zamanda güvenlik ve içeride çalışan mesleki personel açısından da ayrı yapılar. Buralarda özel mesleki çalışmalar yapılıyor, hizmet alanlar da takip sistemine tabiler. Özellikle şunu belirtmek isterim, burada kalanlarla ilgili bir güvenlik planı hazırlanıyor. Bu kadınlar konukevinden çıktıktan sonra sosyal hayata katılmaları belli düzenlemeleri gerekli kılabilir. Tamamen onların belli teminatlar sağlandıktan sonra sosyal hayata katılmaları ancak mümkün hale geliyor. Yani kendileri çıkma arzusunda bulunsalar bile oradaki meslek elemanları dışarıdaki hayatlarını güvenceye alacak çalışmalar yaptıktan sonra onların çıkmalarına izin verebilir. Dolayısıyla bu kadınların birçok kurumla koordineli olarak güvenli bir şekilde hizmet aldıkları kurumdan ayrıldıklarını düşünebiliriz.

4. Gelecek Döneme İlişkin Hedefler

Son olarak gelecek dönemde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak kadına yönelik şiddetle mücadele alanında neler yapacağız onlardan bahsetmek isterim. On İkinci Kalkınma Planımız bugün yürürlüğe girdi. Burada kadın alanına yönelik önemli hedeflerimiz var. Bakanlık olarak kadına yönelik şiddetle mücadele ederken tabi ki bu alanda kadının güçlenmesini de sağlamaya çalışıyoruz. IV. Ulusal Eylem Planımız

kapsamında 2024 Faaliyet Planını 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde açıklamış olacağız. 81 ildeki ŞÖNİM'ler ve SHM'lerle irtibat noktalarındaki personelimizin hizmet sunma kapasitesini artırma çalışmalarına devam edeceğiz. Yine 6284 sayılı Kanun kapsamında faille ilgili öfke kontrolü, stresle baş çıkma gibi alanlarda psiko-sosyal müdahale programı ve şiddetin önlenmesi ile ilgili alanlarda çeşitli proje ve program hazırlıklarımız var. Son olarak kamuoyunun da beklentisi Kadına Yönelik Şiddet Araştırması, malumunuz bu araştırma en son 2014'te yapılmıştı. 2024'te yeni bir kadına yönelik şiddet araştırması yürüteceğiz. Dinlediğiniz ve dikkatiniz için teşekkür ediyor, Sempozyum'un verimli geçmesini temenni ediyorum.

V. OTURUM: MADDİ-MANEVİ TAZMİNAT VE NAFKA İLE İLGİLİ YASAL DEĞİŞİKLİK İHTİYAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Moderatör: Sn. Av. Tuğçe Duygu KÖKSAL,
Avrupa Konseyi Danışmanı

Doç. Dr. Cansu KAYA KIZILIRMAK, Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Herkese merhaba, saygılarımı sunuyorum. Bugün yine birlikteyiz. Bu sefer nafakayla ilgili konuşacağız. Yoksulluk nafakası, iştirak nafakası, bunlar bizim proje raporunda ve toplantılarında değerlendirdiğimiz hususlardı. Şimdi baktığımız zaman biz projemizde neler yaptık? Evet öncelikle hem yoksulluk nafakası hem iştirak nafakası, yani hem çocuğa verilen nafaka hem de eşe verilen nafaka üzerinde bir kısım değerlendirmelerimiz oldu uygulamadan kıymetli katılımcıların görüşleriyle. Plan olarak ben yoksulluk nafakasının süresiyle ilgili meselelere ve tespitlerimize kısaca değinip bu çerçevede süresiz nafakanın adaletsiz olup olmadığına dair bir kısım değerlendirmelerde bulunduktan sonra, acaba bu sorun olarak addedilen meselenin nasıl çözüldüğünü değerlendirmek isterim ve beraberinde en sonda da iştirak nafakası ile ilgili de çok ciddi bir çalışmamız oldu, onlara dair kısa aktarımda bulunmak isterim. Bunun belli kriterlere göre rakamsal olarak belli rakam tablolarıyla acaba belirlenmesi asgari rakam açısından iştirak nafakasında uygulamada hâkimlerimizin elini rahatlatır mı, çocukların menfaatini daha iyi korur mu, bu konuda çalışmalarımız oldu Alman hukukundaki tablo sistemini de örnek almak suretiyle, tabii birebir değil. Türk hukukuna uyan kriterler vardı, uymayan kriterler vardı.

1. Süresiz Nafakanın Adaletsizliği İddialarına Dair Değerlendirmeler

---

Hepimiz, herkes zaten burada içeriğe hâkim, çok temel bilgileri vermekte bir fayda yok; ama bir maddeleri görelim. Hepiniz zaten ziyadesiyle mücadele ediyorsunuz bu maddeyle farklı mertebelerde. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz dedik. Süresiz olarak nafaka isteyebilir hükmü mevcut TMK madde 175 düzenlemesinde.

Süresiz nafaka adaletsiz midir başlığı altında neyi konuşmamız gerekiyor bizim? Acaba nafaka borçlusu eşin hayatı ipotek altına mı alınmaktadır argümanı ileri sürülüyor. Eşler arasında bakım ve dayanışma yükümlülüğü kısmen de olsa süresiz devam etmeli midir? Bu soruları kendimize soruyoruz.

İki farklı görüş var diyebiliriz. Doktrinde çok destek gören bir husus değil süreli yoksulluk nafakası, ama günlük hayatta bir tepki var en azından. Yoksa acaba biz, biraz sonra da değineceğim, bu süresiz nafaka adaletsiz midir, belli sürelerle bunu sınırlamalı mıyız tartışmalarından ziyade odağımızı mantıklı bir noktaya çekip anayasa ışığında, anayasanın sosyal hukuk devleti ilkesi ışığında tahsil edilebilirliğine dair sorunlar, mevcut sorunlarına ilişkin meseleleri mi konuşuyor olmalıyız, bunlara da biraz işaret etmek isterim.

Şimdi süresiz nafakanın adaletsizliğinin temelinde uluslararası hukuktaki gelişmelere atıf yapıp oralarda kabul edilen clean break ilkesi, self-sufficiency ilkesi üzerinden bir kısım mülahazalarda bulunuluyor. Esasen bunlar tabii dün de bahsedilen kusur ilkesini kaldırmış, kadın erkek eşitliğini ve kadının istihdama katılımını, eğitim hayatına katılımını, çocukların bakımına ilişkin bir kısım bakım sistemlerini düzene koymuş ülke hukukları açısından geçerli. Biraz önceki oturumdaki Joanna Hanım, Berlin Aile Mahkemesi hâkimi, nafaka toplantısında buluştuğumuzda, “Evet, çok katı kurallarımız var nafakaya ilişkin, süresine ilişkin; ama sizin bahsettiğiniz somut olay Türkiye’deki bir işte çalışmamış, okumamış, çalışamayacak, okuyamayacak, belli bir yaşa gelmiş kadın, Türk kadın burada olsa veya işte Alman kadın burada olsa ve bu şartlarda hayatına devam edecek olsa ben de süresiz nafaka vermeyi düşünürdüm” dedi.

Yani aslında bakmamız gereken husus burada biraz da ülkenin sosyal ve ekonomik gerçekleri dâhilinde olaya yaklaşmak. Bunu tabii ki yani şunu ayırmak, sosyal ve ekonomik gerçekler İzmir’de, İstanbul’da üniversite okumuş, Batı medeniyetine ulaşmış bir kadın için değil, yani ayırarak ifade etmek gerekiyor; ama mutlak olarak şöyledir ya da böyledir demek çok doğru değil. En azından bu clean break ilkesini yani “eşler boşandıktan sonra artık bakım ve dayanışma yükümlülükleri devam etmez, artık lütfen herkes hayatına devam etsin, bu bağı koparalım” denilebilmesi kendi içinde

tutarlı olabilir. Çok güzel. Tabii ki de eşlerin arasındaki teması, gerginliği, huzursuzluğu devam ettirmek biz de istemeyiz yıllar boyunca; ama böyle bir ihtiyaç varsa da mutlak olarak böyle güzel bir ilke varmış, biz bunu cimbızla alalım ve kendimize monte edelim demek de Türk hukukunun, Türkiye'nin gerçeklerine uymuyor.

2. Proje Raporunun İlgili Hususlarının Değerlendirilmesi

Şimdi bu en alttaki iki baloncukta gördüğünüz tırnak içindeki metinler aslında raporumuzdan, raporumuzun uluslararası danışmanın uluslararası ilkelere ilişkin bahsettiği hususlar. Mesela der ki, yargı evliliğin sona ermesinin ekonomik sonuçlarını ele alırken, adil ve rasyonel bir dizi nesnel kriter uygulamalı ve aynı zamanda nafaka kararlarını hem kadınların hem de erkeklerin karşılaştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin arka planı çerçevesinde ele almalıdır. Nafakayı değerlendirirken yasa koyucunun bu kriterleri, bu realiteleri de dikkate alması gerekir.

Bir başka husus altını çizmek istediğim, Alman hukukunda nafakaya hükmedilmesinde boşanmada eşlerin kusuru konuyla ilgisizdir. Nafaka talebinde bulunmak için geçerli nedenler arasında işte bir kısım hususlar, kriterler biraz sonra da bahsedeceğim, hakkaniyet gerekçeleri yer almaktadır. Evet, Türkiye'nin sisteminde demek ki yoksulluğun biteceği anı, hiç değilse bu amaçla yoksulluk nafakası alacaklısının, ekseriyetle kadının eğitim alabileceği, meslek edinebileceği, bu mesleği bir gelir kapısı olarak sürdürülebilir kılabilen ana kadar aslında yoksulluğun, yoksulluk süresinin veya yoksulluk nafakası ihtiyacının devam edeceğinin altını çizmek gerekir. Bu şartlarla değerlendirmeliyiz süresiz nafakayı.

3. Yoksulluk Nafakasına dair Ele Alınması Gereken 'Asıl' Sorunlar

---

Toplumda da çok ciddi bir algı var bunun hakkaniyetsiz, haram, adil olmayan bir kavram olduğuna ilişkin. Raporumuzun sonunda, sonuç kısmında bunlardan da bahsettik. Yani yeri gelince ilgili kamu yetkililerine aktarmaya çalıştık, Aile Bakanlığından buradaki kişiler, görevliler var mı

bilmiyorum; ama gerekirse kamu spotuyla bunun aslında ihtiyaç dâhilinde ve hukuka uygun, hukukun gerekleri çerçevesinde verilen, hükmedilen bir nafaka olduğu zaman bilakis adaletli olduğuna, toplumca arkasında durulması gereken bir kavram olduğuna dair de bir toplum bilinci yaratılmalı bu ateş daha çok körükleneneğine.

4. Süreli Nafaka Cinsiyet Eşitliğini Temin Eder mi?

Şimdi süreli nafaka kadın bakımından cinsiyet eşitsizliğinin teminine hizmet edecektir diye yine bir karşı argüman var. Karşı argüman dediğim, süresiz nafakaya karşı argüman olarak biz süreli nafakayı getirelim, niye? Çünkü kadın bu nafakayı alıp, 300-500 liralık nafakayı alıp evde oturup hayatını sürüyor ve ne yapıyor işte eğitime katılmıyor, eğitimini almıyor, meslek hayatına gitmiyor, çalışabilecekken çalışmıyor gibi argümanlar var. Evet, münferit olaylarda böyle imkanı olan bir kişi varsa tabii ki o kadının ekonomik hayata, istihdama katılımı engellenmiş mi olur tartışılır. Yani o noktada ekonomik bağımsızlığı olan bir kadın çalışmamayı tercih ediyorsa, artık onun cinsiyet eşitliği bakımından korunmaya muhtaç bir menfaati var mı onu da düşünmek gerekir.

Elbette, bu alttaki argümanlar tabii karşı argümanlar yani istihdama katılımı olmayan bir kadının, eğitim hayatına dâhil edilmemiş bir kadının nafaka alacağına dair aleyhine yapılacak bir revizyonun gerekçesi olamaz, asla cinsiyet eşitliğini temin ediyoruz olamaz. Yani nafakayı elinden aldığınız zaman kadının bir anda sihirli bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğini temin etmiş olmazsınız. Bunun için kadının ekonomik bağımsızlığını elde etmesine yönelik ne gibi mekanizmalar var? Biraz önceki oturumla bağlantılı olarak şiddet mağduru kadının güçlendirilmesine ilişkin ne gibi mekanizmalar yürütülüyor etkin olarak, bunlara bakmak gerekir. Kadının eğitimi vardır, işi vardır, iş bulabiliyordu; ama kadın çocuğunu bırakacak yer bulamıyordu. Aynı zamanda çocuk bakımı da çok önemli. 6284 oturumu yaptık biraz önce. Orada böyle arada kaynayan, asla konuşulmayan bir kreş yardımı düzenlemesi var ya, etkin de değil hem içerik olarak hem de uygulamada. Yani bütün bunları bir bütünsel zeminde düşünmek gerekir.

5. Süresiz Nafakaya Hükmedilmesinin Adaletsiz Olacağı İstisnai Durumlarda Meselenin Doktrin ve Yargı Uygulamasında Çözölmüş Olduğuna İlişkin Değerlendirmeler

Şimdi yine tırnak içindeki ifadeler raporumuzun uluslararası danışmanın hazırlamış olduğı kısımdan. Nadia'nın, biraz sonra zaten katılacak aramıza, aktaracağı üzere modern hukuk düzenlemelerinde nafaka yalnızca eşin herhangi bir uygun istihdam türünde iş gücüne tam olarak katılmasını makul bir şekilde beklendiğı zamana kadar sağlanır. Evet, böyle bir imkan varsa böyle bir öngörümüz varsa o kişiye süresiz nafaka vermeyin. Ama bu değil, yani milyonda bir rakam üzerinden bir değerlendirme yapmak, genel geçer gündemler yaratmak ve kadını daha fazla mağdur etmek sürecine girmek doğru değil. Evet, bunlara "adaletsiz durumlar" diyoruz.

Acaba hangi hallerde gerçekten adaletsiz oluyor süresiz nafaka? Biz artık yani burada aile hâkimlerimiz var, herkes iyi kötü konuya hâkim. Çok kısa süreli evliliklerde, özellikle ortak çocuğun da bulunmadığı durumlarda bazen süresiz nafakanın verilmesi adaletsiz hakkaniyete aykırı değerlendirilebiliyor.

Ve bilindiğı üzere zaten bu gibi durumlarda artık yargıda Yargıtay da bunları onamaktadır. Ne yapıyorlar? Süresiz nafaka, süreli nafaka teorisinin tartışmasına girmiyorlar. Biz aslında o teoride, doktrinde diyoruz ki MK 4 ve MK 1 çerçevesinde 175. madde emredici değildir. Siz süreli nafaka da verebilirsiniz. Bunu bir hâkim olarak kanunu amaca uygun yorumlama yetkisi MK 1'den ve takdir yetkisi de MK 4'ten gelir, zaten bunu yapmaya yetkilisiniz diyoruz; ama bu konuda üst derece mahkemeleri çok da Kanun'a uygun değerlendirmede bulunmak istemiyor.

Farklı bir yöntem bulmuşlar. Süreli nafaka vermeye yetkili değilim süresiz nafaka talep edildiğinde; ama en azından somut olayda, süresiz nafakanın verileceğı durumlarda haydi hep beraber önergelerle yasa teklifleriyle nafakanın süresini kısaltmak yerine ne yapalım, toptan nafaka verelim diyorlar ve bu şekilde bu adaletsiz durumları zaten bertaraf ediyorlar. Dolayısıyla doktrin belli bir yöntemle bunu çözebileceğimizi savunuyor.

Süresiz nafaka vermek zorunda değilsin adaletsiz gördüğün durumlarda. Uygulama zaten adaletsiz gördüğü durumlarda süresiz nafaka vermiyor. Toptan bir kerelik nafaka vererek meseleyi çözüyor. Ortada o zaman bir süresiz nafaka sorunu yok!

Ama Proje raporunda sadece bunu tespit etmekle kalmadık ve zaten şu tırnak içindeki alttaki paragrafta Yargıtay'ın onadığı kararlardandır: Nafaka süresiz talep edilmiş olsa dahi, somut olayın özellikleri çerçevesinde toptan nafakaya hükmedilmesi uygun görülüyor. Yargıtay da bunu, 2. Daire gayet güzel kabul ediyor.

Ama biz bununla yetinmedik, yoksulluk nafakasına ilişkin olarak ne dedik? Yoksulluk nafakasında bir tartışmanın içine girip o tartışma sarhoşluğundan bir çıkalım, bir duralım kendimize bakalım. Süresiz nafaka zaten uygulamada bir sorun değilken adaletsiz durumlar reel olarak bertaraf edilmişken, acaba yoksulluk nafakasına dair ne gibi sorunlar var, ne gibi çözüm önerileri sunabiliriz?

Bir kere tahsil edilebilirlik problemimiz var. Tahsil edilebilirliğe ilişkin doktrinde hep savunduğumuz devletin tali sorumluluğuna ilişkin bir fon, yurt dışında bazı ülkelerde aktif uygulanan bir sistem, devletin tali sorumluluğuna ilişkin fonun düzenlenmesidir. Biraz önce bahsettiğim gibi bir kısım yoksulluk nafakasının doğası gereği adaletsiz olduğuna ilişkin mevcut yanlış anlaşılımların ortadan kaldırılması amacıyla kamuoyu farkındalığının sağlanmasına dair bakanlıklar nezdinde, kurumlar nezdinde süreçlerin işletilmesi bizim için çok önemli.

Ama teknik hukuk açısından, maddi hukuk açısından da şu önerilerde bulunduk. Dün de oturumlarda konuşuldu, denildi ki kusuru kaldırmalıyız. Ne yapacağız, tazminat ne olacak, nafaka ne olacak? Şimdi orayla toparlayayım bu sonuç önerilerimizi. Doçentlik tezimi sonucunda, maddi manevi tazminata ilişkin şunu savundum; evet bunların genel hükümlere göre talep edilmesinde bir sakınca yok, zaten kusuru kaldırmalıyız, bunların burada kanunda özel olarak belirtilmesinin kimseye faydası yok. Tazminatları zaten kaldırabiliyoruz biz kusuru kaldırdığımız zaman zarar da görmüyor kimse. Yine genel hükümlere göre başvurulabiliyor, bu cepte.

Yoksulluk nafakası ne olacak peki? Hâkim bey dün sordu, kusuru kaldırdık, akabinde mali sonuçlara ilişkin nasıl bir çözüm ne olabilir? Hadi evlilik birliğin temelinden sarsılması anlaşmalı boşanma, alternatif bir kısım sistemler koyduk; peki yoksulluk nafakasını ne yapacağız? Yoksulluk nafakasını aslında şu anda bile yani kusur sistemini koruyacak olsak bile kusur sisteminden kusur ilkesinden arındırmamız gerekir. Bu nafakanın mahiyeti gereği, amacı gereği, hocam da çok güzel aksettirdi, yoksulluk nafakasını kusurdan bağımsız olarak somut olaydaki mevcut odak noktamızın ekonomik ihtiyaçlardan yola çıkarak yani o nafaka alacaklısının ve nafaka borçlusunun ekonomik durumu, evlilik süresi, yaşları, çocuk sayısı, çocuğun bakımını kimin üstlendiği ve ne gibi fedakarlıklar yapıldığı gibi somut kriterlerle düzenlememiz ve belirlememiz icap eder.

Ayrıca bir önerimiz de şuydu, kusuru daha fazla olan eş şu anda nafaka talep edemiyor ya bizde, Avusturya örneğinde şöyle bir düzenleme var ve bunu da öneri olarak sunduk. Kusuru fazla olan eşin, çocuğun asli bakım vereni olmaya devam ettiği veya evlilik sırasında bir çocuğun veya akrabanın bakımını üstlendiği durumlara ilişkin istisnaları içermesine dair yasa değişikliğine yer verilebilir önerisinde bulunduk. Yani böyle özellikli bir durum varsa boşanmadaki, “kim kusurluydu” terazisindeki işte o tanığı getirdi, getiremedi, kusuru ispat etti, edemedi, istinaf etti etmedi, orada çıkan nihai karar değil de, somut olayın özelliklerinde o kişinin bir kısım hususiyetleri ve mağduriyetleri de dikkate alınsın diye bir önerimiz oldu. Mevcut odak noktasının, yoksulluk nafakası alacaklısının kusuruna dayalı tespitlerden arındırılması, uzaklaştırılması, tam tersi ekonomik ihtiyacının esas alması önerilerimiz vardı. Biraz önce bahsettiğim gibi devletin tali sorumluluğuna ilişkin bir hükümet programı geliştirilmesi şiddetle tavsiye edildi.

Nafakanın tahsili aşamasında icra usullerine dair işlemlerde, bunu hâkimlerimizden, icra müdürlerimizden, toplantılarda gelen görüşlere göre şekillendirdik, bu alacağın adi alacak takibinden ayrıştırılması, öncelikli alacağa dönüştürülmesi önerisinde bulunduk. Nafaka alacaklarının tahsil edilebilirliğini arttırmak ve önceliklendirmek amacıyla gerekli böyle bir yasal çerçevenin oluşturulmasının faydalı olacağı nihai değerlendirmesinde bulunduk. Sürekli değişen ÜFE, TÜFE ve benzeri enflasyon oranları yerine,

çünkü her seferinde de bunlar için ayrıca dava açılıyor ve çok yoğun bir iş yükü oluyor, serzenişleri var da haklı olarak, benzer ancak daha somut yıllık bazda bir güncelleme sisteminin yani burada bir rakamsal, bir yıllık baz otomatik bir güncellenmenin yapılabileceği, icra müdürünün direkt olarak hesaplayabileceği bir kısım rakamlar ilan edilemez mi, böyle bir sistem iştirak nafakası için de kullanılamaz mı diye bir düşüncede bulunduk.

6. İştirak Nafkasına İlişkin Değerlendirmeler

Ayrıca iştirak nafkasına ilişkin, burada yansıtmadım, iştirak nafkasında da çocuğun üstün yararı ilkesi çerçevesinde borçlunun tabii ki ekonomik durumu başlangıç noktası oluyor. Sonuçta iştirak nafkasını ödeyecek ebeveynin mali durumuna göre siz bir rakam belirleyeceksiniz; ama çocuğun üstün yararı çerçevesinde. Belki matbu ilan edilen bir kısım aylık gider masrafları, bazen olabiliyor, 3 aylık bir bebeğin masrafı 6 yaşındaki çocuktan daha fazla da olabiliyor bez ve mama giderlerinin yüksek olması sebebiyle. Bir asgari yani belli yaş aralığında ebeveyni x birim arasında para kazanan ya da geliri olan bir çocuğun asgari şu kadar iştirak nafkasına ihtiyacı var. Asgari olarak bu tabloyu biz sunalım hâkimlerimize. Onlar da bu rakam üzerinden gerekirse orantılı olarak artan oranlarda gelir arttıkça yüksek rakamlara hükmetsinler; ama en azından çocuklarımızı açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürebilmek imkanı tanıyalım, artı sosyal ihtiyaçları yani bu okul, kültürel faaliyet, sosyal faaliyet de dâhil bu arada. Sadece çocukları doyurmak ve altlarını bezlemek dışında da menfaatlerini gözetmemiz bize yakışır.

Çocukların belli asgari yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanacağı rakamlar belirlenmek suretiyle bir tablo oluşturduk. Bunu da raporumuzda sunacağız. Zaten Alman ekolü Joanna Hanım'la ve Nadia Hanım'la çalıştık, çok güzel, değişik bir formül var. Formülü biraz daha bizim sistemimize göre basitleştirerek ilerledik Bizim coğrafyamız açısından en azından iştirak nafkasında, yani bir alt sınırimızı belirleyelim, hâkimlerimizin de elini rahatlatalım, onlar için de bir başlangıç noktası, formüller olsun ellerinde diye de bir çalışma yaptık.

7. Sonuç

Nihai olarak yoksulluk nafakasının süresizliğiyle ilgili sosyal medyada, haberlerde sizler de bilirsiniz; ama ben hukuken teknik ve teorik olarak uygulama ve teoride bu sorunun aşıldığını, böyle bir sorunun olmadığını, bunun en fazla ideolojik veya politik veya başka amaçlarla gündem değiştirmek sebebiyle servis edildiğini, bu konuda çok fazla kanayan yaramız olduğunu, tahsil edilebilirlik, eşlerin arasındaki medeniyet ilişkisini, medeni ilişkinin sürdürülmesi yerine tam tersi husumeti arttırıcı bir noktada görülmesi, bunu nasıl aşabiliriz? Çocuğun menfaatine de zarar verir eşler arasındaki her kavga, her husumet, her medeni ilişkinin test edilemediği an o çocuk için doğrudan veya dolaylı olarak. Hani diyoruz ya ortak velayet, çocuk, anne baba. Şimdi o anne baba arasındaki husumeti de kusur prensibi, kusur prensibinin beraberindeki nafaka, işte tazminat şu bu ile çocuğu da aslında doğrudan ve dolaylı olarak mağdur ediyoruz. Son bir cümle söyleyeceğim, çünkü konuları toparlamak adına. Kusurun kalkmasını masaya yatırdık. Beraberinde tazminatı genel hükümlerle temin edebiliyoruz. Nafakayı da aynı şekilde kusurdan bağımsız olarak somut olayda ekonomik ihtiyaçlar, fiili durum, yaş vesaire gibi kriterlerle evliliğin süresi gibi kriterlerle belirleyebiliyoruz. O zaman kusur sistemi kalktığında ne yapacağız diye de kaygılanmaya gerek olmadan belki de artık onun konuşulacağı yeni oturumlarda, yeni toplantılarda buluşmak dileğiyle. Sabrınıza teşekkür ediyorum, iyi günler.

Sn. Nevin BİRİNCİ, Aile Mahkemesi Hâkimi

Yoksulluk nafakası TMK'nin 175. maddesinde düzenlenmiş olup, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla yoksulluğa düşen eşe ödenen bir nafaka türüdür. Nafakanın adı dahi nafaka alacaklısını yoksul olarak belirterek ikinci bir örselenmeye sebep olmaktadır. Yoksulluk nafakasının kaldırılması ise TMK'nin 176. maddesinde düzenlenmiştir. Nafaka alacaklısının ölümü, yeniden evlenmesi, haysiyetsiz hayat sürmesi ve yoksulluğunun ortadan kalkması hâlinde nafakanın kaldırılmasını belirtmiştir.

Günümüzde boşanma dosyalarının büyük çoğunluğunda yoksulluğa düşen eş kadındır. Kadın nafaka alacaklısı konumundadır. Kadınların yeterli eğitim alamamaları bir meslek sahibi olmalarının önünü kapatmakta, iş gücüne, üretime katılma oranını da düşürmektedir. Yoksulluk nafakası kadının yoksulluğu ortadan kalmadıkça kaldırılmamakta (diğer şartlar da yoksa) ve süresiz ödenmektedir.

Uzun yıllar karşı tarafa nafaka ödemek büyük bir dengesizliğe ortaya çıkmasına sebep olmakta, nafaka borçlusu tarafından bu süresiz bir cezaya dönüşmekte, sosyal ve ahlaki katılım ve denge durumunu olumsuz değiştirmektedir. Nafaka alacaklısı yönünden ki çoğunlukla kadınlar, bütün ilişkisini bitirmiş, boşanmış eski eşine ekonomik olarak bağlı yaşayarak, sürekli karşı tarafın ekonomik durumunu deyim yerindeyse dedektif gibi araştırmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum taraflar ve yakınlarını özellikle müşterek çocuklarını etkilemekte, sürekli çatışma yaşanır durumda bırakmakta olup, nafaka borçlusu ise ekonomik durumunu değişik yollarla gizlemeye çalışarak, özel sektörde kayıt dışı kazanç ve yollarla daha az nafaka ödemenin yollarını aramasına sebep olmaktadır.

Nafaka borçlusunun yeni bir hayat kurması hâlinde yeni düzeninde de çalışmalara artırmaktadır. Gizlenen ekonomik durumlar nedeniyle kadın zamanında nafakasını alamadığı gibi icra dairelerinde takip başlatarak

takip yoluna gitmekte, bu durum yoksulluğunu daha da artırmaktadır. Tüm ilişkisi bitmiş kadının ekonomik olarak sürekli boşandığı e e bağlı yaşaması, kadını daha da küçültmektedir. Benim g r    m, çok uzun yıllar ödenen nafaka kusuru ne olursa olsun b   k adaletsizliklere sebep olmakta, kişiler arasındaki çatışmayı artırmaktadır. Bu nedenle süresiz nafaka bir kural olmaktan çok, değişik kıstaslar konularak istisna olmalıdır. Kadının bu anlamda mağdur olmaması için eğitimine önem verilmeli, meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeli ve çalışma hayatına katılımı sağlanarak bir sosyal güvenceye kavu turulmalı, bo andığı e e bağlı yaşamaktan kurtarılmalıdır.

Ödenen nafaka devlet güvencesine bağlanmalı, zamanında ödenmeyen nafakalar için kadının (zaten yoksul olan) nafakası zamanında devlet tarafından  denmeli, devlet nafaka borçlusundan tahsil etmelidir. TMK'de düzenlenen yoksulluk nafakası türünde süresiz nafaka kuralı da katı değildir.  denebilir diyerek uygulayanlara geniş takdir hakkı sunmaktadır. Son yıllarda Yargıtay'ın da kabul ettiği şekilde belli durumlarda toptan yoksulluk nafakasına da karar verilmelidir.

Av. Nadia RUSINOVA, Avrupa Konseyi Danışmanı, Lahey Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi

1. Avrupa Bağlamında Nafaka

1.1. Giriş

Bu Sempozyum'a ikinci kez katılmak benim için bir onur. Şimdi tartışmalarımızın kısa bir özetini ve Avrupa'dan bazı örnekleri sunmak üzere ekranımı paylaşacağım. Avrupa'daki karşılaştırmalı nafaka düzenlemeleri Cansu Hoca ile birlikte hazırladığımız değerlendirme raporunda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sunumda, nafakanın, özellikle de yoksulluk nafakasının, Avrupa Birliği üye ülkelerinde nasıl yönetildiğine dair bir özet sunacağım; zaman kısıtlaması nedeniyle nafaka konusuna daha az odaklanacağım.

1.2. Evlilik Birliğinin Sarsılmasının Ekonomik Sonuçları

Nafaka veya yoksulluk nafakası, evlilikten veya evliliğin sona ermesinden kaynaklanan ekonomik avantajları veya dezavantajları göz önüne almak için tasarlanmıştır. Çocukların bakımı, hane içinde çalışma tercihleri ve evliliğin sona ermesinden kaynaklanan ekonomik zorluklar gibi mali sonuçlar dikkate alınmalıdır. Avrupa Üye Devletlerinde vurgu, öz yeterliliğin mümkün olan en üst düzeyde teşvik edilmesi üzerinedir. Bu yaklaşım, bireylerin boşanma sonrasında mali açıdan bağımsız olmaya teşvik edilmesini sağlamaktadır.

1.3. Avrupa Çapında Farklı Yaklaşımlar

Avrupa ülkelerinin nafaka konusunda farklı yaklaşımları vardır. İskoçya, İsveç, Finlandiya, Hollanda ve Danimarka'da mali bağımsızlık temel bir

ilkedir ve mahkemeler nadiren yoksulluk nafakasına hükmetmektedir. Bu tür kararlar yalnızca istisnai durumlarda, özellikle de eşlerden birinin uzun süre iş gücünden uzak kalması nedeniyle önemli bir mali dezavantajla karşı karşıya kalması durumunda verilir. Bu ülkeler genellikle boşanma sonrası ekonomik sıkıntı yaşayan bireyleri destekleyen güçlü sosyal güvenlik sistemlerine sahiptir.

Buna karşılık, bazı ülkelerde hala uzun süreli ve hatta daimi nafaka sağlanmaktadır. Bu durum daha çok eşlerden birinin, genellikle de kadının, çalışamaz durumda olması ya da aileye bakarken uzun süre iş gücünden uzak kalması nedeniyle uygun bir iş bulamaması hâlinde ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda, mahkemeler dezavantajlı eşin mali istikrarını sağlamak için daimi nafakaya hükmedebilir.

2. Öz Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Öz yeterlilik ilkesi, boşanma ve eski eşler arasındaki nafakaya ilişkin Avrupa aile hukukunun merkezinde yer almaktadır. Boşanma sonrasında her eşin kendi geçimini sağlaması beklenir. Bu ilke, özellikle Batı Avrupa'da ön plana çıkmaktadır; burada yoksulluk nafakası genellikle nafaka alacaklısının makul bir şekilde kendi kendine yetmeye başladığı zamana kadar verilmektedir. Bu, mutlaka yüksek gelirli ya da eğitim veya tercihlerine uygun işler değil, uygulanabilir herhangi bir işi içerir.

Öz yeterlilik ilkesinin karşısında toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesi yer almaktadır. Bazen, uygun bir iş bulma çabalarına rağmen, ekonomik ihtiyaç devam eder. Bu durumda mahkemeler yoksulluk nafakasını belirlemek için adil ve rasyonel bir dizi objektif kriter uygulamalıdır. Bu kriterler arasında istihdam edilebilirlik, yaş, sağlık, çocuk bakım sorumlulukları, evlilik sırasındaki görev dağılımı, evlilik süresi ve evlilik sırasındaki yaşam standardı yer almaktadır.

3. Nafaka Türleri

Avrupa'da nafaka eşe ya da çocuğa yönelik olabilir. İştirak nafakası genellikle koşulsuzdur, yani çocuk reşit olana kadar her iki ebeveyn de

sorumludur. Ebeveynlerin nafaka ödeyip ödemeyeceği değil, sadece ne kadar ödeyeceği tartışma konusudur. Yoksulluk nafakası ise şarta bağlıdır ve nafakanın verilip verilmemesi ve verilecekse miktarı da dâhil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlıdır.

Nafaka telafi edici ya da telafi edici olmayan nitelikte olabilir. Telafi edici nafaka, kariyer fedakârlıkları gibi kayıpları telafi etmeyi veya boşanma sonrası aynı yaşam standardını sürdürmeye yardımcı olmayı amaçlar. Telafi edici olmayan nafaka ise ekonomik ihtiyaçları karşılamayı ve yoksulluğu önlemeyi amaçlar. Nafaka ödemeleri periyodik olabilir veya telafi edici ödenek olarak bilinen toplu bir miktar olarak ödenebilir. Bu toplu ödeme, boşanma sonrasında eşler arasında temiz ayrılık yaratmak ve mali bağları ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır. Boşanmadan kaynaklanan zararlar için bir ödeme olarak tasarlanmamıştır.

3.1. Nafaka ve Kusur

Genel olarak, nafaka eşlerin kusuruyla bağlantılı değildir. Nafakayı kişisel davranışlar değil ekonomik konular belirler. Batı Avrupa'nın çoğunda, sadakatsizlik veya aile içi şiddet gibi konular bile nafaka kararını etkilemez. Fransa, Hollanda, Almanya, Belçika ve Danimarka gibi ülkelerde nafakanın belirlenmesinde kusur bir faktör değildir.

Avusturya ve Bulgaristan'da olduğu gibi kusurun dikkate alınabileceği istisnalar vardır, ancak bu vakalar nadirdir ve tavsiye edilmez. Mahkemeler genellikle nafaka kararlarını evliliğin sona ermesinde kimin kusurlu olduğundan ziyade ekonomik ihtiyaç ve kapasiteye dayandırmaktadır. Bu yaklaşım, nafakanın adil ve hakkaniyetli bir şekilde, öznel davranış yargılarından ziyade nesnel ekonomik kriterlere dayalı olarak belirlenmesini sağlar.

3.2. Nafakanın Hesaplanması ve Süresi

Nafakanın hesaplanması ve süresi Avrupa genelinde değişiklik göstermektedir. Örneğin, Hollanda 2020 yılında sisteminde reform yaparak nafakayı evlilik süresinin yarısına eşit ve en fazla beş yıl olarak belirlemiştir.

Bu, bir çiftin altı yıldır evli olması hâlinde, azami nafaka süresinin üç yıl olacağı anlamına gelmektedir. On beş yıl veya daha uzun süren evlilikler için nafaka süresi beş yıllla sınırlandırılmıştır.

İskoçya, Bulgaristan'a benzer şekilde nafakayı üç yıl ile sınırlandırmaktadır. Fransa'da, ömür boyu nafaka teorik olarak mümkün olmakla birlikte, yalnızca olağanüstü durumlarda verilmektedir. Nafaka miktarını ve süresini etkileyen faktörler arasında istihdam edilebilirlik, yaş, sağlık, çocuk bakım sorumlulukları, evlilik sırasındaki görev dağılımı, evliliğin süresi, evlilik sırasındaki yaşam standardı ve yeni evliliklerin veya uzun süreli birlikteliklerin varlığı yer almaktadır.

4. En İyi Uygulamalar ve Çözüm Önerileri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, nafaka ve boşanma davalarının ele alınmasına yönelik en iyi uygulamalar ve önerilen çözümler konusunda rehberlik sağlamıştır. Airey / İrlanda davasında önerildiği üzere, boşanma işlemlerinin basitleştirilmesi mahkemelere etkili erişim sağlamaktadır. Aile içi şiddet vakalarında, M.G. / Türkiye kararında vurgulandığı üzere, ulusal makamların mağdurun psikolojik, fiziksel ve mali güvensizliğini hızlı bir şekilde değerlendirme ve ele alma görevi vardır.

5. Sonuç

Sonuç olarak, Avrupa aile hukuku ilkeleri öz yeterliliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğini vurgulamaktadır. Nafaka konusundaki yaklaşımlar Avrupa genelinde farklılık gösterse de, genel amaç boşanma sonrası mali adalet ve bağımsızlık arasında denge kurmaktır. Hesaplama ve süre konusundaki farklılıklar çeşitli yasal ve sosyal çerçeveleri yansıtmaktadır; ancak ortak nokta, ilgili tüm taraflar için adil ve hakkaniyetli sonuçlar sağlama taahhüdüdür. İlginiz için teşekkür eder, önümüzdeki iki gün boyunca yapılacak tartışma ve müzakereleri sabırsızlıkla beklediğimi belirtmek isterim.

Doç. Dr. Huriye Reyhan DEMİRCİOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Sayın Hocam, çok teşekkür ediyorum. Sayın dinleyiciler, ben de organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür ederek başlamak isterim. Çok önemli bir toplantı, çok önemli bir toplantının çok önemli bir oturumu; çünkü boşanmanın mali sonuçlarını konuşacağız. Boşanmanın elbette birçok sonucu var; ama hocamın da ifade ettiği gibi, özellikle uygulamada en çok çekişmenin ortaya çıktığı sonuçlar, boşanmanın mali sonuçlarıdır. O yüzden bu oturumda konuyu hem teorik boyutuyla, hem uygulamalı, hem de uluslararası boyutuyla ele almaya çalışacağız.

1. Boşanmanın Mali Sonuçları Kavramı

Boşanmanın mali sonuçları, maddi, manevi tazminatlar ve nafaka meselesini kapsamaktadır. Belki buna geniş anlamda mal rejiminin tasfiyesini ilave etmek mümkün; ama bizim uygulamamızda mal rejimi boşanmanın sonuçlanmasından sonra ayrı bir alacak bağlamında tartışıldığı için hem literatürde hem uygulamada mali sonuç olarak pek değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla elimizde tazminat ile nafaka meselesinin tartışılması kalıyor. Basitçe bir karşılaştırma yaparsak; her şeyden önce iki müessesenin amaçları farklı. Tazminat, hukukumuzda her zaman bir zararın giderimine yönelik bir müessesedir. Yani tazminat ile zarar birbirinin ayrılmaz iki parçası, iki ayrılamaz kavram. Nafaka ise, zararlar değil, zayıfların korunmasıyla ilişkili ve zayıfların korunması dediğimizde de biliyorsunuz zayıflık daha ziyade sosyal ve ekonomik koşullarla ilişkili bir mesele oluşturmaktadır. Boşanmadaki yoksulluk nafakası da tam olarak bu türden; yoksulluk nafakası, tazminattan farklı olarak sosyal bir amaca yönelik bir müessesedir. Tazminat ise, bundan bu itibarla farklı.

2. Boşanmada Maddi Tazminat

2.1. Genel Olarak

Pozitif hukukumuzda boşanmanın mali sonuçlarından olan tazminatlar nasıl düzenleniyor? Medeni Kanun'un 174. Maddesinde, 1. fıkrası maddi tazminatı, 2. fıkrası manevi tazminatı düzenliyor. TMK m. 174/I 1 aynen şöyle bir hüküm içeriyor:

"Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf kusurlu taraftan uygun bir maddi tazminat isteyebilir".

Görüldüğü gibi kusur vurgusu da birkaç kere geçmiş madde hükmünde. Öyleyse tazminat meselesinin kusurla da yakın bir bağlantısı var. Zaten meselenin kaleme alınış biçimi de bunu gösteriyor. Çok hızlıca süreyi de iyi kullanmak adına şartlara şöyle bir bakarsak, bir kere hüküm "...isteyebilir" şeklinde bittiğine göre talebe bağlı bir sonuç var burada. Bu vurgu şu açıdan önemli, zannediyorum bir sonraki oturumlarda arabuluculuk da tartışılacak, meselenin arabuluculuğa elverişliliği noktasında üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir bir değere vurgu olduğunu söyleyebiliriz burada çünkü talep koşulu aranmış. Yine vurgulanması gereken önemli bir şey var. Boşanma davası açıldığında verilen o geçici tedbirler kapsamındaki nafakadan veya o aşamada alınan tedbirlerden farklılık gösteriyor burada. Geçici tedbirler re'sen alınır ancak boşanma soncunda hükmedilecek olan gerek nafakada gerek tazminatta öncelikle talep unsurunu arıyoruz, birinci şartımız bu. İkinci olarak, başta dedim ki tazminat her zaman bir zararın giderimini koşullar. Boşanma üzerine hükmedilecek maddi tazminatta da durum tam olarak böyle. Yani maddi tazminat isteyen tarafın maddi zarara uğramış olması lazım. Ancak 174. maddeye baktığımızda, benim biraz evvel okuduğum maddede genel hükümlerdeki yani borçlar hukukundaki zarar tanımından farklı bir zararla karşılaşıyoruz. Borçlar hukukunda zarar, genelde kabul ettiğimiz fark teorisine göre şöyle tanımlanır: Zarar görenin mal varlığının halihazırdaki durumu ile zarar verici davranış ortaya çıktıktan sonraki durumu arasındaki fark zarardır deriz. Borçlar hukuku teorisinde bu böyle. Boşanma üzerine hükmedilen maddi tazminatta ise zarar,

bundan farklı tanımlanmaktadır: Burada mevcut veya beklenen menfaatin boşanma yüzünden zedelenmesi zarar olarak değerlendirilir.

2.2. Boşanma Yüzünden Mevcut Menfaatlerin Zedelenmesi

Boşanmadaki maddi tazminat kapsamında, malvarlığının halihazırdaki durumu ve onunla ilişkilendirilecek bir zarardan ziyade, mevcut ya da beklenen menfaate bundan böyle ulaşamayacak olmaktan kaynaklı zararlar söz konusudur ki bunlar esas olarak, müstakbel zararlardır. Örneğin bunu nasıl somutlaştırabiliriz, eşlerden biri halihazırda diğerinin iş yerinde çalışmaktadır, boşanmadan sonra artık o iş yerinde çalışamayacaktır. Eşlerden biri boşanma sonucunda diğer eşe ait malları iadeye mecbur kalmıştır ve buna ilişkin bir takım problemler yaşayacaktır, mesela ortada bir şirket vardır, eşlerden biri boşanma üzerine şirketteki sermayesini çekmiştir ve bir mali bozulma ortaya çıkmıştır. Bunlar bizim uygulamadan da alarak verdiğimiz örnekler ama boşanmaya bağlı en yaygın menfaat kaybı olarak doktrin ve uygulamada, eşlerden birinin boşanma yüzünden hayat standardındaki düşüş gösterilmektedir. Örneğin kadın zengin bir iş adamıyla evli ve adam daha sonra kadını başka birisi için terk ediyor diyelim. Kusursuz olan eşini başka bir kadın için terk ediyor. Bundan sonra kadının refah içerisindeki eski hayatını sürdürememesi söz konusu. İşte 174. madde kapsamındaki tazminat bu türden, beklenen veya mevcut menfaatlere artık ulaşamayacak olmaktan kaynaklı bir zararın giderilmesine yönelik bir tazminattır. Şimdi bu noktada şunun altını bir kere çizmek isterim. Benim konum nafaka değil, yani nafakayı bundan sonraki değerli katılımcılarımız çok daha detaylı anlatacaklar; ama boşanmanın mali sonuçları denilince biraz da bir bütüncül bir bakış atmak gerekiyor. Bazen de mali sonuçları birbirinden bıçakla keser gibi ayıramıyorsunuz. Benim uygulamada, hatta teoride dahi, nafaka ve maddi tazminatın bazen karıştırılması veya üst üste binmesi noktasında tespit ettiğim husus, bu hayat standardındaki düşüş meselesi. Şimdi nafakanın koşulu olarak kanun yoksulluğa düşecek olan eşten bahsediyor; ama yoksulluğun mutlak bir tanımını yapamıyoruz. Yoksulluk, nisbi, takdiri bir kavram. Bizim kural içi boşluk dediğimiz bir durum var burada yani hâkim, her somut olay bakımından yoksulluk durumunun gerçekleşmiş olup olmadığını takdir ediyor. Şimdi hal böyle

olunca eşlerden birinin hayat standardındaki o fark edilebilir orandaki düşüş -ufak tefek düşüşleri burada önemsemeyebiliriz- ama fark edilebilir bir düşüş vardır dediğinizde, bunu aynı zamanda yoksullaşma olarak da takdir etmek aslında mümkün olabiliyor bazı olaylar bakımından. Şimdi nafaka ve maddi tazminat hukuk teorisi tekniği bakımından kesinlikle farklı kavramlar. Başta da söyledim, her şeyden önce amaçları farklı, koşulları farklı; ama uygulama da bazen birbirine karışma ihtimali işte ortaya çıkabiliyor. Şimdi, bazen kendiniz üzerinden verdiğiniz örnekler daha kalıcı oluyor. Mesela ben akademisyen bir kadın olarak kendi gelirine sahip, ekonomik bağımsızlığı olan birisiyim; ama benim eşim benden çok daha fazla kazanan bir avukat. Şimdi ben boşanacak olsam, benim hayat standardım kesinlikle düşecek. Yani bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bu aynı zamanda yoksullaşacağım anlamına da gelebilir mi? Belki talep edersem, şüphesiz ki inandırıcı argümanlarla, başka bir takım desteklerle beraber, mesela mahkeme benim lehime de yoksulluk nafakasına hükmedebilir. Halbuki benimle aynı gelire sahip olan bir akademisyen arkadaşım, ev hanımı olan eşinden boşanacak olsa, o da aynı gelir düzeyiyle eski eşine nafaka ödeyecektir ve ödemelidir de. Nitekim nafaka teorisi veya gerçek yoksulluk ya da sosyal amaca yönelik olan nafaka da aslında bu söylediğim durumlar için öngörülmüş ve muhakkak korunması gereken bir müessese fikrimce. Şimdi nafaka biliyorsunuz bazı çevrelerce bugün çok eleştiriliyor ve benden sonraki konuşmacılar nafakayı uzun uzun ele alacaklar ama çok kısaca fikrimi söylemek isterim: Toplumda sadece kanun önünde eşitlik değil, sahip olduğumuz hakları kullanabilme noktasında da gerçek bir eşitlik söz konusu olmadıkça, yani kadınların kendi ayakları üstünde durmalarını sağlayan toplumsal dönüşüm sağlanmadıkça nafaka kalkamaz, kalkmamalı. Nafakanın süresini, koşullarını vesaire elbette tartışabiliriz, kusurla ilişkisini şüphesiz tartışabiliriz ama nafakaya hükmedilmesinde esasen, eşitsizliğin sebebi değil eşitsizliğin sonucu olan bir durum vardır ve sebep ortadan kalkmamışsa bu sonuç da ortadan kalkamaz. Ama benim az önce verdiğim örneğe geri dönersek, nafakadan ziyade eğer diğer koşullar da gerçekleşmişse maddi tazminatın koşullarına daha uygun bir durum olduğu söylenmelidir. Bu örnekte maddi tazminat konusu olacak olan hayat standardındaki düşüş, farklı koşullarla tazmini gereken bir durumdur ve bunun oluştuğu durumlarda yoksulluğa düşmekten bahsedilmemeli.

Yok eğer bunun bir yoksulluğa düşme olduğuna hükmedilip benim lehime nafakaya hükmedilmişse o zaman da maddi tazminat koşulu gerçekleşmemiş demektir çünkü ben zaten hayat standardımdaki düşüşü uygulamada genellikle irat olarak ödenen nafakayla peyderpey telafi etmekteyimdir. İşte bu ikisi arasında böyle bir ilişki var.

Peki eşlerin birbirlerine verdikleri cismani veya mülkiyet ihlalinin kaynaklı zararlarda ne olacak? Bakın aslında zarar denilince aklımıza genelde böyle kaba ihlaller, yani haksız fiil hukuku dediğimiz sistem içerisindeki haksız fiil zararları geliyor. Mesela fiziksel şiddet. Bir önceki oturumda uzun uzun konuştuk, koca kadını dövmüş, sakat bırakmış, yaralamış, ona ait olan bir eşyayı kırmış... Şimdi bakın bunlardan kaynaklanan hastane masrafları, iş göremezlik, ekonomik geleceğin sarsılması mesela, çok önemli, kadını sakat bırakmış, yüz güzelliğini bozmuş. Bunlara benzer cismani zararlarda veya eşya zararlarında, zaten genel hükümler devreye girecek ve bunlar genel hükümlere göre tazmin edilecek. Bu hususun altını çizmek lazım. Bu tarz haksız fiil teşkil eden davranışlar, boşanmanın sebebini oluşturur, buna hiç şüphe yok, ancak boşanmanın mali sonuçlarına dayanak oluşturmaz, haksız fiil tazminatına dayanak oluştururlar. Boşanmanın mali sonucunu oluşturan hüküm ise TMK m. 174 hükmüdür. Bu hüküm, boşanmanın sebebi olarak ortaya çıkan zararları değil, boşanmanın sonucunda ortaya çıkacak olan zararları düzenliyor. Bu önemli bir ayrım. Biraz evvel boşanmanın sebebi olarak gösterebileceğimiz haksız fiilden kaynaklı zararlar zaten genel hükümler kapsamında, hiç tartışmasız.

2.3. Boşanma Yüzünden Beklenen Menfaatlerin Zedelenmesi

Peki, hükümde başka hangi zararlardan bahsediliyor, mevcut zararlar dışında? Beklenen menfaatlerin zedelenmesinden bahsediliyor, ki bu açık söyleyeyim, yıllar aile hukuku anlatan bir hoca olarak öğrencilerime somutlaştırma, örneklendirme anlamında zorlandığım konulardan birisidir. "Beklenen menfaatin boşanma yüzünden zedelenmesi nedir hocam?" diyorlar bana; "Mesela bir sonraki yılın tatil organizasyonu iptal edilse, o da diyorlar TMK m. 174'ün kapsamına girer mi?"

Hâkimlerimiz tabii çok daha iyi takdir ediyorlardır bu tür zararları, uygulamada somutlaştırıyorlardır ama biz doktrin ve uygulamadan biliyoruz ki boşanma yüzünden beklenen menfaat kaybının tipik örneğini miras hissesi oluşturuyor. Biz bunu sıklıkla ifade ediyoruz ve tartışılıyor, ne gibi hususlar tartışılıyor burada? Mesela tazminat borçlusunun alacaklı taraftan önce ölmesinin hayatın akışına uygun olup olmadığı tartışılır, bu noktada beklenen miras hissesinin gideriminin de gerekip gerekmeyeceği yönünde bir dava süreci pekala işleyebilir maddi tazminat kapsamında. Şüphesiz ki şöyle bir şey var burada altını çizmemiz gereken, buradaki mevcut ve beklenen menfaatlerdeki azalmanın yüzde yüz telafisi yani tam tazminat dediğimiz, uğranılan zararların -zarar olarak addedilen eksilmelerin- tamamını karşılayacak yükseklikte bir tazminata hükmedilmesi söz konusu olmayacaktır. Aksi halde, boşanma sonucunda örneğin mirasçılığın ortadan kalkacak olmasının ya da eşlerin yollarını ayırmış iki insan olarak ayrı hayatlara devam edecek olmalarının bir anlamı kalmazdı. O yüzden de hüküm, uygun bir tazminattan bahsediyor, tam tazminattan bahsetmiyor. Peki bu uygun tazminatı hesaplarken hangi faktörler var? Hepsinden tek tek bahsetmeye gerek yok; ama bizim boşanma davalarındaki en büyük meselemiz ve belirleyici unsurumuz, kusur biliyorsunuz.

2.4. Boşanmanın Mali Sonuçlarına Hükmedilmesinde Kusurun Rolü

Kusur boşanmanın mali sonuçlarında, tazminata hem hükmedip hem hükmedilmemesi noktasında, hem de hükmedilecekse bunun tam mı, yarım mı, üçte bir mi neyse, yani tam tazminatta ne kadar azaltmaya gidileceğiyle ilgili başlıca kriter olarak karşımıza çıkıyor. Öyleyse kusur meselesine şöyle bir hızlıca bakalım. Boşanmada kusur bizde en çok mali sonuçlarla ilişkili bir kavram. Hatta denilebilir ki, bizim boşanma hukukumuzda, boşanmaya hükmetme noktasında, sadece kusur ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmayan, karma diyebileceğimiz bir sistem var. Yani şu iki şeyi birbirinden ayırabiliriz: Boşanmaya hükmetme ve boşanmanın sonuçları. Boşanmaya hükmetme bakımından karma sistem söz konusu, çünkü kusura dayanan sebepler olduğu gibi fiili ayrılık, anlaşmalı boşanma gibi kusurdan bağımsız sebepler var. Fakat boşanma hukukunda kusur en

çok nerde rol oynuyor dersek, işte bu mali sonuçlarda karşımıza çıkıyor.

Maddi tazminat açısından meseleye bakarsak; öncelikle tazminat borçlusunun mutlaka kusuru olması lazım. Zaten hukukumuzda tazminat, kusursuz sorumluluk dediğimiz istisnai halleri bir tarafa bırakırsak, her zaman için kusurlu olan bir kimseye uygulanan bir yaptırımdır diyebiliriz. Bu nafakayla tazminat arasındaki çok önemli bir fark. Nafakada nafaka borçlusunun kusuru gerekmez; çünkü nafaka tazminat değildir, nafakada zararın giderimi söz konusu değildir, sosyal bir amaca hizmet eden bir müessese söz konusudur. Dolayısıyla nafaka borçlusunun kusuru gerekmez iken, maddi tazminat mutlaka kusurlu taraftan istenebilir. Hüküm bunu açıkça ifade etmiş.

Peki tazminat alacaklısına bakarsak ne diyeceğiz? Tazminat alacaklısının kusuru bakımından o mutlaka ya tamamen kusursuz ya da daha az kusurlu olmak zorunda. Alacaklı söz konusu olduğunda nafakada da durum böyledir. Öyleyse gerek nafakada gerek tazminatta bir kusur yarıştırması içerisindeyiz taraflar arasında. Kim daha kusurlu, az veya çok, kim daha kusurlu kimin kusurunu neye göre daha az veya çok kabul edeceğiz gibi bir mesele söz konusu ve burada ulaşılan netice tazminat ve nafaka ödemesine yani cebe dokunuyor. Bizim ülkemizde boşanma davalarını bu kadar zorlaştıran, belki tarafların o ilk evlendikleri günden beri bütün kirli çamaşırlarını döküp ortaya saçtıkları, seksüel konulara varıncaya kadar konuşulması hiç hoş olmayan meselelerin dava dilekçelerine girmelerinin sebebi buradaki kusur karşılaştırması hatta bir tür kusur yarıştırması. Bu kusur karşılaştırmasını teorik olarak ortaya koyarsak, şunları söyleyebiliriz:

Bir kere öncelikle talep eden daha fazla kusurluysa zaten tazminat isteyemez. Bu hali hazırdaki nafaka düzenlememizde de böyledir. Her iki taraf kusursuzsa kimse kimseden tazminat isteyemez; ama nafaka isteyebilir. Her iki taraf da eşit kusurluysa yine kimse kimseden tazminat isteyemez; ama nafaka yine mümkün. O halde, özetle tazminat talep edenin daha az kusurlu olması gerekmektedir diyebiliriz. Böylece boşanmanın mali sonuçlarının neredeyse tamamen kusur takdiri yönünde ilerlediğini rahatlıkla tespit edebiliyoruz. Bu noktada, kusurun boşanmadaki etkisinin azaltılması arzu ediliyorsa, yani bir hukuk politikası tercihi olarak, mümkün

olduğunca kusurdan bağımsız bir boşanma sistemi kabul edilecekse ve boşanma davalarının daha az çekişmeli, daha medeni yürümesini sağlamak adına tazminat meselesinin çözüme kavuşturulması gerekiyor. Bu noktada ancak tazminatın genel hükümlere terk edilmesi sonucu ortaya çıkıyor. Bunun anlamı şu: Tazminat haksız fiillerdeki gibi tarif edilen bir zarar üzerine talep edilecek bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla boşanmada kimin kusurlu olduğu tartışmasının bir önemi kalmaz. Bu durumda hangi zararlar tazminatın kapsamına girer? Fiziksel saldırı, eşya zararları, bedensel bütünlük ihlalleri, bunlar şüphesiz ki tazmin edilecek ama genel hükümlere göre tazmini gereken zararlar olarak kalacak. Ancak böyle bir düzenleme hâlinde bu defa nafakanın nasıl düzenlendiği ekstra önemli bir hale gelir. Yani kusurdan bağımsız boşanma sistemi kabul edildiğinde, tüm mali sonuçlara bütüncül bakmak gerekir. Örneğin nafakanın nihai olarak nasıl düzenlendiğini gördükten sonradır ki, hatta mal rejimi tasfiyesi bakımından da boşanma davasının sonuna ertelemek yerine daha işlevsel bir zamanlamayla bazı mağduriyetler giderildikten sonradır ki, boşanma sonucu tazminatın tamamen genel hükümlere terkedilmesi önerilebilir.

Çok teşekkür ediyorum sabırla dinlediğiniz için.

VI. OTURUM: AİLE ADALETİNDE KURUMLAR ARASI İŞ BİRLİĞİ İHTİYACI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Moderatör: Sn. Bürge AKBULUT, Avrupa Konseyi Danışmanı,
Hümanist Büro Kurucu Ortağı

Sn. Alexander CLARK, Avrupa Konseyi Danışmanı, Birleşik Krallık Yargı Stratejisi Birim Başkanı

Hepinize güzel bir gün dilerim. Benden İngiltere ve Galler’de faaliyet gösteren Aile Adaleti Konseyi hakkında genel bir değerlendirme yapmam istendi. Konsey, aile adaleti sisteminde çalışan tüm kilit meslek gruplarını, devlet kurumlarını ve politika yapımcıları bir araya getiren bir koordinasyon ve iş birliği mekanizmasıdır.

1. Arka Plan

İlk olarak, biraz arka plan bilgisi vermek istiyorum. Konsey, aile sistemindeki paydaşlar arasında böyle bir kuruma ihtiyaç duyulduğu düşüncesiyle 2005 yılında merkezi hükümet tarafından yapılan bir kamu istişaresinin ardından kurulmuştur. Hükümet, konuyla ilgili istişarelerde bulunmuş ve gelen yanıtlar çok olumlu olmuş, böylece Konsey kurulmuştur. Bu, Birleşik Krallık’ta doğrudan bakanlık gözetiminin uygun görülmediği ihtisas kuruluşları için sıklıkla kullanılan bir mekanizma olan Kabine Yönetimindeki Kurum olarak da bilinen özel danışma organıdır. Konsey, 2011 yılından bu yana Aile Adaleti Kurulunun bir alt grubu ve eleştirel dostu olmuştur ki bu oldukça farklı bir yapıdır ve bu konuya daha sonra değineceğim.

2. Kilit İşlevler

Konsey, aile adaleti sisteminde çalışan, bu sistemi kullanan ya da bu sisteme ilgi duyan kişileri temsil eden bir kesimden oluşmaktadır. Konseye kıdemli bir aile hâkimi olan Aile Birimi Başkanı başkanlık eder. Konseyin sekreteryası Aile Birimi Başkanının özel kaleminin bir parçasıdır. Konseyin ana işlevleri, disiplinler arası bir bakış açısıyla yargıya, Aile Adaleti Kuruluna ve hükümete aile adaleti konularında bağımsız uzman tavsiyesi sağlamaktır. Konsey, Aile Adaleti Kurulunun dikkate alması için sistemler arası kilit konuları vurgular.

Konsey, Aile Adaleti Kuruluna önceliklerini nasıl yerine getirebileceği ve sistem çapında iyileştirme stratejilerini nasıl uygulayabileceği konusunda tavsiyelerde bulunarak eleştirel dost rolünü yerine getirir.

Konsey, aile adaleti sistemine dâhil olan profesyoneller için en iyi uygulama rehberini geliştirmek ve yaymaktan sorumludur. Aile adaletine ilişkin mevcut sosyo-hukuki araştırmalar hakkında bilgi sahibi olmak ve Aile Adaleti Kuruluna ve hükümete, yaptırılması gereken araştırmalar konusunda tavsiyelerde bulunmakla görevlidir. Araştırmalarda kaydedilen gelişmeleri izlemekte ve araştırmalardaki boşlukları tespit ederek hükümete bu doğrultuda tavsiyelerde bulunmaktadır. Konsey; hâkimleri, avukatları, sosyal çalışmacıları ve sisteme dâhil olan diğer profesyonelleri en son sosyo-hukuki ve mediko-hukuki araştırmaların bulguları hakkında bilgilendirmek için Aile Adaleti Kurulu ve hükümet araştırmacıları ile birlikte çalışır. Konsey, Aile Birimi Başkanına aile davalarında kullanılmak üzere gözden geçirilmiş yeni uygulama talimatları ve rehberlik ihtiyacı konusunda tavsiyelerde bulunur. Son olarak Konsey, Aile Adaleti Kuruluna, profesyoneller ve yerel aile adalet kurulları tarafından kullanılmak üzere uygun eğitim ve rehberlik konusunda tavsiyelerde bulunur.

3. Üyelik

Konsey üyeliği; hâkimler, avukatlar ve sosyal çalışmacılar dâhil olmak üzere aile adaleti sisteminde çalışan tüm kilit grupların bir kesitini yansıtmaktadır. Üyeler arasında çocuk doktorları gibi sağlık uzmanları ve psikologlar ve psikiyatristler gibi ruh sağlığı uzmanları da bulunmaktadır. Üyeler arasında çocuk sosyal bakım uzmanları, kıdemli bir sosyal hizmet yöneticisi, bir akademisyen, devlet memurları ve ebeveynlerin ve büyükanne ve büyükbaba gibi daha geniş aile üyelerinin menfaatlerini yansıtmak üzere ebeveyn ve aile gruplarının temsilcileri ve bir aile arabulucusu bulunmaktadır.

Konseyde Cafcass (Çocuk ve Aile Mahkemesi Danışma ve Destek Servisi) ve Cafcass Cymru (Galler) da dâhil olmak üzere sekiz devlet kurumu temsil edilmektedir. Cafcass, kamu hukuku ve özel hukuk davalarında aile mahkemesine sosyal hizmet danışmanlığı sağlayan kurumdur ve Cafcass

Cymru da Galler'deki eşdeğeridir. Diğer kilit kamu sektörü üyeleri arasında Adalet Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı bulunmaktadır. Eğitim Bakanlığının dâhil edilmesinin nedeni, sosyal hizmet ve bakım sistemindeki çocuklarla ilgili politikalardan sorumlu olmasıdır. Galler'de çocuk koruma, delege edilen bir konu olduğu için Galler Hükümetinden bir temsilci vardır, İngiltere Çocuk Komiseri ve Galler Çocuk Komiseri de çocuklar adına savunuculuk yapabilmeleri için üyedir. Ayrıca mahkemelerin operasyonel kolu olan Kraliyet Mahkemeleri ve Mahkemeler Servisinden üst düzey bir yönetici de bulunmaktadır.

4. Yapı

Konsey, üyelerinin bir alt grubu olan küçük bir yürütme komitesi tarafından yönetilmektedir. Aile Birimi Başkanının özel kaleminde bulunan küçük bir sekreteryaya tarafından desteklenmektedir. Bunlar Adalet Bakanlığında çalışan memurlar değil, Adli Ofis personelidir. Bu da konseyi herhangi bir merkezi hükümet biriminden daha da ayırmaktadır. Konsey yıllık bir iş planı hazırlar ve kendi önceliklerini belirler. İş planını Aile Adaleti Kurulu ile birlikte kabul eder. Dolayısıyla, Konsey büyük ölçüde bağımsızlığa sahiptir ancak esasında, önceliklerin Aile Adaleti Kurulunun öncelikleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Kurul, aile sistemindeki genel stratejik öncelikleri ve politikanın genel yönünü belirlemekten sorumludur. Konseyin yaptığı işlerin çoğu, zaman kısıtı olan çalışma grupları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir ve Aile Adaleti Kurulu ile resmi bir bağlantısı vardır. Konseyin başkanı olan Aile Birimi Başkanı aynı zamanda Aile Adaleti Kurulunun da gözlemcisidir; gözlemci olmasının nedeni yargı bağımsızlığıdır. Bir hâkimin performans konusunda bir bakana karşı sorumlu olması uygun değildir ve Kurul, Konseyin sorumluluğunda olan en iyi uygulama ve rehberlikten ziyade esas olarak sistemdeki performansla ilgilenmektedir.

2005 yılında ulusal Konsey kurulduğunda, ulusal Aile Konseyi ile aynı geniş disiplinler arası görev alanına sahip 42 yerel aile adalet konseyinden oluşan bir ağın başında yer almıştır. 2012 yılında Aile Adaleti Kurulu kurulduğunda, yerel organlar bir revizyonun ardından Yerel Aile Adaleti Kurulları olarak yeniden adlandırılmış ve yerel performans konularına odaklanmak üzere daha dar bir görev alanına sahip olmuştur. Performans yönetimi açısından

kilit yerel ilişkiler, atanmış aile hâkimi, herhangi bir bölgedeki baş aile hâkimi, yerel aile avukatları, yerel Cafcass ofisi başkanı, mahkemelere yönelik yerel sosyal hizmet servisi ve yerel makamlardaki çocuk hizmetleri müdürleri arasındadır. Yerel makamlardaki sosyal çalışmacılar, ihmal veya istismarla ilgili endişelerin olduğu ailelerle doğrudan birincil sosyal çalışmayı sağlar.

5. Temel Özellikler

Konseyin temel özellikleri nelerdir? Konsey, hükümetten bağımsızdır ve üst düzey yargı başkanlığı ve sekreteryanın Aile Birimi Başkanının özel kaleminde yer alması ile bu vurgulanmaktadır. Konsey, disiplinler arası bir üyeliğe sahiptir. Üyeleri arasında sadece hâkimler ve avukatlar değil, aynı zamanda sosyal çalışmacılar, akademisyenler ve sağlık uzmanları da yer almaktadır. Dolayısıyla üyelerinin çeşitli uzmanlık alanları bulunmaktadır. Konsey bir ihtisas organıdır ve tüm üyeler kendi alanlarında seçkin olarak kabul edilmektedir. Konsey, farklı kesimlerin menfaatlerini savunmak yerine, bir bütün olarak aile adaleti sisteminin menfaatlerini bütüncül bir bakış açısıyla ele alır. Üyeler, şeffaf bir kamusal atama sürecinin ardından Konseye katıldıklarında, kendilerinden tüm sistemin yüksek yararını bütüncül bir bakış açısıyla ele almalarının beklendiği kendilerine açıkça belirtilir.

6. Konseyin Reform Rolü

Konseyin reform ve değişimdeki rolü nedir? Konsey, operasyonel politika konuları olarak tanımlanabilecek konulara ve en iyi uygulamaların teşvik edilmesine odaklanmaktadır. Genel strateji, öncelikler ve finansman konusunda bakanlık kararlarını yürürlüğe koyan Aile Adaleti Kurulu tarafından belirlenir. Kurul, performans yönetimine odaklanır ve sistemin en tepesinde yer alır. Sistemin en altında ise, mahkeme kurallarının oluşturulmasına ilişkin detaylarla ilgilenen Aile Usulü Kural Komitesi yer almaktadır. Dolayısıyla, bu ikisi arasında, bakanlar tarafından karara bağlanan önemli politika konuları, en üstte Kurul tarafından belirlenen strateji ve en altta Kurallar Komitesi prosedürünün ayrıntıları arasında, aile adaleti sisteminin etkinliğini ve etkililiğini artırmaya ilişkin geniş bir operasyonel politika konuları alanı vardır.

Konseyin temel faaliyetleri arasında en iyi uygulamaların belirlenmesi ve teşvik edilmesi, aile adaleti sistemiyle ilgili çok çeşitli konularda rehberlik sağlanması, merkezi hükümet birimleri ve kurumlarından gelen kamu istişarelerine yanıt verilmesi yer almaktadır. Konsey, aile adaleti sistemini etkileyen kamu istişarelerine yetkisi dâhilinde tavsiyelerde bulunur ve yanıtlar verir. Konseyin önemli başarılarından biri de hâkimlerin çocuklarla görüşmesine ilişkin sağladığı rehberlik olmuştur. Hâkimlerin kamu ve özel hukuk davalarında çocuklarla görüşmesine yönelik rehber 2010 yılında Konsey tarafından uygulamaya konulmuştur. Rehber, hâkimleri yeterli olgunluk ve idrake sahip çocuklarla, başka bir deyişle çocuğa bağlı olarak genellikle yedi ila on bir yaş arasındaki çocuklarla görüşmeyi düşünmeye teşvik etmektedir. Bu görüşme, çocuğun isteğine bağlıdır ve hâkimin takdirine tabidir. Görüşmenin amacı delil toplamak değil, mahkeme sürecini çocuğa açıklamak, hâkimin rolünü anlatmak ve çocuğa sesinin duyulacağı ve görüşlerinin dikkate alınacağı konusunda güvence vermektir.

Konseyin sağladığı rehberlik, 2010 yılında istisnai bir durum olarak görülen çocuklarla görüşmeye yönelik adli tutumların, bugün ana akım olarak kabul edilmesine yardımcı olmuştur. Bu, Konseyin çalışmalarının yargı tutumlarında nasıl bir değişim yarattığının bir örneğidir; bir zamanlar, hâkimlerin yargılamalarda çocuklarla görüşmeleri konusunda önemli düzeyde isteksizlik vardı. Bu husus, birçok hâkim tarafından uygun görülüyordu. Ancak bu rehber, tutumlarda bir değişim yaratmış olup artık hâkimlerin yargılamalar sırasında çocuklarla görüşmesi çok daha yaygın bir uygulamadır. Ancak yine de bu, delil toplamak amacıyla değil, çocuğa neler olup bittiğini açıklamak ve görüşlerinin dikkate alınacağı konusunda güvence vermek için yapılmaktadır.

Daha güncel bir örnek olarak, Birleşik Krallık'ta ebeveynlerden birinin, diğerini çocuğunu kendisinden uzaklaştırmakla suçladığı yabancılaştırıcı davranışlar konusunda pek çok tartışma yaşanmıştır. Konsey şu anda, yabancılaştırıcı davranış iddialarının ortaya atıldığı vakalar için hazırladığı taslak rehber hakkında kamuoyu nezdinde istişarelerde bulunmaktadır. Taslak rehber şu hususları kapsamaktadır: Hasmane tutumun anlaşılması, ebeveynlerin psikolojik manipölasyon ve davranışları, uzmanların uygun kullanımı, vaka yönetimi konuları ve çocuğun refahına ilişkin kararlar.

7. Bilirkişi Beyanının Kullanımına İlişkin Rehberlik

Konsey, bilirkişilerden faydalanmaya ilişkin yşnlendirmeler ortaya koymaktan sorumludur. Birkaç yıl önce, bazı kamu ve özel hukuk davalarında yanlış bilirkişilerin görevlendirilmesi ya da uygun niteliklere ve deneyime sahip olmayan bilirkişilerle çalışılması ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Bu durum, avukatların farklı dava türleri için hangi tür uzmanlara talimat vermeleri gerektiği konusunda daha iyi bilgilendirilmelerine yönelik sağlanan uygun rehberlik ile iyileştirilmiştir. Psikologlarla ilgili özel bir durum söz konusu olmuş; birçok avukat, farklı psikolog türleri konusunda kafa karışıklığı yaşamış ve bazen baktıkları davada kendilerine en iyi şekilde yardımcı olamayacak olan psikologlarla çalışmışlardır. Bu karışıklık Konseyin uygun yşnlendirmeleriyle çözülmüştür.

Bilirkişilerden faydalanma Konsey için daimi bir odak noktasıdır ve Konsey, Aile Mahkemesine en iyi şekilde yardımcı olmak için bilirkişilere nasıl talimat verileceği, ne tür bilirkişilerden faydalanılacağı, bu bilirkişilerin hangi niteliklere sahip olmaları gerektiği ve raporlarını nasıl yazmaları gerektiği konusunda rehber yayımlamıştır. Birkaç yıl önce özel hukuk davalarında bilirkişi raporlarının niteliğine ilişkin önemli ölçüde memnuniyetsizlik söz konusuyken, bu durum mahkemenin bir bilirkişi raporunda ne aradığına ilişkin ortaya koyduğu yşnlendirme ve eğitim sayesinde büyük ölçüde iyileştirilmiştir. Sorunlardan bazıları, mahkemenin bilmesine gerek olmayan konulara odaklanan ve mahkemelerin gerçekten bilmek istediği konularda yeterli bilirkişi tavsiyesi sağlamayan çok uzun ve gereksiz ayrıntıların yer aldığı raporlardı. Standart paragrafların çok fazla kesilip yapıştırıldığı ve mahkemeye yeterli nitelikte bilirkişi tavsiyesi sağlamayan çok kötü uygulama örnekleri vardı. Bu, ele alınmasında Aile Adaleti Konseyinin çalışmalarının kilit rol oynadığı büyük bir sorundu.

8. Mevcut İş Akışları

Konsey, son yıllarda çocukları ilgilendiren aile hukuku davalarında gizli kayıtların kullanılmasını ele almıştır. Akıllı telefonların ortaya çıkışı ve ebeveynler arasındaki ocuk teslimlerinde gördüğümüz gizli kayıtlar, ebeveynler arasındaki konuşmaların rıza olmaksızın kaydedilmesi ve

profesyonellerin, genellikle sosyal çalışmacıların kayda alınması söz konusuydu. Konsey, gizli kayıt yoluyla elde edilen delillerle nasıl başa çıkılacağı ve bunların davalarda kabul edilebilir delil olarak değęerlendirilip değęerlendirilmeyeceğı konusunda bir rehber hazırlamıştır.

Konsey ayrıca intihar konusuna da odaklanmıştır. Ne yazık ki aile davalarında önemli düzeyde intihar vakası yaşanmaktadır. Konsey, uzmanların uyarıcı işaretler konusunda daha bilinçli olmalarını sağlamak amacıyla bir rehber hazırlamıştır. Ayrıca ev içi şiddet, tıbbi tedavi vakaları, yabancılaştırıcı davranışlar ve mali ihtiyaçlar üzerinde de durulmaktadır. Konsey, mali ihtiyaçlar konusundaki çalışmalarında, mahkemenin mali kararlarda takdir yetkisini nasıl kullandığını ortaya koymuştur. Bu husus, profesyoneller ve temsil edilmeyen taraflar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu rehber, şu anda yeni bir baskıda güncellenmektedir. Konseyin çocukları ve Gençleri Aydınlatma Grubu, ocukların ebeveynleri ya da erken dönem yaşamları hakkında kendilerini zorlayabilecek bilgileri öğęrenmelerinin ne zaman uygun olacağına dair bir rehberlik çalışması yürütmektedir. Bu durum genellikle çocukların bakıma alındığı kamu hukuku davalarında söz konusudur. Bunlar mevcut çalışma akışlarıdır.

Konsey, halka açık etkinliklerden oluşan bir programa ev sahipliğı yapmaktadır. Konsey, her yıl halkın şahsen veya uzaktan katılabileceğı bir açık toplantı düzenler. Konsey bünyesinde konferanslar, paneller, tartışmalar, yıllık anma konferansı, ihtisas sempozyumu düzenlenir ve internet tabanlı seminerler hazırlanır. Konsey ayrıca, genellikle tıbbi uzmanlığı olan bilirkişiler olmak üzere diğer bilirkişileri de kendi disiplin ve uzmanlık alanlarındaki bilirkişileri, aile davalarında mahkemede görüş verirken görmelerini sağlamak amacıyla bir program yürütmektedir. Burada amaç, mevcut bilirkişi havuzunu artırmak için bilirkişileri aile mahkemelerinde görüş vermeye teşvik etmektir. Birak yıl önce, bir dizi disiplinde bilirkişi temininde sorunlar vardı ve bazı uzmanlık alanlarında eksiklikler hââ devam etmektedir. Konseyin ne yaptığına dair genel bilgiler bu şekilde. Oturumun sonunda sorularınızı almaktan memnuniyet duyacağım.

Sn. Zeynep KURNAZ, Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 28. Hukuk Dairesi Başkanı

İyi akşamlar; bana kalan kısa sürede sunumumu tamamlamaya çalışacağım, şimdiden ilginiz için teşekkür ederim.

Toplumun temelini oluşturan aileye ilişkin dava ve işlerin çözümü, aile bireylerinin haklarının korunması için 09.01.2003 tarih 4787 sayılı Kanun ile aile mahkemeleri kurulmuş ve bu yasa ile aile mahkemelerinin, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 2. Kitabı ile 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işlere, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizine ve kanunda verilen diğer görevlere bakmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu kanun kapsamında verilen görevler yerine getirilirken diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği ve koordinasyon içinde çalışılması gerekmektedir. Yasal düzenleme olarak 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Hükümlerinin yerine getirilmesinde kurumlar arası koordinasyonun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunundaki tedbirlere hükmedilmesi hâlinde bu tedbirlerin yerine getirilmesinde görevli Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve yerel yönetimler arasında koordinasyonu sağlama görevinin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yerine getirileceği hükme bağlanmıştır. Uygulamada da bu koordinasyon ve iş birliğinin olmaması hâlinde pek çok problemin ortaya çıktığı yadsınamaz bir gerçektir. Kırılgan grupların özellikle kadın ve çocuğun daha fazla örselenmemesi, şiddet olayının hiç gerçekleşmeden müdahale edilebilmesi, şiddetin daha ciddi boyutlara ulaşmaması, ikincil mağduriyetlerin yaratılmaması, rehabilitenin daha kolay yapılabilecek aşamada ihtiyaç sahiplerine ulaşılabilmesi, hak kayıplarının yaşanmaması için iş birliği ve koordinasyonun sadece yargılama

aşamasında değil, yargılama öncesinde ve kararların - tedbirlerin infazı aşamasında da olması elzemdır. Uzun yıllar ilk derece mahkemelerince verilen kararların temyiz kanun yolu incelemesinde tetkik hâkimi olarak, sonrasında da Bölge Adliye Mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle birlikte, ilk derece mahkemesince verilen kararların istinaf kanun yolu incelemesinde üye hâkim ve başkan olarak görev yapmış birisi olarak uygulamadaki karşılaşılan sorunlar tarafımda da tespit edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle;

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi ve Anayasa'nın 36. maddesi gereğince adil yargılanma hakkının genel unsurlarından biri de adalete erişim hakkıdır. Aile bireylerinin, özellikle kadınların adalete erişimlerinin güçlenmesine yönelik olarak barolarla iş birliği ve koordinasyon içinde çalışılması önemli bir ihtiyaçtır. Bizzat aile bireyleri tarafından açılan davalarda, hukuki bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak ciddi hak kayıpları olmaktadır. Mahkeme süreci başladıktan sonra, adli yardım talep edilse de, bazen telafisi imkansız yada beklenmeyen sonuçlar doğmaktadır. Örneğin, davacı asıl tarafından açılan boşanma davalarında dayanılacak vakıaların ve bu vakıaları ispata yarar delillerin süresinde usulüne uygun olarak gösterilmemesi sebebiyle dava retle sonuçlanabilmekte, tarafların ferî talepleri, nafaka gibi, tazminat gibi süresinde usulüne uygun olarak talep edilmediğinden, bu sebeple boşanma davasında bu talepleri hakkında karar verilmemekte, ayrı bir dava ile talep edilmek zorunda kalınmaktadır. Ciddi bir zaman kaybına yol açtığı gibi boşanma davası içerisinde talep edildiğinde ayrıca harca tabi olmayan bu ferî talepler yönünden açılan ayrı davalar nispi harca tabi olmakta, yine nafaka, tazminat taleplerinin kısmen kabulü hâlinde boşanma davaları içinde diğer taraf lehine ayrıca vekalet ücreti taktir edilemezken, bağımsız açılan nafaka, tazminat davalarında nafakanın tamamının reddi (kısmen kabul hâlinde AAÜT 9/2 maddesi uyarınca vekalet ücreti verilmez.) tazminatın tamamen yada kısmen reddi hâlinde vekalet ücreti taktiri gerekmemekte, bu da özellikle ekonomik gücü zayıf olan eşi zora sokmaktadır. Yine zina yada hayata kast gibi önemli bir aile içi sorunun bulunduğu hallerde davacı tarafça özel boşanma sebebiyle dava açılmadığı taktirde genel boşanma sebebiyle açılan davada, davalı taraf davacı tarafa kusur yükleyebilmekte ancak, özel boşanma sebebiyle açıldığı taktirde davalı taraf davacı tarafa kusur yükleyememektedir. Zina

yapan yada hayata kast eden davalı eş tam kusurlu olabileceksen, genel boşanma sebebiyle açılan davada davacı tarafa da kusur yüklenmekte, davacı taraf bazen eşit hatta ağır kusurlu hale gelebilmektedir. Yine zina ve hayata kast sebebiyle boşanmaya karar verildiği taktirde TMK 236/2 hâkim kusurlu eşin artık değerdeki pay oranının hakkaniyete uygun olarak azaltılması veya kaldırılmasına karar verebilmekte, ancak genel boşanma sebebiyle açılan davada zina yada hayata kast vakıası ispatlansa dahi, davacı taraf TMK 236/2 maddesindeki bu haktan yararlanamamaktadır. Yine TMK 337. madde gereğince bildiğiniz üzere evlilik dışı çocuğun velayet hakkı anneye aittir. Anne babayla soybağı herhangi bir şekilde kurulduğu taktirde ve baba çocuğu bir süre sonra yanına aldığında, sadece soybağı kurulmasıyla velayet hakkı babaya geçmediği halde, çocuğun velayetinin kendisine verilmesi talepli olarak dava açmakta, bu dava hukuki yarar dava şartı yokluğundan usulden reddedilmekte, karşı tarafın vekili varsa davacı anne aleyhine vekalet ücretine karar verilmekte, yine bahsettiğim örnekten devam edersek anne evlilik dışı dünyaya getirdiği çocuk için baba ile soybağının kurulması hâlinde nafaka talep edebilmekte, ancak kendisi için erkekten nafaka istemesi mümkün bulunmamaktadır. Çoğu zaman anne kendisi için nafaka talep etme hakkı olmadığından çocuk için de isteyemeyeceği düşüncesiyle bu hakkından habersiz olarak çocuğu babadan nafaka almadan zor koşullarda büyütmek zorunda kalmaktadır. Bunlardan daha vahimi de haklarını bilmediği için uzun yıllar fiziksel, psikolojik, cinsel şiddetin her türlüüne maruz kaldığı halde bunu bir kader olarak gören ve mahkemeye başvurmayan kadınlardır. Bahse konu örneklerden de anlaşıldığı üzere, yargılama sürecinden önce aile bireylerinin bilinçlendirilmesi, farkındalıklarının artırılması, öncesinde ve yargılama sürecinde hukuki yardım almak taraflara büyük kolaylık sağlamakta, bu nedenle de boralarla iş birliği ciddi önem arz etmektedir.

Yargılamanın temelini oluşturan hukuki dinlenilme hakkına değinilmek gerekmektedir. Hukuki dinlenilme hakkı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 27. maddesinde düzenlenmiştir. Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri kendi hakları ile bağlantılı olarak, hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler.

Bu hak;

- yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını,
- açıklama ve ispat hakkını,
- mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir.

Taraflara dayandıkları iddia ve vakıaları ispat etme imkanı eşit olarak tanınmalıdır. İddia ve savunmanın ispat edilebilmesi için temel gereksinim yargılama hakkında bilgi sahibi olmaktır. Yargılama safahatının taraflardan birinin giyabında yürütülmesi adil yargılanma hakkının ihlali olacaktır. Özetle tarafların dosya hakkında bilgi sahibi olmaları usul kanunları çerçevesinde safahat konusunda bilgilendirilmeleri iddia ve savunmalarını eşit olarak sunma imkanının tanınması hukuki dinlenilme hakkının gereğidir. Davalıya usulüne uygun olarak dava dilekçesi tebliğ edilmeden, ya da dosyaya ibraz edilmiş sosyal inceleme raporunun taraflara usulünce tebliği sağlanmadan mahkemenin hüküm kurması hukuki dinlenilme hakkının ihlali olarak kabul edilecektir. Yine mahkemenin tüm kararlarını gerekçeli olarak vermesi de savunma hakkı için çok önemlidir. Bu kapsamda hukuki dinlenilme hakkı, bilgilenme/bilgilendirme, açıklama yapma, yargı organlarınca dikkate alınma ve kararların gerekçeli olması gibi hususları içerdiği açıktır. Bilgilenme hakkı, yargılamanın içeriğine dair tam bir bilgi sahibi olmanın yanında gerek karşı tarafın gerekse de yargı organlarının dosya içeriğine yapmış oldukları işlemleri öğrenmelerini kapsar. Bilgilenme/bilgilendirme hakkının etkin biçimde kullanılabilmesi için gönderilecek tebligat ve davetiyelerde kanunda öngörülmüş şekil şartlarına sıkı sıkıya uyulması gerekmektedir. Ayrıca bu hak sadece davanın başındaki iddia ve savunmalar açısından değil yargılamanın her aşamasında dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda devam eden bir yargılamada, tarafların açıklamaları için bilgilendirme yeterli olmayıp yargılamada yer alan diğer kişilerin (tanık, bilirkişi gibi) açıklamaları açısından da önemlidir. Bilgilenme hakkının usulüne uygun kullanımı ile tarafların haklarında öğrendikleri isnat ve iddialara karşı beyanda bulunabilme, davaya yönelik bilgi ve belge verebilme yani açıklama yapma hakkı da hukuki güvenceye

bağlanmaktadır. Böylece davanın her iki tarafına eşit şekilde açıklama yapma hakkı tanınması ile adaletin görünür kılınması sağlanacaktır. Açıklamada bulunma hakkı, tarafların, yazılı veya sözlü şekilde iddia ve savunmalara karşı itirazda bulunabilme, davaya ilişkin beyanda bulunmalarını sağlar.

Yetkili makamlar tarafından bir takım hukuki işlemlerin, bunların hukuki sonuçlarından etkilenmeleri amaçlanan kimselere kanuna uygun şekilde bildiri ve bu bildirimin de usulüne uygun şekilde yapıldığının belgelenmesi olarak tanımlanan tebligat, Anayasa ile güvence altına alınan iddia ve savunma hakkının, daha da özelde hukuki dinlenilme hakkının tam olarak kullanılması ve bu suretle adil bir yargılamanın yapılmasını sağlayan çok önemli bir araçtır. Dolayısıyla tebligat sorunlarının çözülmesi, yargının etkinliğinin sağlanması açısından büyük önem taşır. Uygulamada boşanma davaları gibi yazılı yargılamaya tabi davalarda ya da velayet ve münhasıran nafakaya ilişkin basit yargılamaya tabi davalarda aile bireylerine özellikle eşlere yapılan tebligatların çoğunlukla usule uygun olmadığı görülmektedir. Özellikle eşlerin mernis adreslerinin birlikte yaşamayı sonlandırmalarına rağmen değiştirilmediği, bu haliyle davada hasım durumunda bulunan tarafın yaşadığı konuta tebligatın çıkarıldığı, yine çok sık karşılaştığımız Tebligat Kanununun 21/1 ve 21/2 maddeleri uyarınca yapılan tebligatların usulüne uygun olmadığı, bilinen son adrese tebligat çıkarılıp bila tebliğ dönmeden doğrudan 21/2 maddesine göre tebliğ yapılması, 21/1. Maddeye göre yapılan tebligatlarda kimden bilgi alındığının ve imzanın tebliğ mazbatasında yer almaması yada imzadan imtinaya ilişkin açıklamanın bulunmaması gibi tebliğ memurlarının tebligat mazbatasında yer alması zorunlu hususlara yer vermediği görülmektedir. Bu durumun yargılamanın uzamasına ve gereksiz masrafa sebebiyet verdiği tartışmasızdır. Bu durumun önüne geçebilmek için belirttiğimiz gibi diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği ve koordinasyon içerisinde olmamız gerekmektedir. Bu hususlara değinirsek;

- Ülkemizde tebligatın yapılamadığı bir coğrafi alan bulunmamaktadır. Ancak, muhatabın adresinin doğru bir şekilde belirlenmesine ilişkin güçlükler yaşanmaktadır. Bu bağlamda, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu9 (NHK.) ile benimsenen Merkezî Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) ile bu kapsamda oluşturulan Adres Kayıt Sistemi'nde (AKS) bulunan

yerleşim yeri adreslerinin güncel ve doğru olması gerekmektedir. Muhatabın adres kayıt sisteminde yerleşim yeri adresinin bulunmaması ve adresinin meçhul olması, ilanen tebligat yapılmasına yol açmaktadır. İlanen tebligat ise, yargılama giderlerini artırmakta ve zaman kaybına yol açmaktadır. Merkezî Nüfus İdaresi Sistemi'nin amaçlandığı gibi çalışabilmesi için, vatandaşların kimlik ve adres bilgilerini güncel ve gerçeğe uygun bir suretle bildirmelerinin sağlanması gerekmektedir.

- Uygulamada tebligat işlemlerine ilişkin pek çok sorun yaşanmaktadır. Bu sorunların temelinde toplumda tebligata ilişkin yanlış algının bulunması yatmaktadır. Bireyler, tebliğ evrakını kabul etmenin kendi aleyhlerine hüküm doğuracağına ilişkin bir genel kanaata sahiptir. Her bir spesifik tebligat sorunu tespit edilerek mevzuat değişikliği veya eğitim faaliyetleri ile bu sorunlar çözülsede dahi, bireylerdeki tebligat algısının değiştirilmemesi, tebligata ilişkin başka sorunlara yol açacaktır. Bu bağlamda, tebligat sorunlarını çözmede temel felsefe toplumdaki tebligat algısını değiştirmek olmalıdır. Tebligatın muhatabın hukukî dinlenilme hakkını, bu bağlamda adil yargılanma hakkını gerçekleştirmek için temel araç olduğu bilinci yerleştirilmelidir. Tebligatın yapılması zorunluluğu topluma anlatılmalıdır. Tebliğ evrakının alınması gerektiği, tebliğ evrakının alınmamasının muhatap bakımından hak kayıplarına yol açacağı hususunda kamu spotu, broşür vb. araçlarla kamuoyu bilgilendirilmelidir. Tebligatta kamu otoritesinin gücü uygulamaya geçmelidir.

- Ülkemizde mahalle, cadde ve sokak isimlerinin sıklıkla değiştirilmesi, bu bağlamda farklı sebeplerle bina numaralarının değişmesi adres tespitini güçleştirmektedir. Bu tür değişikliklerin sık sık olması, sistemi işlemez hale getirmektedir. Mahalle, cadde ve sokak isimlerinin zaruriyet olmadığı sürece değiştirilmemesi, değişiklik yapılması durumunda da, posta dağıtım sistemi, eski isimlere uygun olarak yapılan tebligatı ulaştıracak şekilde tasarlanmalıdır. Eski isimlerin yeni karşılığı dağıtım sisteminde bulunmalıdır. Bu bağlamda adres standardının bir an evvel ülke genelinde uygulanması gerekmektedir.

- Tebligat memurlarının eğitimi çok önemlidir. Tebligat memurları, tebligat konusunda eğitime ihtiyaç duydukları aşîkârdır. Tebligat memurlarının tebliğ sırasında karşılaştıkları sorunlara, kısa sürede cevap bulabilecekleri el kitapları olmalı ya da telefonla bu hususta bilgi alabilecekleri bir merkez kurulmalıdır. Yine burada Tebligat işlemleri bakımından PTT bünyesinde ayrı bir birim oluşturulabilir ve Tebligat işlerinde çalışan posta memurları, diğer posta memurlarından ayrılabilir.
- Elektronik tebligat, posta ile yapılan tebligatların neden olduğu zaman ve işgücü kaybının önüne geçecektir. Elektronik ortamda tebligat yapılması suretiyle, tebligat işlemlerinin kısa sürede tamamlanması ve ucuz olması öncelikle makul sürede yargılanma hakkının ve usul ekonomisi ilkelerinin gerçekleşmesine hizmet edecektir. Bu nedenle yurt içi ve özellikle yurt dışında yaşayanlara yapılacak tebligatlarda e- tebligat uygulamasının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Aile mahkemelerinin işleyişinde önemleri gözardı edilemeyecek diğer bir grup da uzmanlardır. 4787 sayılı Kanun ile aile mahkemelerinin bünyesinde görev alan uzmanlar 17.10.2019 tarihli 7188 sayılı Kanun’la mahkemelerle bağlantıları kesilerek Adalet Bakanlığı bünyesine alınmış, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri bünyesinde görev yapmaktadırlar. 4787 sayılı Kanun ve Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği’nin 26., 35. ve 36. Maddeleri uyarınca uzmanların hangi konularda göre yapacakları düzenlenmiş olup, suça sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan çocukların kaygı düzeylerinin düşürülmesi, kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve haklarında gereken tedbirlerin belirlenebilmesi, çocuğun ifadesinin alınması, sosyal inceleme raporu hazırlanması veya diğer işlemler sırasında kendisini rahat ifade edebilmesi ve uygun koruyucu ve destekleyici tedbirlerin belirlenebilmesi için mahkemelerce görevlendirilebilirler. Yine, hâkimin istemi üzerine müdürlükçe uzman davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin sosyal inceleme yapmak ve rapor hazırlamak, mahkeme tarafından sosyal inceleme raporunun yanında çocuğun beyanına tekrar başvurulmak istenilmesi durumunda adli görüşme odasında alınacak beyan sırasında hazır bulunmak, duruşmada dinlenilmesine karar verildiği

hallerde çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek kendisini rahat ifade etmesini sağlamak amacıyla çocuğu duruşmaya hazırlamak, duruşmada hazır bulunmak ve görüş bildirmek, yapılan iş ve işlemler sırasında gerekli görülmesi hâlinde tarafların aile, boşanma veya ebeveyn danışmanlığına yönlendirilmesi hususunda aile mahkemesine görüş bildirmek, çocuğun üstün yararını göz önünde bulundurmak suretiyle hazırlanan sosyal inceleme raporunda, çocuk ve ebeveynleri hakkında uygulanabilecek tedbirlere yönelik görüş bildirmek, ihtiyaç duyulması hâlinde taraflar hakkında evlilik birliğinden doğan yükümlülöklere ve müştterek çocuklarla ilişkilere dair uygun tedbirler önermek ve mahkemece verilecek diğler görevleri yapmak üzere görevlendirilir.

Tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, Adalet Bakanlığınca adliyelerden görevlendirilen psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılar uzman olarak görevlendirilir. Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğler kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılacağı, 4787 sayılı Kanun'da düzenlenmiştir. Türkiye'de 168 adliyede Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlökleri kısa adıyla ADM'ler kurulmuş olup, bu müdürlöklere bulunduğu adliyelerde uzmanlar buralardan temin edilirken, halen 429 adliyede ADM bulunmadığından bu adliyelerde diğler kamu, kurum ve kuruluşlarında uzman temin edilmektedir. Ancak dışarıdan temin edilen bu uzmanlar çoğru zaman aranan yeterlilikte olmadığından yada daha önce bu hususta deneyimi bulunmadığından gelen raporlar karar vermek için yeterli olmamakta çoğru zaman ek rapor alınması yada bir uzman (üçlü) heyetinden yeniden rapor alınması ihtiyacı doğmaktadır. Bu da yargılamanın uzamasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple, öncelikle ADM'lerin sayısının hızla artırılması, dışarıdan temin edilen uzmanlar için özellikle Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile Bakanlığı bünyesinde bulunan uzmanlar için bu yönde eğitimler verilmesi için ilgili bakanlıklarla iş birliği ve koordinasyon içinde çalışılması elzemdir.

İçişleri Bakanlığı ile yine iş birliği ve koordinasyonun artırılması zorunludur. Şöyle ki; risk analizi, vakianın doğru tespiti ve müdahaleye ilişkin sürecin doğru yürütülmesi için kolluk önemli bir yer teşkil etmektedir. Kolluğun aile içi şiddete bakış açısı, şiddet olaylarının normalleştirilmesi, tarafların barıştırılmaya çalışılması, bunun sonucunda yeni şiddet olaylarının ortaya çıkması, maalesef sık sık duyduğumuz şikayetlerdendir. Bu sebeple, özellikle Aile İçi Şiddetle Mücadele Şube Müdürlüğü ile polis merkezlerinde ve Jandarma Genel Komutanlığı Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği ile jandarma karakollarında konuya ilişkin eğitim almış personelin görevlendirilmesi, bu alanda çalışan personelin dönem dönem eğitime tabi tutulması, kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin iş birliği ve koordinasyonun sağlanması için ilgili kamu, kurum ve kuruluşlarıyla veri entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması zorunludur. Gizlilik kararlarının entegrasyonunun sağlanması, elektronik kelepçe sayısının artırılması, ülke genelinde bunun yaygınlaştırılması da acilen çözüme ihtiyaç duyulan sorunlar arasındadır.

Sağlık Bakanlığınca, sağlık personeli tarafından kendilerine başvuran hastalarda şiddete dair emareler gördükleri takdirde gecikmeksizin bunları bildirmeleri, bu hususta farkındalıklarının olması, Çocuk İzleme Merkezlerinin sayısının artırılması ve niteliğinin geliştirilmesi, şiddet uygulayan yada uygulama ihtimali bulunan kişilere yönelik olarak sağlık tedbirlerinin uygulanması, mağdura hizmet sunan personele düzenli olarak eğitim verilmesi, 6284 sayılı Kanun kapsamında verilen sağlık tedbirlerinin uygulanması sürecinde sağlıkçıların bu kararı hasta hakları çerçevesinde değerlendirerek kişi tedaviyi kabul etmediği takdirde ŞÖNİM'e ve aile mahkemesine kişinin tedaviyi kabul etmediği bildirilmekle yetinmeyip, bunun kamu otoritesini sağlamak amacıyla verilmiş bir yaptırım olduğunun göz önünde tutulması gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığınca, çocukluktan itibaren bireylerin aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet konusunda bilinçlendirilip, farkındalık yaratılması, çocuğa en kolay ulaşabilen hatta bizzat çocuğu dinleyebilme, çocuktaki değişiklikleri fark etme şansı olan tüm yönetici ve öğretmenlere aile içi şiddet ve çocuğa yönelik şiddet, ihmal, istismar konusunda eğitim verilmesi,

uzman olarak görevlendirilen ve görevlendirilme ihtimali bulunan rehber öğretmen ve diğer öğretmenlere aile, aile içi şiddet konusunda düzenli eğitim verilmesi gerekmektedir. Bu şekilde birçok vakaya daha şiddet gerçekleşmeden yada kronik bir aşamaya gelmeden müdahale etme şansımız olabilir. 6284 ve 5395 sayılı Kanun kapsamında tedbir talepli gelen dosyalarda kadın ve çocuğa ilişkin birçok vaka kronik hale gelmiş oluyor. Zamanında verilerin gelmesiyle erken aşamada müdahale etme şansımız doğabilir. Aksi halde rehabilite etmemizin çok güç hatta imkansız olduğu vakalarla karşılaşırız.

Diyanet İşleri Başkanlığınca, din görevlilerinin ailenin önemi, aile bireylerinin hakları, sorumlulukları, kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilişkin farkındalık konusunda eğitilerek bunun hutbe ve vaazlarda vurgulanması,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca, aile bireylerinin çalışıp çalışmadığı, çalışmaları hâlinde gelirlerine ilişkin verilere mahkemelerce kolay ulaşılabilmesi için bu kayıtların düzenli olarak güncellenmesi, bu husus özellikle nafaka tayininin gerekip gerekmediği, nafaka ve tazminat miktarlarının belirlenmesi için önem arz etmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca, özellikle 6284 sayılı Kanun ile Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verilmesi amacıyla Bakanlık bünyesinde kurulmuş olup, yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana faaliyet göstermekte iseler de, nüfusa göre yeterli personelin bulunmaması, yedi gün yirmi dört saat esasına göre çalışmaları gerektiği halde, kolluk tarafından arandıklarında muhatap bulunamaması, öfke kontrolü gibi eğitimler için yeterli uzmanların bulunmaması, diğer kurumlarla özellikle kollukla koordinasyon eksikliği ilk akla gelen sorunlardır. Bunlarında bakanlık tarafından en kısa zamanda çözülmesi gerekmektedir.

Bakanlık tarafından yapılmakta olan aile ziyaretleri sonucunda hazırlanan raporlar sayesinde aile içi şiddet olaylarının tespiti ve bir an önce müdahale edilmesi kolaylaştığından bu ziyaretlerin ülke genelinde sayısının artırılması önemli bir gelişme olacaktır.

Son olarak; tüm bu kamu ve kuruluşların arasındaki iş birliği ve koordinasyonun etkin ve güçlü bir şekilde kurulması, uygulanması, aksaklıkların varlığı hâlinde hızlıca tespit edilip giderilmesi, denetlenmesi için etkin bir mekanizma kurulması dileğiyle.

Dr. Mücahit GÜLŞEN, Hukuk Müşaviri, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Teşekkür ederim sayın başkanım. Değerli katılımcılar, günün son oturumu olması sebebiyle konuyu mümkün olduğunca öz bir şekilde anlatmayı planlıyorum. Geçen hafta başlayan ve Aile Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Adalet Akademisi tarafından ortaklaşa düzenlenen eğitimler hâlâ devam etmektedir. Ben de dün bu Ayvalık'ta düzenlenen bu eğitimden geldim ve sizi saygıyla selamlıyorum.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda 2012 yılından beri görev yapmaktayım. Burada sempozyumların önemiyle ilgili size somut çıktılardan bahsetmek istiyorum. Sekiz yıl önce yapılan Sempozyum'da şu konuşulmuştu: Çocukla kişisel ilişki tesis edilirken gizlilik kararı dikkate alınmalı mı alınmamalı mı; bu, mahkemeler ve hâkimler tarafından nasıl değerlendirilmeli. Çocuk Koruma Kanunu 41/C'de 11. fıkra da yer alan bir cümle bu. Size hızlıca okuyabilirim. Hak sahibi ve teslim yükümlüsü hakkında 6284 sayılı Kanun uyarınca gizlilik kararı ya da başka bir tedbire karar verilmesi hâlinde, teslim işleri bu kararlar dikkate alınarak yapılır. Bir sempozyumda yapılan tartışmalar sonucunda, uygulamadan geri dönüşlerle beraber mevzuatta değişiklik yapılması gerektiği yönünde bir kanaat uyanmıştı. Ve bu, hayatımıza bir kanuni düzenleme olarak girdi. Diğer konu, TMK 182/2 meselesi. Burada velayet konusunda, boşanma sürecinde çocukların araç olarak kullanılması, babadan ya da anneden intikam almak için çocuğun gösterilmemesi meselesi. Bu konu da yıllardır tartışılan bir konu. Biz de orada şöyle bir talepte bulunmuştuk aile hâkimlerinden. Gerekirse velayeti bir taraftan alıp diğer tarafa verebiliriz. Veyahut yine de gerekirse velayet iki taraftan da alınıp kurum bakımına verilebilir. Tabii onlar haklı olarak bunun sakıncalarından bahsetmişti. Ben de şöyle demiştim. Önleyicilik açısından karşı tarafa böyle bir ihtarda bulunsak, karşı tarafa bunu yapmak amacıyla olmasa da, velayet hakkının kötüye kullanılması, kişisel

ilişki takvimine uyulmaması hâlinde çocuğun velayetini sizden alıp karşı tarafa verebiliriz şeklinde bir ihtarda bulunsak güzel olmaz mı dedik. Bu teklif daha sonra Adalet Bakanlığında masaya yatırıldı ve bildiğiniz gibi TMK 182/2 de mahkeme kararında kişisel ilişki düzenlemenin gereklerini yerine getirmemesi hâlinde, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini ihtar eder. Gördüğünüz gibi konumuzla bağlantılı olarak bu tür sempozyum ve benzeri toplantıların somut çıktıları olmaktadır.

1. Giriş

“Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması Projesi” kapsamında öne çıkan bulgu, aile hukukunu ilgilendiren alanlarda, özellikle de birçok kurumu ilgilendiren aile içi şiddetin önlenmesi ve çocuk koruma alanlarında karar alıcılar düzeyinde ve stratejik düzeyde kurumlar arası iş birliği ihtiyacıdır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı açısından vaka yönetimi ve gerektiğinde vakanın yargıya intikal ettirilmesi ve yargının vaka hakkındaki kararlarının uygulanması aşamalarında iş birliği önem kazanmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 659 sayılı KHK uyarınca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının tüm birimlerine hukuki danışmanlık yapmakta ve muhakemat hizmetleri yürütmektedir. Bu KHK’nın 3’üncü maddesine göre, “Davaların takibinde, mahkeme kararlarının hukuka uygun olarak, adil, süratli ve en az masrafla verilebilmesine yardımcı olunması” esastır. Bu amaçla, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri Hukuk Birimleri, hem aile mahkemelerinin hukuka uygun karar vermesine yardımcı olma görevini hem de Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile sosyal hizmet kuruluşlarının hukuka (mevzuata ve Yargıtay içtihatlarına) uygun çalışmaları temin etmek için hukuki teklifte bulunma görevini yürütmektedir. Bu görev Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yerine getirilen hukuki danışmanlık ve muhakemat hizmetleri görevleri esnasında aile mahkemeler ile birlikte yürütülen iş ve işlemlerle ilgili Bakanlık birimlerinde yaşanan sorunlar

ve duyulan ihtiyaçlar gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, Aile Mahkemeleri tarafından verilen kararların uygulanması sürecindeki yine Bakanlığımız birimlerinden alınan geri bildirimler hakkında bilgi sahibi olunmakta ve uygulamada sorunlara yol açan mahkeme kararları sonrasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususunda yazılı ve sözlü hukuki görüş verilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hukuk birimlerinden elde edilen verilere göre, Aile Mahkemelerinin işleyişine Bakanlığımızca katkı sağlanabilecek hususları beş başlık altında toplayabiliriz. Bakanlığımız 2022 yılı faaliyet raporu incelendiğinde, 560.693 evde bakım yardımı yapıldığı, 728.917 engelli aylığı ve 828.360 yaşı aylığı ödendiği anlaşılmaktadır. Çocuk kuruluşlarında bakılan çocuk sayısının 8.290, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısının 9.011, Sosyal ve Ekonomik Destek ile ailesi yanında desteklenen çocuk sayısının 157.248, Kadın Konukevlerinde kalan çocuk sayısının 32.814, Kadın Konukevlerinde kalan kadın sayısının 47.925 olduğu belirtilmektedir. Diğer sosyal hizmet ve sosyal yardımların da (örneğin, yatılı kuruluşlarda bakım hizmeti verilen yaşı sayısı: 14.049; aile danışmanlık hizmetinden yararlanan kişi sayısı, 17.245) hesaba katılması hâlinde yaklaşık Bakanlığımızda, yaklaşık 5 milyon (hane/ kişi) hakkında periyodik olarak mesleki çalışma yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, haneler ve kişiler hakkında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında oldukça fazla bilgi bulunmaktadır. Bu bilginin, hukuk bilgisi ve tecrübe ile harmanlanması neticesinde, Aile Mahkemelerine verecekleri kararlar açısından oldukça katkı sağlanacağı ve bu sebeple, Bakanlığımız meslek mensuplarınca hazırlanan raporlara itibar edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2. Yargılama Öncesi Süreç

Vakanın yargı organlarına intikali süreci: Bakanlığımıza bağlı sosyal hizmet kuruluşlarına 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 21'inci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca, korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşıllar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişiler bildirilmekte veya teslim edilmektedir. (Çocuklarla ilgili benzer düzenleme, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 6'ncı maddesinde; şiddet veya şiddet tehlikesinin bildirimi ile ilişkili hüküm ise 6284 sayılı

Kanun'un 7'nci maddesinde yer almaktadır.) Bu süreçte bu kişiler ile ilgili olarak aile mahkemelerine yapılan başvuruların, mahkemelerce öncelikle ve mümkün olduğu kadar başvuru doğrultusunda karara bağlanması önem arz etmektedir. Kamu yararına ya da hizmet gereklerine uygun olmayan gerekçeler ile Bakanlığımızın bu kişilerle ilgili taleplerinin reddi, aile bireylerinin, kadınların ve çocukların mağduriyetinin artmasına neden olabilmektedir.

3. Yargılama Süreci

- 1) Bakanlığımızda bilgileri kayıtlı kişiler hakkındaki yargılama süreçleri: Bakanlığımıza bağlı birimlerce, hane ziyareti, mesleki çalışma, sosyal inceleme veya uygun sosyal hizmet modelinin belirlenmesi amacıyla yapılan tüm araştırmalar sonucunda başvuranlar ve aileleri hakkında (geçmişte yaşanan olaylar dâhil) süreç bilgisi ile birlikte birçok veri elde edilmektedir. Bu veriler ışığında, bazen Aile Mahkemelerinin (4857 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 5'inci maddesi uyarınca) talebi üzerine bazen diğer mahkemelerin talebi üzerine (örneğin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 33'üncü maddesi uyarınca) yargılama öncesi süreçte vaka incelemesi esnasında tespit edilen hususlarla ilgili olarak Bakanlığımız sosyal çalışma görevlilerince düzenlenen sosyal inceleme raporlarının, bilirkişi raporunun seviyesinde, verilecek kararlara dayanak alınması önerilmektedir. Bakanlığımızdaki bu tecrübeden ve vaka özelindeki bilgilerden Aile Mahkemelerince yararlanılması hâlinde, aile üyelerinin, çocukların ve kadınların haklarının daha etkin kullanılacağı değerlendirilmektedir.

4. Yargı Kararlarının Uygulanması Süreci

- 1) Kararlarının uygulanması sürecinde mahkeme kararı ile Bakanlığımızdaki veriler arasında vaka bazında uygunsuzluk bulunması: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler

Kanunu başta olmak üzere çeşitli mevzuat hükümleri ile barınma, bakım, danışmanlık tedbirlerinin uygulanması, gizlilik kararları gibi birçok kararın da titizlikle uygulanması ve ihlal edilmesinin önlenmesi gibi yükümlülükler, Bakanlığımıza verilmiştir. Bu sebeple, Bakanlığımızın bir Aile Mahkemesi kararının uygulanması hâlinde ortaya çıkacak sorunları ortadan kaldırmak için ya aynı mahkemeye ya da başka bir Aile Mahkemesine (veya mahkemeye) başvuru hâlinde, öncelikle ve mümkün olması hâlinde Bakanlığımız talebi doğrultusunda karar verilmesi ile aile bireylerinin, çocukların ve kadınların daha etkin korunabileceği öngörülmektedir.

- 2) Boşanma davaları: Ailenin korunması için evlilik öncesi, evlilik süresince (boşanma aşaması dâhil) ve boşanma kararı verilmeden önce Bakanlığımız Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünce koordine edilen evlilik/aile danışmanlığı eğitimlerine eşlerin katılımının zorunlu hale getirilmesi ile aile bireylerinin haklarının korunmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dava şartı olan zorunlu arabuluculuk benzer bir uygulama örnek alınabilir. Bu eğitimin/danışmanlığın alınması hâlinde taraflar hala boşanmak istiyorsa, boşanma davası açılması mümkün hale getirilebilir. Şiddet gibi bazı boşanma nedenleri kaynaklı başvurular, aile danışmanlığı eğitiminden muaf tutulabilir. Hatta kişisel ilişki takvimine uymayarak çocuğu göstermeyen tarafın da bu eğitimleri alması yönünde tedbir niteliğinde karar verilmesi söz konusu olabilir.
- 3) Yargı Kararlarını uygulamayanlar hakkındaki sosyal inceleme raporlarının dikkate alınması: Özellikle çocuğun velayetini elinde bulunduran tarafça, diğer tarafa mahkeme kararındaki çocukla kişisel ilişki takviminin ihlal edildiğinin tespiti veya çocuğa bakılmaması, çocuğun ihmal edilmesi ya da istismar riskinin bulunması hallerinde, velayetin diğer tarafa verilmesi/ değiştirilmesi, velayetin anne ve babadan alınması/kaldırılması gibi Bakanlığımız taleplerinin öncelikle dikkate alınması ve Bakanlığımızca düzenlenen sosyal inceleme raporlarının, bilirkişi raporu seviyesinde mahkeme kararına dayanak

yapılması gerektiği düşünülmektedir. (Bilirkişi raporlarına atıf yapılmasının amacı, yargı bağımsızlığını ihlal etmediği kabul edilen mevcut düzenlemelerin esas alınarak, bu eleştiriye maruz kalınmamasını sağlamaktadır.)

5. İnsan Kaynakları

- 1) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personelinin niteliğinin artırılması:
- A) Sosyal inceleme raporları: Bakanlığımız meslek mensuplarının (sosyal çalışma görevlilerinin) düzenlediği sosyal inceleme raporlarının, Aile Mahkemesi hâkimlerinin taleplerini ve Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 21'inci maddesindeki sosyal inceleme raporları ile ilgili hususları en üst seviyede karışlaması için, Bakanlığımız personeline düzenli eğitim verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- B) Veri tabanının güçlendirilmesi: Bakanlığımız meslek mensuplarının (sosyal çalışma görevlilerinin) düzenleyeceği raporların daha etkin ve süratli düzenlenmesi için inceleme yapılan aile hakkındaki verilerin ve daha önce düzenlenen raporların yer aldığı veri tabanına erişmesi ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Burada, hakkında inceleme yapılan kişi ya da hanedeki kişiler hakkındaki mahkeme kararlarına erişim sağlanması hususu da değerlendirilebilir.
- C) Sosyal İnceleme Raporu Düzenleyen Personelin bilgilerinin Aile Mahkemesi hâkimleri dışındaki kişilere kapalı olması: Sosyal inceleme raporlarını hazırlayan, meslek mensuplarının bilgilerinin sadece mahkemedeki yetkililer tarafından görülmesinin sağlanması, meslek mensuplarının korunması açısından önem arz etmektedir. Sosyal inceleme raporlarını hazırlayanların adı soyadı ve sicil numaralarının gizlenmesin, mesleki raporların niteliğinin artmasına katkıda bulunulacağı tahmin edilmektedir.

- 2) Aile Mahkemeleri hâkim adaylığı için, Bakanlığımız avukatlarına kontenjan ayrılması: Bakanlığımız Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yürütülen hukuk hizmetlerinde aile hukuku başta olmak üzere Bakanlığımız görev alanında tecrübe kazanmış avukatlar bulunmaktadır. Bakanlığımız avukatlarının niteliğinin artırılmasına Adalet Akademisi tarafından hizmet içi eğitimler ile destek sağlanmıştır. Bu çerçevede, aile ile ilgili uyuşmazlıklarda Bakanlığımız avukatlarının, aile mahkemesi hâkimi olarak hizmet etmesi ile aile mahkemelerinin işleyişine olumlu katkı yapılacağı düşünülmektedir.

6. Mevzuat Değişiklikleri

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda, Aile Mahkemelerinin görev alanına giren konularda tereddüte neden olan hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin konu bazında gözden geçirilmesi ile aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması ve aile bireylerinin haklarının korunmasının sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Örneğin, Bakanlığımız birimlerine teslim edilen çocukların evlat edinme işlemlerinde, (rıza olmaması hâlinde) ana baba rızasının aranmaması davası açılması gerekmektedir. Kişiler arası evlat edinmeden farklı olarak Bakanlığımıza teslim edilen çocukların bir kısmı, anne veya babasının sanık olduğu yaralama suçunun mağduru veya ıssız bir yerde terk edilmiş (buluntu) çocuk kategorisinde yer almaktadır. Bu çocukların aile ortamına kavuşması ve sağlıklı gelişimleri adına başlatılan evlat edinme işlemlerinde, TMK md. 312 "Küçük, gelecekte evlât edinilmek amacıyla bir kuruma yerleştirilir" ifadesi nedeniyle, ana baba rızasının aranmaması davaları reddedilmektedir. Gerekçe ise, çocuğun evlat edinme işlemleri başlamadan önce kuruma yerleştirilmesidir. Hâlbuki bu tür çocuklar kuruma yerleştirilmeden herhangi bir işlem başlatılamamaktadır. Bu sebeple, aile mahkemelerinin işleyişine katkı sağlamak ve aile, kadın ve çocukların haklarını korumak için, uygulamada sorunlara neden olan mevzuat hükümleri ile ilgili olarak çalıştay yapılması önerilmektedir.

7. Sonuç

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Dediğim gibi aile mahkemeleri nitelik ve bakış açısı yönünden son derece gelişti ve ben aile hâkimlerine de teşekkür etmek istiyorum. Daha önce asliye hukuk mahkemesi hâkimleri şunu diyordu: Biz karar veririz, idare bunu uygular. Kararla ilgili geri bildirim yapılması söz konusu değildi. Mahkeme Kararlarının uygulanması sonucunda tabii ki Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının somut bir zararı olmayacak ama Bakanlığın ilgilendiği aile, kadın, çocuğun gibi grupların haklarının ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu süreçte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve aile mahkemeleri iş birliği son derece gerekli ve ilgililer bakımından pozitif bir ihtiyaçtır. Bu çerçevede aile mahkemelerinin Bakanlığımızdan talep ettiği uzman desteği ve bu uzmanların hazırladığı raporların giderek daha nitelikli hale gelmesi, Aile Bakanlığı personeli ile aile mahkemesi hâkimleri için birlikte çalışma ortamının daha da geliştirilmesi ve iş birliğinin artırılmasının, en azından mahkemeye intikal eden dosyaların daha sağlıklı bir şekilde çözülmesine imkân vereceği açıktır. Sunumuma burada son verirken sabrınız için çok teşekkür ederim.

VII. OTURUM: MAHKEME TEMELLİ AİLE ARABULUCULUĞU UYGULAMASI VE ÇÖZÜM ODAKLI YAKLAŞIMLAR

Moderatör: Prof. Dr. Şebnem AKİPEK ÖCAL, TED Üniversitesi İşletme
Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Şükran ŞİPKA, Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Değerli katılımcılar, değerli misafirler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bu Sempozyum'da bana da konuşma ve sunum fırsatı verildiği için, düzenleyicilere ve emeği geçenlere teşekkür ederim.

Üniversitemizdeki bir etkinlik nedeniyle ancak bu gece gelebildim Ankara'ya. O nedenle ilk iki günde yapılanlar, anlatılanlar hakkında maalesef bir bilgim yok. Ben sizlere bugün mahkeme temelli aile arabuluculuğu konusunda bazı bilgiler sunacağım.

Sunumuma başlamadan önce, Cumhuriyetin 100. Yılında, Cumhuriyetin kurulduğu başkentimizde olmaktan büyük bir onur duyuyor, nice yüzyıllara diyorum. Bizler için büyük bir kazanım Cumhuriyet, onun için hepimiz buna sıkı sıkı sahip çıkıyoruz. Çok da güzel kutlamalarımız oldu. Aynı zamanda da ulu önder Atatürk'ün; yurttta sulh cihanda sulh sözleri ile, savaşlar olmasın, masumlar, çocuklar ve kadınlar, sivil insanlar ölmesin diyor, bunlara bir an önce son verilmesini diliyorum.

Yaklaşık 2004 yılından itibaren aile arabuluculuğu konusunda araştırmalar ve çalışmalar yapıyorum. 2003 yılında mal rejimlerini araştırmak için İsviçre'ye gittiğimde, oradaki aile arabuluculuğu uygulamalarını görmüştüm ve bizde de niye olmasın diye düşünmüştüm. Uzun bir süre, Arabuluculuk Kanunu çıkıncaya kadar, bizler kendi aramızda, yani aile hukuku uzmanı avukatlar, medeni hukukçular olarak çeşitli çalışmalar, araştırma ve çalıştaylar yapmıştık. Daha sonra bu kişiler ile birlikte Aile Arabulucuları Derneği kuruldu. Ben de kurucu üyeler arasındayım.

Aile arabuluculuğu denilince bazı kesimlerden ve özellikle barolardan ve avukatlardan büyük tepkiler geliyor. Hak veriyorum kendilerine, ülkemiz

için hassas bir alan bu, şiddetin çok yoğun olduğu boşanma davalarında arabuluculuk uygulanabilir mi tartışmaları gündeme geliyor ve bizler de çok eleştiriliyoruz bu alanda çalışıyoruz diye. Ama bütün bu eleştirilere rağmen, aile arabuluculuğunun özellikle mahkemedeki ihtilaflarda bir nebze de olsa yararlı olacağı kanaatindeyim. Aile arabuluculuğu, dünyada da arabuluculuğun ilk ortaya çıktığı alanlardan biridir ve bu konuda başarılı uygulamalar yapılmaktadır.

Özellikle boşanma davalarında eşler birbirlerine karşı çok öfkeli ve bu öfke ve kızgınlıkları nedeniyle de, çok yorucu ve uzun süren bir yargılama söz konusu olmaktadır. Bu durum hem kendileri, hem çocukları, hatta her iki tarafın aile yakınları açısından bir çok soruna da yol açmaktadır. Tarafların bazı durumlarda boşanmayı da uzlaşarak, kendi özgür iradeleri ile her konuda anlaşarak, mahkeme önünde boşanmanın sağlanabilmesi, her iki taraf açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Özellikle çekişmeli boşanmanın, anlaşmalı boşanmaya dönüştürülebilmesi konusunda belki biraz desteğe ihtiyaçları olabilir ve bu şekilde anlaşmalı boşanmanın her alanında uzlaşarak çocukları da varsa çocuklarının menfaatlerini düşünerek barışçıl bir boşanma yöntemi ile boşanmaları tabii ki hem kendileri için hem toplum için bir kazanımdır.

Anlaşmalı boşanma sisteminde taraf iradesi ön planda tutularak boşanmanın daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Anlaşmalı boşanma eşlerin daha kolay ve hızlı bir biçimde boşanmalarını sağlaması, aile sırlarının ve eşler arasındaki mahrem olayların başkaları tarafından duyulmasının engellenmesini sağlar. Ayrıca, taraflar arasında yapılan protokolün hâkim denetiminden geçerek, boşanmanın mali sonuçları ve çocuklara ilişkin sonuçlarında her iki eş için de uygun kararın verilmesi bakımından faydalıdır.

Mahkeme temelli aile arabuluculuğunun da bunu destekleyici bir araç çözüm olabileceği kanaatindeyim.

1. Aile Arabuluculuğunun Yasal Çerçevesi

Aile Mahkemelerinde görülmekte olan davaların bir kısmı, kamu düzeni

sebebiyle arabuluculuğa elverişli değildir. Örneğin, boşanma, evliliğin butlanı, soybağının tespiti, velayetin kaldırılması davalarında sonuç ancak bir mahkeme hükmü ile doğar. Davacının tek taraflı iradesi, hatta tarafların anlaşması bile yeterli değildir. Bu konularda taraflar anlaşarak, kendi iradeleri ile hukuki bir sonuç elde edemezler.

6325 sayılı Arabuluculuk Kanunu m. 2/c.1 : «Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözülmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir.» şeklindedir.

Bu maddeye göre, arabuluculuğa elverişli uyuşmazlıklar belirlenecektir. Buna göre yalnızca tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği -ve aile içi şiddet iddiasının olmadığı- aile hukuku uyuşmazlıkları arabuluculuğa elverişlidir. Örneğin; mali konular, mal rejimi tasfiyesinden kaynaklanan talepler (katılma alacağı, katkı payı alacağı, değer artış payı alacağı), boşanma kesinleştikten sonra ileri sürülebilen tazminat, nafaka talepleri, ziynet eşyası alacağı, nişanın bozulmasından doğan mali talepler gibi.

Buna karşılık, boşanma öncesi veya boşanma davası esnasında boşanmanın fer'i hükümleri olarak; Velayetin tesisi; Velayetin değiştirilmesi; Çocuk ile kişisel ilişki tesisi veya değiştirilmesi konuları, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri alanlar olmadığından, mevcut 6325 sayılı Arabuluculuk Kanunu çerçevesinde arabuluculuğa elverişli değildir.

Buna karşılık, mukayeseli hukuktaki gelişmelere paralel olarak, bu tür ihtilafların çözümünde de aile arabuluculuğunun, özellikle Mahkeme Temelli iradi arabuluculuk yönteminin fayda sağladığı görülmektedir. Ancak bu alanda bir mevzuat yapılacaksa, çok dikkatli davranmamız gerekiyor. Çünkü ülkemizde özellikle kadınlar açısından arabuluculuk görüşmelerinin şiddete uğramış veya korku etkisi altında, baskı altında bir boşanma sürecine girmiş olan kadınlar için tehlikeleri olabilir. O nedenle çok dikkatli bir şekilde birçok paydaşla bir araya gelerek bir mevzuat hazırlanmalıdır.

2. Mahkeme Temelli Arabuluculuğun Türkiye’de Uygulanabilme Koşulları

Özellikle ülkemizde boşanma davalarında TMK md. 184/l, b.5 hükmü, özel bir yargılama usul kuralı getirmiş olup, buna göre, “Boşanma veya ayrılığın fer’i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar , hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz”. O halde arabuluculuk yolu ile anlaşmaya varılsa bile bu hususlar ancak hâkim onayından geçmekle geçerlilik kazanacaktır.

Daha önce de söylediğim gibi, Aile Arabuluculuğu genel arabuluculuk sisteminden farklı olup, özel ve hassas bir alandır. Bu nedenle mevcut Arabuluculuk Kanunu çerçevesinde arabuluculuğa elverişli olmayan alanlarda, ancak MAHKEME TEMELLİ ARABULUCULUK modeli benimsenebilir. Ancak bunun için ayrı bir hukuki düzenleme yapılması gerekir. Ya bazı ülkelerde olduğu gibi, ayrı bir Aile Arabuluculuğu Kanunu, ya da yine bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi aile hukukuna ilişkin davalara özgü yargılama usul Kanunu -Almanya- örneğini verebilirim. Ayrı bir usul kanununa da ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Boşanma yargılaması, HMK’den ayrı dinamikleri olan bir süreçtir. Böyle bir kanun çıkarılabilir ama bence en kolayı, elimizde olan mevcut bir kanuna, 4787 sayılı ve 09.01.2003 tarihli, AİLE MAHKEMELERİNİN KURULUŞ, GÖREV VE YARGILAMA USULLERİNE DAİR KANUN’a bazı eklemeler yapılarak da bu model benimsenebilir.

3. Mahkeme Temelli Aile Arabuluculuğunun Temel İlkeleri

Aile Arabuluculuğuna özgü ilkeler mutlaka kanunda yer almalıdır. Özellikle;

■ Çocuğun üstün yararı her zaman öncelikle gözetilmelidir.:

Ayırt etme gücü olan çocuğun hem duruşmada hem de arabuluculuk faaliyetinde görüşünün alınmasının zorunlu olması ancak özel durumlarda bu görüşün bir uzman vasıtasıyla alınması gerekir. Ebeveynleri ile menfaat çatışması olan davalarda, çocuğun bağımsız temsili sağlanmalıdır ve yine arabuluculuk faaliyeti sürecinde de gerekli görülmesi durumunda

çocuğun bağımsız temsili önemlidir. Çocuğun üstün yararı ilkesi gereği, istisnaya yer vermeden çocuğa karşı şiddet durumunda arabuluculuk faaliyeti sonlandırılmalı ve durumu ilgili makamlara bildirilmelidir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet de gözetilmelidir:

Şiddet vakası olan davalarda, taraflar arasında güç dengesizliği de varsa, arabuluculuğa yönlendirilmemelidir.

- Arabuluculuk faaliyeti uzman aile arabulucuları tarafından yürütülmelidir.

Mahkeme temelli aile arabuluculuğu toplantılarına tarafların- eşlerin mümkünse birlikte ve bizzat katılmaları sağlanmalıdır. Ancak çeşitli nedenlerle bu mümkün olamıyorsa, avukatları vasıtasıyla da arabuluculuk toplantılarında temsil edilebilirler. Ama etkin bir sonuç alabilmek için tarafların bizzat katılması uygundur. Yüz yüze olmayabilir, birbirlerini görmek istemiyor olabilirler. Bunun çeşitli yöntemleri de vardır. Taraflar ile arabulucu farklı odalarda görüşebileceği gibi, online toplantılar da yapılabilir. Ama bana göre tarafların bu arabuluculuk toplantısında birbirlerini de dinlemeleri sağlanmalıdır. Çünkü bazen mahkemede bile birbirlerini dinlediklerinde, birbirlerini anlamaları ya da bazı öfke ve kızgınlıkların etkisini yitirdiği de bir gerçek. Çünkü çatışmalar daha çok iletişimsizlikten kaynaklanıyor. O iletişimi sağlayabilmek; karşı tarafın isteklerini, menfaatlerini, duygularını anlayabilmek her zaman mahkeme içinde mümkün olamıyor. Belki arabuluculuk toplantılarında birbirlerini dinleyerek iletişim sağlanabilmesi ile, daha barışçıl bir çözüme gidilebilir.

- Hâkimler de aile arabuluculuğu konusunda eğitim almalıdır.

- Hâkimler önlerine gelen dava özelinde, ihtilafın arabuluculuğa uygun olup olmadığını tespit etmeli ve buna göre arabuluculuğa yönlendirmelidir:

Aile Hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda, özellikle de boşanma davalarında dava açıldıktan sonra ancak ön inceleme aşaması henüz başlamadan - dilekçelerin karşılıklı verilmesinden önce- hâkimin tarafları arabuluculuk faaliyeti hakkında bilgilendirme toplantısına teşvik etmesi ve bu hususta

hazırlanacak olan mevzuatta da düzenleme yapılması gereklidir. Bu bilgilendirme toplantısının ücreti Devlet tarafından karşılanmalıdır. Aile hâkimlerinin arabuluculuğa elverişli konularda arabuluculuğa teşviki ve yönlendirmesi önemlidir. 4787 sayılı Kanun'un md. 7'deki sulhe teşvik "eder" ifadesi ile bu teşvikin zorunlu olduğu görülmektedir. O halde MAHKEMETEMELLİ ARABULUCULUK modeli kabul edilirse, arabuluculuğa elverişli uyuşmazlıklarda aile mahkemesi hâkiminin tarafları arabuluculuğa teşvik etmesi, aile mahkemeleri hâkimlerine verilen bir ödev olacaktır. Şüphesiz hâkimin teşviki, arabuluculuğun dava şartı olmasından farklıdır.

■ Arabulucuların ücreti devlet tarafından karşılanmalıdır:

Mahkeme Temelli Aile Arabuluculuğunun en az bir oturum ücreti, Devlet tarafından ödenmeli, mağdur ve gelir seviyesi düşük kadınlar için adalete erişimi kolaylaştırıcı arabuluculuk merkezleri ve pilot projeler uygulanabilir.

■ Aile Arabuluculuğuna özgü ilkeler, Aile Arabulucuları Eğitim müfredatında da yer almalıdır.

Genel arabuluculuk sistemindeki gönüllülük, gizlilik, eşitlik, tarafsızlık, bağımsızlık gibi ilkelerin yanında, Aile Arabuluculuğuna özgü ilkeler mutlaka yapılacak mevzuatlarda yer almalıdır.

■ Aile arabuluculuğu eğitimi, konunun hassasiyeti dolayısıyla çok önemlidir:

Eğitim kurumları: Hukuk Fakülteleri, Barolar Birliği ve Adalet Akademileri olmalı, toplam eğitim süresi ise en az 450 saat olarak, 300 saati teorik eğitim, 150 saatinin de uygulama eğitiminden oluşmalıdır. Aile arabulucularının da ilk aşamada uzman aile hukukçularından ve avukatlardan seçilmesi gerekir.

Doğru, iyi tasarlanmış, kapsamlı bir aile arabuluculuk eğitim modeli benimsenmelidir. Belirli uluslararası bir eğitim modeli değil, ulusal eğitim müfredatının hazırlanmasında örnek modellerin en uygulanabilir olanı tercih edilmelidir. Aile arabuluculuğu mesleki akreditasyonun yeterlilik sınavı, akredite bir eğitim kurumu tarafından düzenlenmelidir. Aile arabuluculuğuna ilişkin özel el kitapları hazırlanmalıdır.

“Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair” 25 Ekim 1980 tarihli Lahey Sözleşmesi kapsamında, uluslararası çocuk kaçırma ihtilaflarında arabuluculuk yolunun faydalı olacağı belirtilmiştir. Bu alanda da dil bilen uluslararası arabulucular yetiştirilmelidir. Bu arabulucular en az 10 ilâ 50 saat arasında ek bir eğitim almalıdırlar.

Sabrinız için teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Av. Arb. Cintiha LEVY, Avrupa Konseyi Danışmanı, Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Giriş

Davetiniz için teşekkür ederim. Birkaç yıldır Avrupa Konseyi için bu Proje’de danışman olarak çalışmak benim için büyük bir ayrıcalıktı. Bu bağlamda, Mayıs 2023’te İsviçre’de Lozan’da oldukça heyecan verici ve zenginleştirici bir deneyim olan çalışma ziyaretinde Türk heyetini ağırlamak benim için zevkti. Bu sabah İsviçre’de aile arabuluculuğu hakkında konuşacağım ve Vaud kantonunda son 10 yılda uygulamaya konulan 3 özel pilot projede kaydedilen ilerlemeyi sizlerle paylaşacağım. Bu projelerin amacı, aile arabuluculuğunu teşvik etmek ve alternatif uyuşmazlık çözüm süreçlerine, yani aile arabuluculuğuna erişimi sağlayarak ve kolaylaştırarak aile üyelerinin haklarının daha iyi korunmasını sağlamaktır.

1. Mahkeme Temelli/Mahkeme Yönlendirmeli Aile Arabuluculuğu

İsviçre’de mahkeme temelli bir aile arabuluculuğu sistemimiz yok. Kullanılan terminolojiyi de aynı şekilde anlamanın önemli olduğunu düşünüyorum. Mahkeme temelli aile arabuluculuğu dediğimizde; bu, adli makamlar nezdinde gerçekleşen ve mahkeme sistemi içerisinde vuku bulan arabuluculuktur. İsviçre’de mahkeme kaynaklı ya da mahkeme tarafından yönlendirilen bir aile arabuluculuğu sistemimiz var, ancak aile hâkimlerinin sürece dâhil edilmesi, tarafların arabuluculuğa gitmesi, destek bulması ve uyuşmazlıklarını yönetmesi ihtiyacına güçlü bir vurgu yapıyoruz. Bu amaçla, aile hâkimlerine yönelik özel bir eğitim üzerinde de çalışıyoruz. Uygulamada İsviçre’de arabuluculuk mahkeme binasının dışında, örneğin atanan arabulucunun ofisinde gerçekleşir, ancak hâkim tarafından da teşvik edilebilir. Ebeveynler doğrudan aile arabuluculuğuna

da gidebilirler, ancak elbette sonunda ayrılma veya boşanma belgeleri için mahkemeye başvurmaları gerekecektir. Hepimiz ebeveynlerin ayrılmasının hem ebeveynler hem de çocuklar için zorlu bir süreç olduğunu biliyoruz. Araştırmalar, çocuklar için en çok acı veren durumun ayrılığın kendisi değil, ebeveynler arasındaki çatışmanın süresi olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, krizdeki ailelere, ilgili tüm paydaşların yardımıyla bu süreci kısaltmaları için yardımcı olmak kamu yararınadır.

2. İsviçre’de Mahkeme Yönlendirmeli Aile Arabuluculuğunun Yasal Dayanağı

İsviçre’de bir hâkimin duruşma sırasında taraflara arabuluculuğa gitmelerini önerebileceği veya tarafları buna teşvik edebileceği farklı yollar vardır. İsviçre’deki ilke, arabuluculuğun gönüllü bir süreç olduğudur. Bununla birlikte, bir hâkimin çocuklar için koruyucu bir tedbir olarak bazı durumlarda arabuluculuğu şiddetle tavsiye etmesi, celp etmesi ve hatta bu yönde karar vermesine yönelik yollar olabilir. Slaytta, İsviçre’de hâkimin bunu yapabilmesi için gerekli tüm yasal dayanaklar gösterilmektedir. İsviçre’de, örneğin İtalyan meslektaşlarımız gibi, belirli alanlarda hâkime gitmeden önce arabuluculuğa gitmeniz gereken zorunlu bir arabuluculuk sistemimiz yok. İsviçre’de her zaman bir hâkime erişiminiz vardır, ancak hâkim sizi arabuluculuğa yönlendirebilir. Bu yasal çerçeveyi uygulamaya koymanın çok önemli olduğunu gördük zira hâkimlerin kişileri arabuluculuğa yönlendirme konusunda rahat olmaları gerekiyordu. Bu sistem, İsviçre’de 2011 yılından beri uygulanmaktadır. Bu güçlü yasal çerçeve olmadan hâkimler işlerini yapamadıklarını düşünüyorlardı.

Tarafları arabuluculuğa gitmeye teşvik edebilmek için hâkimlerin bu konuda eğitilmesinin önemini ne kadar vurgulasam azdır. Az önce meslektaşımın da belirttiği gibi sadece tarafları değil avukatları da eğitmek önemlidir. Bu eğitimlerin düzenli olarak yapılması da önem arz etmektedir zira gördüğümüz kadarıyla Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki maddeler çıktığında çok sayıda eğitim verildi ve bir süre sonra hâkimlere yönelik eğitimler yapılmadı. Hâkimler çok kolay bir şekilde eski alışkanlıklarına geri döndüler ve meşgul oldukları için duruşmalar sırasında tarafları arabuluculuğa yönlendirmeyi unuttular. Bu nedenle, hâkimlere hatırlatma

yapmak ve ayrıca yeni atanan hâkimlere ulaşmak için düzenli olarak eğitimler düzenlemek önemlidir.

3. Pilot Proje 1: Arabuluculuk Bürosu - “Permanence de Médiation (Arabuluculuğun Sürekliliği)”

Bahsetmek istediğim ilk pilot proje, Fransızca’da “Permanence de mediation” olarak adlandırdığımız arabuluculuk bürosudur. Bu büro, 2017 yılında Lozan’da, ilk derece mahkeme sistemi bünyesinde kurulmuştur. Mahkeme binasında faaliyet gösteren arabulucu ekiplerimiz bulunmaktadır. Arabuluculuk bürosu mahkemelerde arabuluculuk yapılan bir yer değildir. Arabuluculuk bürosunda taraflara ve avukatlarına arabuluculuk hakkında bilgi verilir. Taraflar bir duruşma sırasında hâkim tarafından yönlendirilebilir. Kişiler devam eden bir davaları olsun ya da olmasın arabuluculuk bürosuna kendi tasarruflarıyla da gelebilirler. Arabuluculuk bürosu erişilebilirdir ve taraflar için ücretsizdir.

Taraflar arabuluculuk bürosuna geldiklerinde, bir arabulucu tarafından arabuluculuk hakkında bilgilendirilir ve kendilerine ihtiyaç duyulan alanda (örneğin aile arabuluculuğu) önerilen belirli arabulucuların isimlerinin yer aldığı bir liste verilir. Coğrafi olarak yakın bir arabulucu seçmek için ilgili kişilerin ikametgâhları da dikkate alınacaktır.

Zaman içinde bir evrim yaşanmıştır. Bu arabuluculuk bürosu uygulaması, ilk derece mahkemesi düzeyinde bir mahkemede başlatılmış ve bu büro zamanla gelişmiştir. Şu anda Vaud Kantonundaki dört ilk derece mahkemesinde arabuluculuk bürolarımız bulunmaktadır. Arabuluculuk bürosunun ilginç bir evrimine daha tanık olduk. Başlangıçta bilgi almaya yönelik yoğun bir talep vardı. Arabuluculuk bürosuna çok sayıda başvuru oluyordu. Zaman içinde, grafikte de gördüğünüz gibi, bu sayı azaldı. Aslında bu çok iyi bir haber zira bu arada hâkimler tarafından doğrudan arabuluculuğa yönlendirilen davaların sayısı arttı. Bu da hâkimlerin kendilerini daha güçlü ve özgüvenli hissettikleri ve duruşmalarında arabuluculuğu tavsiye edebilecek bilgiye sahip oldukları anlamına gelmektedir. Hâkimler işlerini iyi yapıyor olmalı zira arabuluculuk bürosuna gönderilmeyip doğrudan hâkimler tarafından

yönlendirilen davaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Uygulama açısından ve arabuluculuğun başlamasını sağlamak için, bazı hâkimler duruşmadan sonra veya duruşma sırasında, duruşmaya ara verilmişse, arabulucuyu arayarak müsait olup olmadığını soracaktır. Hâkim, tarafların bu arabulucunun ismi üzerinde anlaştıklarından ve bilgilerinin arabulucuya gönderilmesini kabul ettiklerinden emin olacaktır. Bu şekilde, arabuluculuk sürecinin başlayacağından daha emin olabilirsiniz. Burada görmek istemediğimiz durum, insanların hâkim tarafından arabuluculuğa gönderilmesi ve sonra kiminle irtibata geçeceklerini, nereye gideceklerini bilmedikleri ve arabulucunun adı veya arabulucuyu ilk kimin araması gerektiği konusunda anlaşılmadıkları için kaybolmalarıdır. Bu nedenle arabuluculuğun başlatılması için hâkimleri sürece dâhil olmaya teşvik etmek çok önemlidir ve bunun çok etkili olduğu kanıtlanmıştır.

Ancak bazen hâkimlerin duruşmalar sırasında bunu yapacak zamanları olmamakta ve bu nedenle arabuluculuk bürosunu kullanmaktadırlar. Şu anda, arabuluculuk bürosuna yapılan başvuru sayısı azaldığı için, mahkeme binasında bulunan arabuluculardan başka alanlarda faydalanmayı düşünüyoruz zira arabulucuları hâkimlere ve avukatlara yakın tutmanın iyi iletişim, karşılıklı saygı ve tüm aktörler arasında daha iyi iş birliği için önemli olduğunu düşünüyoruz.

Cenevre’de 1 Ocak 2024 tarihinde yürürlüğe giren ve farklı bir arabuluculuk bürosu (“Bureau de mediation”) oluşturan yeni arabuluculuk yasasından da bahsetmek istiyorum. Burada hâkimlerin iş birliği de önemlidir ve arabuluculukla ilgili tüm iletişim “Bureau de mediation” üzerinden yürütülmektedir.

4. Pilot Proje 2 - Aile Arabuluculuğu COPAR Projesi

Sizlere bahsetmek istediğim ikinci pilot Proje, bir yıl önce başladı. Adı “Copar Projesi”, Copar’ın açılımı ise Ortak Ebeveynlik. İlham kaynağı, belki size de tanıdık gelecektir, Almanya’da 20 yıldır uygulanmakta olan Cochem modelidir. Sayın Osojnak, bu pilot Proje’nin yürütüldüğü Vaud Kantonu’nun doğusundaki ilk derece mahkemesinin ilk başkanıdır. Kısa bir süre önce kendisi halka açık bir sunum yaptı ve kendisinin de onayıyla slaytlarından

üçünü ödünç aldım ve tercüme ettim. Böylece bu Proje hakkında en son ve güncel bilgilere sahip olabilirsiniz. Copar'ın arkasındaki genel fikir, kriz hâlindeki ailelere yardım etmek, ayrılma ve boşanma prosedürünü kısaltmak ve ebeveynler için eşlik eden önlemler sunmaktır. Bu destekleyici tedbirler arasında aile arabuluculuğu da bulunmaktadır. Ayrıca ortak ebeveynlik danışmanlığı da mevcuttur.

Copar çerçevesi kısa bir zaman diliminde gerçekleşir. Meslektaşım konferansında, standart bir adli süreçte boşanma için yapılan ilk başvurunun etkisinden bahsetmişti; yapılan tüm kötü yorumlar ve bir ebeveynin diğerine karşı kullandığı ağır ifadeler çok fazla öfkeye sebep olmakta ve bu da süreci zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, Copar Projesi'nde avukatlar için özel bir form oluşturulmuştur. Avukatlar, müvekkillerinin boşanması için daha önce yaptıkları gibi tüm bu ağırlaştırıcı yorumlarla başvuruda bulunamazlar. Çok bilgilendirici ve gerçeklere dayanan özel bir form doldurmak zorundadırlar. Ebeveynler daha sonra ortak ebeveynlik ve ayrılık ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi hakkında zorunlu bir farkındalık oturumuna katılmalıdır. Bu oturumlar düzenli olarak yapılmaktadır ve bilgiler adli makamların web sitesinde bulunabilir. Üçüncü adım, ebeveynlerin beş hafta içinde gerçekleştirecek olan ilk duruşmaya çağırılmasıdır. Başka bir deyişle, zaman diliminin ne kadar kısa olduğunu görüyorsunuz. Ayrıca bu süre zarfında çocuklar hâkim tarafından dinlenecek ve çocukların korunmasından sorumlu ofis, diyagramda gördüğünüz Çocuk ve Gençlik Genel Müdürlüğü tarafından hedefe yönelik soruşturmalar yapılabilecektir. Daha sonra ilk duruşma yapılır ve ilk duruşmada hâkim, sulh müzakeresi şeklinde ebeveynler arasında bir anlaşmanın mümkün olup olmadığını görmeye çalışacaktır. Eğer bu aşamada bir anlaşma sağlanamazsa, hâkim eşlik eden tedbirlere karar verecektir. Genellikle arabuluculuk tavsiye edilir ve ardından bireysel veya toplu olabilen ortak ebeveynlik oturumları yapılır. İhtiyaç hâlinde terapötik yardım da söz konusu olabilir. Proje başladığından bu yana (11 aydır), Copar Projesi kapsamında 56 aile arabuluculuğu başlatılmıştır. Ardından ikinci duruşma gelir. Bu ikinci duruşmada hâkim, tarafların arabuluculuk sırasında yaptıkları anlaşmaları dikkate alacaktır. Çözümüne kavuşturulmamış bazı hususlar varsa, hâkim karar verecek ve hâkim ayrıca taraflarla anlaşarak

veya taraflardan birinin talebi üzerine, eşlik eden tedbirlerin uzatılmasına da karar verebilecektir. Örneğin, ebeveynler arabuluculuğa başladıklarını ve iyi gittiğini, bir veya iki oturuma daha ihtiyaç duyduklarını söylerlerse, hâkim ek oturumlara izin verebilir.

Bir sonraki slaytta bu eşlik eden tedbirler bulunmaktadır. Bütçe açısından da, ebeveynler için ücretsiz beş saatlik arabuluculuk hizmeti verilmektedir. Beş saat çok fazla değil ama yine de önemlidir. Beş ücretsiz bireysel ya da ortak ebeveynlik seansı ve daha önce bahsettiğimiz terapötik yardımlar sağlanmaktadır. Büyük bir teşvik ile ilerleyen çok hızlı bir süreçtir bu. Aynı zamanda avukatları, kriz hâlindeki ailelere ve çocuklu boşanan çiftlere eşlik ederken farklı davranmaya yönlendirmenin bir yoludur.

5. Pilot Proje 3 – Görüşülme Aşamasında - Ön Yönlendirme

Bahsetmek istediğim son proje, bir ön yönlendirme projesidir. Bu yeni proje, İsviçre'deki yasalar kapsamında dostane uyuşmazlık çözümünün yargı sürecine göre önceliğe sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu projede görmek istediğimiz, davalar mahkemeye sunulduğunda, mahkemede dosyayı erkenden analiz edecek ve bu davanın yargı sürecine mi yoksa arabuluculuğa mı gideceğine karar verecek bir hâkim ve bir arabulucudan oluşan bir ekip olabileceğidir. Bu ön projede, mahkemeden doğrudan taraflara ve bir nüshası da avukatlara gönderilmek üzere bir mektup gönderileceğini hayal ettik. Bunun altında yatan fikir, tarafları doğrudan sürece dâhil etmektir. Bu mektupta mahkeme, hâkimin davayla ilgili belirli unsurlarla birlikte arabuluculuğu tavsiye ettiğini söyleyecek, böylece bu sadece şablon bir mektup olmayacaktır. Bu mektupla sağlanacak son kolaylık, bir değerlendirme ve ödenmesi gereken yargı harçlarının askıya alınmasıdır. Bu oldukça yüksek bir meblağ olabilir, bu nedenle arabuluculuğa gitmek için bir teşviktir. Arabuluculuk gönüllülük esasına dayandığı için taraflar arabuluculuğa gidip gitmemeye kendileri karar verir. Taraflar arabuluculuğa gitmezlerse, ücretleri ödemek zorundadırlar. Arabuluculuğa giderlerse, ücretler askıya alınır.

6. Sonuç

Gördüğünüz gibi İsviçre’de çeşitli pilot projelerle aile davalarında arabuluculuğu teşvik etmek için çok çalışıyoruz. 2023’te Lozan’daki çalışma ziyareti sırasında Türk hâkimlerin pilot projelerle ilgili şaşkınlıklarını ve bu çeşitli projelere katılmak için yasal bir dayanak olup olmadığını merak ettiklerini hatırlıyorum. Cevabım hayır, henüz değil. Bunların hepsi, kriz hâlindeki ailelere yardımcı olmak ve ilgili tüm kişilerin yararına olacak şekilde ayrılma ve boşanma için gereken süreci kısaltmaya yardımcı olmak için disiplinler arası bir çaba olarak adli makamların desteğiyle çeşitli profesyonellerin (arabulucular, avukatlar, hâkimler) girişimleridir. İsviçre’de hala yapılması gereken çok iş var. Hâkimlerle, avukatlarla ve arabulucularla hala çok çalışıyoruz ve ayrıca halkı aile arabuluculuğu konusunda bilgilendiriyoruz.

Av. Arb. Maria OLIVEIRA, Avrupa Konseyi Danışmanı, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) Uzmanı

Hanımfendiler ve beyefendiler,

Sözlerime, katılımcıları selamlayarak ve aile arabuluculuğuna ilişkin bu uluslararası konferansa katılmam için yaptıkları nazik davet için organizatörlere teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Daha önce, 2016 yılından bu yana, Türkiye’de, aile arabuluculuğu alanında konferanslar, çalıştaylar ve eğitimcilere yönelik eğitim oturumları da dâhil olmak üzere çeşitli girişimlerde yer alma fırsatı buldum. Dolayısıyla bu konunun merkezi önem taşımaya devam ettiğini ve yetkililerin aile uyuşmazlıklarında dostane çözüm yollarına başvurmanın faydalarının farkında olduğunu görmekten memnuniyet duyuyorum.

1. Avrupa Konseyinin Aile Arabuluculuğu Yasal Belgeleri

Eski Arabuluculuk Çalışma Grubunun (CEPEJ-GT-MED) bir üyesi ve şu anda Kalite Çalışma Grubunda (CEPEJ-GT-QUAL) arabuluculuk danışmanı olarak, Avrupa Konseyinin (AK) çeşitli alanlarda arabuluculuğu teşvik etme ve duyurma konusundaki etkisinden bahsetmeden geçemeyeceğim.

Aslında AK, Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Aile Arabuluculuğuna ilişkin 98 sayılı Tavsiye Kararının da gösterdiği üzere, aile arabuluculuğunun teşvik edilmesi ve farkındalığın artırılması konusunda öncü bir rol oynamakta olup, uygulamayı kolaylaştıran ve teşvik eden mevzuatın oluşturulması ve etkili arabuluculuk programlarının sunulmasını amaçlayan çok sayıda girişimin ilham kaynağı ve öncüsü olmuştur. Tavsiye Kararının kapsamı oldukça geniştir. Madde 1 uyarınca, aile arabuluculuğu, kan veya evlilik bağıyla bağlı olan ve/veya ulusal hukuk tarafından tanımlandığı

üzere ebeveynlik veya çocuk bakımı sorumlulukları bulunan aile üyeleri arasındaki tüm uyuşmazlıklara uygulanabilir. Dolayısıyla, bu tanıma göre, ilke olarak, aile uyuşmazlıklarını içeren tüm davalar, arabuluculuğun uygunluğuna ilişkin herhangi bir durum bulunmaması ve tarafların her ikisinin veya tamamının arabuluculuğu kabul etmeye istekli olması koşuluyla, potansiyel olarak arabuluculuğa uygundur.

Tavsiye Kararının amacı, 2007 yılında Arabuluculuk Çalışma Grubunun, üye devletlerin medeni meselelerde arabuluculuk da dâhil olmak üzere Tavsiye Kararını uygulamalarına yardımcı olmak için bağlayıcı olmayan Kılavuz İlkeler hazırlamasıyla pekiştirilmiştir. Çocuğun yüksek yararının (No. 26) temel bir ilke olarak vurgulandığı bu Kılavuz İlkeler, politika yapıcılara ve aile arabuluculuğunu geliştirmeye yönelik mekanizmaların tasarlanmasında yer alan tüm paydaşlara faydalı bir rehberlik sağlamaktadır. Kılavuz İlkeler, mümkün olan en iyi sonuçların elde edilebilmesi için, aile uyuşmazlıklarında adaletin yerine getirilmesiyle doğrudan ilgili tüm paydaşların sürece dâhil edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Her şeyden önce, üye devlet yetkilileri, özellikle de adalet bakanlıkları, uygun politikalar yoluyla, mevcut ve yeni uygulanabilir arabuluculuk programlarının önemini mali ve diğer destek biçimleriyle takdir etmeli ve bu programları teşvik etmelidir.

Bununla birlikte, avukatların olduğu gibi hâkimlerin de rolü küçümsenemez. Tersine, her ikisi de arabuluculuğun gelişiminde kilit bir rol oynamaktadır. İlki, yönlendiren sıfatıyla, tarafları bilgilendirmekte ve uygun olduğunda onları bu uyuşmazlık çözüm yolunu kullanmaya davet etmektedir. İkinci olarak avukatlar ise, müvekkillerine arabuluculukla ilgili bilgi ve tavsiyelerde bulunmaya, hatta onları mahkemede dava açmadan önce arabuluculuğu değerlendirmeye teşvik etmeye yönlendirilmektedir.

2. Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi

Bu bağlamda, meslektaşarımla birlikte danışman olarak katıldığım hukuk, ticaret, tüketici ve iş uyuşmazlıklarının çözümünde zorunlu arabuluculuğun (seçimlik olmayan) kabul edildiği Türkiye’deki “Hukuk Uyuşmazlıklarında

Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi”nden bahsetmek isterim. Adalet Bakanlığının desteği ile tüm paydaşların - hâkimler, avukatlar, arabulucular, akademisyenler ve mahkeme personeli - katılımı önemli sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır.

Bu nedenle, benim görüşüme göre, aile arabuluculuğunun geliştirilmesinde yer alan tüm paydaşların ortak çabalarına dayanan benzer bir yaklaşım, aile mahkemelerinin etkililiğini artırmayı ve aile üyelerinin haklarını korumayı amaçlayan herhangi bir projede dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, Türkiye’de aile arabuluculuğunun gelişiminin, yargı ve baroların yanı sıra toplumun da yukarıda belirtilen alanlarda seçimlik olmayan arabuluculuk deneyimiyle edineceği farkındalıktan yararlanacağını altını çizmek gerekir.

3. Neden Aile Arabuluculuğu?

Aile arabuluculuğu, ayrılık veya boşanma ile nafaka, kişisel ilişki hakları ve eğitim gibi ebeveyn sorumluluklarından kaynaklanan aile uyuşmazlıklarının çözümünde ayrıcalıklı bir yol olarak kabul edilmiştir.

Gerçekten de, aile arabuluculuğu sağlayıcılarının ve programlarının mevcudiyetinden kaynaklanan ve “ tarafların” ayrılıktan ileri gelen kişisel, duygusal ve genellikle mali kriz durumundan doğan husumetin üstesinden daha iyi gelmelerine olanak tanıyan ve genellikle sorumlu olmadıkları bir çatışmanın mağduru olan çocuklar üzerinde yararlı etkileri olan çok sayıda fayda vardır.

Ayrıca, aile arabuluculuğunun mevcudiyeti mahkemelerdeki iş yükünün azaltılmasına ve yargı sisteminin etkinliğine olumlu katkıda bulunmaktadır.

4. Aile Arabuluculuğuna Giden Yollar

Arabuluculuğu başlatmanın farklı yolları vardır. İdeal olarak arabuluculuk, uyuşmazlık baş gösterdiğinde tarafların kendi inisiyatifiyle, ki bu ne yazık ki nadiren gerçekleşmektedir, ya da avukatlarının tavsiyesi üzerine tarafların farklılıklarını ele almaları ve uyuşmazlığın tırmanmasını önlemek için bir anlaşmaya varmaları için ilk kaynak olarak ele alınmalıdır.

Mahkeme içi arabuluculuk olarak adlandırılan programlarda, mahkeme personeli aile arabuluculuğu sağlayıcılarının mevcudiyeti hakkında bilgi sağlar. Örneğin idari boşanma durumunda, idari makamlar da aynı rolü oynamaktadır. Her iki durumda da arabulucuyu veya arabuluculuk sağlayıcısını taraflar seçer. Arabuluculuk anlaşmasının kabul gören şartları, çocuklarla ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda, bir kamu makamı; normalde bir hâkim veya çocukları mahkemede temsil etmekle görevli bir kamu makamı (bazı durumlarda bir savcı) tarafından onaylanır.

Arabuluculuk anlaşmasının icrası tartışmalı bir konudur. Anlaşmaların uygulanabilirliği her zaman bir hâkim veya kamu görevlisi tarafından onaylanmasına mı bağlı olmalıdır? Tüm arabuluculuk anlaşmalarının uygulanmasının mahkemenin onayına bağlı olduğu bir sistemin, zaman alıcı olması ve hâkimler için ek bir faaliyet teşkil etmesi nedeniyle aile mahkemelerinin iş yükünün azaltılması üzerinde önemli bir etkisi olmayacaktır.

Ancak bu müdahale, çocuklarla ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda, haklarının korunmasının bir garantisi olarak gerekli görülmüştür.

5. Zorunlu Aile Arabuluculuğu AK Üye Devletlerinde Uygulamada Olan Bir Eğilim midir?

Aslında, aile arabuluculuğu, aile hukukunda tanınması sayesinde ve mevcut sistemler aracılığıyla, ailelere uyuşmazlıklarını düşmanca olmayan, gönüllü, gizli, dinamik, hızlı ve yaratıcı bir süreçle çözme fırsatı sağlama ihtiyacının kabul edildiği Avusturya, Fransa, İngiltere ve Galler, Almanya, Litvanya, Portekiz, İspanya ve İsviçre gibi Avrupa Konseyinin önemli sayıda üye ülkesine yayılmıştır.

Önemli sayıda ülke, aile arabuluculuğu için ulusal mevzuat kapsamında hükümler getirmiştir. Düzenleyici çerçevelere genel bir bakış, farklı yaklaşımları ve çeşitli arabuluculuk düzenleme ve uygulamalarını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, arabulucuların eğitim süreleri de bir ülkeden diğerine farklılık göstermekte, ancak arabulucular tarafından verilen eğitim ve hizmetlerin kalitesinden ödün verilmemektedir.

Aile uyuşmazlıkları için “zorunlu” veya “seçimlik olmayan” arabuluculuk, yani tarafların dava açmadan önce bir arabuluculuk oturumuna katılmaları gerekliliği ise tartışmalı bir konudur.

Örneğin, İngiltere ve Galler’de aile arabuluculuğu yukarıda bahsedilen anlamda zorunlu olarak nitelendirilmemektedir; ancak çocukların dâhil olduğu aile davalarında mahkemelere erişim, bir «Arabuluculuk Bilgilendirme ve Değerlendirme Toplantısına» katılmaya bağlıdır. Aile mahkemesine başvuruda bulunmadan önce, başvuru sahibinin Aile Arabuluculuk Konseyi tarafından akredite edilmiş bir aile arabulucusuyla bir Arabuluculuk Bilgilendirme ve Değerlendirme Toplantısına katılması gerekmektedir. İkinci taraf ayrı, münferit bir Arabuluculuk Bilgilendirme ve Değerlendirme Toplantısına katılmaya davet edilir. Bu toplantıların amacı, her bir tarafın endişelerini ve çözüme kavuşturmaları gereken sorunları anlamak, arabuluculuk ve mahkeme süreci hakkında kendilerine bilgi vermek ve arabuluculuğun koşullara uygunluğunu değerlendirmek ve hangi tarafın katılmaya istekli olduğunu tespit etmektir. Tarafların arabuluculuğu kabul etmesi ve bir anlaşmaya varılması hâlinde, arabulucu, hâkim tarafından onaylanacak bir anlaşmanın temelini oluşturmak için kullanılabilecek bir “mutabakat zaptı” hazırlayacaktır.

Bununla birlikte, diğer üye devletlerde “zorunlu” aile arabuluculuğuna ilişkin bazı girişimler mevcuttur.

Örneğin, 2019’dan bu yana, deneysel bir temelde, sınırlı sayıda mahkemede ebeveyn sorumluluğunun uygulanmasına ilişkin usulleri belirleyen onaylanmış kararların ve anlaşmaların değiştirilmesi için herhangi bir başvurudan önce arabuluculuk girişiminin zorunlu olduğu Fransa’da durum böyledir. Bununla birlikte, bu zorunluluk, ebeveyne veya çocuğa karşı şiddet uygulanması hâlinde geçerli değildir. Bu deneysel girişim, hâlen kamusal ve bağımsız bir değerlendirmeyi beklemektedir.

Litvanya’da, devlet tarafından finanse edilen “zorunlu” aile arabuluculuğu yakın zamanda kabul edilmiş ve oldukça tatmin edici sonuçlar elde edilmiştir.

Bir başka örnek de, tarafların ve avukatlarının, arabulucunun arabuluculuğun

usulü ve temel ilkeleri hakkında bilgi verdiği “İlk Zorunlu Arabuluculuk Oturumuna” katılmalarını zorunlu kılan yeni Yunan Kanunu’dur.

Ancak, bir yandan arabuluculuğun gönüllülük esasına dayanması, diğer yandan da ev içi şiddet mağdurlarının korunması konusunda bazı endişeler dile getirilmiştir. Bu nedenle, AK üyesi devletlerde medeni, ticari ve iş uyuşmazlıklarında mahkeme işlemlerinden kaçınmak için arabuluculuk girişimini zorunlu hale getirme yönünde bir eğilim olsa da, aile uyuşmazlıklarının özellikleri ve hassasiyeti göz önüne alındığında, bu seçenek şu anda genel bir eğilim olarak görülmemektedir.

Bununla birlikte, aile arabuluculuğu, tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak, hem toplum hem de yargı sistemi için aile uyuşmazlıklarının çözümünde kaçınılmaz ve faydalı bir araç olarak kabul edilmiştir. Paydaşları ve genel olarak kamuoyunu hedef alan farkındalık artırma girişimleri, anlamlı sonuçlar elde etmek için kuvvetle muhtemel en iyi yaklaşımdır.

6. Aile Arabuluculuğu - Hangi Model?

Hangi aile arabuluculuğu modelinin Türk toplumuna en uygun olduğunu anlamak kesinlikle zor bir konudur. Aslında, AK üyesi devletlerde bu alandaki mevzuat ve uygulamaları karşılaştırdığımızda, hem mevzuat hem de uygulamada belirgin farklılıklar olduğunu görürüz.

Her ne kadar gönüllülük, gizlilik, tarafsızlık ve arabulucuların yetkinliği, karar verme yetkisinin katılımcılarda olması ve çocuğun yüksek yararı gibi temel ilkeler gözetilse de kültürel çeşitliliğe saygı, aile arabuluculuğu modelinin benimsenmesinde belirleyici bir faktördür.

Bu konferans ve konuyla ilgili geniş bir tartışmayı teşvik eden diğer benzer girişimler, Türk toplumunun aile hukuku ve aile uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla dostane çözümü konusundaki ihtiyaç ve hedeflerine en uygun modelin çizilmesi amacına kesinlikle katkıda bulunacaktır.

İlginiz için teşekkür ederiz.

VIII. OTURUM:
AİLE MAHKEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİN
ARTIRILMASI İÇİN MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİNE
YÖNELİK YAPILANDIRMAYA İHTİYAÇ DUYULAN
ALANLAR

Moderatör: Dr. Ahmet Hasan KILIÇ, Mevzuat Genel Müdür Yardımcısı,
Adalet Bakanlığı

Dr. İsmail ŞAHİN, Daire Başkanı, Mevzuat Genel Müdürlüğü

Hâzırunu saygıyla selamlarım. Mevzuat Genel Müdürlüğünde Daire Başkanı olarak görev yapıyorum. Genel Müdürümüz Dr. Ahmet Hasan Kılıç Bey birimimizin görevlerinden bahsetti. Ben de Genel Müdürlüğümüzün mevzuat hazırlığına dair görevi ve bu kapsamda aile hukukuna dair faaliyetlerinden süre sınırını gözeterek kısaca bahsetmek isterim.

1. Genel Müdürlüğümüzün Aile Hukuku Alanındaki Faaliyetleri

1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 42. maddesi uyarınca adlî konulara ilişkin kanunlarla ilgili inceleme ve araştırma yapmak, önerilerde bulunmakla mükellefiz. Bu kapsamda aile hukukuna dair mevzuat açısından çalışmalarda bulunmak üzere bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda bilim insanlarının yanında yüksek yargı, bölge adliye mahkemeleri ile ilk derece mahkemelerimizden meslektaşlarımız görev almışlardır.

Komisyon çalışmalarında değerlendirilmek üzere Genel Müdürlüğümüzce aile mahkemelerine yazı gönderilerek yaşanan sorunların tespiti açısından meslektaşlarımızın fikirleri sorulmuş ve görüşleri derlenmiştir. Yine sorunların tespiti açısından aile hukukuna dair pek çok bilimsel toplantıya iştirak edilmiştir. Zira problemlerin doğru tespiti beraberinde çözüm önerilerinin de en iyi şekilde geliştirilmesi imkânını sunmaktadır.

2. Mevzuat Değişikliği İhtiyacına İlişkin Tespitler

Aile hukuku, hukukun diğer alanlarının aksine toplumun neredeyse tamamına tesir eden, herkesin fikir beyan edebileceği, dinamizmi yüksek bir hukuk alanıdır. Ticaret hukuku asli olarak taciri, iş hukuku asli olarak işçi ve işvereni ilgilendirirken aile hukuku daha geniş insan kitlelerini

ilgilendirmektedir. Zira tüm bireylerin anne-baba-eş-evlat vasıflarından bir veya birkaçına sahiptir. Bu yönüyle aile hukukuna dair mevzuatta yapılacak revizyon da aynı derecede topluma tesir edecektir.

Türk Medeni Kanunu 2001 yılındaki kabul edildi. Aradan geçen 20 yılı aşkın sürede boşanma hukukuna dair hükümlerimizde, çok küçük düzenlemeler dışında kapsamlı bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Ancak geçen bu 20 yılı aşkın süredeki tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal ve ekonomik gelişmelerle aile hukukuna dair toplum kabullerinde bazı değişiklikler gerçekleşmiştir.

Aile hukukuna dair kabullerin değişmesi sadece bize özgü olmayıp, pek çok ülkeyi kapsamaktadır. Ancak her ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları, kültürel ve dini inançları farklı olduğundan, doğal olarak aile hukukuna dair anlayış ve mevzuatları, evlilik kurumuna bakışları da birbirinden farklıdır. Çok basit bir örnekle izah etmek isterim. Avrupa Birliği istatistik birimi verilerine göre 2020 yılında birlik üyesi ülkelerdeki evlilik dışı doğum oranı ortalaması %42'dir. Bu oranın bazı ülkelerde Fransa(%63,5), Portekiz (%60), Slovenya (%57,7), Hollanda (%55,6) olarak tespit edilmiştir. Bu oran ülkemizde ise % 2,8 olarak gerçekleşmiştir.

Sempozyum kapsamındaki sunumlarda ayrıntılı olarak izah edildiği üzere Avrupa'nın pek çok ülkesinde farklı içeriklerle de olsa temelde kusur ilkesinin terk edilmesi ve aslında boşanmada iradeye üstünlük tanınmasına dair düzenlemeler yapılmıştır. Türk Medeni Kanununun mehazı İsviçre başta olmak üzere, İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya gibi pek çok ülkede boşanma hukukuna dair kurallarda reform mahiyetinde ciddi değişikliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ülkeler arasında pek çok farklılık olsa da, bu değişikliklerin temel olarak "tarafalar arasındaki nizamın boşanma sonrasına taşınmaması" olarak ifade edilen "temiz ayrılık" (clean break) ilkesi çerçevesinde gerçekleştirildiği, boşanmada kusur ilkesinin terk edilmesiyle boşanmanın daha kısa sürede gerçekleştirilebilmesine amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Anayasa'mızda da yerini bulan ailenin ve çocukların korunması ilkesini, toplumun sosyal-ekonomik yapısını, kültürünü, topluma ait diğer değer

ve inançları gözeterek bu yabancı ülkelerdeki olumlu sonuç veren düzenlemelerin değerlendirilmesi de faydalı olabilecektir.

Ülkemizdeki duruma baktığımızda, yasama, yürütme ve yargı erklerinin aile hukuku mevzuatında değişiklik ihtiyacına dair çok sayıda tespiti olduğunu görmekteyiz. Yine ilmi pek çok çalışmada da benzer tespitler vardır. Açık kaynaklarla erişilebilecek bu tespitlerden bazı örnekler vermek isterim.

14 Mayıs 2016 tarihli Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda önemli sorun tespitlerinin yer aldığı, bu sorunlara bazı çözüm önerilerinin de getirildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık 500 sayfalık kapsamlı bu kapsamlı raporda yoksulluk nafakası, Türk Medeni Kanununun 166/4. Maddesinde düzenlenen 3 yıllık süre, duruşmaların gizliliği, ortak velayet ve sair aile hukukuna dair pek çok konuda öneriler yer almaktadır.

Bakanlığımız İnsan Hakları Eylem Planında mahkeme temelli aile arabuluculuğu müessesesinin oluşturulması ve boşanma davalarının uzun sürmesinden kaynaklı mağduriyetleri giderecek düzenlemelerin yapılması hedeflerine yer verilmiştir. Yine Bakanlığımız Yargı Reformu Stratejisi Belgesinde de aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların yargısal çözümü sürecinde uyuşmazlıkları derinleştiren uygulamaların kaldırılması ve mahkeme temelli aile arabuluculuğu uygulamasının getirilmesi birer hedef olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanlığımızın 100 günlük İcraat Planında da nafaka ödeme sisteminin adil bir hale getirilmesinin hedeflendiği ifade edilmektedir.

Yargı mercilerinin de aile hukuku alanında önemli tespitleri söz konusudur. Bilhassa Anayasa Mahkemesine velayet, nafaka, maddi ve manevi tazminat gibi konularda pek çok bireysel başvuru yapıldığı, yüksek mahkemenin bu başvuruların bazılarında ihlal kararına hükmettiği anlaşılmaktadır.

İlim camiamızda da son yıllarda aile hukuku alanındaki bilimsel faaliyetlerin yoğunlaştığı kanaatindeyim. Zira aile hukuku veya boşanma ve yoksulluk

nafakası alt başlıklarıyla, kamu kurumları, üniversiteler, barolar tarafından gerçekleştirilen çok sayıda bilimsel program olduğunu görmekteyiz. Yine konu hakkındaki makalelerin, yüksek lisans ve doktora tezleri ile basılı eserlerin sayısında önemli bir artış vardır. Bilim insanlarının da mevzuat değişikliğine olan gereklilik konusunda genel bir mutabakat içinde olduğu görülmektedir.

3. Aile Hukukuna dair İstatistiki Veriler

TÜİK'in 2022 verilerine göre yıl içindeki evlilik sayısı 574.358, boşanma sayısı ise 180.954'dir. Boşanmaların % 30,1'i 1 ila 5 yıl, % 21,6'sı ise 6 ila 10 yıl süren evliliklerdir. Son bir yıl içindeki boşanma olaylarından 180 bin 592 çocuk etkilenmiştir. Boşanma davaları sonucunda velayetin %75,7 oranında anneye, %24,3 oranında ise babaya verildiği anlaşılmaktadır.

Bakanlığımız Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünce yayınlanan verilerden boşanma hukukumuzla ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür. Buna göre 2021 yılındaki davaların %50,1'i anlaşmalı boşanma, %47,5'i evlilik birliğinin temelinden sarsılması, %2,4'ü ise özel boşanma sebeplerine dayalı açılan davalar. Özel boşanma sebeplerine dayalı davaların sayısının toplam içinde oldukça düşük kaldığını görmekteyiz. 2019 ve 2020 yıllarına dair verileri incelediğimizde de neredeyse aynı sonuçlara ulaşılmaktadır.

Karar sayıları ile tam kabul kararlarını mukayese ettiğimizde, 140.944 davada 114.453 tam kabulle en yüksek oranın TMK' 166/3 uyarınca anlaşmalı boşanmada olduğu anlaşılmaktadır. 166/1 maddesi uyarınca açılan davalarda ise 137.629 davada 65.640 kabul kararı verilmiştir.

4. Boşanma Hukuku Alanındaki Başlıca Sorunlar

Sempozyum kapsamında pek çok sorun dile getirilerek bazı çözüm önerileri de sunulmuştur. Ben de bu kapsamda tespit ettiğim temel problemleri sıralamak isterim.

- Kusura dayalı boşanma sistemi: Kusurdan kaynaklı sorunlar ilk oturumda detaylı olarak tartışıldı. Kusurdan bağımsız bir boşanma sistemini oluşturmali mıyız? Bu tercihin olumlu ve olumsuz etkileri neler olabilir?

- Anlaşmalı boşanmada evlilik süresi: TMK'nin 166/3. maddesindeki 1 yıllık sürenin azaltılması ya da kaldırılması ve/veya bu sürenin tarafların evlilik süresine değil ayrı yaşama süresine bağlı kınması tercih edilmeli midir?
- Kısmi anlaşmalı boşanma: Boşanma hususunda her iki tarafın da mutabık olduğu ancak velayet-nafaka-tazminat-mal rejimi tasfiyesi-kişisel ilişki konularının bir veya birkaçında uzlaşma sağlanamaması hâlinde boşanma hükmü ile ferilerinin ayrı değerlendirilmesi mümkün müdür? Kısmi anlaşmalı boşanma kabul edilmeli midir?
- TMK 166/4: Fıkra düzenlenene 3 yıllık sürenin çok uzun olduğu, boşanma sürecinin uzamasına yol açtığı, evliliğin devamı hususunda bir katkısı olmadığı, taraflara olumsuz tesir ettiği ifade edilmektedir. Bu konu hakkında Doç. Dr. Akın Ünal hocamızın da bir makalesi var. Bu kapsamda da bazı sorular gündeme geliyor.
- Süre kısaltılmalı mı ?
- Fiili ayrılık müstakil bir boşanma nedeni olmalı mı, kabul edilmeli mi?
- 1988'de 3444 sayılı Kanun'la 743 sayılı Kanun'a eklenen geçici 1. madde emsal olabilir mi? Zira öyle zannediyorum ki biriken dosyalar bu hüküm sayesinde neticelendirilmiştir.
- Mahkeme temelli aile arabuluculuğu: Dünyada farklı uygulamaları söz konusu. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda 494-499 maddelerinde boşanma işlerinde sulh teşebbüsü şeklinde bir kurum uygulanmıştır. Sonra bu kurum terk edilmiştir. Mer'î hukukumuzda sulh müessesesi var. Ancak bu kurumun uygulamasının çok nadir olduğunu görmekteyiz. Bu kapsamda mahkeme temelli aile arabuluculuğunun nasıl olması gerektiğine dair temel sorular var. Şöyle ki;
- Hangi uyuşmazlıkları kapsamalı ?
- İhtiyari mi zorunlu mu olmalı?

- Şiddet içeren vakalarda ne şekilde uygulanabilir? Şiddet fiziksel şiddet dışında duygusal ekonomik ve sair şiddet türlerini de kapsamakta mıdır?
- Aile arabulucuları sadece hukukçulardan mı oluşmalı?
- Aile arabuluculuğu nerede icra edilmeli?
- Mahremiyet sorunu: Meslektaşlarımız bu sorunu sıklıkla dile getiriyorlar. Tüm aile sırlarının ifşa olmasının engellenmesi, yargılamaların ve dosyaların gizli kalması nasıl sağlanabilir?
- Çocukların dinlenmesinde yaşanan sorunlar: Çocuklar asli olarak evlilikte korumamız gereken, zayıf durumdaki tarafı oluşturmaktadır. Onların örselenmemesine, tarafların çocukları baskılamamasına, onları tanık olmaya zorlamamasına dönük hangi tedbirleri almalıyız?
- Yoksulluk nafakası: Yoksulluk nafakası sıklıkla dillendirilen temel bir sorunu oluşturmaktadır. Bu sorunun hakkaniyetli bir şekilde çözülmesi gerektiğini düşünmekteyim. Bu kapsamda;
- Yoksulluk nafakasının süresi ne olmalı? Süre sınırı mı getirilmeli yoksa hâkim takdirıyla somut olay adaletini sağlayacak şekilde süreli veya süresiz şekilde hükmedilebilmeli mi?
- Yoksulluk yerine başka bir terim mi kullanılmalı mıdır?
- Süresiz nafakanın toptan nafakaya çevrilebilmesine olanak sağlayan hükümler benimsenmeli midir? Bu tercih mevcut nafaka hükümleri açısından da bir çözüm olabilir mi?

Netice olarak bu konuların hepsini gerçekten objektif bir şekilde insanlarımıza nasıl faydalı olabiliriz diye düşünerek tartışmamız gerektiği kanaatindeyim.

Hepinize teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Akın ÜNAL, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

---

Kıymetli hazirun ben de selamlıyorum. Aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılması için mevzuat değişikliğine yönelik yapılandırmaya ihtiyaç duyulan alanlar başlığında hem usul hukukunu hem maddi hukuku ilgilendiren taraflar var ama kendim medeni hukuk (maddi hukuk) hocası olmam hasebiyle biraz daha konuyu maddi hukuk boyutundan ele alacağım. Ama belki birkaç noktada da usulle ilişkin de bir şeyler söylenebilir.

Şimdi her konuşmacımızın da ifade ettiği üzere en son da İsmail başkanımızın da ifade ettiği şekilde aslında bir şeylerin değişmesi gerektiği konuşuluyor. Fakat o motor hareket başlayamıyor. Ayrıca değişimden sonra da neyin nasıl olması gerektiği konusunda da çok ciddi fikir ayrılıkları var. Ama bu süreçte de gerçekte işleyen, ciddi mağduriyetler doğuran, her geçen gün her şekilde farklı tezahür eden yeni durumlar var. Anayasa Mahkemesinin son zamanlarda birkaç konudaki iptalleri var. Çözüm bekleyen ve yan yana koyduğumuzda artık bu meselenin daha ciddi ve hızlı bir şekilde ele alınması gerekliliği artık tartışmasız diyebiliriz. Elbette ki herkesin fikri farklı boyutta; bir başka kişinin, hâkimin, Yargıtay'ın, hocalarımızın, avukatlarımızın farklı fikirleri elbette olacaktır. Ama bu konsensüsün sağlandığını düşünüyorum. Bir şekilde bir şeylerin değişmesi gerektiği artık net, bu çerçevede belki konuyu şöyle ayırabiliriz.

1. Boşanma Sisteminin Külli (Makro) veya Cüzi (Mikro) Değişikliği Hususu

---

Makro düzeyde değişiklik ya da mikro düzeyde değişiklik, nereden başlanmalı? Mikro düzeyde bir şeylerden başlayıp bir görmeli miyiz? Olaya belki bu iki şekilde yaklaşmak faydalı olabilir. Boşanma sisteminin külli

değişikliği yani makro değişiklik dediğimizde, bu konu ayrı bir oturum konusu aslında. Külli değişikliğin merkezinde kusur meselesi var. Kusuru kaldırdığınız zaman zaten her şeyi baştan bir daha yazmanız gerekecek ve kusura bağlı sonuçları maddi tazminat, manevi tazminat ve buna bağlı birkaç maddede yer alan mesela 236. maddede yer alan zina ve hayata kast, mal rejimine olan etkisi de dâhil olmak üzere birçok konuyu artık baştan sona bir daha yazmanız gerekecek. Külli değişiklik, aynı zamanda boşanma sebeplerinin de baştan sona özel ve genel boşanma sebepleri şeklindeki ayrımı da kaldırmayı gerekli kılacak bir düzenleme. Bence bir külli değişikliğe ihtiyaç var. Türk yargısının, Türk toplumunun ihtiyaçları ve gerçekleri çerçevesinde belki batı toplumunda, Almanya’da, İsviçre’de daha çok kanunları mehzaz kabul ettiğimiz yerlerdeki düzenlemeler çerçevesinde değişiklik yapılması gerekli. Belki birebir alamayabiliriz, birebir yapamayabiliriz ama kendimize göre de şekillendirebileceğimizi ifade etmeyelim. Dolayısıyla makro bir değişiklik gerçekleşmeyecek olsa bile mikro düzeyde değişikliklerden bence başlamalıyız.

2. Anlaşmalı Boşanma

Anlaşmalı boşanmaya ilişkin mutlaka artık bir adım atmamız gerekiyor. Bu değişiklik her şeyden önce süresine ilişkin olabilir ve anlaşmalı boşanma için gerekli olan bir yıllık sürenin altı aya indirilmesi veya dört aya indirilmesi olabilir. Uygulamadaki ihtiyaçlar da dikkate alınarak gelen talepler, hâkim ya da avukatların da talepleri bu anlamda daha belirleyici olacaktır. Akademik açıdan baktığımızda altı aya inebileceğini, bunun makul olabileceğini düşünüyorum ama dört ay da denebilir. Mutlaka artık bir şeylerin değişmesi gerektiğini ben şahsen düşünüyorum.

Anlaşmalı boşanmanın, sadece zaman ve süre açısından değil artık mahkemeler nezdindeki bu klasik yargılamayla da yapılmaması gerektiğini düşünüyorum. Mahkeme temelli mi olur? Harici mi olur? Bir arabuluculuk uygulamasına artık geçilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bizim hukukçu olarak mahkemelerin yükünü azaltmak gibi bir görevimiz yok aslında. Temelde ya da akademisyen olarak bizim olaylara hakkaniyet odaklı, hak odaklı yaklaşmamız esastır. Geniş düşünüldüğünde, daha rahat yargılamanın yapıldığı, daha seri yargılamanın yapıldığı ve bir olaya bir

hâkimin daha fazla zaman ayırdığı model ortaya çıktığında elbette ki mahkemelerin yükünün azaltılmasının biz de savunabiliriz.

Anlaşmalı boşanmada yine mal rejimi bağlantılı birkaç hususa değineceğim. Ama önce anlaşmalı boşanmada son zamanda dikkatimi çeken bir olaydan bahsedeyim: Dava konusu olayda, eşler, 5 yıllık evliler ve 4 aylık çocuk var ve çok küçük. Olayda kusura dayalı boşanmanın şartları oluşmadığından, kusura dayalı bir boşanma pek mümkün görünmüyor. Dosyayı incelediğimizde bir hususa takıldım. O da, çocukla velayeti kendisine bırakılmayan taraf arasındaki kişisel ilişki tesisi sorunu. Yargıtay kararlarına baktığınızda, tabii anlaşmalı boşanma meselesi olarak yaklaşmamış ama çocuğun velayeti anneye ya da babaya verildiğinde, diğer tarafla olan kişisel ilişkide terditli hüküm kuramazsın diye bozup göndermiş. Bu olayda çocuk 4 aylık, anlaşmalı boşanma sağladığını düşünelim, nasıl bir hüküm tesis edeceğiz? Yerel mahkeme hâkimimiz terditli bir kişisel ilişkiyi kabul edecek mi? Yargıtay niye bozup gönderiyor? Daha sonra bu konu ilerleyen yaşta tekrar dava konusu edilebilir diye bozup göndermiş. Ben de tersinden düşünüyorum. Bu konu nasıl daha sonra dava konusu edilebilirse, bugün terditli kurulan da daha sonra dava konusu edilebilir. Bu duruma takılmamızı gerektiren bir şey yoktur. Dolayısıyla baktığımızda biz hep bu konuyu eşler bakımından dile getiriyoruz ama Türkiye’de boşanma sayısının artmasıyla beraber bence önceliği çocuklara vermemiz gerekiyor artık. Çocuk hukuku çalışan hocalarımız, akademisyenlerimiz, yargı üyelerimiz var. Yargılamanın uzunluğu hep dile getiriliyor. Burada elbette ki eşler bakımından bir mağduriyet var. Yeniden evlenmek isteyen yeni bir hayat kuramıyor. Bir türlü o dönemdeki sadakat hükmü sebebiyle yeni bir hayata atılma ihtimali yok, önünü görmüyor. Süre ne kadar, ne zaman boşanırım, temyiz süreleri uzun ama yargılama başladığı andan itibaren evler ayrılıyor. Evde küçük bir çocuğun olduğunu düşündüğümüzde bir yaşındaki, iki yaşındaki bir çocuğun; Türk yargı ortalamasına baktığımızda boşanmaların üç-dört yılı bulduğunu hepimiz artık biliyoruz. Kimsenin kimseden bir şey saklamasına da gerek yok. Karar bozulup geldiğinde, sürecin altı yıla kadar çıktığını düşündüğümüzde, bir yaşında başlayan ve ilkokul çağına gelen bir çocuğa kimsenin bunu yapmaya hakkı olmamalı. Bir şekilde çözmemiz gereken yara bu ve çocukların annenin

yanında kalması veya babanın yanında kalması hiç önemli değil. Çocuklar açısından hepsi psikolojik ve biyolojik bir ihtiyaç. Biz o zaman bunu çözmek zorundayız.

3. Boşanmanın Kolaylaştırılması

Boşanmayı kolaylaştırırsak, insanlar boşanmaya akın edebilir görüşü var. Dünyada boşanmayı kolaylaştırmanın örneği var ve bunu yine hocalarımızın çalışmalarında da görebiliriz. Ancak, örneğin İspanya’da kolaylaştırıldığında, boşanma oranı %30 azalmış. Bizim psikolojik olarak şöyle bir eğilimimiz var, kriz dönemlerinde hep görürüz, kriz var deyince herkes saldırır. Örneğin 2001’de böyle bir banka krizinde herkes gidip bankadan parasını çekmeye çalışıyor. Duymuşlar ki banka batıyor, herkes o gün parasını kurtarmaya çalışıyor. A bankası da geri planda demiş ki, sana gelen herkese parasını ver. Biz seni destekleyeceğiz. Öyle ya da böyle destekleyeceğiz. O günden itibaren gelen herkesin parasını verince bir hafta sonra para isteyen kalmamış, yani o algıyı yıkmışlar. Dolayısıyla bizde de anlaşmalı boşanmayı ya da boşanmayı kolaylaştırırsak herkesi boşanmaya sevk ederiz yaklaşımı ben doğru bulmuyorum. Bizde evlenmek çok kolay. Gerçekten çok kolay. Hiçbir kriter aramıyoruz. 18 yaşını doldurduktan sonra aile hekiminden bir rapordan öteye bir evlenme kriteri aramıyoruz. Ama boşanmaya gelince akla kararı seçiyoruz. Eğer insanlar arasındaki o medeni ilişkiler bitmişse; artık bizim bunu zorlamamızın, uzatmamızın artık bir anlamı yoktur. Bu bakımdan cüzi değişiklik bakımından anlaşmalı boşanmadan başlanabileceğini, birtakım arabuluculuk da dâhil olmak üzere bu konunun artık hayata geçirebileceğini düşünüyorum.

4. Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma

Fiili ayrılık nedeniyle boşanmadan İsmail Bey de bahsetti. Benim de 2008 yılında yazmış olduğum bir makale var. Orada da farklı tekliflerimiz olmuştu. O günkü fikrimizi bugün de aynen muhafaza etmemiz gerekmiyor gelişen süreçlerde. Fiili ayrılık nedeniyle boşanmada, malumunuz bir ön dava olacak ve dava reddedilecek, kesinleşecek. Ondan sonra üç yıl ayrı kalınacak, ondan sonra tekrar bir taraf dava açacak. Orada isteyen taraf dava açabilir. Toplama baktığımızda orada da bizi bekleyen süre beş-altı yıl, dolayısıyla

fiili ayrılıkla boşanma dediğimizde pratik bir tarafı yok. Yargıtay bu işi biraz pratikleştirmiş, ne yapmış? Açılmış bir davadan feragat ediyorsunuz. Bunu hemen kesinleştiriyorsunuz. Süreyi başlatıyorsunuz. Vatandaşın, avukatın rolü, görevi, hukuku hep dolanmak mı, böyle mi olmalı, o zaman ön dava şartını kaldıralım. Belki buradaki süreyi konuşulabilir, iki yıla indirebiliriz, bir yıla indirebiliriz; bir yıl anlaşmalı boşanmaya çok yaklaşıp korkusuyla bunu belki iki yılda tutabiliriz ama konuşmak ve değiştirmek gereken konular bunlar artık. Yoksa fiili ayrılık nedeniyle zaten bir çıkmaz üzerine 1988’de bir hükümle getirilmiş birtakım yaralara çözüm olsun diye ama şu anki hali evet bir çözüm ama o da ihtiyacı karşılayacak bir çözüm olma noktasında değil diyebilirim.

5. Boşanmada Kusur İlkesi

Yine hep konuşuldu. Ben de ifade edeyim, oradan bir yere bağlayayım. Davaların uzun sürmesi, kusur prensibinin olması, ithamların ardı arkasının kesilmemesi. Mutlaka avukat arkadaşlar da şahit olmuşlardır. Boşanmış birisi ile tekrar evlilik yapacak birisi, gidiyor, dosyasına bakmaya çalışıyor. Kusurları oradan görebilir miyim diye düşünüyor. Sorun kadında mıymış? Bana doğru mu söylüyor? Sorun erkek de miymiş? Dosyaya bir şekilde ulaşıyor. Türkiye’de ulaşılmayan bir şey yok. Öyle ya da böyle bir şekilde ulaşıyor. Kişisel kalması gereken hususların dosyaya yansması sorunu ve ileride bir gün çocukların bu dosyaya ulaşma ihtimali. Annem dediği babam dediği insanla ilgili bu hususları öğrenmesi, ebeveynlerinin birbirine yönelttiği ithamları öğrenme ihtimali hep kusurdan kaynaklı. Benzer sayılacak durumlara ilişkin olarak örneğin bir sanatçımız var gündemde, yirmi yıl sonra babalık bağı kurulmaya çalışılıyor. Bir başka sanatçımızın boşanma davasında eşe ait şahsi hallerinin görüntülü olarak dosya sunulması bir sorun ortaya çıkıyor. Görüldüğü üzere toplum da bu durumdan istemese de haberdar oluyor ve çocukların, kişilerin kişisel durumlarına ilişkin bilgi sahibi oluyor.

6. Boşanma Sonrasında Çocukların Korunması

Bu süreçte çocukların daha sağlıklı yetişebilmesi için boşandıktan sonra çocuklarla ilgili alınacak kararlara da özel önem vermek gerekiyor. Ortak

velayetin önü açıldı, ortak velayetin işleyebilmesi için medeni ilişkilerin devam ediyor olması gerekiyor. Dolayısıyla ortak velayetin işleyebilmesi için bu gerektiği gibi, isterse ortak velayet olmasın, çocukların sağlıklı bir şekilde yetişebilmesi için anne babanın, eşlerin birbirleri arasındaki ilişkilerinin en az ölçüde zedelenmiş olması gerekir.

7. Mal Rejiminin Tasfiyesine Boşanma Sürecine Olumsuz Etkisi

Bu bağlamda ben mal rejimini de çok eleştiriyorum. Mal rejiminin özellikle zaman aşımı boyutunu eleştiriyorum. Yargıtay'ın içtihadında on yıllık zaman aşımı var. Adam gidiyor, kadın gidiyor, fark etmez, biriyle evleniyor. On yıl sonra bir dava patlıyor ve malların ne olduğunu bilmiyor. Adamın malı var zannediyorsun, kadının malı var zannediyorsun ve bir anda mal rejimi kapsamında bir dünya malı vermek zorunda kalıyor. Ya da belirsiz bir hayat on sene sonra nasıl bir dava açılacak belli değil. Medeni Kanun'un klasik düzenlemeleri kapsamında mali sonuçta da o bir yıllık hükmü açıkça düzenleyebiliriz. 2013'e kadar bu konuyu tartıştık. Biz mal rejimi de dâhil olmak üzere boşanmanın mali sonuçlarını birlikte konuşamadığımızda, nafakayı da doğru konuşamıyoruz. Maddi tazminatı da doğru konuşamıyoruz. Bugün bir kadın veya bir erkek mal rejiminden alması gerekeni almış olsa, alacağı yoksulluk nafakasının da miktarı değişecektir. Yoksulluk nafakasının bir zenginleşme aracı olmadığı hepimiz biliyoruz ama o zaman mal rejiminden, maddi tazminattan alacağını vaktinde aldığında belki de yoksul olmayacak zaten. Dolayısıyla bunları bir bütünlük içerisinde ele alma zorunluluğu var artık. O yüzden de kusur prensibini ayırdığımızda, bunların mali sonuçları hep birlikte değerlendirildiğinde daha farklı sonuçlar elde etmemiz teknik olarak mümkün olacaktır.

8. Yoksulluk Nafakası

Son olarak da, gündemde olan yoksulluk nafakasıyla ilgili bir şey söylemek gerekirse; örneğin yoksulluk nafakası terditli olabilir. Yine başka bir alternatif olarak nafaka süreli ya da süresiz olmak üzere açık biçimde mahkemeye yetki bırakılabilir. Bununla birlikte süresizden tümünden vazgeçilecek eskiye dönmek ve nafakayı 1 yıllık süreye indirmek Türk toplumu açısından da

kabul edilebilir bir şey olmayacaktır. Ama terditli bir süreç, evliliğin süresi kadar ve gerekirse sigorta sistemini devreye alarak, belki on yıl gibi bir sınırlamayla o konuda da bir çalışma yapılabilir.

9. Kadının Soyadı

Yine bizi bekleyen bir soruna daha değinmek istiyorum. Soyadı meselesi, Anayasa Mahkemesinin iptali var bu konuda ve süre de dolmak üzere. Bu konuda da bir değişikliğe ihtiyaç var. Eşlerin soyadlarının birlikte alınması ihtimali düşünülebilir. İki soyadı birden kullanılmasında bunun sonu gelmez. Yirmi sene sonra çocuklar evlenirken iki soyadına iki soyadı daha eklenince dört soyadı birden kullanılacak ve garip soyadları ortaya çıkacaktır. Bu çözüm olmayacaktır. Belki herkes soyadlarını olduğu gibi muhafaza edecektir, artık TC kimlik numarası uygulamamız var. Bu soyadı konusunda kadınların mağdur olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Evleniyor, bir soyadı alıyor; boşanıyor, yeniden tekrar ona dönüyor. Bu konuda da bir çalışma olması gerektiğini ifade edelim.

10. Soybağı Sorunu

Son olarak da soybağıyla ilgili yeni bir güncel iptalimiz var. Bu konuda da bir çözüm üretmemiz gerekiyor. Karar bazı yönlerden eleştirilebilir ama artık iptal gerçekten oy birliğiyle çıkmış ve bir çözüm bekliyor. Bu konuda da anaya tekrar bir dava hakkı verilecek mi yoksa bir kısıtlama mı getirilecek? Bu konunun birçok açıdan eleştiriye açık olduğunu da söyleyebiliriz. Ananın/kadının kişilik hakları bağlamında düşünülmüş ama hukukun bir başka boyutuyla çelişiyor. Kadın bu davayı açacak ama dayandığı şey şu; mevcut kocasının evlilikteki baba olmadığını söylüyor ve kendi kusuruna dayalı olarak bir hak elde ediyor. Bu bir hak mı, o da tartışılabilir; ben zina ettim, bu çocuk bu kocamdan değil demektir. Bunun boşanmadaki zina ya da diğer alanlara bir yansıması olacaktır.

11. Bekleme Süresi (İddet Müddeti)

Ben son olarak da Kanun'daki şu cümleyi de söyleyip bitireyim. Kadının bekleme süresinin de artık tarihe karışması gerektiğini ifade etmek istiyorum. Tarihe karışmıyorsa da hâkim kararından çıkarıp artık aile

mahkemesi raporuyla bu işi çözmemiz gerektiğini, madem eşitlikten söz ediyorsak ve bu noktalarda bir iyileşme sağlanacaksa, bu konuda da mahkemeye gidip de bekleme süresinin kaldırılması ile ilgili bir uğraş içine girmenin artık bugün modern dünyada gereksiz bir iş olduğunu düşünüyorum.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Nil KARABAĞ, Avrupa Konseyi Danışmanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Öncelikle hepinizin son derece yorgun argın olduğunuzu biliyorum. Bu üç gün bizimle olduğunuz için azami dikkatinizi verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Avrupa Konseyine ve Avrupa Birliği'ne kaynaklarını böylesine anlamlı ve önemli bir projeye harcadıkları için çok teşekkür ediyorum. Akabinde de şunu ifade etmek istiyorum. Bir akademisyen olarak bu projede yer almak benim için çok büyük bir gurur kaynağı ama aynı zamanda çok da büyük bir mutluluk. Çünkü bu projenin çıktıları akademik çalışmalarla sınırlı değil. Türkiye Adalet Akademisine de buradan çok teşekkür etmek istiyorum. Bizlere harika imkanlar sunuldu. Kalem memurlarından mübaşirlere bu işin her kademesine ulaşabildik. Herkesi dinleyebildik. O yüzden bu projenin çıktılarının sahayla son derece bağlantılı olduğunu ifade etmek isterim. Ve ben bir akademisyen olarak ulusal danışmanlardan birisi olarak çok şey öğrendim. Bu proje bana çok şey kattı diyebilirim. Biz de projeye güzel şeyler katabilmişizdir.

1. Projenin Çıktıları

Şimdi açıkçası hukuki açıklamalardan arî bir sunum yapmak istiyorum. Çünkü sabrınızın sonlarında olduğunuzu farkındayım ama projenin çıktıları da bizim için çok önemli. Bunları sizinle sağlıklı bir şekilde paylaşmak istiyorum.

Boşanma konusunda:

Şimdi öncelikle evet boşanmada bir revizyon ihtiyacımız var. Artık bu bir sır değil. Bazen toplum kanunun önünden gider, bazen kanun önde olur

ve topluma bir yol haritası çizer. Şu anki durumumuz da açıkçası biz kanun olarak toplumun ihtiyaçlarının gerisindeyiz belli ki ve burada modern hukuka baktığımızdaki Türkiye her zaman modern hukuku örnek alarak reformlarını yapmıştır.

Modern hukuka baktığımızda, kusur prensibinin kaldırıldığını görüyoruz. Kusur prensibi neden kaldırıldı, zararları neler? Gerçekten üç gün boyunca konuşuyoruz biz. İki yıla yakın bir zamandır konuşuyoruz. Tekrarlayıp yine sabrınızı zorlamak istemiyorum ama buradaki en büyük blokajın, psikolojik blokajın şu olduğunu gördüm. Kusuru kaldırırsak yerine ne koyacağız? Öncelikle ifade etmek istiyorum ki, kusur prensibinden arındırılmış boşanma hukukuna sahip o kadar çok ülke var ki, hiçbirisi perişan olmadı. Hepsi dimdik ayakta. Biz de çok muhtemel ki zaten kendi sosyal yapımıza uygun çözümlerle geldik. Yoksa kusuru kaldırmak söz konusu olduğunda, yerine ne koyacağımızı bilmeden karşınıza çıkmamız elbette ki mümkün değildi.

- Kusur en çok evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olup olmadığı hususundaki davada, dava açanın dava açılan kişiden daha az kusurlu olması noktasında bizi tikiyor. Ailenin korunması kalkını altında bunun çok gerekli olduğunu düşünüyoruz. Fakat aile dediğimiz kavram, sağlıklı bir mekanizmayla bize faydalı. Sağlıksızsa anında topluma ve kendisine zarar vermeye başlıyor ve biz de diyoruz ki bunu huzur içinde çözelim. Artık o noktada bu, aynı zamanda evli çiftlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkı kapsamında görüldüğü için kimin kusurlu olup, kimin kusurlu olmadığı bizim meselemiz değil hukuki açıdan.

Peki bizi ne ilgilendiriyor? Evlilik birliği temelinden sarsılmış mı, sarsılmamış mı? Kusuru kaldırdığımız noktada demek ki neye bakacağız? Evlilik birliği temelinden sarsılmış mı, sarsılmamış mı ve buna dayanak teşkil eden bunu bize kanıtlayan fiili ayrılık süresine birçok revizyon yapan ülke çok önem veriyor. Gerçekten de bunu baz almayacağız da neyi baz alacağız? Boşanma davasının açıldığı tarihte bir yıldır, iki yıldır, üç yıldır ayrı olan çiftlerin artık arasında bir evlilik birliği kalmış olabilir mi? Kalamaz, dolayısıyla önerimiz kusurun kaldırılması, bunun yerine evlilik birliği var mı, ortada yok mu, temelinden sarsılmış mı, sarsılmamış mı; bu tespiti kolaylaştırmak amacıyla

da bir fiili karine tespit edilmesi; bu fiili karine de çiftlerin birlikte ortak bir birliklerinin olup olmadığı ve bunun ne zamandan beri kesintiye uğradığı ekseninde düzenlemeler yapılması.

■ Kesinlikle şöyle bir hayalin peşinde değiliz, hızlıca boşayalım da nafakasız velayetidir ardından gelsin. Bu, kesinlikle proje kapsamında savunulan bir model olmadı. Biz burada her zaman için kırılğan grup grupların, özellikle kadınların ve çocukların korunmasına birinci derecede önem atfettik. Dolayısıyla elbette boşanma, nafaka gibi mali sonuçlarla birlikte çözüme kavuşturmalı. Nafaka diyorum çünkü kusurdan arındırdığımızda boşanmayı, artık manevi ve maddi tazminatın boşanmak kapsamında talep edilmesi mümkün olmayacak. Bununla birlikte maddi tazminatın içinde olan birtakım kalemlerin nafaka tayin edilirken dikkate alınmasını önerdik. Çünkü aslında nafaka da bir çeşit maddi kaybın telafisi amacını güder, tazminat olarak biz bunu görmesek de, Kanun buna tazminat demese de. Çok kısaca şunu ifade etmek istiyorum, çok ufak miktarlarla çok uzun yıllar alınan verilen nafakanın zaten evlilik birliği yani bittikten sonra eşler arasında kötü bir bağlantı kurması dolayısıyla kimseye bir faydası yok. Buna mukabil maddi tazminat beş, altı sene sonra verilecek maddi tazminat yerine uygun bir sürede biten bir boşanma davasında gerçekten kadına hayatını yeniden kurabilecek güce kavuşturacak bir nafakanın verilmesi fakat taraflar arasındaki rabitanın da somut olayın özelliklerine uygun şekilde en kısa sürede kesilmesi en sağlıklısı. Bu konuda birçok araştırma var. Dolayısıyla bizim önerimizde bu yönde oldu.

■ Akabinde nafaka sorunu biliyorsunuz, nafaka sorun olarak geçiyor. Biz çalışmalarımızda nafakanın sorunu olmadığını, nafakanın sorunların bir sonucu olduğunu tespit ettik. Dolayısıyla öncelikle süresiz nafaka denen bir şey olmadığını Sempozyum'da tebliğlerimizde ifade ettik. Burada hâkimin süresiz nafakaya hükmetme yetkisi var ama mecburiyeti yok dedik ve biz bu düzenlemenin değişmesi gerektiğini düşünmüyoruz. Sonuç olarak burada belki İsviçre hukukunda yapıldığı gibi hâkime takdir etkisini kullanırken birtakım ipucu olabilecek birtakım bilgiler verilebilir. Örneğin nafakanın miktarını tayin ederken, mesela kadının yaşını, evliliğin süresini, kadının mesleğinin olup olmadığını, kaç yıldır

meslek hayatından uzak olduğu gibi hususların dikkate alınması ekseninde ancak elbette farkındayız ki toplumsal cinsiyet eşitliği gerçek anlamda sağlanmadan ve kadın iş hayatına dâhil edilmeden tek bir hükümle nafaka sorununun özölmesi mümkün değil. Bu durumda nafakaya belirli kısıtlar getirmek aslında ekonomik ve sosyal yükün tek başına kadının üzerine bırakılması demek. Dolayısıyla bu da savunduğumuz bir yöntem olmadı.

6284 sayılı Kanun:

Akabinde 6284 sayılı Kanun’la ilgili çok önemli incelemeler yaptık. Bir de kılavuz hazırladık, kılavuzumuz da çıkmak üzere. şimdi 6284’e yönelik bir önerimiz olmadı. Önlemlerin özellikle koruyucu önlemlerin süresine getirilen sınırlama dışında fakat burada kurumlar arası koordinasyonun ne denli önemli olduğunu keşfettik ve burada kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin bu Kanun’un uygulanmasına ne kadar sorun teşkil ettiğini gördük ve bunun düzeltilmesi bakımından birtakım önerilerimiz oldu.

Çocukların korunması bakımından:

- Ve gelelim çocuklara. Çocuklar bakımından öncelikle ifade etmek isterim ki, dünkü oturumda ortak velayet konusuna değinildi. Ama konuşmaların hemen bitiminden sonra hukukumuzda ortak velayet yok gibi yorumlar da aldım. O zaman aslında bir sır vereyim. Ortak velayet artık hukukumuzda var. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7 no’lu protokolünün 5. maddesi biz de taraf olduğumuz için yürürlükte. Anayasa’nın 90. Maddesi dolayısıyla Medeni Kanunu’muzun da önüne geliyor ve artık ortak velayet var ama ortak düzenlenmemiş, sınırları belirli olmamiş bir ortak velayet var. Burada sağlıklı sınırların çizilmesinin çocukların korunması bakımından ne kadar önemli olduğuna değindik.
- Bunun dışında zaman kısıtlı olduğu için hızlı iki noktayı daha ifade etmek istiyorum. Çocuğun yüksek yararı bağlamında sabahki oturumda şükran hocamız da değindi aslında, çocuğun yüksek yararı bağlamında bağımsız temsili noktasında ciddi anlamda bir revizyon ihtiyacı söz konusu. Hukukumuzda ocuğun menfaatlerinin, anne babanın

menfaatleriyle çatışması durumunda bir kayyum atanması söz konusu. Ama bunun çıkar çatışmasına bağlanması yeterli bir koruma sağlamıyor. Çocuklarımız boşanma davalarında dahi kendilerini ifade ederken anne ve baba arasında kalıyorlar ve ciddi anlamda kendilerini ifade edemedikleri için de onların menfaatlerinin gerçekten yeterli ölçüde korunması oldukça zor oluyor. Onun dışında bir diğer önemsedğim öneri çocuk dostu adalet ilkelerinin tespiti ve bunların uygulanması hususunda aslında ulusal düzeyde bağımsız bir izleme mekanizmasının kurulmasının, çocukların yargı kapsamındaki haklarının korunması noktasında çok büyük önem arz edeceğini düşündük.

- Son bir hususa daha değinmek istiyorum. Biz boşanma hususunu konuşurken sıklıkla aile hâkimlerimiz dedi ki, önceden kalemlerimizde uzmanlar vardı ve uzmanlar çocukları incelemek dışında dava boyunca bize eşlik ediyorlardı ve davanın her aşamasında uzmanlar etkin bir şekilde çocukların menfaatlerini korumak için bize yardımcı oluyorlardı. Yeni düzenlemeyle uzmanlara ulaşmamız çok zor. Sıraya girmemiz lazım. Uzman sayısı yetersiz. Bu konuda da belli ki bir revizyona ihtiyacımız var çünkü uzmanlarımıza da aile hâkimlerimize de söz verdim. Bunu da buradan ifade etmek istiyorum. Üstümde kalsın.

Hayatımın en hızlı sunumunu yapmış olabilirim. Dilerim anlatabildim kendimi, dilerim ifade edebildim. Teşekkür ederim.

This Project is co-funded by the European Union and the Council of Europe.
Bu Proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu Kitabı, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilen "Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması" Ortak Projesi kapsamında 1-3 Kasım 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu'nda sunulan tebliğleri ve sempozyumun sonuç raporunu içermektedir. Sempozyum, aile hukuku alanında çalışan uluslararası ve ulusal uzmanların katkılarıyla gerçekleşmiştir. Etkinlik, ilgili bakanlıklar, yargı teşkilatları, yüksek mahkemeler, bölge adliye mahkemeleri, aile mahkemeleri, barolar, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler, medya ve sivil toplum kuruluşlarını içeren geniş bir paydaş kitlesinden gelen yerel ve uluslararası katılımcıları bir araya getirmiştir.

Sempozyum boyunca gerçekleştirilen oturumlarda, boşanma yargılamalarında karşılaşılan sorunlar, uluslararası uygulamalar, çocuk haklarının korunması, 6284 sayılı Kanun uygulamalarında bütüncül yaklaşım, maddi-manevi tazminat ve nafaka ile ilgili yasal değişiklik ihtiyaçları, kurumlar arası iş birliği ve mahkeme temelli aile arabuluculuğu gibi önemli başlıklar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Ayrıca, bu kitapta yer alan sempozyum sonuç raporu, sempozyum boyunca ortaya çıkan öneriler ve değerlendirmeleri içermekte olup, aile mahkemelerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik yapısal değişiklikler ve mevzuat ihtiyaçlarına dair bir özet sunmaktadır.

Avrupa Birliği üye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ülkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya kararlıdır.

www.europa.eu

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin tüm üyeleri dahil olmak üzere, 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int

